

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

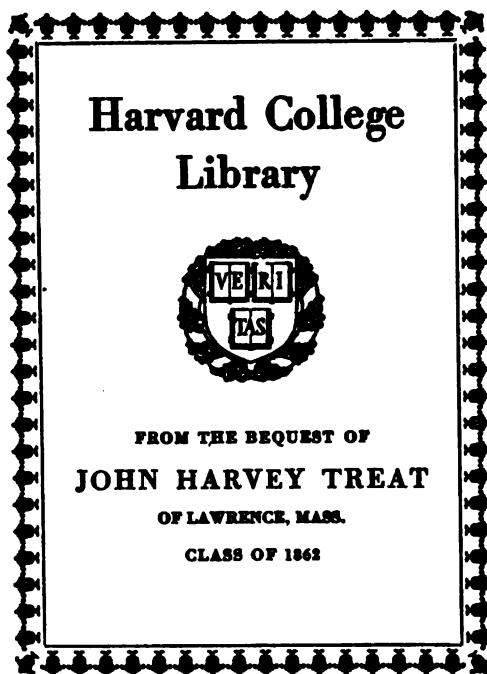
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

389
99

4°5520

Pallavicino
m. 24.418

•Gloria Patamini Indict: soc: Leta

VINDICATIONES SOCIETATIS IESV

Quibus multorum accusationes in
eius institutum, leges, gym-
nasia, mores refelluntur.

A V C T O R E
SFORTIA PALLAVICINO

Eiusdem Societatis Sacerdote.

R O M A E,
Typis Dominici Manelphi. M. DC. XXXXIX.

Superiorum Permissu.

De Vobis Mre Com^{te} de Cte Clementis scoti Lauenbr^g

C 435. 31

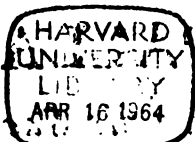
✓

REPRODUCTION
OF
VOLUME

of the
-
-
-

1000

ON DIVISION

1000

1000

1000

VENERANDIS PATRIBVS
AD GENERALIA
SOCIETATIS IESV
Comitia convenientibus
foelicitatem.

VNVSCVLVM habetis a me. Re-
ligiosissimi Patres, quo nullum al-
cui oblatum aut libentius, aut do-
lentius. Alterum efficit summa in-
Cœtum vestrum reuerentiâ; quippe
qui Ordinis nostri, est amplius, tanquam
corporis, caput simul, & corona. Alterum fune-
rissima eiusdem Cœtus causa, obitus Vincentij Care-
se, quo nemo mihi aut carior, aut cultior inter mor-
tales. Absit adulario illa, quantum veteri Poëtæ con-
sona, tantum undecumque vestris auribus, & nostris menti-
bus absque fide non aliam venturis vobis inuenirese
viam, quâ ultra de recenti iacturâ nosqueri. Post ma-
ximisyderis occasum, quamuis reliqua omnia Cœli
lumina conueniant, Munusque non satis exultat. Per
iucundum oppidò paratur mihi theatrum dome-
sticæ virtutis, & gloriæ, dum oculis meis conspiciere
licet in vobis quidquid præcipuum sapientiæ; pietatis,
laborum, palmarum in Ignarij progenie cir-
cumspectare gestit Cœlum militem suis. At hoc ip-
sum theatrum, quando mihi nunc apparet optimâ

parentis atratum Jugubribus, Absterioreni ex meis oculis fletum elicit, quam voluptatem. Ita Natura nos ad mœrorem effinxit: Ipse superstitum bonorum quantumvis ingentium aspectus, si amissi quispian boni admonet, non tam delectat, quam contristat. Nec ego quemquam ex vobis intrudor, quin & virtutis similitudo, & amoris coniunctio aliquod mihi defuncti patris simulacrum repræsentet. Is mihi vindicias hæc Societatis nostræ demandarat: hoc est patrono. ut cetera indiferto, sic strenue gerenti tantum illud cui nullum æquale in rhetorum officinis, bonæ causæ fiduciam: Quando id primum id summum Oratori ad obtinendum apud alios, antea se iudice obtinuisse. Porro si quis forte in his de Instituto nostro disceptationibus Scriptorem quærit omni præiudicio vacuum; is mea non legat legat verò quicumque stylo delectatur Scriptoris animum referente, non simulante. Mihi sane tam fixum est, probum esse quod tenemus regimen Societatis, ut eam perficere diuinum unicus esse arbitres in singulorum animæ expoliendis, non humanæ prudentiæ in communibus functionibus emendandis: Qui Societatem ut humana omnia infra culmen summæ præstantiæ conspiciat, alijs eam constitutionibus promouere cogitauerit, similiter faciet ac si quis in hac rerum præcrearum Republica multa reprobandis, multa desiderans, antiquas ob eam rem Naturæ leges corrigendas arbitraretur. Vbi electionis arbitrium, non necessitatis impetus dominatur; Manichæum est, vniuersitatis labes imputare gubernatio-

tionem. Equidem grandior natu hanc Familiam intui, adeoque complures mortalium conditiones: quàm in me, quàm in cæteris antea expertus; & scilicet gnarus, quàm veræ sint clamydatæ illæ vel imperitantium sollicitudines, quæ vulgò aut declamatorum amplificationes, aut poetarum miracula existimantur. Quæsiui proinde tunc mihi, non terrestrem Paradisum, utpote quem novam vel antiquâ eluisione deustatum; vel cælesti gladio custoditum; sed stationem minimè omnium inter mortales æumnosam. Nec electione frustratus: quando non alia mihi ad hanc horam nota vel innocentior, vel tranquillior, vel optabilior. Parum abest quin dicam, ignoraturum me, inter humanas affectiones ægrimoniam esse, nisi aut alibi aliquando fuisset, aut nunc alios audirem. Video id assignari posse caritati propemodum singulari qua semper in sinu, indulgentiaque Societatis sum educatus; Sed vbi Cælum insalubre ne regalis quidem victus probe nutrit. Illa ergo vindicationum conscriptio, quæ magno stare solet defensoribus, mihi non amplius laboriosa, quàm ut hæc ipsa quæ perennioribus longè literis impressa gerebam in mente, transcriberem quasi librarius in paginas. Has ego paginas qualecunque vobis dono, quin veriùs soluo; utpote in quos omne ius Vincentij Carasæ, cuius imperio illas debebam, multà cum accessione translatum veneror. Si qua vero soluenti remunerationis petitio vestram bonitatem licet, remunerationem peto maximam simul ac minimã. Maximam profectò, quando

do nihil maius aut mihi in votis, aut vobis in potestate; Minimam verò, quando nihil minus concedi potest, quàm, quod præstare vsque adeò concedenti placet, vt prætermisionem potius nullis precibus concederet. Ea tandem hisce duobus constat. Primum est, vt vos mihi pro veteri Societatis Institutione retinendâ causam dicenti non tam plausores habeam, quàm suffragatores; Nimirum ex aliorum iudicijs approbationem, vestrà ex Vrba, victoriam expecto. Alterum, vt Moderatorem eiusmodi renuncietis, qui ex Vincentio Carafa nō luctum sinat manere superstitem, sed virtutem. Per hæc dico egregiè pariter suprema gratiani mi officia aduersus parentis meritisimi cineres cumulabitis. Nam quod spectat ad primum, in hoc iudicio Vincentium ipsū seu litigatorem agnoscite: ego tantum ab eo aduocatus tribunal non tam popularis famæ ad assensendum quàm vestri Senatus ad decernendum compello. De secundo autem, id optimi Præsidis est, morientem nil vehementius desiderare, quàm eiusmodi Successorem per quem nihil ipse desideretur.

FLORENTIVS DE MONTMORENCY SOCIETATIS IESV

Vicarius Generalis .

CUm opus inscriptum, Vindicationes Societatis Iesu, à P. Sfortia Pallavicino eiusdem Societatis Sacerdote compositum aliquot nostri Theologi recognouerint, & in lucem edi posse probauerint, facultatem facimus, vt typis mandetur, si ijs, quorum interest, videbitur: cuius rei gratia has litteras manu nostra subscriptas, sigilloq. nostro munitas damus. Romæ 6. Iulij 1649.

Florentius Montmorency .

Imprimatur: si videbitur Reuerendiss. P. Mag. Sacri Palatii Apost.

A. Rinaldus Vicefg.

EX commissione Reuerendiss. Patris Fr. Vincentij Candidi Sacri Palatii Apostolici Magistri vidi, & summa voluptate legi librum Adm. R. Patris Sfortie Pallavicini cui titulus est Vindicationes Societatis Iesu. In eo nil reperi fidei, aut bonis moribus absonum. Imò, dum opponentium agmina graphicis similitudinum coloribus eludit, & acutissimis argumentorum iaculis exauciat, ac instructis rationum propugnaculis arctet, ad omnem securitatem arcem construit munitissimam, atque sanctam Iesu Societatem Vincam Domini electæ sepe ita circumdat, vt iam amplius serpere insidiâtes minime valeant: & quod maius est, legentes mirificè allicit rapitque, fateor (sic me experiente) mira suauitate in Societatis dilectionem cogit, quapropter dignissimum cenfeo typis mandari.

*Fr. Ambrosius Viola Ord. Prædic. Episc. Laquedonensis
manu propria .*

Imprimatur: Fr. Raymundus Capizuccus Mag. & Socius Reuerendiss. P. Fr. Vincentij Candidi, Ord. Prædic. Sacri Pal. Apost. Mag.

THE PATENT OFFICE

1. The first step in the process is to identify the problem or issue that needs to be addressed. This involves gathering information and understanding the context of the problem.

2. Once the problem is identified, the next step is to define the objectives and goals of the project. This helps to clarify what needs to be achieved and provides a clear direction for the team.

3. The third step is to develop a plan or strategy to address the problem. This involves breaking down the problem into smaller, manageable tasks and determining the resources needed to complete them.

4. The fourth step is to implement the plan. This involves putting the strategy into action and monitoring progress to ensure that the project is on track.

5. The final step is to evaluate the results of the project. This involves assessing the outcomes against the objectives and goals and identifying any lessons learned for future projects.

[illegible]

1. The first step in the process of the investigation is the identification of the problem. This is done by the investigator who is responsible for the study. The investigator must first identify the problem that is being studied. This is done by the investigator who is responsible for the study. The investigator must first identify the problem that is being studied. This is done by the investigator who is responsible for the study.

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

[illegible]

I N D E X

Capitulum .

- Cap. I. **D**iscrepantes in Societatem Iesu hominum affectiones, & aliqua illarum causa.
- Cap. II. **D**uae obrectatorum Classes in Societatem alteros negligimus, alteros scripserat repellimus. & quae de causa.
- Cap. III. **P**ropositi operis.
- Cap. IV. **D**e fine, quem sibi Societas Iesu praestitit, & quomodo per eum ab alijs Religiosis Ordinibus distinguatur.
- Cap. V. **D**e praestantia huius finis quem Societas Iesu sectatur.
- Cap. VI. **D**e nomine Societati Iesu.
- Cap. VII. **N**um concessum fuisset, aliqua nominalim opera sibi deligere, quam universa quae ad propriam alienamque salutem per se pertinent indiscriminatim complecti.
- Cap. VIII. **P**roponitur accusatio in Societatem, quod doctor Censuratus communis intuitu in Choro non recitet sicut aliae Religiosorum familiae, & quomodo hae accusatio sit probe examinanda.
- Cap. IX. **N**um ad praedictam regulam probanda an improbanda sit in Societate Iesu psalmodia praetermissio.
- Cap. X. **A**n, quod neque tirores occupationibus vacuos, nec veteranos quosdam otio indigentes Societas per psalmodiam excuset, etiam si eam omittere non tanquam alijs occupata, sed necessitate, & plura de mutatione legum.
- Cap. XI. **A**n Societas Iesu aptis vijs ad proprium sibi finem tendat. Et primum de tirore vacatione a Studijs, eorumque solitudine.
- Cap. XII. **C**ur Tirocinium Societati, quam alijs Religiosis familijs diuturnius.
- Cap. XIII. **D**e molliori tirore nostrorum educatione quam aliqui nobis obiciunt: ubi etiam de communi victu Societatis.
- Cap. XIV. **E**xaminatur postrema criminatio circa tirores super

*Forum admittit inuitis cap sanguinet: ubi quàm felix in
Societate sit.*

Cap. XV. An rite Societas disceserit ab aliorum Ordinum more, dum expleto tirocinio consecrat suos per vota simplicia, dissolubilia, & non eque mutuo obligantia.

Cap. XVI. Num prudenter, & appositè ad suum finem Societas instituerit hunc docendi ritum expleto bienni tirocinio; ubi multa de quadam libello, qui Ioanni Mariana tribuitur, ex quo defumuntur rationes obiecta: Et in uniuersum, an prudenter, modestèque ab alijs Ordinibus in suo instituendo Ignatius disceserit.

Cap. XVII. Consutantur rationes predictæ, aduersus quæ rationibus utilitas huiusmodi institutionis demonstratur.

Cap. XVIII. An opportunè Societas latinitatis & humaniorum literarum disciplinam asseuerit; proponuntur obiecta rationes.

Cap. XIX. E republica esse humaniorum literarum disciplinam nobis commendari, prebatur primum consensus populorum, & fructus.

Cap. XX. Occurritur rationibus obiectis capite 18. contra humaniorum disciplinam traditionem à Societate susceptam quasi literis incommodam. Et exquiruntur, aut magistri utiliores, priuati ne an publici.

Cap. XXI. An eloquentia disciplina utilius ab externis quàm à nostris curetur. Vbi, an iure inuitemur, quasi Tullianam Virgilianamque imitationem negligentem.

Cap. XXII. Narratur causa irarum Iulij Scotti in Societatem. Excusantur aliquæ eius effata aduersus magistrum nostrum in humanioribus literis, an præsertim, quod longior mora in grammatica, quod præstantium scripturarum interpretatio & imitatio neglecta, quod argumeta quidius quæstia, quod obscuritas amata.

Cap. XXIII. An Societas satis consultè negotium susceperit puritatis latinitatem docenda.

Cap. XXIV. De Studijs sublimiorum disciplinarum; & primum, an Societas reprehendenda sit quod nimis Aristotelem colat in philosophia.

Cap. XXV. An Societas argui mereatur eximie in philosophia.

phandi nouitate, licentia: Vbi, an reprehendendi sint,
quod nemini addicti, quod in contextu Aristotelice expla-
nando, & in praeceptis pulcherrimisque quaestionibus omis-
siores, in superuacuis ac nouis nimis.

Cap. XXVI. An usus discendi in philosophicis gymnasijs reser-
uendus sit.

Cap. XXVII. Cur non saltem in Theologia certum auctorem
sibi Societas praestituat: & an reprehendenda seu nauatrix
aut absolute aut comparate ad alias fidelitates.

Cap. XXVIII. An sit compescendo inanitas, qua Bionum, &
subtilitas ratioculationum in Theologia Scholastica socie-
tatis auctor arguunt.

Cap. XXIX. Concordanda in Societate nimia edendorum
librorum intemperantia: Vbi quanti sit, qualemcumque
meritoriam in litteris non asseruari, sed fouere.

Cap. XXX. De Ternae probationis anno. de qua illius utilita-
te multiplici.

Cap. XXXI. De graduum discrimine in Societate.

Cap. XXXII. Diluitur prima accusatio, quod non semper digni
professionem obtineant.

Cap. XXXIII. Diluitur contraria accusatio quod largius aga-
tur in professione deferenda.

Cap. XXXIV. Expeditur altera ratio ab Aduersarijs petita,
ex periculo in honesta mendicationis in Sacerdotibus à So-
cietate dimissis.

Cap. XXXV. De Regula Societatis super detegendis aliorum
arcanis culpis.

Cap. XXXVI. Num ratum sit votum quo professi spoliati, si
adigantur ad Ecclesiam cuiuspiam regimen, audituras se equi-
fili Praepositi Generalis, eademque si meliora sibi uideantur,
quam quae ipsis occurrerant, executuros. Et primum exa-
minatur, num liceat hoc Societatis votum editis libellis op-
pugnare.

Cap. XXXVII. An praedictum votum Episcopos Praeposito Ge-
nerali subiectos faciat; ubi multa super natura iurisdic-
tionis.

Cap. XXXVIII. Aduersarij Rationes capitulatim reponuntur
& examinantur.

Cap.

Cap. XXXIX. Invenitur altera Decisio. Adversarius, cuius ti-
tulus est. An si huiusmodi votum haberet suam vali-
ditatem, obligaret Episcopos assumptos ex eadem Socie-
tate.

Cap. XXXX. Cui Societas hoc votum exigat à suis Professis.

Cap. XXXXI. Cur nostri nullas dignitates externas ne faciat
quidem admittant nisi præcepto compulsi: ubi generalim
an eorum repudiatio viris probis sit donata, & an materia
voti prudenter à multis extendi.

Cap. XXXXII. De absoluta unius potestate, & cur ea perpetuum
severis controversiam Societatis instituit: nullique ex no-
stris eam voce improbauerint, re universi retinuerint.

Cap. XXXXIII. Aliqua generatim de Subarchia, & Ari-
stocratiis, utriusque præcipua commoda, atque incommoda

Cap. XXXXIV. Exploratur quantum, & quanta sit Praepositi
Generalis in Societate Iesu potestas, quibusque temperamen-
tis contracta. Tum inquiritur quanam sint leges in So-
cietate prægras cæterarum custodia incolumis persolverat.

Cap. XXXXV. Temporarius, ne an perpetuus Supremus Praefes
optabilior sit. ubi generatim cui nam rationi praefectorum
haec vel illa conditio magis congruat.

Cap. XXXXVI. An munerum distributiones melius committe-
rentur Comitibus Provincialibus, vel Verbanis, quam Gene-
rali Praeposito, vel Provincialibus ab eo creandis.

Cap. XXXXVII. An aliqua ex parte Societas Iesu à præfina
vincula definit.

Cap. XXXXVIII. De quatuor potissimis, quæ nobis obiectantur in
communis, ac primum de superbia.

Cap. XLIX. De combinatione avaritia.

Cap. L. De communis victus cultuque Societatis. Num dicitur ad
Dei gloriam conducere. Quamvis sit, in hanc familiam bo-
nesti generis pubem legi.

Cap. LI. De negotiorum externorum, adeoque Principalium fre-
quentia.

Cap. ultimum. De multiplici Societatis exultatione ex varijs
Europa Regnis.

CAPVT PRIMVM

Discrepantes

IN SOCIETATEM IESV

Hominum affectiones, & aliquæ
illarum causæ.

NULLVS Mortalium coetus recentibus hi-
ſce ſæculis ab hominum genere tantum fa-
uoris expertus aſ Societas Ieſu; nullus æ-
quẽ tantum infectationis. Eadem immor-
taliter collaudata, eadem acerbiffimẽ re-
prehenſa. Alij hunc Ordinem quaſi colla-
pſæ virtutis, adeòque pietatis reſtitutorem
liberalius extollunt: eundem alij ceu Chriſtianæ Reipubli-
cæ corruptelam ac morum peſtem execrantur. Sed hæc,
quæ tam inter ſe pugnantia, ac proinde mira videri poſſent,
re ipſa potius cognata maximẽ ſunt, & conſueta. Nempe
quando hominum animi ſententijs, ac ſtudijs, plus quam
corpora regionibus diſſident; ſumme quibuſdam placere,
ac probari, ſummiã aliorum auerſationem, atq; improba-
tionem ominatur. Tepidum porro ſi quid eſt, algentes iuxta,
atque æſtuantes parum recreat, nihil offendit. Contrà ignis
præferuidus quæ cauſa illis gratiſſimus, eadem his inſenſiſ-
ſimus eſt.

Accedit inſita quædam humanis ingenijs I'bido certami-
nis, ac diſſenſionis. Vbi alios in vtramlibet partem vehemen-
tiores

A

iores videmus, confestim in alterius patrociniū inuolamus; non tam, vt propugnemus, quam vt pugnemus. Ita & summas vel flagitiosorū calamitates miseramur, publicam in eos vltionem, ceu immanitatem damnantes; & vel Herorum prosperitatibus allatramus dum virtutis præmia fortunæ dicimus prodigiam.

Sed hæc communia sunt. Aliæ conveniunt causæ magis propriæ, quæ hanc Societati Iesu invidiam conflant.

Prima est Instituti novitas, legesque magna ex parte ab alijs religiosis Ordinibus differentes. Ita enim comparatum est mortalium ingenium vt plerique consuetudinem à naturâ nihil seiungant. & quod factum antea non est, id omne, inficientur vel fieri posse, vel debere. Quasi verò hæc ipsa, quibus nunc venerationem conciliat antiquitas, potuerint non aliquando esse noua: quasi vt varijs ætatibus, sapum; varijs morbis, pharmacorum; sic varijs temporibus, atque euentis sanctionum varietas non debeatur. Ne ipsæ quidem iudiciariæ leges à Deo positæ in veteri testamento retinendæ fuerunt consequentibus sæculis; neque vllus tam despicatus ac rudis est pagus, cuius incolæ citra reprehensionem suo municipali iure non multum recedant à veteribus illis sapientissimorum iurisprudendum placitis, quibus Romanum imperium stabat, ac regebatur. Qua de re quoties cogitatio mihi recurrit, toties in mentem redit quod olim ab insigni philosopho sapienter dictum audiui: Seniorum quidem consilia quàm iuniorum præhabenda; Ita est inquit: quid tamen? cum ipse mundus consenescat in dies, hoc ipso iniquissimum erit vetera nostris anteferre, hoc est iunioris mundi sententias reuereri, nostri contemnere quasi iam senio delirantis. Ita ferme disputabat ille, nec acutius, quam verius. Ingens utique pro se præiudiciū habent vetera, non tamen ab ipsa vetustate. Quæcumque enim æterna non sunt, utique ad varias ætates comparata, recentium iuxta, atque antiquorum titulum nanciscuntur: sed hoc pro veteribus præiudiciū vsus atque experimentū præstat, sine cuius suffragio, quæcūq; vel speciosissima temerè probantur si absq; suspitione probantur. Ideo cum de Ignatii instituto confirmando agi cæptum est, prudenter Paulus III. se difficilem præ-

præbuit: prudenter, licet post exquisitum examen nihil in eo non probabile deprehenderetur, ita confirmauit ut illud angustis sexaginta omnino sociorum quasi cancellis includeret. Quos cancellos non prius laxari placuit quam, quod ratio cogitantibus iam suaserat, hoc ipsum postea successus experientibus perspicuum redderet. Hæc scilicet cautio nouitati quantumcumque splendidae pellacique debetur. At ubi nouis institutis, & summorum magistratuum adstipulatione auctoritas, & experientiae testificatio fauet, in illis porro nouitatem quasi labem arguere oculi est aut inuidentiæ liuidi, aut hebetudine caligantis. Quando & artes ipsæ tum quæ ad viuendum, tum quæ ad foeliciter viuendum institutæ, adeo perficiuntur atque exaugentur quotidie, ut ex ipsa præsentis Mundi supra veterem excellentiâ, cum aliquando puerum, ac proinde aliquando natum non semper senem, atque æternum fuisse, contra Ethnicos conficiatur.

Haud tamen eo spectator oratio nostra, ut recentem hanc Societatem anteferamus longæuis, præclarisque religiolorum Ordinibus, qui Doctoribus Ecclesiam, Pastoribus Ciuitates, Rectoribus Vaticanam, Diuis Cœlum ornauere. Sed licet meritissimò rosam florum reginam salutaueris, haud propterea tulipas, aliasque nouas recentium hortorum delicias repudiabis, nostraque floratiâ vniuersè veteribus post habebis. Ita se res habet. Amantissimus Ecclesiæ hortus, quamplurimis utique iisdemque lectissimis floribus antea nitebat: interseuit Ignatius noster flosculum suum, non qui cum illis de venustate, atque odore certaret, sed qui nec inuentus ipse, nec fortens, qualemcumque varietatis ornatum conferre posset. Alia siquidem longè sunt hæc duo: res nouas veteribus esse minores, ac easdem esse superuacuas ita, ut veteribus vel incommode, vel incassum accedant.

Neque minus valet ad multorum odium in Societatem inflammandum, rei familiaris amor, & cura, quæ uti necessitatis filia est, ita & cæteris curis acrior, & communior. Huius suasu cognatorum funera ab hærede numerantur in latis: per hanc inter fratres plus valet communio possessionis ad odium, quam sanguinis ad amorem: hæc denique inter hostes collocat non modo eos per quos patrimonium decre-

scit, sed per quos fit ne succrescat. Cum ergo Societas octodecim facile hominum millia complectatur, quantumvis moderate viuat, ac parce, quis non intelligit quantum exigat rei pecuniariae ad mensam, ad cultum, ad suppellectilem, ad habitationem, ad studia. Id autem omne liberaliter suffectum est nobis proximo saeculo, & continenter sufficitur partim ex munificentia Principum, partim ex priuatorum stipe ac largitate. Hinc multa odiorum seges. Nulla enim inter homines ex propinquo affulget aut haereditas aut largitio, quae vna cum sit, multos non trahat procos eam sibi opinione certissima despondentes. Ideo quicumque illam fortitur, quasi alienorum raptor inuisus est multis: hi autem scenicum illum loquacissimum extra fabulum imitantur, qui cuiuscunque sibi interfati voculam ceuloquacitatem criminatur. Non aliter isti, quod ipsi auaritia immoderatiùs flagrant, eò petulantius eandem suae pecuniariae spei vel competitoribus, vel frustratoribus imputant. Perinde ac si lucri ad luxum ingluuius, virtus, necessarij conquisitio ad vitam, auaritia vocanda sit. Cum tamen reputare potius deberent, Societatem plurimum constare ex ea hominum conditione, qui nisi religiosae humilitati manciparentur, longè sumptuosius quam hic in profana Republica degerent, & per connubia stirpem propagantes, opulenta patrimonium quae nostri plerumque in consanguineos transcribunt, sibi viuentes retinerent, morientes verò ad suos, non ad alienos posteros demandarent.

Alios laudum, atque honorum percipidos acuit in Societatem possessio hæc tam ampla insignium gymnasiorum, & (quemadmodum ipsi clamant) Regnum docendi: in quo Regno alij pariter eminere possent nisi primas sedes vbique gentium Societas occupasset. Sed huic malo remedium in promptu est. Quomodo enim eiusmodi munera ante hac obtinebantur ab alijs, quos parò Societas per doctrinae praestantiam, & in excolendis discipulis diligentiam atque integritatem exclusit, satagant ipsi vicissim, vt eisdem artibus Societatem loco pellant. Scilicet hæc duo certissima sunt.

Alterum est, Principes, & populos nunquam vniuersè alucinari. Nihil enim certius in philosophia quam quod omnibus

nibus ita videtur. Alioquin quid ni suspicemur, Naturam omnium oculis illuisse, ita ut quæ re ipsa sunt alba, nigra inspectantibus iudicentur?

Alterum est, id plerumque mortales eligere, quod sibi conducibilis putant: ac proinde non alijs commissuros provinciam hanc, in qua salus, ac felicitas Reipublicæ vertitur, nisi quos optimos iudicauerint.

Cæterum reuerâ nec maxima, nec præstantissima pars eiusmodi munerum Societati adscripta est; nisi quod invidentium oculis semper alienæ possessiones grandescunt, merita extenuantur. Nihil Societas in Pontificio, vel Cæsareo Iure exponendo versatur, hoc est in facultate nummorum, iuxta, atque honorum fecundissima; nihil in medicina. Quin etiam plurimæ, illæque clarissimæ Europæ Academiæ, vel è Societate Magistros asciscunt nullos, vel certè non ad primarias Cathedras; quippe competitoribus expositas; cum tamen nemini se competitori opponere Societati liceat per domesticas leges. Demum quam paucissimæ Civitates numerantur celebrioribus gymnasijs instructæ, quæ plures extra Societatem præceptores non conducant, etiam pro tradendis politioribus literis, vel contemplatricibus disciplinis.

Verumtamen aliâ ex parte pensandum est, ex eiusmodi viris Societatem coalescere, qui nisi nuncium humanis honoribus remisissent, quot, rogo, præfecturas, quot sacerdotia, quot insulas, adeoque etiam purpuras (quas non nisi rarissimi ex nostris, ijque pontificio imperio adacti induunt) occuparent? His muneribus multi exijs, qui nunc honestantur, eorum beneficio honestantur qui nudum Iesum in Societate complexi, alijs hæc exposita dereliquerunt.

Sed quæ hic prætereuntes attingimus, postea vberius in progressu operis disputabuntur.

CAPVT II.

Dua obrectatorum Classes in Societatem alteros negligimus, alteros scripso repellimus, & qua de causa.

Interim ut consilij nostri rationem in ipso vestibulo, amice lector, intelligas; duas porro obrectatorum classes in Societatem obseruavi. Alteri quidem singularia quaedam opponunt crimina; quasi certis quibusdam, designatisque temporibus, ac locis ab nostris sodalibus perpetrata. Hoc quidem disputatione refellere nihil attinet. Vbi enim defictis contenditur, testibus, ac tabulis potius, quam rationibus agere oportet; quos utique testes, tabulaeque cum aduersarij non proferant, sed iidem qui tanquam accusatores, adeoque inimicitiam professi Societatem aggrediuntur, testium quoque sibi arrogant fidem; nil opus est defensore, nisi forte apud corruptos iudices, apud quos adhuc nulla posset esse defensio tam aperta quae rem absolueret.

Alteri porro Societatis instituta, regulas, consuetudines vniuerso reprehendant; privilegia, immunitates, facultates, quibus à Petri Successoribus munita est, in Christianae Reipublicae perniciem cedere vociferantur; fructum ex eius laboribus aut nullum existere, aut leuiorem detrimento, certe longe tenuiorem, quam ut is operis pretium sit pro tam ingenti redituum, munerum, ac privilegiorum sumptu.

Hanc ego alteram accusatorum cohortem repellere aggredior; sed ita repellere, ut celebre illud inculpatæ defensionis modoramen à iure præscriptum quam religiosisimè seruem. Statutum mihi est nos tutari, neminem carpere, ne dissimulanter quidem; nullius laudem eleuare; de accusatoribus ipsis honorificentius eloqui quam causæ patrocinium postularet adeorum fidem enervandam; adeoque non nisi inuitissimus, ac balbutiens, ubi per necessarium fuerit, eorum labes indicabo; ad summam clypeo libet depugnare non gladio. Hanc enim lenitatem & Christianæ caritatis doctrinæ mihi suadet, & scilicet magnanimum quoddam vindicationis

tionis consilium à timore ac sordibus remotissimum. Fa-
teor enim pueret me Ordinis, in quo versor, & quæ gran-
dæus iam, ac diu meditatus elegi, si is ille sit, qui illaudatum
se metuat, nisi alij sint illaudabiles; siq; innocentiam suam
comprobare se posse non speret, nisi nocentes fuerint accu-
satores.

Scio equidem ita sentire permultos, eiusmodi in Societa-
tem insimulationes silentio validius frangi, quam calamo;
eiusmodi turbinum sibila si nihil aduersum occurrerit mo-
mento præteruolare, vix noxia, vix audita; contra, si quid
durius obstitit, vires con duplicare, fragorem, ac ruinam
edere ingentem.

Hæc tamen vel inertium dictata sunt, quibus otium pro
prudencia; vel infida osorum consilia, qui dum qua-
si inuili armorum pondere Societatem per benevolentia
speciem exonerare student, eandem improptam hostium,
telis exponere moluntur. Silentio haudquaquam, sed cala-
mo catholica veritas aduersus impiorum vesaniam à sanctis-
simis Ecclesiæ Patribus propugnata semper fuit; neque con-
temptricem taciturnitatem præ validâ pugnacique scrip-
tione habuerunt summa illa recentium sæculorum oracula
Thomas, ac Bonauentura, vt præstantissimas Prædicatorum,
ac Minorum familias nouitatis inuidia tum pariter laboran-
tes ab incessentium maledictis tuerentur. Quid per se ve-
nerabilius, quid supra calumniæ ictum excelsius, quam ipsa
Diuinitas? Neque tamen viri sanctimonia, ac sapientia ma-
ximi per omnes ætates superuacaneum duxerunt diuinam in
humanis rebus procuratorem à sacrilegorum accusationibus
vindicare. Scilicet nulla veritas tam dilucida, quam elo-
quium ingeniosè mateuolum sophismatum laruis non inob-
scurer: tum vero nulla lues adeo humanæ mentis diuinum
lumen obtundit, quam fumosum illud perturbationum par,
non humanis tantum, sed angelicis excidijs nobilitatum, su-
perbia, superbiæ gemina inuidia. His iudicijs
damnationem timer, non tam quodcumque non nocet,
quam quodcumque non iacet, Ipsa probitatis Excellentia di-
scrimine auget potius, quam arcet. Nec vllum est Virtutis fasti-
gium cui superuacuum impendium sit patronos conducere,

Age

Age verò, quid apertius, quid sensuum omnium confessione magis confessum, quàm corpora loco moueri, nec continenter quiescere? Aristoteles tamen, hoc est philosophus atramenti nihil profusus, non ad eò Zenonis id inficiantis argumenta contempsit, vt benè longam disputationem in ijs enodandis non consumpserit. Sontium est, vt cumque silentio iudicium præfocare potius quàm defensiones illas quibus iure diffidunt experiri. Innocentia diem sibi dici ad eò non reformidat, vt petat; eaque, bonus veluti gladius, dum pugnat, tum glarius micat. Non id voti nobis est, vt aduersantium criminationes spretæ exolescant; audiantur potius, legantur, expendantur, conferantur cum vindicationibus nostris: nullam hinc Societati veremur famæ iacturam, nisi apud homunciones nescio quos, quibus pro eodem sit, non esse immunem ab accusatione, atque à culpâ: cum tamen quicumque sapiunt, & quorum dumtaxat existimatio & in pretio esse debet, & rationibus venalis est, probè norint, homines ceu marinas aquas non aliter nullo flatu percelli, quam si non emineant; vnumque, atque idem esse, in tranquillo, atque in profundo manere.

C A P V T I I I .

Propositum Operis.

NEquè tamen ita Ordinis mei causam assumo, vt Oratorum more omnia in eo excelsa, illustria, perfecta esse contendam, quasi aurum æuginem nesciens, purpuram maculis inuiolabilem. Non tam præclare cum rebus humanis agitur, vt in hac Adami fœce Platonis Respublica extra cogitationem ac simulacra versari possit. Id tantum fidenter aio, mihi què demonstrandum impono: Societatem Iesu eam esse hominum familiam, cuius, vt inter mortales, Catholicam Ecclesiam pænitere non debeat; quæque plurimum adiumenti ad benè, beatequè viuendum humanæ Reipublicæ conferat.

Vni-

Vniuersa defensio ad instituti, legum, ac morum examinationem spectabit; vt duo euincam: videlicet, peculiarem finem quem sibi Societas proposuit, eximium esse, plurimumque diuinæ gloriæ, atque humanæ vtilitatis in eo contineri: tum verò vñam esse Societatem legibus, institutis moribus ad eum finem quærendum peropportunitis.

Ea duo si luculenter ostendero, confestim liquebit, iura atque immunitates, quibus Romanorum Pontificum liberalitas Societatem auxit, non tantum fuisse dona, sed arma, quibus nostra cohors à Vaticano instructa, strenuè, ac feliciter militet Vaticano. Quamobrem, qui Romano Pontifici auctores sunt vt Societatem collatis hisce prærogatiuis exspoliet, perinde faciunt, ac si quis Regi cum immanissimis hostibus belligeranti suaderet, vt legionem fide integerrimam manu promptam telis atque armis exueret ad ærarium locupletandum.

In vniuerso autem Opere suffragatorem mihi adopto atque polliceor Theologum non Theologorum modo, sed ingeniorum à multis sæculis facile principem, Diuum Thomam. Hic enim vir ille est, qui cum in omni sapientia tantus extiterit, vt Io: XXII. pronuntiauerit, frustra eius miracula exquiri, quò Sanctorum factis adscriberetur, quando tot edidit miracula, quot articulos; in ea tamen præcipue doctrinâ quæ ad actus, ac mores humanos pertinet, diuinus est visus. Equidem vbi Theologicæ Summæ ab eo conscriptæ Secundam Partem humana hæc edocentem lego, enimuerò superbi mihi videor conditione mortalitatis nostræ, cuius acies tantum cernere potuerit, quantum vix de immortalibus mentibus credibile videretur.

Atque, vt omnis arceatur suspicio ne ipse mala fide non tam Diuum Thomam ductorem sequar, quam eundem inuitum in meas partes audacius pertraham; & tanquam vetus illud, *ipse dixit*, de hoc Christiano Pythagora alicubi fraudulentè vsurpem, ipsa eius verba disertè proferam; nisi forte res ipsa fuerit adeò per se comperta, vt putidum esset, quod Tullius ait, in re non dubia vti testibus non necessarijs.

10. of.

B

CA-

CAPVT IV.

*De fine, quem sibi Societas Iesu praestitu-
it, & quomodo per eum ab alijs Religiosis Ordinibus
distingatur.*

VT cuiuspiam rei probitatem ac pretium æstimemus, primum inspicere oportet, quid nam eius proprium sit ac præcipuum quo ab alijs rebus discernatur. Per ea enim, quæ cæteris communia sunt, nulla res humano generi aut valde utilis, aut, quod utilitatis præmium est, valde laudabilis.

Ante omnia igitur exponendum est, quænam, & quanta sit Societatis Iesu ab alijs religiosis ordinibus differentia. Id verò dignosci stabiliri que non potest, quin prius in communi videamus quænam ea sint per quæ religiosi ordines mutuò diuiduntur; & utrum diuisio eiusmodi proficiat Christianæ Reipublicæ. Quocirca veniam mihi dabis, lector, aliqua in hoc capite vniuersè præfandi de religionum Ordinibus atque adeo de artium, & exercitiorum multitudine ad mortalium felicitatem necessaria vel conducibili, quæ, uti spero, nec ingrata prorsus occurrent, nec vulgata. Vix enim aliter examinari rite possunt quæ super nouitate instituti nostri passim inuidiosèque iactantur in vulgus.

2. 2. 9.
188. m-
1.

S. Thomas ubi disputat: *An sit una tantum Religio vel multe;* sic habet. *Status Religionis est quoddam exercitium ad perfectionem caritatis. Sunt autem diuersa caritatis opera, quibus homo vacare potest. Sunt etiam diuersi modi exercitiorum. Et ideo religiones distinguuntur dupliciter: uno modo secundum diuersitatem eorum ad quæ ordinantur; Sicut una religio ordinatur ad peregrinos hospitio suscipiendos, & alia ad visitandos, vel ad redimendos captiuos. Alio modo potest esse diuersitas religionum; puta quod in una religione castigatur corpus abstinentia ciborum, in alia per exercitium operum manualium vel per nuditatem, vel per aliud huiusmodi. Sed quia finis est potissimum in unoquoque, maior est religionum diuersitas quæ attenditur secundum diuersos fines ad quos religiones ordinantur, quàm quæ attenditur secundum diuersa exercitia.*

Hanc

Hanc Religiosarum sodalitatum distinctionem idem S. Thomas Articulo laudato ait pertinere ad ornatum Ecclesiæ, ut scilicet sit *circumamicta varietate*, quemadmodum habetur in psalmo 44. Et cum quarto loco sibi obiecisset, ex multitudine Religionum oriri posse confusionem in Ecclesia, ita soluit. *Confusio opponitur distinctioni, & ordini. Sic igitur ex multitudine Religionum induceretur confusio, si ad idem, & eodem modo diuersa Religionis essent absque necessitate, & utilitate. Vnde ut hoc non fiat, salubriter institutum est, ut noua Religio nisi auctoritate Summi Pontificis instituat.*

Hæc est Diui Thomæ doctrina, super religiosorum cætuum diuersitate modo remotiore, modo propinquiore, ac super eiusmodi diuersitatis bono. Quæ doctrina mirificè concludit, ut infra patebit, & Societatem ab alijs religiosis familijs differre quamplurimum, & hoc ipso nomine laudabilius introductam esse. Sed ut hæc interius cognoscantur, præstat (ut initio huius capituli indicaui) eandem Sancti Thomæ doctrinam explanare atq; illustrare per obseruationem quorundam principiorum de artium atq; institutorum diuersitate, vniuersè cum in profana politica, tum in sacra. Age igitur.

Obseruandum est, licet vniuersæ Reipublicæ vnus idemq; sit finis postremus, atque integer, hoc est communis foelicitas, tamen, cum foelicitas ipsa pluribus bonis cumuletur, ideo in Republica varias esse hominum classes, quæ in alijs alijsque eiusmodi bonis toti vniuersitati parandis operam ponunt. Facilius enim vnus in vno laborat pro multis; quàm in multis pro se vno. Quamobrem agricola non sibi, sed multis fruges parat, futor non sibi, sed multis calceos concinnat, faber murarius non sibi, sed multis tectum edificat, & similiter in cæteris artibus vsu venit. Nempe operosissimum esset, infinitumque, si vnusquisque deberet sibi per se comparare omnia ad vitam opportuna, atque omnes artes addiscere, quarum indiget ministerio. Ideo, & inter homines instituta vitæ societas est, & in humanâ societate varietas exercitiorum. Cum enim verissimum sit illud: *non omnia possumus omnes*, hoc est, *singuli*; tantumdem verum est: *omnia possumus omnes*, hoc est, *omnium multitudo*. Cum ergo foelicitas absoluta Ciuitatis illæ demum sit finis quod leges

omnes, artes, atque instituta collineant, proprius tamen, finis aut legis, aut artis, aut instituti dicitur esse ea peculiaris pars felicitatis, cui parti parandæ lex, aut ars, aut institutum illud inductum est. Atq; ita, ex. gr. finis proprius magistratuum forenses lites iudicantium est ea pars felicitatis, quæ commutantis iustitiæ præceptis continetur: finis verò iudicis maleficiorum vocatur ea felicitatis pars, quæ versatur in purganda facinorosis hominibus ciuitate, inque arcendis nefarijs à scelere.

Hæc eadem inter homines pecularem finium diuisio & procuratio singulis quidpiam agentibus propria, & ad humanam qualemcumque felicitatem quærendam, & scilicet ad cælestis beatitudinis adeptionem ac studium est opportuna. Cum enim multa sint virtutum, atque exercitationum instrumenta, quæ ad illam conducunt; longe parabilior ea nobis fit, si alij alijs exercitationibus toti se dedant in hominum bonum; quam si omnes ad omnia promiscuè conituntur. Ideò varij sunt ordines in Ecclesiastica hierarchia, varij hominum gradus, atque adeò etiam variæ Religiosorum hominum congregationes.

Sicut autem in profana politica, ita in sacra conditiones hominum artesque inter se duplici discrimine secernuntur; vel quòd diuersa bona intendant; vel quòd ijsdem conficiendis diuersè studeant. Veluti vestiaria, & scriptura hoc differunt, quòd illa intendat in defendendam aëris inclementiam, hæc verò in patefaciendas hominibus loco, vel tempore dissitis animi nostri cogitationes. At Scriptura, & Typographica vnum, atque idem bonum quærunt, adeoque minus distant quam illæ; distant tamen, quòd alijs & alijs instrumentis, atque opificijs illud ipsum à se quæsitum Reipublicæ bonum moliantur.

Hoc idem spectare licet in artibus, atque institutis, quæ ad Cælestem generis humani felicitatem laborant. Cum enim vniuersum hoc studium vna Dei, ac proximi caritate contineatur, quæ est plenitudo legis; attamen inter artifices cælesti felicitati seruientes duplex classis est differentia.

Siquidem aliæ hominum classes in sacra hierarchia distinguuntur per varia caritatis opera quibus allaborant: ex g.
aliud

aliud caritatis opus est confitentes audire, atque absoluerè, quod per se ad pastores animarum spectat: aliud est diuinas laudes concinere, publicisque precibus diuinam opem mortalibus impetrare, quod Canoniorum Collegia, Monachorumque in primis Congregationes agunt.

Aliæ porrò classes hominum, cum vnum, atque idem bonum hoc est eandem plane caritatis partem petant, diuersis tamen semitis ad idem fastigium aspirant; scilicet profitando vel eximiam paupertatem, vt diuitiarum obices, ac præstigias arceant; vel mutum pœnè silentium, vt animum ab euagatione, & contentione, gemina scilicet, ac noxia loquacitatis sobole, immunem vnice in Deo figant: vel abstinentiam à cibis præstantioris succi saporisque, vt sensum doment, itaque rationi subditum in officio contineant. Hæc generatim ad explanationem comprobationemque illius regulæ qua S. Thomas religiosos Ordines mutuo secernit.

Porro ad hanc regulam Societas Iesu ab alijs religiosis ordinibus plurimum differt: nempe non solum ab eis ex modo suum finem quærendi, qua de re inferius exponam, sed sine ipso differt. Id ita demonstro. E reliquis ordinibus alij propriam salutem, ac perfectionem vnice sectantur, nisi quantum, vt aromata odore, sic virtus exemplo semper proximis afficit; & merita piorum ac preces ad propitiandam vel impijs diuinitatem valent. Alij super hoc certa quædam, ac designata solum adiumenta in aliorum salutem impendunt, & ne illa quidem voto imperant sibi. At Societas Iesu aliorum salutem promouendæ totam se dicat, nec à se alienum putat opus vllum, artem vllam, laborem vllum, quæ per se, ac sua sponte ad hunc finem spectent; quin etiam tenetur obligatione quâ regulæ ad hæc omnia pro moderatorum arbitrio peragenda, qua voti suscepti ad præcipua, veluti ad catechismi traditionem, & ad missiones, seu per fidelium seu per infidelium plagas, vel nullo accepto viatico. Quare tantum hæc Religiosa sodalitas distat ab alijs, quantum in exercitu distaret à peculiari officio vel vigilum, vel prætorianorum, vel rem tormentariam curantium, vel machinis, ac fossionibus incumbentium, cohors aliqua, quæ se ita Imperatori manciparet, vt ad labores, operas, pericula omnia, quod-

quòcumque res vocet, se paratam offerret.

Duo ex his concluduntur. Alterum est, Societatem ab alijs Religionibus latè differre, quando sine differt non quidem ultimo, utpotè qui omnibus religiosis familijs idem præfigitur, perfectio caritatis; sed propinquo, eâ ratione qua tantùm hæc finium differentia inter religiosos Ordines inuenitur.

Alterum est, ipsam dissimilitudinem à cæteris religiosis sodalitatibus, quæ nobis vitio vertitur à nunnallis, apprime potius conferre ad huius nouæ sodalitatis vtilitatem demonstrandam. Siquidem ut præclare ait S. Thomas loco laudato: *Confusio opponitur distinctioni, & ordini: Sic igitur ex multitudine Religionum induceretur confusio, si ad idem, & eodem modo multe religiones essent absque necessitate, & vtilitate.*

C A P V T V.

De præstantia huius finis quem Societas Iesu sectatur.

SANÈ hunc finem esse præstantissimum ex eo patet, quòd cum longè diuinius sit, quomodo Aristoteles loquitur, bonum commune, quàm priuatum, diuiniior quoque artilia, atque institutio censenda est, quæ primum, quàm quæ tantummodo secundum sonet. Quod si ita vsu euenit in humana Republica quantò magis in illa; quam Deus ipse tanquam Princeps simul & ciuis consociauit? In priori enim poterat foelicitas publica priuatam aliquando corrumpere, immò & per priuatam calamitatem comparari, quemadmodum de Codro illo, de Curtio, de Decijs, alijsque innumeris memoratur. At in hac ille foelicitatis dominus, ac distributor Deus ita sancit, ut quicumque ex sincerâ in alios caritate foelicitatem publicam contentius promoueret, itidem priuatae foelicitatis vberiore partem assequeretur; Quin etiam, licèt ordo Naturæ postulet, ut finis excellentior sit, quàm ea quæ ad finem ordinantur, Deus tamen qui Naturæ legibus præsidet, non subseruit, præcellissimum ex omnibus cogitabilibus opificium suum, hoc est nexum illum ineffa-

ineffabilem diuini filij cum humanâ natura, non omnino propter se suæque pulcritudinis causâ molitus est, sed in gratiam communis hominum salutis reparandæ. Idque declarasse videtur vbi nomen filio suo indidit. Nomina quippe tunc sapientiùs imponuntur, cum præcipuam rei proprietatem patefaciunt: Deus verò, nomenclator vtique sapientissimus, non aliud, quam *Iesu*, hoc est *Seruatoris* nomen filio suo fecit, vt omnes intelligerent, id, quò præcipuè referebatur ab opifice diuino tantæ molis machinamentum, communem salutem esse. Et ne quis eiusmodi nomen aut fortuito, aut non tanquam per se præstantissimum, attributum suspicaretur, disertè per Apostolum enunciauit; *Dedit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur*: testatus nimirum inter centena illa nomina quibus Deum ipsum per varias eius præstantias appellamus, nullum esse tantæ sublimitatis significabile, quantæ est nomen *Seruatoris*, quod idcirco super omne nomen esse perhibetur. Non tamen hæc à me dicta eò euadunt, vt propter hanc finis præstantiam Societatem Iesu cæteris religiosis institutis anteferam. Videlicet haud sum nescius etiamsi poësis picturæ longè præcellat, pluris tamen faciendum Apellem, quàm gregarios illos Poëtas, quos Plinius in Epistolis, Iuuenalis in Satyris aspernatur. Quamuis enim præclarius sit Virgilianam *Aeneida*, quàm *Apellæam* Venerem contecisse, laudabilius tamen *Apelli* est Venerem illam finxisse, hoc est picturæ miraculū, quàm *Codro Theseida* scripsisse, hoc est poematum infelix nomen. Non aliter contingere potest, vt aliqua religiosa choors magnis excidat ausis, alia inferius quipiam aggressa, foeliciter scopum contingat. Egregiè D. Tho. 2. 2. q. 188. a. 6. mas postquam dixerat; *Summum gradum in religionibus tenent, quæ ordinantur ad docendum, & prædicandum, quæ & propinquissimæ sunt perfectioni Episcoporum, sicut & in alijs fines primorum coniunguntur principijs secundorum, vt Dionysius dicit 7. Cap. de diuinis nominibus: Secundum autem gradum tenent, quæ ordinantur ad contemplationem: Tertium est earum, quæ ordinantur ad exteriores actiones: Et postquam subdidit, In singulis autem horum graduum potest attendi præeminentia, secundum quod vna Religio ordinatur ad ulteriorem actum in eodem*

eadem genere, & potest etiam attendi præminentia, si una tantum ordinetur ad plura horum, quàm alia; tandem concludit: *vel si conuenientiora statuta habeat ad finem propositum consequendum.*

Quamobrem, etiam si finis à Societate petitus & amplitudine, & celsitate præstantissimus sit, non tamen hæc Religiosa congregatio potior erit, si cæteræ, *conuenientiora statuta habeant ad finem propositum consequendum.* Satiùs enim, est ita inferius aliquod bonum persequi, ut assequaris, quàm aliud sublimius ita quærere, ut nunquam teneas. Ego autem Societatis leges ad propositum finem accommodatas esse ita conabor ostendere, ut eam hac in re cum alijs religionis cætibus conferre nihil velim. Omnis enim comparatio, quas partes in victoriæ spem vocat, eas interim quasi certas committit: Mihi verò & è re Catholicæ Ecclesiæ, & scilicet ipsius Societatis videtur, ut quotquot Christo militamus, concordissimi inter nos, contra Dæmones tantum ac vitia concertemus.

Hoc interea statutum sit, Ignatium huius Societatis fundatorem elegisse optimam partem sodalitati suæ. Nam ut
 3. p. 9. 40. præclare S. Tho. *Vita contemplatiua simpliciter est melior quam*
 a. 1. ad 2. *actiua, quæ occupatur circa corporales actus; sed vita actiua, secundum quam aliquis prædicando & docendo contemplata alijs tradit, est perfectior quàm vita, quæ solum contemplatur; quia talis vita præsupponit abundantiam contemplationis, & ideo Christus talem vitam elegit.* Tum verò constat eundem Ignatium optimè de hominum genere meritum esse, qui se suamque Societatem vniuersorum salutis, ac beatitudini quærendæ per eximiam caritatem deuouit; adeoque ipsum impensè à mortalibus honorandum; quando honor, ut Aristoteles habet 8. Ethicorum, & aliquid publicum est, & beneficæ virtutis præmium. Cum autem hoc Gratiæ virtus differat à Iustitia, ut
 2. 2. q. 109. a. 5. Aquinas docet quòd hæc rem pro re, illa rem pro voluntate quantumuis sterili rependit, etiam si omnis Ignatij labor pro communi vtilitate irritus cecidisset, gratam nihilominus honoris remunerationem genus humanum illi deberet.

CAPUT VI.

De nomine Societatis Iesu.

Certarunt nonnulli inuidiam creare huic nomini tanquam superbiore. Quasi verò dum id nobis ceu proprium assumimus, alios omnes Christi fideles à societate Iesu repellamus, cum tamen Apostolus vniuersam Ecclesiam affectus dicat: *Fidelis Deus, per quem vocati estis in Societatem filij eius Iesu Christi*. Veruntamen accusatio hæc leuior videretur quàm vt in eius purgatione immoraremur, nisi grandia Theologorum nomina illam nobis intentassent. Magna enim auctoritas vel sine rationis cuspe magnum telum.

Paucis rem expedit. Et primò certum est, non quories aliqua appellatio à quopiam sibi adoptatur vt propria, illico id cum sibi arrogare, vt res per talem appellationem antea significata nulli aliq̃ quam sibi re ipsa conueniat; imò sæpe hoc est argumentum modesti demissique animi, quasi nihil in se proprium agnoscentis appellatione dignum, ac proinde non alio se vocabulo signari petentis, quam illo quod in eam pertinet vniuersitatem cuius se partem esse vnice gloriatur. Hinc manauit consuetudo, quam Sanctus Thomas pluries obseruat, vt infima pars alicuius generis notetur vocabulo totum genus complectente. Exemplum affert de modestia sic edisserens: *Nomen commune quandoque appropriatur his, quæ sunt infima, sicut nomen commune Angelorum appropriatur infimo Ordini Angelorum, ita etiam & modus qui communiter obseruatur in qualibet virtute, appropriatur specialiter virtuti, quæ in minimis modum ponit*.

2. 2. q.
160. a. 1.
ad primū

Non aliter *militiæ* nomen, quod suapte natura spectat ad milites vniuersos, italicè tamen aliquandò contrahitur ad infimam militum classem, hoc est eorum, qui non pugnant in bello, sed in Urbibus atque oppidis, quasi militiæ candidati publicâ auctoritate bellicis ludis exercendis ad militiam informantur. Aptè cadit in eandem rem ille Romanorum vñs, qui, cum viros hoc est nobiliorem sexum peculiari no-

C

mine

mine supra cognomentum commune agnationis notarent, foeminas tamen, hoc est inferiorem familiæ partem, solo illo generali nomine signabant, addito si opus esset ad distinctionem numero, veluti *Cornelia prima, Cornelia secunda*; Quali de causâ fertur Tertulliani nomen, quasi *Tertia Tulle filium*, esse compositum. Quid ni ergo potuerit etiam Ignatius de Societate illa, quam *minimam* nuncupavit, tam demissè vel sentire vel loqui, nihil ut boni, ac memorabilis, & effabilis agnosceret in ipsa præter id quod cunctis Christianis commune est, hoc est præter esse socios Iesu, & ad eius consortium vocatos?

Veruntamen dissimulare non libet. Aliam interpretor fuisse causam, quæ in hanc appellationem Ignatium traxit. Nimirum, qui conspirantibus animis grande aliquid aggrediuntur, solent quasi propositi tesseram atque incitamentum cognomen aliquod sibi imponere, & stemma præferre, non quasi eius laudis in se præstantiam, sed studium professi. Sic milites, sic proceres, sic litteratorum hominum cætus, ac singuli eiusmodi cætibus adscripti: idque extra omnem superbiæ notam invidiamque, at non extra sublimis animi commendationem. Validum quippe mortalibus calcar ad magna persequenda magna palam spondidisse. Non secus Ignatius cum ad imitationem Iesu Christi in quærendâ hominum salute Societatem suam institueret atque erudiret, nomine ipso ac stemmate votum hoc pium explicare voluit, & enutrire, ut quoties hi aut se vocari audirent, aut insigne sui Ordinis aspicerent, toties debiti, ac promissi muneris admonerentur. Id ergo causæ habuit cur pro stemmate diuinissimum Iesu nomen deligeret, adiecta epigraphe: *Ad maiorem Deigloriam*, curque ex ipso Iesu descriptam à se militiam denominaret.

Sanè, si hoc reprehensionis genus semel obtineat, non vnam petit Societatem nostram, sed nobilissimas Ecclesiæ partes inuadit. Quid enim si quis ita disputet? An prædicandi munus vna Dominicana Sodalitas præstat? Quid est ergo quod illa ex omnibus *Prædicatorum Ordo* nuncupatur? Nempe quis non intelligat, *Prædicatorum Ordinem* dici, non qui sibi vni munus prædicandi arroget, sed studium cœcipiat.

Acce-

Accedit ad ~~hanc~~ causas, quod solent vulgares infantes, Dynastarum, in cuius tutela nascuntur, nomen assumere. Magnarum est, filios suos à progenitoribus appellare, priuatorum, à principibus viris, quos illis, alteros tanquam patres adoptant. Quid ni ergo humilitatis potius habeatur in Ignatio, quam iactantiæ, quod sobolem suam non à se, sed à Iesu nuncupauerit, in cuius clientela illam edidit, & cuius opem diuina voce, vti accepimus, sibi promissam, vti cernimus expertus est.

Neque hoc Ignatii consilium defenditur aut comparationibus tantum, quæ sapientiores iudices mouent, sed exemplis planè simillimis, quæ vel habetes capiunt. Exempla in promptu sunt: Religio quæ in redimendis captiuis exercetur, à *Trinitate* dicta est. Equites qui à Christianissimo Gallicarum Rege initiantur, à *Sancto Spiritu* nomen habeant. Alij porro equites in Lusitania prænobiles à *Christo* vocitantur. Et tamen quot quot in Ecclesia Catholica viuimus, omnes utique augustissimæ Trinitati cultum profiteamur, quot quot sacram militiam suscipiunt, eos omnes & Spiritui sancto, & Christo militare non dubitamus. Quid plura? tribus ferme ab hinc sæculis à Ioanne Columbino, & Francisco Vincentio instituta piorum hominum congregatio, *Iesuatorum* cognomentum sine lite suscepit, sine inuidia retinuit. De qua Congregatione multa congerit noster Suarius.

At Societati Iesu vexatio hac de re in prouentum cessit. Nam cum super hoc nomine, quamuis à Petri Successoribus haud paucis, & ab ipsa Tridentina Synodo de nobis usurpato, aliqui controuersiam nobis intentarint, Summus Ecclesiæ Antistes litem diremit, & is qui Iesu ipsius personam ac vicariam potestatem in terris gerit, hanc à Iesu appellationem pro sua sapientia, atque auctoritate nobis adiudicauit. Nempe Gregorius XIV. in diplomate, vbi Societatem, eiusque instituta confirmat, sic planè decernit. *Statuimus nomen Societatis Iesu, quo laudabilis hic ordo nascens à sede Apostolica nominatus est, & hætenus insignitus, perpetuis futuris temporibus in ea retinendum esse. Utinam nomini facta respondeant. Facile siquidem cuique est in nomine diuinitatem præferre. Nimirum apud Græcos teste Platone nomina hominum quæ*

Tom. 4.
de Rel.
lib. 1. cap.
1. nu. 6.

cumque diuinum aliquid significabant. Sed fortasse, si hæc Societas remissiùs Iesum imitaretur in opere, liberatiùs à multis obtineret, vt Iesum inaniter in appellatione sonaret.

C A P V T VII.

Num consultius fuisset aliqua nominatim opera sibi deligere, quam vniuersa, quæ ad propriam alienamque salutem per se pertinent indiscriminatim complecti.

Vociferantur multi, Societatem latius expatiari: breuiora esse vnius Ordinis brachia, quàm vt tantarum curarum diuersitatem per omnes ferè noti Mundi regiones aptè circumplectantur: Si omnia vnius domus ministeria eidem famulo, si cunctæ militares functiones eidem Centuriae committerentur, cuncta malè cessura. Ita planè Deum ac naturam docuisse: quando in vno corpore non omnia membra eundem actum habent, nec in Angelis ipsis cuncta quæ pertinent ad inferiorum corporum tuitionem eisdem demandantur, sed alia alijs. Sanè bona hæc exteriora in communem hominum foelicitatem procreta sunt, sed quoniam vna eademque res vix poterat vlli prædesse, nisi vni nominatim profutura designaretur, idèò naturà edocente rerum diuisio ac dominiorum distinctio inducta est. Quod in rebus ratione carentibus vsuuenit, hoc idem seruandum est in hominibus illis, qui non sibi, sed toti mundo se genitos & sciunt, & volunt. Nempe, quomodo non benè potest vna res omnium esse hominum, ita non potest vnus homo omnium esse rerum. Sapientius ergo iuxta, ac modestius, quàm nos reliquæ religiosorum familie, quæ arctius curam, ac debitum contraxerunt. Familiare enim est omnia promittenti, vt nihil persoluat.

Ità de amplissimo illo, quem sibi præscripsit Societas sine obloquuntur multi. Neque id mirum: quippe hominibus
vel

vel sua tenuitate cuncta per opinionem metientibus, vel ad suam tenuitatem cuncta per desiderium contrahentibus nil tam commune, quam siquid magnum audetur, ceu temerarium aspernari. Quasi verò nihil egregium nihil supra ordinem aut præstare possit vnquam mortalium industria diuinitus roborata, aut cum laude aggredi mortalium animus diuino adiumento confusus. Verum ita res habet: quæ primùm tentata in audacia reprehensionem incurrunt, eadem confecta magnanimitatis obtinent commendationem. Aliqui tamen sunt, qui quodcumque infectum vellent, id factum, licet videant, negant; non modo animum, sed oculos inuidentiis cæcantes. Age, rem ipsam putemus.

Aio igitur in vniuersum non modo religiosam familiam, sed vix bene posse per amplam aliquam hominum congregationem ad vnum tantummodo ministerium coerceri. Dictum sic eninco. Quantumuis eximius habeatur in adscribendo delectus, multi tamen vel quoniam ab initio non satis cogniti, vel quoniam deinde aut habitudine corporis, aut animi propensionibus immutati, ad eum peculiarem usum in opportuni aut agnoscentur, aut fient. Ergo, nisi alia suppetant opera, in quibus eorum labor nec inutilis, nec illaudatus, otio tabescent; & quod tabidi membri est, etiam sana corrumpent. Optima præceptrix natura. Hæc namque, cum haud posset totum alimentum conuertere in vnum eundemque succum vniusmodi paribus reficiendis opportunum; animantes ex alijs alijsque artubus extruxit; Itaque ex mollioribus nutrimenti particulis carnem alit, ex paulò duriusculis cartilagine, ex durioribus porro nervos, atque ossa: quin etiam excrementa ipsa in vagues, capillos, barbam utiliter impendit: ita vt quàm minimum fieri possit eiectionum sit. Nempe tum in corpore naturali, tum in ciuili inutile onus, si multum fuerit, non sine molestia ac perniciæ aliqua vel excernitur, vel toleratur.

Nō ignoro, nec dissimulo quid mihi respondere quis posset: Ea quæ nuper de humanis coetibus generatim disputavi, utique vera esse in coetibus illis quos ante Christianæ Religionis ortum aut mundus habuit, aut Philosophi agnouere. Sed cum quedā extiterint in lege Christiana Societates hominū

ab

ab Ethnicis philosophis nunquam excogitatae quæ ~~Religionis~~ nuncupantur; in his utique non tantam munerum diuersitatem versari posse, quantam in ciuitatibus, etiamsi ciuitas pauciores habeat ciues, quàm Religio sodales. Ciuitas enim quippe ad suam, eamque humanam foelicitatem coalescens, definitur ab Aristotele *Congregatio hominum sibi sufficiens*. Quocirca debent in qualibet ciuitate vigere artes illæ vniuersæ, quibus indiget humana multorum foelicitas, foelicitatisque socia semper ac nutrix, securitas. E diuerso religiosi Ordines non humanam foelicitatem sequuntur, sed cœlestem, alij suam, alij etiam alienam. Quare licet per se multis careant quæ ad beatè humanitus viuendum desiderantur, horum tamen vacuitatem partim de industria quærunt, tanquam pecuniam æternæ foelicitati coemendæ opportunam, partim alienâ largitate, atque operâ suppleant; non ex proprijs viribus, sed ex diuino præsidio securitatem elicientes. Non ergo ibi necessarij sunt milites ad custodiam, non mercatores ad commutationem, non agricolæ ad fruges, non opifices nisi pauculi ad habitationem, ad supellectilem, & ad instrumenta domestica, quibus omnibus abundare ciuitas debet.

Quid ni ergo, inquires, ex his efficiatur, inconsultè à religiosiis familijs, atque adeo à societate agi in magna procuratorum diuersitate capessenda?

Haud ritè concludis. Quamquam enim aliqua officiorum dissimilitudo cæteris mortalium ^{communiis, quæ religioni, seditio, non} vniuersitatibus conuenit, ut nuper demonstratum est, hæc tamen ipsa religiosorum hominum sodalitia, in aliquo genere plura opera, eademque magis varia commodè complectuntur, quam ciuitates vel Respublicæ licet longe hominibus frequentiores. Ita rem patetacio. Ciuitates ac Respublicæ vnitatem loci designant ciuibus suis, quod alter alteri optuletur tum in officio militari, tum in ciuili; ideò intra certi agri, aut imperij fines eorum operatio concluditur; quod si aliò diuagentur tanquam hospites, iam nec amplius patrijs legibus viuunt, nec sibi sufficiunt, ac proinde sat citò vel patriam mutant, vel in patriam remigrant. Contrà Religiosorum cætus vbique patriam pasciscuntur, quia nusquam

quam habent; atque adeo pauca hominum millia totum fere terrarum Orbem Colonis, eruditione, institutis complent; fratrumque caritatem iuxta ac nomen retinent inter se; quamvis toto Oceano diuisi, & mutuo incogniti. Quamto igitur ciuiles Cōgregationes Religiosis ampliores sunt diuersitate munerum, tanto hæ illas excedunt laxitate locorum.

At enim, dices, Macedonum phalanx sub Alexandro intra duodecimum annum magnam terrarum partem occupauit. Fateor; sed multo citius quam quæsitum fuerat, extemporaneum illud euauit imperium; quod si perstitisset, utique totus ille mundi ambitus, & nationum cumulus vnum principatum coagmentasset. Romanorum virtutem quinque omnino sæcula continuit Italia: quam dispar Religiosarum societatum conditio? Mitto veteres: Ignatius noster vix dum aliquod rudimentum incohauerat suæ, cum eam ad Hispanos, ad Germanos, ad Lusitanos, ad Aethiopes, ad Indos quæ in occidentem quæ in orientem versos, adeoque ad Iapones, hoc est ad homines moribus ac loco mortalium omnium à nobis remotissimos propagauit.

Vrgentes tamen aliquos in hunc modum sentio. Si ergo vna & eadem religiosa familia potest vtiliter capeßere multitudinem officiorum summè inter se differentium, poterit etiam commodè eadem simul militari virtute Christianas Regiones tutari sicut Hierosolymitani equites, simul concinendis diuinis laudibus maiorem diei partem dicare, ut Monachorum permulti, simul literis ac pietate populos erudire.

Non credo: & rationem profero. Vel enim hæc omnia ab iisdem gerenda essent, vel à diuersis. Non ab iisdem ut per se patet: quod si à diuersis; quanta & animorum, & corporum, & studiorum, atque affectionum discrepantia iisdem in cœnobijs aleretur, cum ad officia inibi tam dissimilia alij atque alij de industria informarentur? Cum tanta verò sunt animorum, tum corporum dissimilitudine consuetudo vitæ perpetua, & societas voluntaria non consentiret. Illa quippe non corporum sed animorum cognatio, similitudo studiorum, gluten quoddam est, sine quo interior Societas aut non coalescit, aut non constat. In ciuitatibus quidem loci vnitas, patrij caritas soli, consanguinitates affinitates, iun-

cturæ

ctura sunt vel eorum, quos natura ingenio diffusissimos finxit qui tamen & discretam vitam ducunt, & paucis exceptis legibus commune bonum tuentibus arbitriam. In religiosis Ordinibus nullus est nexus à Natura, totus ab electione; Et quidem artissimus, adeoque nisi ametur asperimus; quippe colligans in victu, in cultu, in habitatione in legibus ad singulas horarias actiones præscriptis, supra omnem vel puerilis germanitatis conuictum. Quid ergo? Sicut animatum Corpus multâ quidem membrorum varietate constat; sed ea tandem varietas in quadâ temperamenti similitudine consentit, adeoque non eadem alimonia, piscibus eadem hominibus, vel auibz idonea est, haud secus necesse est, vt religiosæ familiæ aliquam habeant munerum unitatem cum ea quam diximus varietate permixtam. At non peræquè de omnibus ministerijs licet maxime inter se disparibus ac dissimilibus statuendum est: ita vt proinde Societas de hac tam multa maximè differentium officiorum complexione damnanda sit. Quis enim non intelligit esse aliqua opera, quæ plurimum differunt sponte suâ, sed cum ab eadem vel certè à consimili facultate manent, quicumque vnum illorum potest, cætera etiam facile potest? Quot sunt, quàm varia inter se, quæ beneficio vestis aut rotæ Mechanici molliuntur? Sed quoniam ab eadem arte fiunt, ab eodem artifice fiunt. Aliqua item opera licet plurium artium sint, artes tamen illæ sunt coniunctissimæ inter se, vel propter affinitatem præceptorum, veluti historica, atque oratoria, vel quod opera eorum haud commodè à duplici artifice perficerentur; atque adeo quicumque vnâ comparat ambas comparat, ceu artem inueniendi sensu, quæ scribas, & artem inueniendi verba, quibus eadem aptè scribas: Quod verò de vno artifice diximus valde latius accipiendum est de vna hominum Sodalitate, ac tanquam academia pluribus operariorum millibus frequente. Vt enim si multa sparseris in solum frumenti semina, non ex omnibus eadem fruges existent eiudemque generis cum semine, sed variæ quadamtenus similes, hoc est ex alio frumentum, ex alio secale, ex alio aliud pro variâ conditione cuiusque glebule granum quodcumque sortitur; non secus eadem disciplina, atque

atque educatio non omnes vniufmodi alumnos facit, sed pro varia ingeniorum, ac propenfionum naturâ alijs atque alijs dotibus homines imbuit, affinibus tamen. Quapropter, ficut patrifamilias frumentum illud ferenti expedit præſto ſibi eſſe varios domeſticos uſus quibus oritura illa frugum varietas aptetur; ita expedit Religioſæ familiæ ingentem ſobolem ſimillime educanti ad manum habere varia miniſteria ſibi propria per dotes illas ac facultates varias, quæ pro varietate ingeniorum, ſtudioſumque internafcentur, promouenda. Nec dubium eſt, quin hæc varietas dotium, & facultatum futura ſit ibi longè maior quàm ex vno tantum, aut paucis hominibus expectari poſſet: quemadmodum idem ſolis, calique aſpectus, ac vigor longè maiorem ſegetum varietatum progignit in prædio latiffimo, quàm in hortulo.

Liquet ergo conſentaneum eſſe, vt vnus idemque religioſorum cœtus munera ſuſcipiat vel maximè diſſimilia, dummodo ea ſint ad quæ peragenda homines per vniufmodi educationem inſtruuntur. Eiuſmodi autem ſunt officia illa tam varia Societatis Ieſu. Omnia enim officia ad quæ Societas incumbit his duoduo perficiuntur, caritate, & doctrinâ. Per hæc duo & Catheciſmo inſtruuntur rudes, & diuinum verbum in concionibus euulgatur; & varijs diſciplinis excoluntur addiſcentium ingenia; & poenitentium noxæ prudente iudicio remittuntur; & proborum virorum ſodalitates per aliqua certa pietatis opera ſtatis diebus exercentur; et pio quorundam temporario ſecefſui ad animam recognoscendam delecto, pabulum exhibetur cœleſtis contemplationis; atque in cœcos animi morbos præceptiones traduntur interioris medicinæ; & per vicos, agros, cuſtodias publicas, noſcomia triremes ad ſacrorum myſteriorum opem indigentibus afferendam excurritur; in extremo agone luçantibus ſubuenitur; & hæreticorum ſophiſmata linguâ, calamoque confodiuntur, & per infidelium regiones Chriſtiana religio diſſeminatur. Nempe vniuerſa hæc tam varia opificia eadem in primis exigunt inſtrumenta, ancillantem caritati doctrinam: quæ duo, quæ magis, quæ minus, in cunctis noſtrum ordinem complexantibus, noſtræque educatione formatiſ vigeant neceſſe eſt. Ad hoc, aliqua eiufmodi officio-

D

rum

rum petunt vocem, ac latera, vt ars concionandi, & alia robustam laborisque patiententem corporis habitudinem, vt ministerium lustrandi, erudiendique vel rusticorum vel infidelium plagas; Alia ingenium recessui, ac meditationi deditum, vt contemplatrices disciplinæ studiumque scribendi; Alia homines suauiter pios gratiososque; vt piarum sodalitatum tractatio, & moderatio. Sed hæ omnes varietates sponte sua tantæ religiosorum multitudini innascuntur: & hoc idem commodè cadit, vt cum varia sint hominum ingenia, quorum aliqua actuosam, alia quietam, alia insuper solitariam, vitam amant, possit vnusquisque priuato simul genio obsequi, simul rempublicam pro virili parte iuuare. Scilicet nihil aptius exit, quàm id in quo natura cum arte, voluptas cum honestate consentiunt. Prudentiam igitur non audentiam agnoscere par est in fundatore nostro, qui ratus nec posse quamplurimos in vnum, atque indiuiduum aliquod officium cōmodè arctari, nec sub vniusmodi institutione posse alumnos ad quamcumque officiorum discrepantiam adolescere; ita leges attemperauit, vt cum operum quasi ramorum varietate seruarietur vnitas generis & tanquam radice, ex qua illa omnia pullularent: vt hoc temperamento consuleretur simul insitæ ingeniorum, atque affectionum diuersitati, simul vnitati disciplinæ atque ordinis; interea verò nulla pars prætermitteretur ex ijs per quas nostri ad commune bonum coniti possent.

C A P V T VIII.

*Proponitur accusatio in Societatem, quòd horas Canonicas
communi cantu in Choro non recitet sicut alia
Religiosorum familia: & quomodo hæc
accusatio sit probè examinanda.*

CUm Societas Iesu tam latè susceperit quælibet alia caritatis officia vel propriam, vel proximorum salutem pro-

promouentia, mirum, atque illaudatum aliquibus fuit, quod plium illum ac vetustissimum psalmodiæ in Ecclesia morem, omiserit quippe cæteris omnibus Religiosorum ordinibus consuetum, nec non tum propriæ tum alienæ pietatis nutrimentum singulare, quo sanè, si vlllo in terris opere, Coelicolas imitamur. Quocircà Sotus pronuntiare non dubitauit: *Si alius Religionis modus citra huiusmodi obligationem est, vix nomen Religionis meretur, quippe qua maximo splendore Religionis caret*, tacitè per hæc verba Societatem designans, ac mordens.

De inst. l.
10. qu. 5.
art. 3.

At, qui hoc obijciunt, non reputant, in hoc discrepare dona illa, quæ à naturâ conferuntur singulis indiuiduis ali cuius speciei, ab illis, quæ vel per artem comparantur, vel quæ in res specie distinctas dispersa sunt, vt illa quod communiora sunt in cæteris, eodè in honestis desint; hæc autem contrario modo se habeant. Quamobrem cum Psalmodiæ vsus ab arte sit non à natura, & Societatis Religiosi qui eam non exercent, ab alijs Religiosis specie differant, duplex causa est, cur nihil sint ex eius prætermissione vituperabiles.

Exemplis vtramque causam expono, & simul ratione confirmo. Haude ego vitiosus dicar, quod Achillem cursu, Milonem viribus non æquem: singularia enim hæc illorum bona fuere, non communia humanæ naturæ: vitiosus tamen haberer, si vel pedibus, vel oculis captus, vel quopiam sensu non essem integer: hæc enim bona ad vniuersos homines spectant, quocirca deterior censetur eorum vacuitas, quam præstantior eorum possessio.

Secus accidit in dotibus, quæ per artem acquiruntur. Quo plures agricolæ sunt eò minus mihi dolendum, quod agriculturam non calleo. Discrimen in promptu est: nam artes pleræq; simul artifici cæterisq; subueniunt. Quapropter agricolarum peritia & agricolas, & non agricolas alit: at innatæ proprietates vnicuique per se necessariae sunt, ideòque à naturâ, quæ in necessarijs non deficit, vnicuique attributæ. Nec enim, quantumis cæteri sint oculati, ego, si coecus sim, alienis oculis cernam; quantumuis reliqui pernices sint, ego, si claudus fuero, alienis pedibus curram.

Hæc eadem differentia, vt indicaui intercedit inter dotes

D 2

alij

alij atque alij speciei tributas, ac inter eas quæ in vnica specie eiusque singulis indiuiduis versantur. Ex.gr. si rosa quædam inodora nascatur, despectui nascitur; nam & præcipua caret rosarum gratia, & hæc singularis inopia nulla singulari dote redimitur. At flos aliquis peregrinus alterius generis poterit odoris expers, pretio rosam superare; superabit enim elegantia coloris, ac formæ, quæ vt rarior, sic magis oculos capiet, quam nares odor, expositum in florum turba delectamentum.

Hæc vtique vt dicebam non expenderunt qui Societatem reprehendunt quòd psalmodiam prætermiserit à cæteris Deo deuotis familijs vsurpatam. Nempe hic ipse communis vsus, quo accusationem exacuunt, accusationem frangit. Scilicet si psalmodia cæteris Religiosis familijs incòsuetæ fuisset, eniuverò tam sancta est, tam fructuosa, vt noui ordinis institutori prætermittenda non esset. At postquam hic vsus per alios ordines latissimè patet, consultius fuit alijs quibusdam non ita peruagatis operibus rem Christianam promouere. Exemplum esto; primi illi agrorum vinearumque cultores Ceres, & Bacchus adeò benefici habiti sunt in genus humanum vt Diuinitatis cultum reportauerint pro mercede; & nihilominus in præsentia longè laudabilior erit qui vel nouam artem inueniat, vel inuentam, sed excellentium artificum, inopem graphice tractet; quàm qui agrorum vinearumque culturæ se dedat; nisi forte inijs Regionibus, quarum sterilitas pretium atque honorem eximium colonis gignit.

Hæc de priore quam numeravi defensionis causâ, hoc est de discrimine inter dotes natura insitas, & arte paratas. Iam de posteriore. Porro, cum Religiosæ congregationes inter se non tantum *numero* vt Scholastici loquuntur, sed specie differant, perinde est Societatem aspernari quod chorum cæteris consuetum non habeat, ac si quis ex.g. ignem vituperaret quoniam sicut cætera elementa manu tractabilis non sit, aut aërem quod nō sit aspectabilis: nimirum si ignis tractabilis esset, non eâ caloris opulentia polleret, per quam ciborum acerbiteratē mitigat, hyemis inclementiam frangit, atque ad benè viuendum adeò confert, vt veteres fabulati sint, homines vel superis inuitis illum è cœlo surripuisse. Item si ær aspe-

ctabi-

Stabilis esset, non eam tenuitatem obtineret, quæ gressibus, quæque obtutibus peruia, humanæ vitæ in singula temporis puncta alimentum simul est, atque instrumentum. Quid plura? Si hæc reprehensionis ratio semel obtineat, vt aliquid aspernemur, quod vnâ, quin etiam pluribus eximijs dotibus careat, enimuero nihil non erit aspernabile præter Deum, vt pote qui solus cunctis bonis, quæ per alias res diuisa sunt, cumulat. Caterum inter creatas naturas nulla est, quæ numerabilibus bonis prædita innumerabilibus non careat; Cum enim nulla possit esse species rerum nullo peculiari bono dotata; tot bonis carebunt singulæ quot sunt possibiles vniuersæ, hoc est infinitis. Tam propria est cunctis procreatis rebus inopia, vt cum cætera earum attributa finita sint, hoc vnum sit infinitum.

Si ergo alicuius instituti probitatem expendere sapienter velis: examines necesse est, num bona quibus caret, cum alijs bonis quæ obtinet coniungi commodè potuerint: si enim ita sit, iure improbes; sin autem dissociabilia inueneris perge, porro, & reputa, vtra eorum bonorum reddidissent nouum illud institutum Reipublicæ vtilius; si ea quæ desunt, reprehende; si quæ adsunt, proba.

C A P V T I X.

Num. ad prædictam regulam probanda an improbanda sit in Societate Iesu psalmodia præmissio.

EA quæ superiori capite statuta sunt, ita forsitan à nonnullis reselli poterunt. Quid ni ergo Societas ex eadem causa ob quam dicitur Psalmodiam non amplecti, abstineat à sacrificiorum frequentia, à danda opera consentientibus, ab usu sacrarum concionum, & ab alijs eiusmodi functionibus, quæ religiosos ferme omnes exercent?

Vt huic interrogationi satisfiat, & simul quæstio proposita refecetur ad viuum, præstat tribuere in tres classes opera caritatis, quæ à Religiosis Sacerdotibus exercentur. Sacerdotum enim Religio Societas est.

Aliqua

Aliqua sunt, quæ sacerdotalis characteris munerisque sunt propria, vt sacrificare, noxasque poenitentium soluere. Et sacrificij vsus profectò tantum continet numinis cultum, tantumque valet vel ad sacrificantis, vel ad aliorum bonum, vt in sacerdote quocumque illius prætermisio, si peculiari excusatione vacat, reprehensione non vacet. Maxime cum opus illud merito immensum, spatio perbreue cæteris humanis, diuinisque negotijs cælum propitiet non tempus angustet. Alterum verò hoc est confitentium auditio minus quidem latè patet, nec enim sacerdotes quicumque subditos habent sibi à summo Antistite commissos, adeoque ab animi noxis rite soluendos. Sed quoniam ordinarij animarum pastores præ gregis amplitudine adiutoribus indigent; quamobrè à supremo Pastore religiosi Ordines in id munus affecti sunt, par est horum singulos nisi contemplationi, ac solitudini addictos in hoc officium allaborare. Non enim quælibet manus cælestem illam antidotum æque ministrat ad salutem. Mirum quantum Sacerdotis probitas, doctrina, prudentia, & scilicet valentissima morborum panacea patientia valeat ad ægrotantes animas tum alliciendas tum curandas. Innumeri pharmacum illud respuerent, nisi medicus placeret: Innumeri qui conualescunt ad omnem vitam, si minus sanctè minusque nauiter ea curatio ipsis adhiberetur vix ad horam alleuarentur.

Hæc ergo duo sacerdotalia caritatis opera nunquam tot idoneis ministris abundant quin plures desiderent: idoneis, inquam; nec enim cuiusvis religiosi sacerdotis gregariæ dotes sacrum illud animarum tribunal implerent. Quamobrem quicumque ex nostris huic prouinciæ non destinantur, haud idcirco dicendi sunt eximia immunitate aucti; sed verius magistratu eximio non dignati, aut alijs muneribus aptiores habiti. Quando similiter nec omnes docent, nec omnes Euangelium prædicant, nec omnes sodalitatibus præficiuntur. Hæc enim opera ea sunt, quæ neque in communi peraguntur, nec sine peculiaribus dotibus: Ac proinde in alijs etiam Religiosis Ordinibus auscultatio confitentium non vt commune pensum omnibus; sed vt peculiare ministerium selectis datur.

Secun-

Secunda operum classis in illis functionibus vertitur, quæ & cæteris ordinibus vsitata, & horis prolixa, adeoque ab alijs operibus auxcentes, & parum noui emolumenti pollicitæ sinouis operarijs augeantur.

Ad hanc verò classem iure redigitur psalmorum cantio. Hæc namque quantum pertinet ad temporis prolixitatem, tertiam fermè partem flagitat vtilium horarum, quas scilicet à necessariâ, & corporis procuratione ac mentis cessatione reliquas habet humani capitis imbecillitas; & illas quidem per certa intervalla partitas, ac certis diei spatijs addictas, vt à quibusque alijs curis præsertim posterioribus, ac longioribus abstrahant, totumque sibi vindicent hominem. Qua de causa in cæteris religiosis familiis qui docent, qui discunt, qui regunt, qui œconomiam, aut aliam paulo grauiorem procurationem gerunt, hi communis psalmodiæ obligatione vel omninò, vel magna ex parte soluantur.

Rursus quòd spectat ad alterum caput hoc est ad fructum expectandum ex noua accessione psalmodiam agentium, vtinam maior esset Christianorum ad psalmodiam confluentium sedulitas, ac frequentia, quam templorum psalmodiæ nunc resonantium numerus, & amplitudo; ita vt eadem plures iam sibi ædes pro cultorum celebritate deposceret. Sed verius accidit plerumque tantam esse ibi solitudinem, vt assidui illi numinis laudatores sibi, & Coelitibus cantant.

Neque hoc officium vt ritè, atque vtiliter peragatur aut egregiam doctrinam exigit, aut audientium cum canentibus necessitudinem, quod apte illud gerentium raritatem efficiat, sicut de absoluendi consentientium munere disputaui: quis verius officium illud quorundam ordinum præcipuum fuit, qui & à commercio segregati, nec scientiam, imò ne clericatum quidem professi.

Tertia demum classis functiones illas caritatis continet, quæ & per se ac primario alienæ saluti auxiliantur, & non adeò multos, assiduosque operarios habent, quin ex re Christiana sit alios ad easdem erudiri, atque obligari. Has enim vero Societas vniuersæ complectitur.

His iam positis nihil attinet psalmodiæ præstantiam conferre

tom 4. de.
Rel. lib. 1.
cap. 8.
l. 4. Reg.
op. 44.

2. 2. q. 91.
a. 2. ad 3.

ferre cum illis operibus, quæ tractantur à Societate; qua de re abundè scripsit Suarius afferens duo grauissima testimonia, alterū Gregorij Magni. *In Sancta*, inquit, *Romana Ecclesia*, cui diuina dispensatio præse me voluit, dudum consuetudo est valde reprehensibilis exorta, ut quidam ad sacri altaria ministrum cantores eligantur, & in diaconatus ordine constituti modulationi vocis inserviant, quos ad predicationis officium elemosinarumque studium vacare congruebat. Alterum D. Thomæ qui prædictam Gregorij sententiam memorans ita plane docet. *Nobilior modus est prouocandi homines ad deuotionem per doctrinam, & predicationem, quam per cantum: & ideo Diaconi, & Prelati quibus competis per predicationem, & doctrinam, animos hominum prouocare in Deum, non debent cantibus insistere, ne per hoc à maioribus retrabantur.* Mitto hæc, & alia quæ in eandem sententiam cumulare promptum esset. Haud enim id agito, ut institutum Societatis præ alijs extollam; sed modò ut ostendam nullam perfectionis partem ab Ignatio in ea instituendâ prætermisam. Fac enim eam optima ita ab alijs occupata reperisse, ut maius diuinæ gloriæ incrementum oriturum videret si ipse in secundis sed etiam tum vacuis consisteret, quàm si in primis splendidiùs quàm vtilius se collocaret; Enimuerò ad leges perfectissimæ caritatis egisset, illa præ his adoptando. An nouus militum delectus qui exercitum inueniat equitatu florentem, indigum peditatus, minus de Principe, deque communi salute mereri censebitur, quòd peditatui hoc est inferiori militiæ velit adscribi? An Principis aulam ingrediens primarijs administris dominique perpetuis affeculis abudè instructam minus sibi Principem demerebitur, si inferiora munera, sed domino necessaria, sed aulicis vacua præ superioribus deponat? Fingamus regale conuiuium adornari à Dynasta: exquisitiora fercula iam abundè suppetere, bellaria leuiora deesse. Vtra emeris ut munere quàm gratissimo Dynastam donares? Danda sit Regi fabula: herilibus partibus callidi actores præsto sint, famularibus desint; Accedat Roscius: gratius ne Regi fecerit si heriles assumat, an si ad famulares vltro descendat? scilicet non rei pretium muneri gratiam tribuit, sed hæc duo incommodum dantis, commodum accipientis.

Prom-

Promptum esset Sapientum testimonijs id confirmare; Sed testis ille sufficiat, qui quamquam solus rem testatissimam facit, euidentia veritatis. Et verò reputet vnusquisque qui alicuius ciuitatis sibi commissæ salutem, virtutemque percu- peret, vtrum mallet à Societate; adiumenta ne illa, quæ ex communi psalmorum cantu proueniunt, an ea in quibus So- cietas in præsentia defudat. Credimus ne, pios Collegio- rum, aut domorum fundatores remissuros Societati aliorum munerum obligationem, si eam cum psalmodiâ permutare paciscatur? Quod si non aliter de Deo sentire fas est, ac de prudentibus probisque sentimus, hanc eandem esse Deo voluntatem interpretari debemus; is enim vehementius quàm quilibet humanus curator salutem expetit animarum, pro qua & rerum vniuersitatem excitauit ad vitam, & se de- misit ad necem.

Vrgent tamen, potuisse vsitatissimum illum religiosi con- cinendi morem in Societate retineri non ita quidem vt om- nes obliget, sed tantum aliquos cæteris curis expeditos. At, rogo, qui nam isti sint.

Discipline, qui per summam contentionem in humaniori- bus literis, in contemplatricibus disciplinis, in doctiorum, linguarum adeptione, in moralis Theologiæ peritia, in con- cionandi facultate, in diuinæ scripturæ intelligentia operam infumunt? quique eodem tempore puerorum sodalitates di- rigunt, subdocentium munus in Collegijs & seminarijs obeunt, cathechesim exercent, ad plebem in triuijs, festis diebus concionantur: simul autem horariæ medi- tationi, sacre lectioni, geminò in dies conscientiæ exa- mini, sacrificio, litanijs, alijsque precibus multas horas de- bent?

Magistri ne aut Grammaticæ, aut Rhetoricæ, aut aliarum facultatum, qui tantum temporis Scholæ, tantum auditioni discipulorum, tantum studio, & præmeditationi ad docen- dum, ac dicendum necessaria attribuant oportet, vt subtra- ctis horis ad pietatis pabulum in Societate statutis vix spatium somno, & inspirationi laboris, quam natura flagitat, ad- inueniant?

Præpositi ne, Rectores, eorumque Administri, quos pro-
E curatio

curatio continenter cubiculo affixos tenet ad subditorum necessitates audiendas, siquidem ea est inter nos obedientiæ religio, ut præsi di etiam ob id appellatio capitis quadret, quando neutrius iniussu motio vlla uti membrorum, sic subditorum. Certe quod de supremo rerum præside cecinit ille, id, si transferre liceat summa ad ima, bene cadit in nostrum: *Immotusque manens dat cuncta moveri.*

Reliquæ Societatis operarij, quos plurimæ, atque operosissimæ functiones premunt, poenitentes audiendi, concionandi, quæ priuato sermone ad sodales, quæ contentiori oratione ad populum; morientibus auxiliandi; aliæque innumeræ, quas facilius est vnicuique sibi, quam mihi alijs in memoriam reuocare?

Nec verò ad hæc præstanda vbertim ac passim affluit nobis rerum opportunarum copia. Sanè contempletur quis in secundarijs præsertim Urbibus pleraque nostrorum Collegia affecta veriùs quàm facta. Quàdo nostræ Societatis nouitas non ea permisit inibi adhuc nobis incrementa templorum, domorumque, ad quæ alij vetustiores Ordines meritissimò peruenerunt. Multa sane populorum in nos liberalitas. Ea tamen est communis inopiæ, temporumque conditio, ut quæ multos exigunt sumptus, multos exigant dies: quando cælum ipsum nos edocet exemplis suis grandia incrementa non esse nisi grandis ætatis beneficia. Quis ditior, quis potentior sole? Nec tamen is proceritatem arboribus donat, nisi multis allaborantibus annis tamquam colonis. Pleraque igitur ex Collegijs nostris (manifesta loquor, & cunctis aspectibus patefcentia) non tam Collegia dices, quàm rudimenta Collegiorum, vix octo aut decem extra laicos excipientia, sine cæsu necessarijs sumptibus pari, sine domo nostris vsibus idonea, sine templo vbi decorè, & commodè diuina celebrentur: quæ omnia nisi meis oculis vidissem, alienis non crederem: Componat postea quilibet tantam rei domesticæ incommoditatem, quam patimur, cum vtilitate quam vrbi rependimus: Meminerit humani tum corporis, tum animi debilitatem: colligatque num ex bene dotato quinquaginta religiosorum cœnobio spes non vana fructum vberiore polliceretur. Procul dubio quicumque talla pensauerit, æquus iudex, haud Societatem

cietatem damnabit de socordia, atque inutilitate, per Chori obligationem redimenda. Reliqui sunt super hos valetudinarii nonnulli, quibus vel morbus, vel insanabilis morbi genus, longæuum senium, cunctis Societatis nostræ procuracionibus interdicat. At neminem adeo inhumaniter arbitrari existimo, ut, qui ne communem quidem victum vigiliamque per ætatem aut valetudinem ferant, hos vnos inter omnes assiduo psalmodiæ labori obnoxios velit: à quo labore utique eximerentur vel si in ijs religiosis familijs degerent, quarum commune præcipuumque ministerium psalmodia est.

Audiui aliquos usum chori desiderantes in domibus Professorum, ubi multi solis Confessionibus audiendis additi: cuius muneris assiduitas à psalmodiæ usu non prohibet, ut in cæteris religiosis palam sit. Sed nosse oportet, in vniuersa Societate triginta circiter esse, non amplius Professorum domus. Nimirum fundatores collegia præhabent, quippe ad puerilis ætatis informationem perutilia. In his vero Professorum domibus deni ferme sacerdotes audiendis Confessionibus destinati; Reliqui partim laici domesticis operis inferuientes, aut stipem queritantes pro communi victu; partim aliorum gubernationi, aut procuracioni præpositi, partim pijs sodalitijs præfecti, aut alijs occupati. Fac, à denis illis cantari psalmos in Choro, quomodo hæc pars Societatis? Nimirum ferme sexagesima. Quod autem vulgatius documentum, quam in qualibet hominum Congregatione prætermittenda illa onera, quibus obeundis quam paucissimi sunt pares, ut quantum fieri potest seruetur vnitas legum, qua tamquam animam constat vnitas ciuilis corporis? Et verò quantulus fructus esset si in quibusdam Regnorum præcipuis Urbibus, vbi dumtaxat fundatores nati sumus qui domos Professorum extruerent, deni nostrorum alternis canerent psalmos; cum in iisdem Urbibus officium illud sanctissimum à tot alijs Religiosis Ordinibus multo honorificentius celebretur? Nonne magis expedit, ut deni illi, quod vacat à confitentibus auscultandis, dent visitandis ægrotis tum ad subsidium, tum ad solatium: dent lustrandis custodijs publicis ad animæ libertatem vincit corpore comparandam: dent Nosocomijs ad vtriusque hominis curationem: denique alijs dent huius-

modi officijs pretio magnis, usu raris. Nemo id negaverit qui veritatem in disputando quærat, non reprehensionem.

C A P V T X.

An quod neque tirones occupationibus vacuos, nec Veteranos quosdam otio indulgentes Societas per psalmodiam exerceat credenda sit eam omittere non tanquam alijs occupata, sed auersata: & plura de mutatione legum.

Incusant tamen aliqui nos quasi psalmodiæ impedimenta in speciem causantes, re ipsa osiores, quò veterum Ordinum instituta, quando verbis non licet, factis aut damnemus, aut eleuemus. Quid enim est, inquirunt, cur saltem Societatis tirones cæteris occupationibus vacui, in Choro non psallunt?

Hæc percunctatio responsum affert verius quam exigit. Nimirum: quia sunt Societatis tirones: quia in probatione versantur. Tirocinijs autem, ac probationis est in ijs operibus erudiri, quæ postea tractanda fuerint à veteranis iam probatisque. Quis enim ut probetur ad luctam agitur in cursu? quis ut informetur ad militiam præludere iubetur in musica, vel in pictura? Porro si psalmodiæ exercitatio instrueret tirones ad alia officia, quæ veteranos manent, expediret illâ quidem Tironibus quemadmodum venatio expedit meditantibus bellum, quia membris robur, animis fortitudinem præstat. Sed quando nec ipsa in Societate gerenda est, nec ad opera Societatis propria suo apte ingenio habiles facit, ad Societatis tirocinium nihil facit.

At enim, aliqui sunt iam tirocinio perfuncti qui desidiosam vitam gerunt, quosque satius esset concinere diuinas laudes in Odæo, quàm de inanitatibus in atrio fabulari. Enimvero non ea mihi amoris perversitas est, ut idè aliquid bonum mihi videatur quia illud amo, sed potius idè aliquid amo quia mihi videtur bonum. Non ergo quæcumque ab aliquo ex nostris fiunt, aut ritè fieri pugnabo, aut si res ipsa contrarium

rium clamet, fidem sensibus abrogauero; & infectum esse contendam quod infectum vellem. Scilicet frustra essent inter non pœnales leges, si nulla pœnis digna committerentur. Pauci quidem inter nos otiantur. Vrget enim educatio; vrget sodalium exemplum; Rectoris admonitio frequens; administrati muneris cura; honestatis demum quâ diuinæ quâ humanæ respectus vrget; nihil enim apud nos tam despectum quàm segnities. Et verò haud scio an vllus alius è religiosis ordinibus tam sedulò cunctis ad vnum sodalibus suis procuracionem demandet aliquam nec parui temporis, nec laboris. Ex quo illud incommodi nobis emergit, vt si forte res familiaris decrescit, aut cuiuspiam anni prouentus spem frustratur, inconcessum sit nobis consuetum frugi patri familias remedium, familiæ imminutio. Hæc tamen calcaria tam multa, tam acuta non valent ad impellendos aliquos indomitæ tarditatis. Hi nempe vel malam valetudinem excusantes ne munus vllum suscipiant, vel susceptum quodcumque tam oscitanter ac gelidè ministrantes vt satius sit nullas ab eis partes geri, quam malè qualescumque; præter sacrificium, & quotidianum officij pensum nullius serè sunt frugis. Horum tamen in Societate paucitas si ab æquis æstimatoribus, & quod in humanis cœtibus plerumque accidit callentibus reputetur, laudationis iustior quam obtrectationis materia erit.

Sed cur in hos ipsos non grauius animaduertitur? Hæc sanè interrogatio non erit hominis subditorum tractandorum periti. Vtinam lex, vtinam pœna ad omnes vitiorum fibras euellendas valerent: nihil esset in Republica quod reprehenderes: sed quibusdam morbis sicut corporis, ita & animi periculosior est acris curatio, quàm remissa.

Cæterum an propter hos Chori obligatio in Societatem inducenda? Quo pacto legem concipies? Ita ne vt desidio si tantum in Odæo canant? At nemo se hac lege adstrictum interpretabitur. Quæ desidia in nobis est, quietem, & secessum nobis blandientes appellamus, lenitate verbi rei dedecus mitigantes. Adde multis malefactis conuiuendum in Republica, quæ tamen suo vocabulo notari à magistratu non expedit, ne agnita videantur: alioquin quicumque peccat, simul

simul cum virtute pudorem exuere, hoc est fr̄num illud quod Natura deerrantes & cohibet ne ferantur in præceps, & sæpe reducit in viam. Nihil perniciosius vel ad criminis pertinaciam, vel ad exemplum, quàm si qui peccant, palam se impune peccare, & dignoscant, & dignoscantur.

Ad hæc, qualis nam esset aut psalmodiæ dignitas, aut auditorum reuerentia, si munus illud sacrosanctum nil aliud esse constaret quàm officium, poenamque desiderii?

Denique, an Chorus identidem reponendus, identidem remittendus? Ità profectò. Nam nec ubique, nec semper desides erunt, vel certè adeò pauci nonnunquam erunt vix ut dialogum ne dum chorum agere possint. At quid in institutis deterius, quàm morum crebra mutatio? Nec enim

l. iura ff.
de legi-
bus.

leg. seq.

alia est causa illius responsi quod habet Iurisconsultus, *Ius constitui oportet, ut dicit Theophrastus, in his, quæ plerumque accidunt, non quæ præter opinionem*: Nam ad ea

potius debet aptari ius, quæ & frequenter, & facile, quàm quæ perrarè accidunt, quibus consentiunt aliæ leges eodem titulo descriptæ. Quamquam enim consultius videretur ut

quoties circumstantiæ quantumvis raræ oppositum exigunt, toties lex oppositum agendum sanciret, tamen tanti fuit apud legislatores perpetuitas illa vniusmodi morum, ut eam præhabuerint emolumento quod in singularibus eventibus ex mutatione manaret, nisi illud tam amplum tamque manifestum fuerit, ut epicheiæ sit locus. Adde rationem illam

2. Pol. c. 6

1. 2. q. 96,

ars. 6.

1. 2. q. 9.

104. ar. 4

in corp.

Aristotelis quam S. Thomas laudat. Docet ille, in præceptis utique artium prodesse mutationem cum sit in melius; at in

præceptis legum vel tunc officere. Differentiæ causam procliue non erat asferre: etenim ut vidit S. Th. *lex quasi quadam*

ars est humana vite instituenda, vel ordinanda. Eius tamen, discriminis hanc ibi rationem Aristoteles profert & per se pulcherrimam, & rei nostræ peropportunam. Artium præceptiones non accipiunt utilitatem à diuturno v̄su, quemad-

modum præceptiones legum; quæ utilitas & mutatione corrumpitur, & tanta est ut aliam vicissim utilitatem exuperet,

1. 2. q. 96,

ars. 1.

quæ ex mutatione gigneretur. Præclare S. Thomas ubi probat id quod supra ex Iurisconsulto demonstraui, leges constituendas esse vniuersales, & non pro singulis casibus, quoniam

tota

tota vtilitas mensuræ, cuiusmodi est lex ad humanas actiones, in eo versatur, vt per vnum multa cognoscantur: non autem id assequeremur, si pro circumstantiarum varietate, quæ in singulis euentis variæ sunt, lex itidem varia esset. Sed præclarius, & in rem nostram accomodatius est id quod alibi loquitur, ostendens quomodo lex etiam puniendo faciat homines bonos. Quoniam, inquit, licet bonus ille tantum sit qui bona non formidine mali, atque inuitus, sed ex animo iucundeque peragit, tamen, *ex eo quod aliquis assuescat taliter operari, perducitur quandoque ad hoc vt id faciat delectabiliter, & ex propria voluntate.* Enquanti sit morum continuatio ad emolliendam legis difficultatem, & ad probitatem vel in improbos inferendam. Scilicet non magis hæc duo: te posse, ac te velle, conferunt, vt facias, quàm te antea fecisse confert vt iterum & possis, & velis. Quinimò tantum valet vsus ad capiendâ mortalium ingenia, vt quemadmodum Aristoteles noiat, difficillimum sit vsum à naturâ internoscere: quapropter ea quæ bona sunt ex humano arbitratu, postquam longi vsus suffragium accessit, naturæ præcepta bona videntur.

I. 2. 4. 91.

Ar. 2. ad

vlt.

Sed alibi de mutatione legum opportunior incidet sermo. Hæc in præsentia, vt liqueat quàm mendosè ratiocinentur, qui pro variâ, ac perrarâ circumstantiarum conuersione, vellent leges in Societate, & scilicet Chori prætermiſſionem immutari. Quasi verò, quoniam aliqua corpora nascuntur, quæ ante vigesimum primum annum haud ægrè ieiunium ferrent, reprehendenda sit Ecclesia, quæ vniuersè illam ætatem ieiunij obligatione absoluit; quasi quoniam nonnulli priusquam vigesimum quintum annum expleuerint, plus longe intelligunt, quàm alij in virili, aut senili ætate, reprehendendum sit ius ciuile, quod hos præ illis, si deliquerint, grauius puniat, quodque horum contractus per se ratos, illorum irritos faciat. Sed in re apertissimâ, & exemplorum vberimâ putidum esset immorari.

Verum, vt hic locus omninò purgetur à me, duo subiicienda supersunt. Alterum est eiusmodi rationes Chori prætermittendi non tantum Ignatio, non tantum nobis, sed Petri oraculo comprobatas. Nam Gregorius XIII. super hoc ipso

ipso articulo constitutionem edidit, cuius initium est: *Ex Sedis Apostolica: vbi non solum approbat eum Societatis morem, sed causas plures ad eius confirmationem producit. Prima est, quò acrius studijs, & predicationi intendere possint: quæ causa spectat ad ea, quæ attulimus ex Gregorio Magno, ac S. Thoma. Altera explicatur ijs verbis: Nos attendentes Religionem prædictam uberrimos fructus ad Dei laudem, & sanctæ Catholica fidei propagationem per vniuersum orbem dedisse, meritoque in suis pijs studijs consouendam esse.* Subindicant eiusmodi verba, ex mutatione in rebus initio institutis vsuque firmatis periculum fore ne sodalitas hæc alioqui non infructuosa labefactaretur, quod planum sit per ea, quæ diximus de utilitate quam perpetuitas vniuersi morum affert ad cuiuslibet vniuersitatis conseruationem. Tertia tandem est, quia hoc modo fuit hoc institutum à Paulo III. & Iulio III. approbatum, eique per Sanctum Concilium Tridentinum derogatum minimè extitit. Quam rationem interiùs explorantes solidissimam deprehendent. Fac enim, ea quæ à maioribus probata sunt, à successoribus nullâ nouâ causâ interueniente improbari, concidit illicò vetustatis auctoritas, Palladium illud inuictum, quo nihil validius ad obedientiam populorum. Ita plane: quando nunquam humanus animus in tantum se demittit obsequium, vt diu opere exequatur, quod opinione repudiat: & nimia procliuitas est ad magistratuū improbanda decreta nisi vetustatis idem sentientis intercederet reuerentia. Ideò antiqua veneramur, præsentibus obtrectamus, nisi præsentibus ipsa vetustas adstipuletur. Ad hanc verò cohibendam hominum libidinem principalia examinandi, adeoque damnandi, spectant leges illæ: *Non omnium & proxima ff. de legibus quæ ità nos admonent. Non omnium quæ à maioribus constituta sunt ratio reddi potest: & ideo rationes eorum quæ constituuntur, inquiri non oportet, alioquin multa ex his quæ certa sunt subuertentur.* Quæ verba ne sic acceperis, quasi lex aliqua possit sine ratione consistere, hoc enim substantiam ipsam, & definitionem legis euerteret. Sed quoniam vt monet S. Thomas in rebus naturalibus, & humanis haberi non potest euidencia certissima, & nunquam fallens, sed tantum, vt aliquid sit verum vt in pluribus licet deficiat

1. 2. q. 94.
96. ar. 1.

tom 4. de
Rel. lib. 2.
cap. 4.

rius disertissimè docet ubi ex Basilio, ex Cassiano, & ex regulis Pacomij à Nicephoro ac Palladio relatis, & ex Iuonis decreto ac Iustiniani *novellis* ostendit, alios quidem ex ipsis monachorum institutoribus nullum certum tirocinij tempus, alios triennium, alios biennium statuissè. Hæc ad veterum auctoritatem; iam ad rationem. Equidem sic existimo: eam ipsam causam reprehensionis, quæ ab obtrectatoribus affertur aduersus diuturnitatem tirocinij nostri, veriùs idoneam causam esse vindicationis. Percunctor enim, vtracconiunctio longiorem experientiam subsequi debeat; Ea ne, quæ semel confuta, irresoluta necessariò usque perseveret, an ea quæ sine piaculo quidem ac dedecore dissui non possit, sed dissui tamen utcumque possit. Posterior, credo. Sanè tirocinij probatio in religiosis familijs idcirco præmittitur ut caueatur poenitentia, quippe quæ ignorationis ita est soboles, quemadmodum experimenti scientia: At ea poenitentia acuratus præcauenda est quæ potest esse nocentior, ea verò nocentior esse potest, quæ ità mali operis cupidinem iniicit, ut eiusdem patrandi potestatem reperiat integrā quā quæ nullam: ea igitur poenitentia nocentior; quippe illam alteram plerumque ut inanem ipsā facultatis defectio vel inhibet, vel restinguit. Quandoquidem dementis esse dicitur de ijs consultare, quæ iam ex nostrā potestate abierunt. Hanc ergo poenitentiam operosius quàm illam expedit præcauero. At eiusmodi poenitentiam ex genere suo nocentiorē, quam reliquæ Religiosæ familiæ post tirocinium non timent, nos à nostris exacto tirocinio timemus. Quamquam enim ijs nefas est sua sponte à Societate diuelli; norunt tamen, si dimissionem flagitare insistent, impetraturos: qua de re alius erit differendi locus. At si impetrent, & genti labes aliqua illinitur, & grauius anima foedatur violata votorum fide. Iure igitur ut his malis obuiam iret Ignatius, consuetum cæteris Religiosis ordinibus tirocinij spatium amplificauit.

Sed alia nec leuior causa in idem consentit: hoc est operum quæ nostris committuntur, difficultas, & ingens momentum in vtramque partem, seu rectè, siue perperam efficiantur. Quis enim Princeps, quis Imperator, quæ Respublica non requirit diuturnius alienæ fidei ac virtutis experimentum

rimentum, vbi magna, atque ardua, quam vbi minora, & faciliora demandari contingit? Quod si ille ait: *multos modios salis simul edendos esse ut amicitia munus expletum sit*, nec illud Biantis veræ amicitiae inimicum feruari oporteat: *ama tanquam osurus*: hoc idem valebit in admittance ad ea munera, in quibus errasse & probrosum fuerit, & exitiale. Hæc enim non nisi diu longèque periclitatis committi debent. Et verò Societatis officia eiusmodi sunt, quorum praua tractatione ingens ad nos infamia, ad Rempublicam perniciēs redundaret. Nihil enim est tam pretiosum, tam carum, tam anxie custoditum quod nostræ disciplinae ac fidei committere hominēs vereantur. Quanto autem securius alij nostris fidunt, eò cautius nos nostris fidere oportet. Nostræ enim cautionis notitia securos de nobis ceteros facit: perinde ac Procere multi nouum sibi cibum sine suspitione comedunt, quod eum ex famulorum experientia, ac testimonio innoxium norint. Accedit, vt dixi, præcipua quedam difficultas vt quis vitæ ac muneribus nostris idoneus fiat, quæ pariter difficultas diuturnioris exigit tirocinij & disciplinam & tentamentum. Duo autem sunt capita huius præcipuæ difficultatis supra eam quæ in cæteris Religiosis cætibz inuenitur. Alterum est, quod quæ in illis perædunt, tota sermè spectant ad corpus, quod vti naturâ constitutum est vel robustum, vel imbecillum, ita vel citò vel nunquam asperitati assuescit, adeoque annuū patientiā se probat satis. Alterum caput huic finitimum est, quod in alijs Religiosis Congregationibus nihil ferè nouum patiendam occurreret imposterum: ita vt qui tirocinij laboribus, ac molestijs obdurnit, obduruerit satis ad omnem vitam. Longè aliter vtrumque accidit in Societate nostrâ: eius difficultas tota vergit in animum: animus verò vt per se libertate agens non naturâ, semperque insitis perturbationibus infestus, ita vix vtrquam satis edomitus. Ad hoc, ea sunt in Societate ferè idæ quorum grauitatem tirones cogitare vtrumque possunt, experiri non possunt. In primis enim pati necesse est frænum illud obedientiæ inter nos indeprecabile & nunquam remissum, cuius dutinens pietatis calor emolliat, temporis longitudo asperat: verius, quàm mitigat: Pronior quippe ad parandum est tenerior ætas,

H

quàm

quàm longæua, quæ iam ferulæ dextram subduxit, & per doctrinam atque experientiam, ac munera laudabiliter obita, imperij gerendi se capaciorem exhibuit, quàm indigentem accipiendi. Quamuis autem obedientiæ necessitas per omnes religiosos Ordines latissimè pateat, longè tamen plura complectitur inter nos, quos vniuersos sine yllo aut laxamento, aut discrimine deuinctos tenet. Quæ de re alibi fusiùs.

Præterea quàm frequentia, quàm lubrica sunt, quæ nostris post tirocinium sese offerunt inuitamenta, tum inanis gloriationis vel in litteris vel in animorum tractatione atque in auctoritate dicendi, tum verò cupiditatis relabendi sensim ex diuinis ad humana; quando ab humanis ita debent animo esse distracti, vt simul ijs interdum re, & opere sint immisti; atque instar hæbræorum adolescentium ita, degere identidem inter fumum humani fastus atque inter flammæ illecebrarum, vt ne odorem quidem in vestibus contrahant: quin potius, vti de Mida est in fabulis, omnia peraque sibi in caritatis aurum tractatione transmutent?

Ad hæc verò tam difficilia tam rara, & tamen nobis tam necessaria ne simul & societatem nostram, & Christianum populum qui se nobis committit corrumparamus, duo insigniter concurrant necesse est, naturæ probitas, pietatis vbertas. Vtraque non qualis modò tironum vitæ sufficiat, sed longè firmior, & copiosior, vt quemadmodum ille apud Gellium ex Herculis pede in impresso vestigio vniuersi corporis proceritatem coniecit, ita nos ex minusculis illis tironum dictis, aut factis, cætera porro maiora, & difficiliora suspicari ac portendere oporteat. Quis non intelligat quanta hæc sint, & quanto dierum tum documento, tum adiumento egeant vt probentur, vt acquirantur.

A principio quidem hominum penuria, & populorum petitiones impetrabant à Moderatoribus Societatis vt vel ante biennium aliqui nostris officijs ad mouerentur. Sed exitus multorum patefecit, præcoces istos fructus minus habere saporis, ac succi quàm tempestinos: adeo Societas huic anticipationi in dies difficilior effecta: ad quam non nisi magna ex necessitate perraro, & perihuita nunc trahitur

trahitur. Vulgare illud est, nihil tam conferre ad festinationem viæ, quam moram reficiendis iumentis impensam. Ita nullum tempus, & Societati, & Reipublicæ quantum ad officia Societatis pertinet, magis impigrum est, quam cessatio illa biennis tirocinij, quæ nostris pabulum, & viros sufficit ad perpetuum, eundemque perarduum laborum cursum. Mihi quidem mei met oculi sunt testes, adeo alterum illum tirocinij annum non esse superuacaneum, ut primi secundive anni tirones genere inter se discrepare videantur, tantum hi pietate, modestiâ, omnium denique contumacium affectionum amputatione illis prælucent. Nimirum quomodo tubera & fungi momento maturescunt, sed palmæ fructus sæculum petit, ita palmares quædam animi virtutes non nisi prælongo temporis fomento maturantur.

Sed mirum, quam peruersè ratiocinentur homines de usu temporis, hoc est illius tanquam pecuniæ, quæ vna nobis obtigit ad felicitatem, atque æternitatem cõmendam. Quæstuosum censent quidquid eius impenditur ad quærendas vel corporis artes, vel ingenij disciplinas; inane quod virtutibus animi parandis dicatur, quasi graminibus quæ sponte sua, & sine vlllo culturæ impendio nobis innascentur. Ex qua etiam peruersitate fit, ut multi procures exquisitius deligant, & liberalius conducant magistrum illum, à quo filij equos regere, quam illum, à quò mores ac vitia refræmare docentur. Cum tamen facile sit cyquos comparare mansuetos; & sine artis peritiâ sessori tutos; animum verò sponte cicurem sortiri, qui nisi multo studio edomitus fuerit in præcepto non trahat, rarissimum, & neque thesauris venale, neque sceptris arbitrium.

At longe secus rati sunt Pontifices sapientissimi qui hanc biennem Societatis probationem sæpius ac disertè cõprobarent: Tum verò sacrosanctum Tridenti Concilium cum vniuersè mandasset ut religiosi ordines tironem expleto probationis anno vel in professos adlegerent, vel expellerent, subicit: *Per hæc tamen non intendit Sancta Synodus aliquid innovare, aut prohibere quin Religio Clericorum Societatis Iesu iuxta primum eorum institutum à Sancta Sede Apostolica approbatum, Domino, & eius Ecclesiæ inservire possit.*

Vtra ergò à communi iudicio discrepantia inreprehensibilior, Societatis ne quæ peculiaribus titulis ab usu præsentis cæterorum Ordinum in hac parte discedit, quod vniuersè plus minusue alij in alijs faciunt; an eius, qui hanc Societatis institutionem damnet, quam innumeri Pontifices, & flos Catholicæ Ecclesiæ in Tridentino Senatu post longam rei experientiam magna consensione probauerunt?

C A P V T XIII.

De molliori tironum nostrorum educatione quam aliqui nobis obiectant Vbrietiam de communi Victu Societatis.

HOc pariter vnū ex illis est in quo cum aduersarijs aliqui nostrorū cōsentiunt. Pronū quippe est seueritatē exigere pro eo vitæ statu quò nunquā relabi possis: idè nil cōsuetius quàm vt senes de minorū licentiâ conquerantur, in eosq; interdicta, & castigationes clament. Disputant ergo nonnulli, delatiorē esse tironum nostrorum educationem, quam vt congruat iuuenibus in spem Apostolici muneris institutis, & ita Sedi Apostolicæ deuouendis, vt vel sine vltico debeant ad omnes Mundi partes conuolare. Hæc enim quanti laboris sunt, & quantarum virtutum? Et tamen verissimum est illud Senecæ: *non possumus quod diuoluimus*. Idè illi apud Virgilium vix dum natos gelu & vndis durabant ad martiales labores: idè Lyricus monet vt puer qui ad militiam formatur angustam pauperiem pati condiscat, & sub dio vitam agat. Adolescentia enim blandius tractata virilem ætatem eneruat: nec pote sit corpus tum ferre laboris ac molestiarum accessionem, cum roboris decessionem patitur. Præter hæc animus ipse haud postea facile aggreditur eas asperitates, & commodorum detractiones, quibus in primâ illa religiosæ vitæ alacritate non assueuit. Quanti ergo esset & rudioribus cibus, atque vbique gentium parabilibus tironum stomachos consuefacere, & fame, frigore, vigilijs, laboribus eorum corpora non tam domare, quàm roborare? Cum tamen

men in præsentia delicatius habeantur in victu & in concessione voluntariæ castigationis, quàm veterani. Hinc nascitur tanta valetudinis imbecillitas in Societate, ac tanta eorum penuria qui labores institutioni nostræ proprios aut velint, aut ferant. Sic multi.

Ad huius accusationis depulsionem geometrarum ritu duo à sic disputantibus postulare necesse habeo quantum ad cibaria pertinet: nam de reliquis asperitatibus seorsim explicabo.

Alterum est, ut concedant, disciplinæ nostræ præcipuos cardines niti communione illa vitæ per quam omnium exæquatur victus, & cultus. Hæc enim in religiosis Ordinibus tãti est, ut quamvis propter multa quæ ad eam necessaria deficiunt non ab omnibus seruetur, ab omnibus tamen pleno ore collaudetur, optetur: ita ut nomen ipsum *cænobis*, *cænobitarum* à vitæ communione apud Græcos deductum sit. Qua super re alibi de industriâ edisseram: interim id assumo quod nemo inficiari audet.

Alterum quod postulo est, multos esse adolescentes pietate, moribus, ingenio eximios, qui benè quidem corpore valeant, sed athleticè non valeant; quique propterea simplicem priuatorum escam circumcisis delicijs omnibus ferant, sed villicorum graues cibos concoquere, aut Anachoretarum ieiunia tolerare non possint.

Ex his duobus positis emergit consecutio; ut vel eiusmodi adolescentes à Societate sint excludendi, vel eiusmodi victus asperitates à tirocinijs nostris ablegandæ; nec tertium aliquod inter hæc duo inueniri potest. Quomodo enim si plures equi quadrigam vehunt, necesse est ut ceteri validiores ad unus imbecillioris vires gradum attemperent, ita mensæ communio exigit, ut ea vescendi vel paruitas, vel duritas, quæ validiores non offenderet, eatenus tamen mitigetur, quatenus debiliorum indigentia satisfaciatur. Hanc ut indifferentiam victus (quæ victus nullus valentior ad caritatem ac disciplinam sustentandam) Societas seruet, ipsos etiam laicos adiutores eodem pabulo nutrit, quamvis ij sint quorum plures longè vulgarius domi suæ pascebantur, quique cum in Societate ad labores corporis destinati sint, præstaret ut ad eos per grauior-

grauioris, ac difficilioris alimoniz usum itroborarent. Vociferabitur hic fortasse quispiam, omnes omnia posse si velint; neminem, modò valetudinarius non sit, atque adeò Societati ineptus, reperiri, quia si ab adolescènte durius habeatur, duritate illà non tam offendatur, quam confirmetur; Naturam vniùsmodi esse omnibus, paruo expositoque contentam; vitiosæ assuetudinis detrimenta esse, quæ vitio naturæ imputamus. At verò qui sic disputant, rusticè disputant: ingenij enim est inhumaniter desipientis, eam in alijs indigentiam non credere, quam in te ipso non sentias. Quasi verò physicorum, aut medicorum libri quidquam frequentius discitent, quàm naturâ summè varias esse, ac dispares habitudines, vires, atque affectiones corporum, illaque propterea inæqualiter pascenda, exercenda, curanda. Et sane seueriores isti, qui ferream corporis constitutionem in cæteris non modo requirunt, sed asseuerant, examinent, rogo, sit ne aliquid peculiare cuius vel usu, vel abstinentia indigeant ipsi præ alijs in corporis procuratione. Vix vnum vel alterum numerabis cui hoc quadamtenus non contingat. Quod ergo in aliqua re ipsis accidit, quid nì possit alij accidere in multis? Sed cum hominibus tam illiberaliter deerrantibus frustra est rationibus congregi: tunc tantummodo iudicij fanitatem acquirunt, cum corporis amittunt. Si enim valetudinarij esse ceperint, nihil est tam molliculum quo natura humana ex illorum sententia non egeat: id imitantes, quod de Anco Romanorum Rege memorat Liuius; qui Rex dum integrâ valetudine usus est, cuiusque diuinitatis irrisor, idem afflictâ postmodum valetudine ad aniles superstitiones descendit, vt conualesceret.

Non deerunt alij qui aliter rationi nostræ oblucentur, rati neminem in Societate recipiendum, qui rudiori victui & à nobis frequenter in missionibus perferendo assuescere non possit. Sed siqui ita sentiunt, enimverò non intelligūt quàm improuidum sit talem Rempublicam formare, vt quicumq; aliquo certo careant naturæ dono, licèt alijs præstantioribus donis excellent, vtiles eius ciues esse non possint; longissimè enim distant hæc duo, perfectissimum quid esse, idemque perfectissimis vbique partibus indigere: quemadmodum
alie-

alienissima sunt inter se, optimum esse corporis habitum: eundemque non nisi optimis bene ali. Non ita profecto ingenium hanc Rempublicam, quæ mundus appellatur, infinita, Dei sapientia effinxit; nulla enim res est quæ quamquam alijs bonis destituta, modò alicuius dotis commendationem præferat, ad huius vniuersitatis decorem, vtilitatemque non conferat: non ità Christus Ecclesiam suam: in qua nulla hominum ratio, nulla corporis, ingenij, fortunæ conditio est, quæ præclari ciuis partes obire non possit, quantumuis cætera deficient, vnâ non deficiente virtute.

Haud ignoro non similiter hoc in paruis, magnisque Vniuersitatibus obtineri posse: quò enim vniuersitas aliqua latius patet, eò pariter latius patent in eâ varietates officiorum, quæ per alias, aliasque præstantias administrantur. Id vnum enuncio, cum inter mortales plurium bonorum complexio infrequens valdè sit, sapientia legislatoris esse ità suam Rempublicam instituere, vt si potiora non desint, eorum vtilitas per inferiorum bonorum vacuitatem non perdatur. Cum igitur nullum sit in Societate ministerium, nullaue provincia quin egregiam animi probitatem cum ingenio vt minimum non obtuso hebetique coniunctam desideret, multæ verò, illæque præcipuæ ingenium expetant perinsigne, inconsultum planè esset, super hæc pancraticam quamdam, vt ita loquar, corporis habitudinem in admittendis exigere; sine qua nemo quantumuis ingeniosus ac probus, idoneus nobis habeatur.

Porrò autem id animaduertere oportet, etiam si quicumq; Societatem solemniter professi sumus, voto nos obligauerimus cuiuscumque missionis capeffendæ ad summi Pontificis nutum, tamen hic valere distinctionem illam S. Thomæ videlicet quod multa necessaria sunt religiosis omnibus in præparatione animi, quæ tamen re ipsâ plerumque à multis nedum ab omnibus, peragi nec possunt, nec debent. Exemplum haud longius accersam: vouemus omnes, vel nullo accepto viatico missiones obire; Quot nam, rogo, sunt quibus contingat id factò exequi? Scilicet intelligunt Summi Pontifices non expedire vt negentur quantum commodè fieri potest humana præsidia ad diuini verbi seminationem, ne id
alio

alioquin non tam in Deo fiducia, quam Dei tentatio videatur: Non ergo eadem sunt, omnes aliqua obligatione teneri quantum in ipsis est, & omnes à moderatotibus adigi ad eam explendam. Missionis profectò functio præclarissima est, ea-que nostrorum maximè propria; non tamen ab omnibus, imò ne à pluribus quidè re suscipienda. Alia innumera sunt nobis officia, & scilicet communiora, ac pernecessaria, quæ administrantes humanis diuinisque donis locupletes exigunt, firmitatem corporis, & asperiores vitam non exigunt.

In primis verò nihîl Societati communius, quam iuuentutis edocendæ procuratio; Ab hoc enim nemo fermè nostrorum per plures annos eximitur, & multi in illâ vniuersam ætatem conterunt; neque alia vtilitas magis Principes, ac populos commouit vt magno vtrique impendio Collegia Societatis in suis vrbibus adoptauerint, ac fundauerint, quam vt adolescentium gymnasia à viris pietate ac doctrinâ spectatis administrarentur. Neque huius ministerij præcipuum momentum ad externos tantum spectat, sed scilicet ad nostros. Sicut enim in humano corpore pes, manus, oculi actione propriâ funguntur, qua in vno ex his membris ab aliquo morbo labefactata, reliquæ tamen integræ perseverant; at quædam membra sunt minus quidè aspectabilia, sed potiora, quæ cunctis artibus vires & præsidia sufficiunt veluti cor, cerebrum, iecur, quibus vitiatæ omnia vitiantur, ac pereunt; non secus in qualibet vniuersitate contingit vt mœnera quædam sint, ex quibus tanquam è radicibus germinant cætera quæ magis oculos mouent, ita vt illis labefactatis hæc continuo exarescant, & non è contrario. Neque verò aliorum pertinuit comparatio illa percelebris Menenij Agrippæ, populum exterioribus artibus, Senatui stomacho assimulantis; cui stomacho quamuis in speciem ocianti ni cæteri artus cibum parando inserviant, cito ipsi contabescunt. Ita demum se habent in Societate præceptores doctrinâ præstantes. Etenim omnium nostrorum munerum lingua, non manus ministra est. Lingua vero interpret est mentis, & hoc vnum loquendo præstat vt audientibus loquutoris scientiam communicet. Quin & virtus quæ ad voluntatem spectat, è scien-

scientiâ tamen parente nascitur ; cum velle nihil posimus quod ignoremus ; & plerique omnes id maximè velint quod sibi maximè ad felicitatem intelligunt expedire . Vnus ergo fons bonorum omnium quæ per Societatem dimanant , doctrina est quæ à doctoribus spargitur in vniuersos .

At enim , dices , non tamen munera omnia quæ gerimus insignem scientiam efflagitant . Ita est ; sed nisi Societas præceptoribus scientia insignibus abundet , ne mediocrem quidem scientiam habebit in cæteris . Hyeme ad ignem accedis certè non vt comburaris , sed vt mediocriter caleas ; & tamen hanc ipsam caloris mediocritatem sine ope calidis simi corporis non obtineres . Remoue solem è Coelo , hoc est igneum plane sydus ; cuncta non modò tepescant , sed plane frigescent in terris . Nimirum sic accidit , vt alicuius dotis mediocritas non habeatur in multis , quin eiusdem dotis excellentia conferuetur saltem in paucis . Vsitatum quippe est vel ex materiæ subiectæ vitio vel ex ipsâ institutione naturæ , vt effecta multum ab efficientis causæ præstantiâ degenerent .

Intelligitur ex ijs quæ dixi , quanta sit excellentium præceptorum necessitas , quantumque pretium in Societate .

Præceptoribus autem numero potius quam pretio decedunt concionatores , quo munere nullum apostolicum magis , nullum difficilius , nec ampliorem donorum complexionem postulans ; nullum si ritè administretur feracius , idemque Catholicæ Ecclesiæ gloriosius . Porro in Republicâ illâ Mundi dominâ nil præclarius habebatur , quam appositè pro ciue apud Senatum , vel Quirites causam dicere . Quid ergo quantæ , dignitatis ac laudis in hac sacrâ Republicâ quæ vel in Cælum pertinet , censeri debet intra regales vrbes apud florem nobilitatis & doctrinæ , hoc est apud eos ad quorum iussa & exempla cæteri se componunt , contra dæmonum technas eloqui disertè atque obtinere pro Christo ?

Prætereo reliqua munia nec pauca illa quidem , nec ignobilia ; sed quid de moderatoribus dicam ? An non ars illam quam tractant artium regina , & quæ alijs artibus tanquam ministrantibus vtitur , ea demum est qua totius sodalitatis probitas & foelicitas continetur ? Quemadmodum ne Vulcania quidè arma si à Therſite adhiberentur benè pugnant,

rent, ita nec Heroum quidem congregatio imprudentem, rectorem nacta bene conuixerit. Quatarum verò doctum sit hanc artem, quam vnusquisque sibi facile atrogat, affabne exercere, adeò viderunt sapientes, vt Plato nullum in terris præclarus Dei simulacrum agnouit, quam Regem bonum.

Iam h's muneribus, tam eximijs, & ex quibus alia nascuntur fouenturque, quicumque funguntur in Societate, nihil attinet vt montanarum missionum tole. autem corporis firmitudinem gerant; nihil opus est vt fursurosam panem concoquere possint; vt ex solis oleribus, ac leguminibus sat succi viriumque trahant ad sanitatem ac labores. Sicut enim omnis eiusmodi operum fructus vaneſceret, si ipsi laetè, voluptuosè, molliter degerent, ità nihil deperit si temperatè quidè & parcè, non tamen auſterè duriterque vescantur. Et verò quam pauciſſimos inuenies, qui simul illis quæ commemorauì, muneribus, simul his alimonijs idonei ſint. Munera enim illa ingenium volunt acutum ac perſpicax, cuius excellentia, si Aristoteli credimus, cum acri tactione copulari ſolet, hoc est cum illa principum qualitatum temperie, quæ à qualibet minimâ earum exuperantia commouetur ac læditur. Qui autem eiusmodi temperie affecti ſunt craſſis ac diſſicilibus cibus opprimuntur, non aluntur. Accedit, multum ad ea, de quibus dixi, officia ritè perſequenda conducere honeſtam vſque à pueris educationem, in qua materno cum lacte ſenſa quædam virtutis decoriſque ſorbuerint, & cereus animus ex auditione domeſticorum ſermonum imaginibus quibuſdam pulchris lectiſquæ ſenſim altèque fuerit imbutus. At, qui naſcentes honeſtam educationem fortiuntur ſolent & à naturâ, & à nutritione delicatiorem corporis habitum ducere, quem per vehementes caſtigations infirmior, non valentior efficies, vt Sanctorum plures, atque in primis Bernardus expertus & teſtatus eſt. Poſſe quidem virtus, & debet ea recidere quæ ſenſus concupiſcit, natura non exigit; vt cupedias, condimenta, ciborum varietatè, copiam, delectum, aliaque ad irritandam potius ſamem quàm ad explendam inuenta; ſed à ciuili ad ruſticum victum deſcendere inoffenſa valetudine naturæ opus eſt, non virtutis.

Vt ergo in pauca conferamus: cum Societatis tirocinia plu-

plurimum consent eiusmodi alumnis qui vel grauitati ciborum, vel longis ieiunijs non superessent, cumque ex eiusmodi adolescentum repudiatione multum boni ornamenti-que Societati intercideret, facilem leuemque cibum decreuit omnibus, quando omnes expedit eodem victu accipi tractarique.

Nec tamen victus ille adeo leuiculus est ac mollicellus, vt si stomachos inueniat naturæ validos, eos per desidi-
diam eneruet. Nam & maiorem anni partem bubula fundamentum est mensæ, & brassicas, rapa, legumina non infrequenter comedimus.

Neque cum eo genere homuncionum mihi res est quibus persuasum est, opipare splendideque nos pasci altilibus lectisque placentis: Quasi verò nobis, hoc est non perdititandem pudoris famæque viris, tam ferreum os esse posset vt pernegaremus id quod si esset pateret vtique, non dicam octodecim millibus qui Societatem incolunt, non dicam tot alijs qui Societatem reliquere, sed vniuerso macello vbicunque degimus; Quasi Summi Pontifices, alijque Principes, quibus abditissima quæq; perspecta sunt, sæpenumero in nostri victus rationem accuratissimè non inquisierint. Sed nonnulli tam stolidè acuminis laudem affectant, vt hebetes haberi timeant, ni omnia secus atque apparent suspicati, nihil vstitutum, cuncta arcânorum, offuciarum, admirabilitatum plena tragicè interpretantur. Haud satis intelligentes, tum cum enunciant, res plerumque aliter esse atque apparent, se pugnantia enunciare. Cur enim, amabo te, res ita apparere dicitur, nisi quia talem habet speciem, cum qua plerumque copulatur vt res ita se habeat? Si enim cum eâ specie quam res ostendit, plerumque copularetur contrarium, non hoc ipsum, sed contrarium apparere diceretur. At id probabile est, quod plerumque contingit idque improbabile quod est huic aduersum, vt frequens Aristoteli assertio est. Ergo qui iudicant rem esse quomodo apparet, probabiliter iudicant, qui secus, non probabiliter. Sed aduersus hoc hominum genus præ nimio acumine hebescentium, diutius quam par erat digressus, in viam redeo.

Hos ergo quibus de nostro victu talis obfirmata sententia est,

est, nihil alloquor, vt. pote vel iudicio naturæ vitiatos, vel concepto in nos odio turbidos, vtrouis modo rationibus imperuios.

Iam vt ad institutum sermonem reuertar, haud exquisitior mensâ tirones nostri accipiuntur, quàm priuati ciues in seuerissima quacunque Republicâ & ad bellicos labores iuventutem enutrente. An talis esca. natiuas vires franger, cum tot viri nobiles qui domi suæ longè lautius molliusque aluntur, si benè comparati sunt à naturâ, cunctas postea militiæ incommoditates validissimè perferant?

Haftenus de tironum victu. Restat vt de alijs castigationibus corporis nonnihil attexamus: In his enim discrimen corporum viriumque inæqualium, quod in victu haberi non potest, & haberi potest, & verò habetur in Societate. Cum enim tirones vniuersè prohibeantur ab omni voluntariâ corporis afflictatione iniussu magistrum, ne per immodicam atque inconsiderata tam imitandorum Christi cruciatuum alacritatē corpus quasi iumentum non tam doment quàm necesse, cruciamenta illa sic omnibus conceduntur, vt tamen cum robustioribus liberalius agatur. Nam & his diuturnior, ac frequentior cilicij vsus, ferreæque catenulæ nudam carnem cōpungentis & crebriores verberationes nec incruentæ. Cum verò quotannis tirones pedestrem peregrinationem aliquam emendicatō conficiant, qui validiores sunt, remotius mittuntur mensem integrum peregrinaturi. Quin etiam in maceratione cibariâ corporis quatenus communis mensæ lex patitur qualecūque habetur virium discrimen; Nam robustioribus sæpe numero permittitur vt panem atrum comedant, vtque primarium ferculum, qui fundus est prandij vel cænæ, illibatum relinquunt. Sanè nullū argumentū validius esset quod illi qui tirocinij nostri blanditias exaggerant, palinodiam canerent, quàm si quod animo vtcumque euoluunt, re per mensem usurparent. Vidi enim homines qui antea ligonibus obcalluerant, eiusmodi vitam vt antea actâ asperiores repudiantes.

Cæterum in his omnibus afflictationibus concedendis per quam consideratè agitur; & meritò. Tirones enim serè omnes & liberaliter in patrijs domibus enutriti sunt, & vt inge-

nio

nio præstant, ita corporis habitu molliore sunt quam durior, & plurimam partem infra decimum sextum annum; in qua ætate ne robustiores quidem corporum constitutiones satis ad incommoda se se obfirmaverunt. In primis autem perpetuus ille intectusque mentis labor in meditando, audiendo, legendo, colloquendo de rebus perquam serijs utque sensui contrarijs, ita illum vel ipsam cogitatione cruciantibus, vehementiora insuper corporis cruciamenta non admittit. Nempe tantum abest ut cautio Societatis hac in re quasi blandior damnanda sit, ut potius viderim plures tirones ingenio & pietate singulares, ex facilitate moderatoris ad eorum efflagitationes in afflicto corpore adeo modum excessisse, ut vitam vel in tirocinio, vel sub tirocinio amiserint, succisa ingenti spe maximorum fructuum; Alios vero inualetudo talis inuasit ut per omnem ætatem sibi ac Societati graue onus, & inutile superfuerint, nisi quantum inutilis nunquam habendus est is, quo tanquam athleta Deus spectator vitur ad exemplum patientiæ, atque ad meritum coronæ. Quo effectum est ut tironum magistri quantum peritia ab usu profecerint, tantum de illa quam commemoravi permittendæ castigationis facilitate remiserint.

Ad extremum nihil nobis conquerendum est quod ea tironum educandorum mollitudo, quam isti appellant, Societati deinceps inopiam faciat virorum deuorandis missionum molestijs animo & corpore parium. Haud enim ad hanc diem Societas tali inopia laborauit Testes compello & sacros Antistites & Catholicos Principes, qui nunquam irrita rogatione subsidia hæc animarum à Societate quæsiuerunt. Id fidenter mihi asserendum puto, ex nulla religiosa familia, etsi multis partibus numerosiore, quam sit Societas, plures existere aut qui quotannis alacriter lustrent erudiantque rudiores, neglectioresque, adeoque asperiores Catholicorum plagas, aut qui ubi hæresis, vel ethnica superstitio debaccatur, exaustis infinitis viarum incommoditatibus veræ fidei profeminandæ studio ærumnosissime viuunt, non alia humanâ spe quam mortis ærumnosioris in singula momenta imminenti, & identidem irruenti.

Perspicuum est ex ijs quæ dicta sunt, tirones Societatis
nec

nec ita blande accipi in corporis procuratione, sicut reprehensores nostri distitāt, nec durius educari posse salua & meditationis sedulitate & valetudinis integritate, nec ex eo viuendi ritu robur corporis flaccescere: nec inde Societati penuriam suppetiarum ad nostras missiones importari.

C A P V T XIV.

*Examinatur postrema criminatio circa tirores super eorum
admissione inuitis consanguineis: Ubi quam
felix in Societate sit vita.*

Hic est postremus locus, sed omnium maximè communis, vnde manant criminationes in tirocinia Societatis; Hæc enim non tam religiosa sodalitia dicuntur esse, quàm piratica nauigia abripiencia lectissimam pubem ex ipso parentum sinu. Quanto ciuilius esset, atque ad fouendam caritatem opportunius neminem admittere sine parentum, aut consanguineorum venia? Rem magni consilij esse mundo nuncium remittere, & perpetuam naturæque repugnantem viuendi rationem inire. Ideò eius rei consecutionem, haud cōmittendā desultoriæ adolescentulorū voluntati, sed maturitati parētū. Hi enim cōsideratius explorabūt, voluntas ne illa ex leuitate nascatur an ex Dei vocantis instinctu. Et multo ~~magis~~ sane leuitatem in ingressu declarat par eorundem leuitas in discessu sibi suisque probroso. Denique religiosi Ordines iuuandæ non deflorandæ Reipublicæ sunt instituti. Si enim ipsi decerpant sibi ex ciuili communitate omnem, quasi pubescentem virtutis ac doctrinæ spem, quid reliquum erit reipublicæ ad amplissimos Magistratus, atque ad alia munera, nisi reiectaneum quid ignorationis ac vitiorum?

Hæc disputatio duas habet partes. Altera spectat ad id quod expedit nobis re vtrunque perpensa ad trutinam diuinæ gloriæ. Altera ad id super quo externi suo quasi iure nos accusant.

Quantum attinet ad primam, næ ego sic existimo, vix vnquam

quam à nobis quemquam iniuriis parentibus admittendum. Et quidē ita consuevimus, nec aliā puto religiosā familiā esse, quę in admissione ciuilius agat. Cur autē nihilominus hę querimonie magis nos quā ceteros petāt, nihil attinet explicare. Fateor tamen nostrorum nonnullos aliquando pijs adolescentibus flagitatoribus neglectā parentum repugnantia facile indulgisse; in his verò pietatem exosculor, prudentiam fortasse desidero, & mecum desiderant supremi Societatis moderatores. Siquidem & si hominum ex libidine obloquentium obtestationes cōpescendi nec potestas sit nec necessitas, alta tamen odia offensionesque tametsi immeritis familiarum, & maximē prępotentium vel ingenti versura redimere nobis pręstat: Non enim homines iuuare possumus (quod vnice agimus) si homines iuuamen à nobis repudiant. Consuetum verò est hominibus, vt à quo se vehementer læsos credunt, ab eo iuuamen nec sparent postea, nec velint; imò verò vt non à se ipsis modò sed ab alijs illud repellere studeant, vel quodd quisque putat cum cibum alteri nociturum quo ipse turbatus est, vel quod à nemine quis amari tanquam beneficum vellet quem ipse vt maleficum odit. Cum ergo parentes à quibus reluctantibus liberi (qua re nihil homini carius) abstrahuntur implacabiliter irasci soleant; siue satis causę ad irascendum habeant, siue non habeant, perinde est ad impedienda officiorum nostrorum exercitia atque emolumenta. Non ergo debet Societas cum tanto suo diuinęque glorię detrimento vnus aut alterius adolescentis bonum promouere. Quamuis enim mala facienda non sint vt inde eueniant bona, tamen bona sæpe omittenda sunt ne inde eueniant mala.

Alia ratio cum prædicta consentit: Nimirum e re Societatis esse, vt tantum adlegantur qui minimum illecebrę habeant in rebus humanis ad gradum reuocandum; hunc enim reuocare expeditum est, non tantum vt in ceteris Religiosis Ordinibus ex tirocinio vbi recens propositum, & contentior cælestium meditatio atque ab humanis distractio solent animos obfirmare constantius; sed etiam postea per multorum annorum curriculum, in quo vix fieri potest ne multa incendant quę iuueniles spiritus turbent, ac pristinę libertatis

amorem

amorem irritent. At nulla ipsis acrior illecebra ad humanam libertatem repetendam, quam si parentibus in quorum sinum regredi meditantur, pro obiurgatione complexas & tandem expectent, ut expectant quicumque ex inuitis parentibus diuulsi sunt. Libenter enim quisque recipit, quod inuitus amisit. Tunc porro ipsi perindulgentes in filios, ne hos ut instabiles, nos ut circumuentiones damnant. Nec verò filij sunt æquiores erga nos: Nempe Societatis desertores, etiam si nescio, quā tanquam quæstione veritatis compulsi Societatem plerumque in vniuersam commendent, tamen quantum sine aperto mendacio licet, commendationum criminationibus inquinant; quilibet enim ut se & apud alios, & apud se ipsum absoluat, facile quod sequitur probat, quod fugit improbat.

Tertia demum causa eademque potissima, quæ mihi persuadet id nobis consentaneum esse ad sæliciores nostrorum munerum perfunctionem, est: quoniam parentes longe facilius liberos nobis formandos committent nisi non tam meliores quam nullos sibi à nobis remittendos suspicentur. Cuius suspicionis securos reddere vnicè possumus per hunc morem constantissimè seruatum ut sine parentum veniā nemo recipiatur.

Non eos tamen loquor filios, qui iam grandæui, nec amplius nostris præceptoribus operam dantes per ætatem ac prudentiam sibi ipsis consulere satis possunt nihil de puerili leuitate suspecti: Hos enim repelli ex obfirmatā parentum discrepantiā quid aliud esset quam fores domus Dei ventitantibus, ac pulsantibus ad aliorum libidinem obstrui? Item non adeò parentum venia requirenda est, ut si filius integros annos in eadem voluntate persistit, eumque parens domi suæ diu multumque probauerit, & nihilominus veniam inexorabilis neget, debeat tam dignus candidatus ex intemperato quodam parentis inimicoque amore repulsam pati. Nisi fortè pater is esset, cui vel familiæ dignitas, vel amplissimus magistratus singulare obsequium iure vindicaret.

At quamuis hoc temperamentum adhibeatur in admissione liberorum dissentientibus patribus (dixerit quis) in eadem tamen Societatis detrimenta incidimus si eos quantumuis iustif-

iustissimè inuissu parentum admittamus. Non est ita.

Et primò perincommodum nobis esset si parentibus constaret, se nolentibus nunquam fore ut eorum liberis religiosæ fores pateant. Magnum enim calcar ad peccandum præuisa peccati utilitas; Cum e contrario nemo velit esse iniustus sine quæstu. Ea est ergo paterni affectus impotentia, ut multi parentes qui nunc filiis veniam discessionis piè concedunt, pertinaciter obfisterent, ni frustra se pertinaciæ noxam ac dedecus contracturos intelligerent. Quemadmodum non rarò hac vnâ de causâ omnium iudicum suffragiis iustitia obtinet, quia vel cum paucorum dissensione obtineret. Iniustitia enim neminem sua specie allicit, nisi dotem lucrosi euentus ostendet; At si ynus calculi discrepantia satis esset ad respondendum, *non liquet*, vix vnquam esset iustum adeò apertum ut in magno iudicum coetu liqueret.

Neque verò, ut redordiar à primo ex illis incommodis quæ numeravi, manantibus ex cooptatione filiorum inuitis patribus; si parentum sine fine reluctantium clamores negliguntur, magnum aliquod imminet detrimentum. Nam & hi pauci tandem sunt in Republicâ, & omnium vocibus reprehensi. Quocircà vel citò cum filiis ac Societate amicitiam redintegrant, vel si indignationes implacabiles retinent, nocendi apud alios auctoritatem non retinent. Quare edentuli tanquam canes innocenter latrant.

Quantum verò spectat ad alterum ex tribus malis, quæ numeravi, hoc est ad periculum leuioris desertionis, porrò infiliis qui constantiam suam adeo luculenter probauerunt, non nisi infrequens accidit animi commutatio. At enim aliquando accidit: Verum est, sed *providentia nostra*, quæ, *incertæ sunt* raris & improbabilibus euentis consulere nuquam possunt.

Ad extremum ut de tertio dicam, hoc est de suspitione parentes cohibente à credenda nobis prole, nemo qui rationalis fuerit, difficilem se præbebit in filiis nostræ disciplinæ commendandis, quod sciat, si filiis altè atque immutabiliter infederit religiosæ vitæ propositum, nullo temporis aut suasionis machinamento flexibile, eos tandem impetraturos.

K

Quid

Quid enim si indecoras nuptias peruellent? quid si in flagitia proiecti atque irreuocabiles vitam vna cum famâ prodigerent? Hæc & alia sexcenta sunt, quæ vel ad humanæ utilitatis regulam damnosiora longè habentur in filiis quàm religiosæ vitæ complexus; & tamen sic ijs arbitraria sunt, vt si tenaces inhonesti propositi fuerint, nullo conatu parentum auerti possint.

Aperui iam quid in rem nostram esse arbitrer super asciscendis liberis iniussu parentum. Restat pars altera, in qua proposui examinandum, quanto nam iure à nobis externi exigant, vt vel nunquam, vel certè non sine maxima tarditate ac circumspèctione sit aditus ad cænobia nostra filiis inuitos parentes relinquentibus. Enimuero meminisse debemus hoc differre inter se ius paternum, & herile, quod herile inductum est in bonum heri, at paternum in bonum filij. Filius enim propriæ foelicitati viuit, seruus alienæ. Patri tamen filius subest; quia hoc ipsum ad filij foelicitatem conducit quod ille parentis ductum sequi debeat; vtpote per ætatem atque experientiam prudentioris, & per naturam amantissimi. Sicut enim expedit Reipublicæ gubernari à Principe, qui tandem ipsius Reipublicæ minister est, ab eaque conductus ingenti mercede ad labores imperandi; vtque expedit puero gubernari à pædago, qui præcipiendo famulatur; ità multo magis expedit filio gubernari à parente, cuius regimen innatus amor & fidelius reddit, & accuratius. Cæterum summa videretur officiorum peruersitas si patri liceret ea inhibere filio, quæ ad filij foelicitatem ex suo genere pertinerent. Id ergo adeo parenti non licet, vt quamuis nubere sit periculosa plenum opus alicui, quod in primis exquisitissimam deliberationem petit; tamen, quia sociam vitæ suo ingenio attemperatam habere magna pars creditur humanæ foelicitatis, ideò ne ciuiles quidem leges aliquid exegerunt à filio supra hoc, vt parentē consuleret; nō verò vt ei consilianti obtemperaret. Quid ergo vbi deliberatur de religiosa vitâ adoptanda? an non certa fide nobis cōstat religiosū statū esse per se meliorem aptiusq; conducere ad æternam foelicitatem, quam vllum alium ex ijs ex quibus ad religiosam vitam transitus datur? Sanè haud aliud erit quàm peruersis naturæ legibus paren-

parentem abuti filio tanquam mancipio, si, quod proprium affectum exfaturer, eripiat ei tam probabilem tesseram sempiternae felicitatis. Audi D. Thomam, hoc est virum qui hunc iniquissimum matris ac fratrum amorem longo carcere foedisque pudicitiae tentamenti expertus, suos habuit pro tyrannis de quibus per sanctimoniam triumpharet; ipse enim sic enunciat. *Post annos pubertatis quilibet ingenuus libertatem habet quantum ad ea quae pertinent ad dispositionem sui status, praesertim in his quae sunt divini obsequij, & magis est obtemperandum patri spirituum ut vivamus, quam parentibus carnis, ut Apostolus dicit ad Hebraeos 12. & infra explicans differentiam inter servum & filium ita loquitur. Servitus est in poenam peccati inducta; ideo per servitutem aliquid adimitur homini, quod aliàs ei competeret, ut scilicet libere de sua persona possit disponere: servus enim, id quod est, domini est. Sed filius non patitur detrimentum ex hoc quod subiectus est patri, quin possit de sua persona libere disponere transferendo se ad obsequium Dei, quod maximè pertinet ad hominis bonum.* Ita S. Thomas de iure illo patribus à natura concesso, cuius violationem isti tam vehementer inculcant.

2. 2. qu. 189. ar. 6. in corp.

ad 2.

Quod verò dicunt, rem esse multi consilij humanis omnibus se abdicare, ideoque non facile id adolescentis iudicio committendum, placet non alijs verbis refellere quam eiusdem D. Thomae. *Diuturna deliberatio, & multorum consilium requiritur in magnis dubijs, ut philosophus dicit in 3. Ethic. In his autem quae sunt certa, & determinata, non requiritur consilium. Circa ingressum autem Religionis tria possunt considerari. Primò quidem ipse Religionis ingressus secundum se; & sic certum est quod ingressus Religionis est melius bonum; & quidem de hoc dubitare quantum est in se derogat Christo, qui hoc consilium dedit. Alio modo potest considerari religionis ingressus per comparisonem ad vires eius qui est Religionem ingressurus, & sic etiam non est locus dubitationis, quia illi qui Religionem ingrediuntur, non confidunt in sua virtute se posse subsistere, sed auxilio virtutis divinae secundum illud Isaiae 4. Qui sperant in Domino mutabunt fortitudinem, assumunt poënnas sicut aquila, current & non laborabunt, ambulabunt & non deficient. Si tamen sit aliquod speciale impedi-*

2. 2. qu. 189. ar. 6. in corp.

dimentum puta infirmitas corporalis, vel onera debitorum, vel aliqua eiusmodi, in his requiritur deliberatio & consilium cum his de quibus sperant quod proficiat; & non impendant: unde dicitur Ecclesiast. 37. Cum viro irreligioso tracta de sanctitate; & cum iniusto de iustitia, quasi dicat; non. Unde sequitur; Non attendas his in omni consilio, sed cum viro sancto assiduus esto: in quibus tamen non est diuturna deliberatio habenda: Unde Hieronymus dicit in Epistola ad Paulinum. Festina, quaeso te, & barenti in salo nauicula funem magis praescinde, quam solve. Tercio autem modo considerari potest modus Religionem intrandi, & quam Religionem aliquis ingredi debeat, & de talibus potest haberi etiam consilium cum his qui non impendant.

Quid luculentius ut intelligatur, nullius, nedum longæ consultationis esse per se religiosæ vitæ susceptionem? Quod si aut inualetudo, aut aliud peculiare impedimentum remancipitem reddat, utique tamen id nec diuturnâ deliberatione pensandum, neque verò cum ijs quos iure suspicaris libenter retracturos; sed cum viris religiosis, ac pijs: idemque super certâ religiosi ordinis electione seruandum.

Quid ad illud aliud: Multorum inconstantia leuitatem consilij præcedentis accusat; Non ergo id semper ex Deo, cui obsequi præstet? Antiqua sunt hæc, & ab eodem D. Thoma iam repulsa. Sic enim habet in articulo nuper laudato. *Nec propter hoc ostenditur non esse ex Deo, quod aliqui retrocedunt. Non enim omne quidd à Deo est, est incorruptibile, alioquin creatura corruptibiles non essent ex Deo, ut Manichæi dicunt. Neque etiam aliqui qui habent à Deo gratiam, possent illam amittere, quod est hæreticum.*

Sequitur illud, quod exaggerant, probrum familiæ si semel ingressi recedant. Sed cur si hoc probrum timetur, idem sæpenumero quaritur? postquam enim filij repugnante patre religiosam vitam complexi sunt, pater non rarò satagit ut ad profanam reuoluantur. Non ergo hæc erat obfistendi causa: cui profectò causæ si quidquam inest ponderis, nihil magnum aggredi prudenter liceret hominibus. Percurre per multa. Qui militiam capessit, potest per magnam infamiam terrore percitus terga vertere: mercaturâ gerentibus decoquendi priculi imminet: aulæ quot parat discrimina honoris vel

vel innocenter amittendi? Connubium ipsum, res illa adeo filijs à parentibus exoptata, nonne decus familie muliebri leuitati committit? Ex his omnibus & foedior imminet genti macula, & periculosior, quando sæpè à fortunâ extra arbitrij potestatem. An igitur hæc omnia vitanda? Verum quid iuuat dissimulare? Norunt homines si res ad æternam felicitatem dirigatur, indubiam esse probitatem consilij religiosam vitam eligentis. Sed humana hæc & aspectabilia validior ætem habent idum: & arctius se compelli queruntur mortales, si consilia componere debeant solum ad immortalia. Miseror enim uero, Scilicet, si Cælo nascimur, profecto: aut eius tantum adeptio exoptanda est, aut certè omni pondere grauior habenda quàm reliqua, ita ut hæc quantumuis aggeres, quacumque tamen vel minimâ illius particulâ præponderentur, similiter ac de angulis, quos vocant *contactus*, comparatis cum orthogono geometræ demonstrant: Indulgeo tamen ut etiam in huius deliberatione consilij humana utilitas ius aliquod suffragij usurpet, quin etiam omne, dixissem, nisi turpe videretur eum putare quempiam ex lectoribus meis qui Christianam fidem ad cogitandum nobis datam esse velit non ad agendum. Et certè si sensus aliquis posthumæ filiorum beatitatis parentem tangat, quantumuis etiam caduca non aspernantem, auersari vix poterit eam vitæ rationem, in qua sanctissimus esse possis, nequam esse non possis, in qua regiam sternunt viam ad virtutis fastigium & domesticæ leges, & sociorum exempla, & cohortationes mutua, & indefessa moderatorum industria, hac enim in viâ si currere pigeat, non progredi certè vix poteris; In qua denique licet leuiores lapsus nec nulli sint, nec infrequentes, tamen, adeo à lethalis noxæ præcipitio distamus, ut nomen ipsum, horrore sit; nullaque semita earum, quæ ad illud appropinquant, non sit vituperationibus, ignominijs, poenis, tanquam sentibus obsita, adeoque inuia. Sane in humano conuictu nihil usu potentius est ad vtramque partem. Plerique omnes ita viuunt quomodo cæteri solent quibuscum viuunt. Hæc enim causa est, cur inter humanas sodalitates cum summâ vnitate naturæ tanta tamque constans sit disparitas morum; curque quod alijs non modò facile sed gratum, idem alijs in-

tole-

tolerandum existat; vñ scilicet dispare vñum idemque opus illis deuolente, his asperante. Quod cum ita sit, equidem quoties viuendi ritum in Societate considero, toties arbitror nullam esse inter mortales numerosam hominum rationem; in qua si quis vitam expleat, minus verendum sit ne cælesti beatitudine destituatur. Quotquot enim in Societate viuimus duo habemus ad æternam salutem maxime procliuia. Alterum est perseuera diuinæ legis custodia; alterum est, nullæ arctiores domesticæ iuris compedes, per quas in lubrico ibi versemur, vbi cæteris ea lege solutis planior ac tutior sit via. Nostre siquidem leges nec præduræ sunt, neque subditos suos vlla peccati obligatione deuinciunt. Quod si Societati tanta est, vt verè est, ab Inferis dissociatio, tamque facilis gradus ad Superos, quanti nam solatij parentibus esse debet in ea conditione natum suum cernere, vt præsentiant, quantum mortalibus licet, se adoptiuum Deo, non Satanae mancipium genuisse?

Sed age, humanam vtilitatem consulamus. Appetis ne filio vt felix viuat quantum datur inter mortales? profectò. Sed felicitas ad sapientum vel Ethnicorum calculos aut in sola virtute posita est vt placuit Stoicæ seueritati, aut simul in sapientiâ & actione virtutis, non deficiente tamen exteriorum bonorum præsidio quantum satis est ad virtutem exercendam, & ad naturæ paruo contentæ functiones ritè administrandas, atque ad molestias arcendas; vt Platoni, Aristoteli, cæterisque Peripateticis visum; quorum sententia vt mitior, ita & communior. Nam de opinione Epicuri, qui nullam bonum extra corporis voluptatem collocabat, dicendum mihi non puto; cum illis enim parentibus loquor qui hominem sciunt se procreasse, non suum.

Et sanè si quempiam humanarum rerum peritum extra perturbationum æstus collocatum interrogaueris, nemo est quin eam quam ex regulâ Peripateticorum effinxi præ cæteris vitæ conditionibus felicem esse responderit. Splendidiora nescio quæ, flammarum ritu, specie prospicientes capiunt, re contingentes torquent, itaque vtrosque qua falsâ iucunditate qua verâ molestia discruciant. Hoc semel statuto, perge porro. Vides ne statum aliquem vitæ in quo procliuior

uior aditus acquirendæ sapientiæ, impensior disciplinæ formandæ virtutis, tempus omne ad vtraque officia magis sedulo collatum? Non credo. Quantum verò spectat ad bona exteriora, quamvis non ille nos fortunæ riuus inaureret qui vulgo creditur; imo licet sapè, vt æquum & consentaneum est, non nomine & voto tenus, sed re pauperes nos esse sentiamus, tamen adeò brevis est nostræ necessitatis modus, tantaque Dei bonitas & caritas populorum, vix vt vllum hominum genus esse rear, cui tanta rerum necessariorum securitas sit, quanta nobis; vnos si moderatores excipias, quos sollicitudo, & cura omnium premit. De reliquo paucos numerabis ordines hominum, quibus hominibus crebrior quam nobis inopia earū rerū non sit quas conditio ipsorū efflagitet.

At obedientia inter nos arctissima. Erras: frequentissima, non arctissima: arctatur enim tantummodo quicumque vim aliquam patitur, ac molestiam. An arctam vocaueris obedientiam, qua Coelites obtemperant Deo, licet nullum sit temporis punctum ab eius exercitatione vacuum? Arctiori profectò, hoc est molestiori obediendi obligatione vrgentur illi, qui aulæ, qui militiæ, qui denique cupiditatibus seruiunt. Obedientiæ vsus nusquam suauior, nisi mea experientia me fallit, quàm in Societate, quia præcipiendi ritus nusquam ciuilior.

Adde quandam, vt ita dicam, corporis indolentiam, quando hic asperitates nullæ sunt nisi ex voluntariâ virtute: quod verò voluntarium illicò non asperum; quod ex virtute non miserum. At dices, voluptates item corporis nullæ. Nullæ quidè præter eas, quæ secundum naturam sunt, adeòque & secundum virtutem, & secundum foelicitatem à natura quàm à cupiditate sapientius quæsitam. Nimirum eas modò voluptates admittimus, quæ per se naturales functiones comitantur, non quarum luxus est artifex. Hæ si quidem solæ probantur à S. Thoma & corpori simul animoque salubres existunt: veluti somnus ac cibus, ex diurna defatigatione, non ex straguli mollitudine, ex stomachi inanitate, non ex saporis raritate delectans. Porro exquisitiores illæ voluptates, quæ nobis absunt, eadem & sapientum calculo, & cuiuscumque benè institutæ Reipublicæ legibus able-

ablegantur. tanquam *foelicitatem perdentes non cumulantes*, & à morbo *gratiam mutuantes*, morbumque ipsum *demulcendo fouentes*; nec proinde ad bene viuendum *vtiliores* quam *suauitas illa insignis*, qua *hydrops potando titillatur*, vt cum *Platone Aristoteles & philosophi omnes ethnici obseruarunt*.

Animi verò voluptates, quæ ab eius sanitate non à morbo iucundiores fiunt quæque *foelicitatem propriam componunt hominis*, qua ratione hic supra belluas assurgit, magnæ quidem in Societate, *sincerae, assiduæ*. Nihil enim *suauius animo* quam duo hæc, *Discere, Docere*, propter quæ duo collata est homini duplex illa præstantia, per quam *secernimur à naturâ ferarum, Ratio, & Oratio*.

Illud superius hoc est, *Discere*, id præcipue est (vt *Aristoteles initio Metaphisices* notat) quod tantopere sensus nostros nobis commendat, atque in primis visum, vt pote & plura, & magis assidue nos edocentem.

Ab hoc autem posteriore, hoc est à delectamento docendi vsus orationis pretium habet; silentium è contrario tristitiam, etiam vbi nullis rebus per orationem conquirendis indigemus.

Vtrumque delectamentum in Societate assiduum pariter, atque in suo genere eximium. Nam discimus quidem semper & nostro & sodalium ingenio, ac tanquam in frequenti emporio ita constituti sumus vt ibi singulorum lucris vnusquisque ditetur; nec sanè vulgari merce, sed ipso sublimium disciplinarum flore. Nec minus assidua, aut eximia hic docendi iucunditas. Nanciscimur enim gymnasia non numero, quàm indole discipulorum præstantiora: qui discipuli dum doctrinam eorum mentibus à nobis inspersam reddunt cum foenore, efficiunt enim uerò vt multa & condiscamus simul, & doceamus.

Quid dicam de amicitia, cuius iucunditas tanta est, vt natura præ omni animantium genere mutuam indigentiam inter homines posuerit quò humanam societatem, quam necessitatis molestia conglutinasset, amicitia dulcedo condiret? Amicitia verò in hac sodalitate perquam suavis; quippe inter sodales virtute, nobilitate præstantes, & remotâ ab his, quan-

quædam inter homines potest, qualibet materiâ contentio-
nis, quam excitare solent honores & æmula. ex pugnantia-
bus, vel competitorum cupiditatibus, vel suffragatorum stu-
diis. Nec parvum momenti est tranquillitas animi nil sibi con-
scij, nil metuentis, nil inhiantis.

Cumulat hæc honorû congestio valetudo corporis, quan-
quã non semper summissima, integra tamen, ut potè immunis
ab illis morbis, quos immoderata vel delicia, vel afflictatio-
nes, aut vehementiores animi perturbationes important.

Enimvero hæc vivendi statum, ut inter mortales, inelli-
cem appellantibus, vel præ morbo palatum non sapit, vel ex
hæc sollicitas queritur, quam in terris cogitare quidem pos-
sumus, potiri nisi in Cælo non possumus.

Scio multos genitores offendi, quod filijs Societatem in-
gredientibus præcisam videant spem omnem honoris ac fa-
stigiij: at simul etiam dedecoris, & sordidæ repulse discrimen
amotum, at simul etiam substractas ambitionis spinosas curas.
Certe quicumque sapient, vitam nihil timentis, nihil spe-
rantis, dixerunt cæteris beatorem.

Dixerunt, inquit: at pauci eandem amplexi sunt. Quid
tum? Pauci etiam temperantiam in victu servant, quamvis
hæc non modo ad virtutem, sed ad voluptatem sit vnicè ido-
nea, ob eamque rem ab ipso Epicuro summopere commen-
datur. Scilicet præclare ageretur cum hominum naturâ, si
quæcunque ut meliora ratio proponit, eadem opere perse-
queremur: Nempe eximia illa species quæ sensum capit,
sæpè quamvis mentem non fallat, actionem rapit.

Nec tamè omnis gloriæ fructus ex filio Societate ingressu ge-
ti desperandus. Relinquo illam gloriam quæ ex insigni san-
ctimoniâ exurgit, cuius causa tot inclytæ per Europam fami-
liæ plus decoris à religionum umbrâ quam ab ullius Regiæ
splendore deriuarunt; Quid enim splendidius, quam suo-
rum simulacra vel à Rēgibus adorari? Relinquo hæc, in-
quam, quoniam rarissima. At haud quaquam rara scripto-
rum gloria in ijs religiosis sodalitijs, quæ studia litterarum
impense colunt; cuiusmodi verò gloria & principali, & mili-
tari diuturnior, ac post mortem latior, ut probat euentus. Et
ratio in promptu est, quoniam scriptores à se, cæteri à scripto-

ribus nominis immortalitatem flubere, illam nostram, quæ
familias inuenies & quidem honestas, quarum modis patria
sue terminis concluderetur, nisi pos. dedissent Societati so-
dales, quorum nomina librorum monumentis atq. perenni-
bus Europam vniuersam peruolitant.

Deinceps, sicut erat propositum, dicamus super eo Rei-
publicæ detrimento, quod nobis vehementer obiectant,
quasi in hac adlectione ex publicis iactoris priuatum locu-
pletemur. Sed verè quid absurdius quam Reipublicæ a-
liam vocare si adolescentes indole præclari eam vitam
perpetuò amplexentur, in qua omnes suas curas, cogita-
tiones, horas in Reipublicam conferunt, non aliam admit-
tentes mercedem, quam cibaria? Qualis verò cibaria? Di-
cam rem non tantum nobis omnibus, sed & externis religio-
forum Ordinum curatoribus magistratibus, quin & quibus-
cumque nos paulo interius callentibus notissimam. Quid
quid nostrum singulis alendis, vestiendis infumitur septua-
gena quotannis scuta Romæ non excedit, quæ ne vilissimò
quidem circumpedi enutriendo immodica viderentur.
Quam ergo mendosè disputant, qui nos tanquam compen-
dio nostro studentes & Reipublicæ noxios accusant, quod in-
genij probæque indolis florem ac medullam ex Catholici
pube legamus? Quasi verò (exemplum hoc usurpauit trium-
phalis Orator Magnus Henricus, dum in Senatu pro nostro
in Galliam, peditum causam dixit.) quasi verò, inquam, malè
de Republicâ mereretur Imperator, qui in exercitus patriam
defensuri delectu proceriores ac validiores centuriaret:
Quasi de Sole terris querendum sit quod subtiliores elemen-
torum partes attrahat, in imbris rorisque vsum terras fecun-
daturi. Quod nam, rogo, compendium hoc nostrum est,
nisi vt per idoneos alumnos publicæ utilitati seruiamus? Fun-
datur per hocne nobis Imperium? armantur legiones? oc-
cupantur vrbes? Dignitates, ac magistratus ne sacros qui-
dem, & alijs religiosis ordinibus licitos admittimus, nisi pon-
tificio imperio compulsi. At multum auctoritate, & vene-
ratione Societas pollet. Sit vt velis: Deme alieni vires, qua-
les certè nobis non sunt, auctoritas ac veneratio nulla
quæritur aut retinetur nisi à virtute. Nempe superbum est
homi-

hominum gentis: neminem reueretur quin reuerentiam sibi
 viuentes per potentiam extorqueat, aut merito per
 virtutis officium. Hunc autē querere honorē qui virtutis tan-
 quam affecta, & vmbra est, adeo reprehensione vacat, ut
 enim & sperari ac repudiare vir religiosus non debeat, sed
 illum modō honorē, qui ex vulgari hominum opinione vi-
 lioribus hominibus falso tribuitur. Audi S. Thomam Sicus philo-
 sophus dicit 4. *Artic. bonum proprie & secundum veritatem non*
debetur nisi iustis. Sed quia exteriora bona instrumentaliter
deserviunt ad quosdam altius virtutis, ut consequenter etiam eo-
rum excellentia bonis aliquis exhibetur, & praecipue a vulgo
quod solum excellentiam exteriorum recognoscit. Honor ergo
qui Deo, & sanctis omnibus exhibetur propter virtutem ut dici-
tur in psal. 138. Mibi autem nimis honorati sunt amici tui Deus,
renunciare non competis religiosi qui ad perfectionem virtutis
intendant. Honor autem qui exhibetur exteriori excellentia ab-
renunciant ex hoc ipsa quod secularem vitam derelinquunt.

2. 2. qu.
 186. art.
 7. ad 4.

Utinas vox mortalium conspiraret in eiusmodi hono-
 rem, qui ex virtute ac publicis beneficiis efflorescit: Tunc
 enimvero felix erit genus humanum cum donis fortunae de-
 spectis id vnum in pretio erit, quo diues est virtus, hoc est foe-
 licitatis publicae procreatrix.

Sequitur id quod addunt: Si omnes ingenio ac moribus
 egregij, cœnobita incolant, non habebit humana Respublica,
 quos apte magistratibus ceterisque grauioribus curis adhi-
 beat. Sed perantiquum hoc dictum refutare placuit Sancto
 Thomae non alijs quam Hieronymi verbis, qui sic commodè
 respondet ad Vigilantium Anachoretas & Monachos eadem
 ratione incusantem. *Quamuis à te lingua viperæ morsus sa-*
uissimos patiantur quibus argumentaris & dicis: si omnes se
claustris & fuerint in solitudine, quis celebrabit Ecclesias, quis
seculares homines lucrifaciet, quis peccatores ad virtutes poterit
exhortari? Hoc enim modo, si omnes tecum satui sint, sapiens esse
quis poterit? & virginitas non erit approbanda; si enim virgines
omnes fuerint, & nuptiae non fuerint, interibit genus humanum.
Rara est virtus, nec à pluribus appetitur. Patet ergo quod hic ti-
mor stultus est, puta scis, si aliquis timeret haurire aquam nē
flumen deficeret.

2. 2. qu.
 189. art.
 7. ad 2.

Quæ responsio ut vberius explicetur, intelligendum est, duo esse genera eiusmodi operum, quæ si licet in omnibus vel à plerisque, perniciosè importaretur in humanam Reipublicam. Alterum genus ea complectitur, quæ vix tam habent illicitæ, ut si licerent, gravessant plurimos etiam in Reipublica, ut si licerent, concubitus vagus, aut furtum, & similia horum in quibus labor nullus simulque plurimum delectationis aut commodi. Hæc verò etiam si talia sint, ut semel patrata non nisi partim nocerent, vel in quibusdam circumstantiis etiam Reipublicæ prodesse, nefaria tamen graviter esse debent, alioquin si vel nihil inhonesti præferrent, vel levi tantum macula contingerentur, exitalem Reipublicæ frequentiam haberent. Atque huc spectat præclarum illud Aristotelis documentum, impensè curanda vel minima, ea si minima sint, ex quorum curâ pendent ingentia.

Altero in genere illa sunt, quæ sine communi exitio fieri quidem à cunctis aut à pluribus nequeunt, sed non eum habent illicitum, ut quantumvis concedantur, rapiant facile homines in desiderium sui. Huc verò pertinent artes omnes ac functiones humanæ societatis. Quid enim si univèrsi terram excolerent? nemo edificaret, nemo texeret; nudi & improtecti solibus atque imbribus pateremus. Quid si univèrsi literis operam darent? nemo artes ad vivendum necessarias exequeretur, An ergo vel agrorum, vel litterarum cultura interdicienda? Nihil minus. Nec enim eiusmodi artibus tantum inest oblectationis, commodi, facilitatis, ut statim ac liceant, omnibus alijs artibus solitudinem facturæ sint; imò potius laborum plenæ, non tot tractatores inuenirent, quot ipsæ indigent ad Reipublicæ bonum nisi mercede quæ pecuniæ qua honoris dotarentur. Atque ex hoc fonte in primis ratio petenda est, cur cælibum vita præset coniugali. Quamquam enim si alteram omnes eligere deberent, hæc esset præferenda, utpotè quæ mortalium genus immortale conservat; tamen haud periculum est, ne forte cælibi vita permissa coniugalis univèrse deferatur. At contra si hæc esset honestior vix reperiretur ullus vitæ cælibis cultor, qui solutus maritalibus & paternis officijs; diuina totus curaret, sublimia contemplaretur, multa que ageret ad Reipublicæ felicitatem.

per

per opportuna, & animum connubij curis expeditum deposcenda: ideo rite constitutum est à Deo, vt cœlibem esse quàm coniugem sit honestius.

Vt hinc ad propositum redeam, religiosa vita non adeo blanditur sensibus, vt si eam persequi laudabile sit, plerique omnes sint in illam inuolanturi. Nempe vt Hieronymi verba repetam: *Rara est virtus nec à pluribus appetitur*. Igitur si expediat ipsam minime iacere in summa tanquam viduitate sectatorum, par est vt ab honestate gratiam illam deriuet, quam non habet à voluptate. At illud primum est verum, tum de vita religiosa in vnuersum, tum maxime de illa, quæ totam se dicat publicæ vtilitati; Hæc enim non cœlestem modò, sed humanam qualemcumque foelicitatem Reipublicæ mirificè iuuat, adeoque sine communi detrimento alumnis orbari non potest, vt supra demonstraui: Verum ergo & hoc postremum; scilicet par esse, vt etiam ad humanæ rationis regulam honestum habeatur eiusmodi vitam sequi.

Quas ob res quærimonia istæ parentum aduersus religiosos Ordines, & nostrum in primis, quòd ipsis dissidentibus eorum liberos admittant, nec vllò diuino humanoue iure nuntur, nec vel cum æterna, vel cum hac qualicumque caduca liberorum felicitate, neque verò cum Reipublicæ bono consentiunt; sed ex inordinati cuiusdam importunitate amoris ebulliunt, perinde ac matrum lacrymæ in nuptæ filiæ discessu; quibus misereri quidem humanum est, obsequi foemineum ac stultum.

C A P V T X V.

An ritè Societas discesserit ab aliorum ordinum more dum expleto tirocinio consecrat suos per vota simplicia dissolubilia, & non aequè mutuo obligantia.

H Actenus de tirocinio Societatis. Sequitur vt videamus, an post tirocinium ipsa opportunis modis finem suum qua-

quarat. Inter quos id quod primum idemque principium, & maxime agitatum occurrit, est ratio quaedam singularis vouendi, per quam tirores nostri in veteranos assurgunt. Non enim protinus per solennia vota Societati perpetuo colligantur; sed suscipiunt tantum vota simplicia; per quae ipsae quidem nefas est à Societate discedere, aut quemlibet ulterio-rem gradum sibi à moderatoribus designandum detrectare, seu ad solemnem professionem aduocentur, seu ad conditionem adiutorum, de quibus gradibus singillatim in loco exponam; At contra Societati concessum est eos dimittere, atque eiusmodi votis exsoluere. Quae vota simplicia quamquam laicis etiam adiutoribus communia sunt, tamen à nobiliori parte *vota scholasticorum* vocantur, quoniam scholastici nostri ante peracta studia & probationes post litterarum studia praescriptas, hoc genere votorum tenentur.

Hac institutio, in qua, tanquam in propria atque, ut aiunt, *specific*a differentia omnis ferme substantia nostri Ordinis versatur, hoc ipso quod hunc definitum Ordinem constituit ac format, singularis in ea sit oportet: per uulgata enim est vox illa philosophorum. *Idem est quo constituitur, & quo ab alijs distinguimur*. Omne autem singulare, quasi indefensum aggressores inuitat.

Aduersus igitur hanc formam iniciandi veteranos nostros variè à varijs pugnatum. Nam aliqui aperte inimiciores quam re nocentiores, essentiam religiosi status, vel certe iustitiam inesse negarunt in hac ratione vouendi, quos ego aduersarios breuiter hoc capite confutabo. Alij porro eò magis malefici quo se magis beneuolos profitentur, prudentiam & emolumentum Societatis in hac parte desiderant: quorum rationes proximo capiti sepono.

Quidam ergo inficiati sunt per eam vouendi formulam, quam praedixi, verè ac propriè religiosos fieri, sed tantum ex quadam similitudine, ac privilegio Pontificis, quemadmodum qui adoptatur in filium, non verè filius est, sed ex quadam fictione iuris tanquam filius habetur.

At contra sic disputantes non semel à Sede Apostolica pronunciatum; & quando hunc locum Suarius noster fuscè iuxta doctèque enucleauit, ne actum agam, de illo per otium discepta-

tom. 4. de
Relig. lib.
3. c. 3. &
sequenti.

disceptare non libet. Id vñum aio: vt pleraque mendosas rationes, ita & eam quam contra hæc vota memoravi, peccatum esse ignoratæ philosophiæ. Quod vt ostendam necesse habeo aliquid paulò communius animadvertere. Hoc est duo esse rerum, adeoque nominum genera: quædam à naturâ, quædam à lege. Quæ à naturâ sunt, per legem fingi possunt quidem, re ipsâ creati non possunt. Ita *contractus*, *possessio*, & similia horum à lege finguntur, non fiunt; & propterea temperato vocabulo, tum cum à lege finguntur, *quasi contractus*, & *quasi possessio* nuncupantur. A naturâ enim est, vt contractus per mutuam voluntatem conficiatur, vtque aliquis possideat rem illam, quæ res ita corporalis est, ac solida, vt verè à nobis teneatur tanquam nostra non animo tantum, sed actione corporis: fingit similiter lex esse conceptum ante nuptias, qui post nuptias verè conceptus est: fingit filium esse, quem quis verè non genuit, sed optat fuisse suum filium. Quoniam hæc omnia ita esse, ad naturam pertinet, non ad legem. At illa quæ legis sunt, à lege non finguntur sed fiunt; & ea in primis sunt, quæ pertinent vel ad formulam, & ad solemnitatem illarum exteriorum actionum, per quas aut nos obligamur, aut alios obligamus, vel ad effectus eiusmodi solemnitatum veluti ad privilegia, immunitates, & alia id genus, quæ à lege certis hominum classibus per aliquam solemnitatem conferuntur. Ita legis est non naturæ, vt quispiam hac vel illâ formulâ fiat Senator, Consul, liber, servus, quodque ij quibus eiusmodi nomina lex attribuit, hac aut illâ potestate aut immunitate, alias ampliore alias angustiore decorentur, aut hac vel illâ obligatione teneantur. Hoc pacto pro legum arbitrio immutantur ritus efficiendi Senatorem, aut Consulem, vel manumittendi mancipium; mutantur Senatorum, aut Consulum iura, ac privilegia, mancipiorum, aut manumissorum obligationes; & tamen remanent nomina, & personarum status qui per hæc nomina significantur: neque id efficitur per aliquam legis fictionem, sed per veritatem, ac proprietatem. Quando non natura, sed ipsa lex fuit eiusmodi rerum ac proinde nominum artifex, procrastina, atque arbitra.

Quorû hæc e rã multa? quia solemnitas voti est aliquid pēdens

cap. vn. denot. 6. dens à lege Pontificia, ut Bonifacius Pontifex diserte pronunciat. Item Pontificiæ legis sunt *Religiosi* nomen, & priuilegia, atque onera nomen illud consequentia. Cum itaque antea sancitum esset, ut solis solemnibus voto professis nomen illud deberetur, adeoque status, & priuilegia nomen illud committantia, postea non minus Pontificia lege fieri potuit, ut aliâ quapiam formulâ quis nomine atque immunitatibus vniuersis religiosus euadat. Similiter enim ut dicebam & solemnitates illæ veteres, quæ ad inducendam libertatem, vel seruitutem poscebantur, sublata iam sunt, nec tamen idcirco ficta libertas, vel seruitus nunc efficitur.

At, inquiunt, verè *Religiosus* non est, qui non indissolubili planè vinculo sit religatus. Falsum est. Fuit hæc veterum quorundam opinio, cui S. Thomas fauit, quod ei videretur Clemens III. Summus Pontifex in cap. cum ad monasterium de statu Monachorum ita sensisse. Hanc verò non tam sententiam, quam opinionem S. Thomæ vocat Caietanus Thomistarum facile Princeps. Quemadmodum enim Doctor ille sanctus ita opinatus est, non ductus propriâ ratione aliquâ; sed pio illo quo semper excelluit in Summi Pontificis auctoritatem obsequio, dum id ei Pontificis verba sonabant, itane ille contrarium enunciaffet, si edita fuisset eo viuente Bonifacij Pontificis constitutio, quæ contrarium apertè docet. Quapropter, etiam voto solemnibus adstrictos posse Pontificiâ voluntate solui, iam Sedis Apostolicæ vsu receptum est, & sentiunt hæc ætate fermè vniuersi.

2. 2. qn. 185. a. l. in corp. Quid ergo? si religiosus esse quis potest per obligationem Pontificiâ potestate solutilem, cur non etiâ per obligationem solutilem ab alijs ita concedente Pontifice; dummodo is qui obligatur, quantum in se est, omnino se mancipet Deo? Ea enim denique notio ac significatio huius vocabuli *Religiosus*, propria est ut ipse S. Thomas declarat. *Religio*, inquit, est quædam virtus per quam aliquis ad Dei seruitium & cultum aliquid exhibet, idcirco antonomastice religiosi dicuntur illi, qui se totaliter mancipant diuino seruitio quasi holocaustum Deo offerentes. Sed per hoc nihil prohibet, quin Vicarius Dei possit vel per se ac magnâ de causâ ita mancipatos quasi manumittere, vel etiam sancire ut aliqui eorum per alios manumitti possint

possint ex causis etiam non adeo magnis (modò iustis ac validis) & in primæuam libertatem reponi; simul verò nil prohibet, quin idem Vicarius Dei homines Deo eâ formulâ mancipatos ut etiam ab alio quàm à Pontifice quasi manumitti queant, eisdem priuilegijs atque immunitatibus ornent, quibus à Sede Apostolicâ ornati sunt qui ita Deo se mancipant ut non nisi grauissimâ ex causâ & à nemine præterquam à Summo Pontifice sint dissolubiles.

Fons autem, & quasi caput huius doctrinæ inde petendum est, quòd *Religiosus* propriè dicitur is qui ita se donat Deo ut non remaneat amplius sui iuris sed tradat dominium sui cuspiani Dei vices gerenti. Hæc porrò dominij translatio ac traditio est actus legitimus qui antea non peragebatur nisi per vota solemnia, nunc verò peragi potest in Societate per vota simplicia & dissolubilia ita statuente supremo Ecclesiæ legislatore. Ideò non fictè, sed maximè verò ac propriè vota hæc nostra religiosos efficiunt.

Nimirum igitur, ut paucis concludam, qui scholasticos nostros nolunt esse religiosos, vel merum nomen eis negant, vel rem nomini subiectam. Si merum nomen, rusticè atque ineptè agunt; quando ius & norma loquendi est aliquid publicum non priuatum; Respublica verò vniuersa, & sacræ Reipublicæ moderatores supremi tali eos vocabulo dignantur: Si rem nomini subiectam, rursus interrogo, an solum negent hæc duo: indissolubili à religiosis moderatoribus nodo eos esse Religiosæ familiæ adstrictos; & ad dominium retinendum, vel acquirendum inhabiles; Et si hæc duo tantum negent, ritè negari utrumque concedimus: vel præterea negant, omnia alia cum in Deum ac Religiosum Ordinem vincula, cum priuilegia eis verè proprièque conuenire, quæ reliquis religiosis conueniunt; & procul dubio malè ac temèrè negant, quando summi Pontifices, quorum est ea vincula & priuilegia statuere, ita planè statuerunt.

His ergo facile confutatis, occurrunt alij contractum eiusmodi qui votis hisce nostris continetur, quasi iniquum criminantes; Non enim, inquiunt, habetur æqualitas, hoc est iustitiæ fundamentum, ubi alter contrahentium aliqua obligatione deuincitur, alter nulla. Idverò accidit in hoc con-

M

tractu

tractu ; vouentes namque, si Societas velit, in ea permanere coguntur ; Societas contra, vt ipsi maxime velint, eos retinere non cogitur. Equidem nullam audiui rationem primò aspicientibus magis validam, intus excutientibus magis cassam. Incipiamus.

Potest ne aliquid iniustum esse cuipiam, si hæc omnino quinque conueniant : Quòd volens id fecerit ; non deceptus, non vlla vi compulsus, non vt commutet sed vt donet, nullaque magistratus lege interdicente ? non credo. Hæc enim quinque ea demum sunt, quorum absentia effectrix est cuiuslibet iniustitiæ in contrahendo. Iniustum est si quis nesciens quid agat, adeòque non volens (nec enim volumus quod nescimus) gemmam ex. g. quasi vitrum esset, alteri tradat : Iniustum præterea est si quis aliqua ratione deceptus rem suam vendat, aut donet ; quoniam vnique naturale ius inest ne in commercio circumueniatur. Iniustum est quòd aliquis metu iniuriæ sibi inferendæ ad paciscendum adigatur. Ad hæc iniustum est si quis vel ex indigentia, vel ex aliâ quâpiam affectus exuperantiâ commutet rem pretiosiore cum viliore, non donandi animo, sed mercandi : *commutans enim iustitia*, quæ dicitur, æqualitatem flagitat datæ & acceptæ. Denique iniustum est si quis contra legis præscripta paciscatur ; legis enim in primis est contractus moderari.

Extra hos casus iniustitiæ contractuum rimam vllam esse, posse non video.

At nullus ex his casibus rem nostram attingit. De reliquis quatuor superuacaneum esset dicere. Quantum verò ad commutationem attinet, certè ij qui votis se obligant, non id agunt vt vendant, vt mercentur, sed vt Deo ac Religiosæ familiæ se donent, nihil mercedis aut pretij quærentes nisi Deum ipsum æternò tempore possidendum. Nulla ergo iniustitiæ labes in hoc : nisi forte donationem quamlibet ex suo genere iniustam esse existimaueris ; & scilicet eam donationem quæ fit Deo, cui non tam donamus, quam reddimus : ita vt eo solo nomine, si Sanctum Thomam audimus, non sit opus iustitiæ, sed virtutis à iustitia distinctæ, hoc est religionis, quod Deo tribuimus, quia Deo semper minora referimus quam debentur, itaque nunquam attingimus æqua-

æqualitatem illam quam iustitia molitur inducere.

Perge verò; finge, contractum hunc ita esse vltro citroque obligantem, ut nihil liberale habeat, nihil gratuitum; non idcirco inæqualitatis, & iniustitiæ vitio laboraret. Rogo enim, iniustus ne contractus sit quo milites ab Imperatore scribantur; Nemo id affirmat. Et tamen integrum est Imperatori exauthorare militem durante bello, militi autem recedere non est integrum. Similiter contractus Societatis officij, qui Romæ vulgatissimus est, habetur ne iniustus eo nomine quod per illum Socius ipse lædatur? Nemini id in mentem venit; potius aliqui dubitarunt ne sit iniustus damno illius, qui dominus officij est quique in Socium admittat pecuniæ datorem. Et nihilominus officij domino pecunias reddere ac Societatem dirimere semper licet, Socio qui fructus præcepit pro certo tempore, ante finem illius temporis idem non licet.

Quin etiam adeo falsum est in eâ obligationis inæqualitate peccatum inesse, ut si penitissime rem introspeciamus, nullus fieri possit contractus, quin alter quadamtenus obligetur dum alter adhuc plenè liber est ad utramque partem. Rem sic demonstro. Contractus mutuâ contrahentium consensione perficitur. Opus est ergo ut alter ante alterum consensiat, simulque alteri proponat, num illi placeat in idem convenire. Porro eo temporis puncto quo id proponit, ipse quidem obligatur in rem alteri propositam, si alter eam velit, cum tamen interim alteri liberrimum sit, vel conditionem accipere & contractum firmare, vel eandem respuere, adeoque nihil contrahere. Cur ergo iniustus fuerit hic contrahendi modus: *Volo in vestro Religioso Cætu manere, eiusque leges servare donec ita me gesserò ut vobis placeam; idque sanctè promitto; quo tempore vicissim Religiosa familia omnia mihi suppediet quæ ad corpus, vel ad animum pertinent, escam, vestem, domum, pharmaca, præceptores, libros, honesta etiam laxamenta, item animi formatores, pietatisque incentores, & quasi nutricios: ita ut nihil mihi defit ex opportunis ad honestatem vitæ, & ad ingentes in Christiana virtute progressus. Vbi verò non amplius vobis placuero, integrum vobis sit me dimittere, & in antiquam libertatem restituere.*

Inæqualis utique contractus videri posset, si alter plus daret quàm acciperet; at contractus inæqualis non est, si alteri liberum fuerit in contractu permanere, vel eum dissolvere. Cedo mihi, an iniustus fuerit vetus ille contractus, quo liberi se vendebant in seruos. Nullus contractus apud veteres frequentior. An non dominus obligabatur in alimoniam serui, si vellet eum perpetuò retinere, secus si placeret dimittere, cum tamen arbitrium seruo nullum esset relinquendi dominum? At quis seruum tam commodè, tam honestè habebatur apud dominum vel mitissimum vel liberalissimum, sicut nostri Sodales qui Societati se tradunt.

Præterea si res refecetur ad viuum, utique falsum est, mutuum obligationem neutri parti arbitrariam inter Scholasticos & Societatem non intercedere. Nec enim Societati fas est vel immeritos, & ad libidinem eos dimittere, sed tum demum, cum ipsi malè se gerunt, & quidem grauiter, ut censeantur bono publico non esse idonei. Quod non modò ita se habet in Scholasticis, sed etiam in tironibus: His enim fas est sine iniuria Societatis recedere, cum tamen Societati sine causa eisdem amandare sit nefas nò solum caritati, sed etiam iustitiæ contrarium. Quod sane Religiosis familijs vniuersis commune esse pulchrè ostendit Eminentissimus Cardinalis de Lugo præceptor meus. Cum enim semel admissi, non sine dedecore amandentur, ea censetur vtriusque contrahentis mens ac voluntas, ut illam admissorum honori plagam infligere, si satis causæ interueniat, non solum illiberale sit, sed iniustum.

Quocirca si aliqua inæqualitatis species in hoc versaretur, potius Societas, & Religiosi ordines vniuersi læderentur in contractu quem ineunt dum tirones admittunt. Sed in eo labitur aduersa ratio, quod voluntatem pro iurisdictione promiscuè sumit, quasi in manu ac voluntate magistratus sit, facere omnia ea super quibus ad illum pertinet sententiam ferre: quæ tamen duo longissimè distant. Non ergo ad Societatis voluntatem Scholastici dimitti possunt, sed penes Societatem iurisdictio est decernendi, num illi digni sint qui dimittantur. Hoc autem latissimè pertinet per omnes illos contractus, in quibus ita quis cum altero pacificatur ut eidem se se

*Disp. 9. de
Iustit. in
Appendix
num. 57. &
sequens.*

se se subiiciat. Sic enim qui beneficiarius sit Principis, castrum ab eo accipit, fidem illi vicissim obligat, nec priuari potest castrum ad Principis voluntatem: sed tamen Principis iudicium est, num ita deliquerit, ut castrum priuandus sit. Quod si in reliquis causis, in quibus innocentis damnatio dampnanti lucrosa est, potest nihilominus dampnandi iurisdictio esse penes eum qui lucrum reportat, addubitare certe non licet, an eiusmodi iurisdictio esse possit in Religiosa Congregatione, hoc est in iudice nihil suspecto de iniustitia, cum propter cetera, tum apertissime, quia non sine magno detrimento virum abijceret sibi idoneum, quem magno sumptu aluit, atque erudiuit. Quis enim sanæ mentis sanguinem ex venâ mitteret nihil vitiatum, atque innoxium, & ad vitæ ministeria proficientem?

C A P V T X V I.

Num prudenter, & appositè ad suum finem Societas instruerit hunc Volendi ritum expleto bienni tirocinio; Vbi multa de quodam libello, qui Ioanni Mariana tribuitur, ex quo desumuntur rationes obiectæ: Et in Uniuersum, an prudenter, modesteque ab alijs Ordinibus in suo instituendo Ignatius discesserit.

MOrem hunc quo Societas statim à tirocinio tam lento nexu suos obligat veteranos, reprehendunt alij, ut supra narraui, non tanquam obligatis iniquum; sed tanquam eidem Societati detrimētosū: In primis verò libellus quidam in manibus est, qui Ioannis Mariana nomen præfert, hoc est scriptoris è Societate non ignobilis, & supra mediocritatem eruditi. In quo libello auctor monitorem se magis, quàm aduersarium gerit: scriptionisque suæ ceu finem non Societatis vituperationem, sed emendationem præten dit. Ibi porro tum multa ex Ignatij placitis, atque institutis repudiantur, tum illud maximè de quo loquimur super votis è tirocinio ad gymnasia transeuntium.

Num liber ille verus fuerit Marianaæ foetus, an potius magna

gna ex parte supposititius, & sparsim vitiatus, corruptusque, non liquet. Mihi verò non tanti est super hoc articulo disceptare; Nam procul dubio quantumvis Marianam refragantem non haberemus, alij non deerunt nihilo quidem Mariana minores in legum iudicandarum sagacitate, quibus multa non probentur ex nostris. At Mariana vir fuit nec rerum nostrarum imperitus, aut osor, quippe in Societate à pueritia ad extremam senectutem ac mortem perseverans, nec auctoritatis à pravis moribus eleuata: vixit enim innocentissime. Quid tum? Est ne aliquid consuetius in quacumque Republica, quam ut multi ex ciuibz aliqua improbent in patrijs legibus moribusque? An idcirco vnus, aut paucorum dissensio leges illas & mores expungit, ac satis damnat? Commodè Seneca de *vita beata* illud in discessionibus ritè vsurpari obseruat, *hec pars maior esse videtur*. Si enim consentientibus omnium calculis leges essent à principio statuendæ, omniumque patrocinijs deinceps defendendæ, exleges vtique viueremus. Ne ipsius quidem naturæ, quæ tandem alio nomine Deus ipse est, instituta & sanctiones omnibus placent, multis cum Plinio ambigentibus, melior ne mater ea fuerit, an tristior nouerca: Ioanni Marianæ, alijsque perpauis clam fortasse eadem musitantibus, quæ ex Mariana prodierunt in vulgus, quam multos habet Societas quos opponat, & literis longè clarissimos, & vitæ sanctimonia venerabiles, & prudentiæ famæ, vsuque rerum agendarum longè Ioanni Marianæ præcellentes, qui omnia alia existimarunt de prudentiâ Ignatiani instituti, morumque quos Societas induxit ac seruat? Mariana quidem Magistratum vel extra Societatem, vel in Societate nullum administravit, sine quo vix intimè potest & Respublica ciuē, & ciuis Rempublicam nosse. Neque insolens est, aliquos cæteròqui ingenio doctrinæque conspicuos, ita sibi ipsis surda quadam fraude blandiri, vt Phaëtonem vocent quemcumq; rectorem viderint eius quadrigæ, cuius habent nuncquam sibi commissæ, nuncquam à se tractatæ: eâ de causâ non tam certos homines, quam vniuersè magistratum perosi, à quo se tanquam repudiatos tacitè dolent. Quod de Mariana non temerè suspicabitur, quicumque animaduernerit, cum

eum in memorato opusculo varium, alioqui atque obscurum hunc tamen locum sapius, ac vehementius vrgere; antiquis Patribus in Societatis regimine minus deferri: omnia in paucis esse, iisdemque natu minoribus consuetas: nempe senum querimonia. At, quemadmodum prædixi, religiosæ vitæ seruantissimus fuit Mariana. Fuit sanè; Sed non quicumque. innocenter mores temperat suos, idem prudenter legem ponere valet alienis. Multum quidem distant, quæ virum bonum, quæque bonum legislatorem efficiunt. Mitto quod ad integram solidamque innocentiam non omnia sunt posita in cohibendis sensuum motibus, luxuque ac delicijs arcendis, quod præstitisse religioso privato satis est ad famam probitatis. Multi enim vel hæreticorum, qui non Ignatianam, sed Christianam religionem oppugnarunt, insigniter sensuum cupidines domuere. Certè Mariana non in solam Societatem turbidus, atque irrequietus apparuit, sed ea scribere non dubitauit aduersus Catholici Regis sancita ac placita; vt in eius librum *de Monestis* tanquam exiliosum publicæque tranquillitatis turbatorem animaduersum fuerit acriter à Philippo III. Hispaniarum Rege mitissimo; eodemque optimo.

Non igitur tam demissè sentio de Ignatij sanctissimi, ac sapientissimi legislatoris auctoritate, nec non de tot millibus ex Ignatij posteris, qui omni virtutum laude suspiciendi Ignatianum institutum mirificè complexi, demirati, atque exosculati sunt; non denique, quod maximum est, de tot Summorum Pontificum prudentia, atque oraculo diuinitatis interpretæ Ignatij leges non comprobante solum, sed collaudante, vt mihi pugnandum sit tanquam pro aris ac focis, quod euincam prædictum libellum, qui Mariana assignatur, apocryphum esse. Nimirum per omnes ætates multi Mariana tum in nostrâ Societate, tum in qualibet religiosa familia, adeòque in qualibet Republicâ subnascentur, qui non tam se ad publicas leges exigere, quam Rempublicam vniuersam ad sui iudicij ac desiderij modulum reformare superba quadam caritatis specie contendunt.

Age igitur, & cuiuscunque tandem sit liber ille, rationes quas prætexit examinamus in hoc quidem capite; illas quæ

quæ hanc simplicium votorum susceptionem spectant: alias porro in alijs.

Præmittit ille quædam satis communia: nullam esse huius mundi partem; conuentum nullum; rem nullam ab errore, ac vitio prorsus immunem, ideo nec mirandum, nec pudendum, si nostro etiam in regimine aliqui peccantur. Omnia certa, sed ad scriptoris conclusionem prorsus inania. Nec enim mihi persuasum est, per institutionem nostram adeo numeros omnes prudentiæ, ac perfectionis absolui, ut si quis Angelus summis choris allaberetur ad nos, nihil corrigendum adinueniret. Nego tamen tui vel nostri iudicij esse labeculas: tot viris oculatissimis adhuc inaspectas dignoscere, adeoque emendare. Alioquin, quoniam omnia humana imperfecta, audebis etiam Tullianus orationes, Virgiliana carmina, Augustini, aliorumque Sanctorum Patrum doctrinas capitulatim reprehendere, corrigere, ac pro arbitratu recodqueser audebis tu quidem, tutor ultra crepidam, Phidias, ac Praxitelis signis, Raphaëlis Titianique picturis manum inferre. Denique nihil erit in orbe terrarum adeo excelsum ac venerabile, in quod ius dicere, cuique modum imponere verearis. An quia nullum est corpus in exquisitissimâ humorum temperie collocatum, nihil tibi diffides, quin athleticè valentibus medearis: ut melius conualescant? Omnia humana iquadamtenus vitiosa, fateor, sed ea cæteris vitiosiora; quæ minus sapientes minusque accuratos habent effectores. Cum ergo tu, quisquis es, innumeris partibus vincare sapientiâ illâ, quæ tum in Ignatio, tum in Societate vniuersa viguit ad hanc diem, quoniam longe minus temporis studijque impenderis tuis hinc perpaucis pagellis exarandis, quam impenderis totæ Societati per integrum sæculum suis legibus & decernendis & expollendis, quanto vitiosius esse credibile est exemplar istud cogitarum à reuho, approbatum à nomine, quam illud quod Ignatius tantâ provisione tantoque studio elaborauit, quodque à supremo Societatis Consilio continenter perficitur?

Addit, ab Homero iuuenes vocari indoctos ac stultos: Estote. At neque Ignatius, neque Socij, neque si qui nostri instituti fuerunt episcopi, quædam inopia laborabant, quibus eorum

eorum plerique persenes erant. Verum (repeto hic quod initio huius operis indicaui) in hoc multi allucinantur, quod iuvenes, ac recentes pro iisdem sumunt. Iuuenibus quidem senes sapientiores sunt, quia vixerunt quidquid ætatis vixerunt iuvenes, & aliquid amplius. Quo factum est ut longioris experimenti disciplinâ condocerent. At è contrario recentes senes prioribus senibus sapientiores eadem ratio demonstrat, quoniam cum utrique æqualiter vixerint, recentibus tamen innotescit quid suâ, quid maiorum ætate contigerit; prioribus verò breuior notitiæ terminus circumscriptus; nec enim illis posterorum euenta diuinare licuit.

Pergit laudans illud Columellæ: *Vsus & experientia dominantur in artibus, neque ulla est disciplina, in qua non peccando discatur.* Sed hoc testimonio duo potius confirmantur nostro reprehensori non multum commoda.

Primum est, artes meliores esse ætate nostra, quam præteritis; longior enim vsus & experientia præcessit, & nos maiorum peccatis doctiores euasimus.

Alterum est, parum huius artis in Mariana fuisse, ut pote qui nullo vsu atque experientia instructus est ad tradenda regendorum hominum præcepta; nec enim vnquam rex; nec cum rectores in partem consilij atque administrationis multum adsciueret, quod sæpe balbutiens conqueritur. At cur dum adeo effusè veteres institutores Religiosorum Ordinum supra neotericos extollit, non potius illud ex eodem Columella perdidit, quo scriptor egregius opus illud suum aurea tanquam coronide concludit: *Nec tamen canis natura dedit rerum omnium prudentiam, nam etiam quicumque sunt habiti mortui sapientissimi, multa scisse dicuntur, non omnia.* Cur non in ipso Columellæ proemio perpendit refutationem illam existimantium, *uberitate nimia prioris aui defatigatum, & effoetum solum neque pristina benignitate præbere mortalibus alimenta*: quam persuasionem rutilis ille magister haud quidem rustice refellit, quod *neque fas est existimare humi naturam, quam primus ille Mundi genitor perpetua fecunditate donauit, quasi quodam morbo, sterilitate affectam; neque prudentis est credere, tellurem, quæ diuinam atque æternam iuuentiam sortita, communis omnium parentis dicta sit; quia & canes pepe-*

rit semper, & deinceps paritura sit, velut hominem consensuisse
 Si enim hæc de frugum parente humo, hoc est de corporum
 vilissimo, & ex quo ipsa *humilitas* dicta, credere nefas est,
 an id existimare licebit de ipso animorum parente Deo, qui
 quasi effoetus iam senex filios nunc gignat superioribus men-
 te & consilio imbecilliores?

Progreditur dissimulanter perstringens Ignatium (de cu-
 ius tamen instituti vniuersitate perhonorificè loquitur) quòd
 non ceteros Religioforum conuentuum fundatores imitatus
 sit: hi enim omnes, inquit, alicui adhæserunt ex veterum Mo-
 nachorum institutoribus, quem sibi proposuerint tanquam
 exemplar paucis mutatis, adeòque non aua loca peragrarunt
 nullius ante trita solo, quæ sæpè inuia, semper incerta, atque
 identidem prærupta, sed vias inierunt aliorum periculo
 comprobatas. Cum tamen Ignatius adeò à prioribus discre-
 pare quæsierit, ut ne nomina quidem alijs communia retine-
 ret. Hæc ille.

Sed ratio istæc in multis labat. Primum namque non ma-
 gis carpit Ignatium quàm primos illos præclarissimos religio-
 forum ordinum duces, qui multò latius discessere à commu-
 nium clericorum vitâ, quàm ab aliorum Canobitarum,
 Ignatius.

Præterea negabit quispiam, tutius esse magnum aliquod
 exemplar ita imitari, ut ab eo in quibusdam (nec sanè minu-
 sculis; alioqui nouus Religioforum Ordo non existeret) rece-
 datur, quàm omninò aliud ædificium architectari. Quid
 enim? An tibi expeditum videretur nouam hominis natu-
 ram effingere, quæ retentis quibusdam humanis membris,
 alia tamè diuersa gerat ac ac ille homo qui nunc habetur? Sci-
 licet periculum erit, ne si humano capiti equinam ceruicem
 iunxeris, variasque plumas induxeris, deridiculo sis, ut Ve-
 nusinus ominatur. Et quod in homine posui, ad equum, ad
 canem, ad ceruum transferri potest. Alia enim planè ab his
 animalia cogitari atque effici nihil vetat, sed aliqua eorum
 membra retinenti, aliqua peruertenti in procliui erit, ut pro
 emendationi opere monstrum exeat. Quod de opificijs natu-
 ræ hoc est supremæ architectæ dixi, hoc idem valet in reper-
 tis humanorum artificum, ij si præcellentes fuerint, eaque
 non

non affecerint tantum, sed accuratè seduloque perfecerint. Porro inconsultius reor Bomarrontæ tabulam imitari mutatis multis, alijs seruatis, quàm dissimillimam excogitare ac delineare. Videlicet cum pulchritudo ac probitas opificiorum tota versetur in aptè proportionem partium, quis non videat, quàm promissa sit ut alijs inductis partibus, quas egregius faber, uti credibile est, repudiatis, pristina pulchritudo in abnormem deformitatem degeneret? E diuerso cum res noua penitus extruitur, nil mirum si aptè cadat, quando præstantissimi opifices, quæ fecerunt, bellissimè quidem fecerunt, sed multa adhuc bellè fieri possunt ab ipsis infecta, propter limites vet humanæ scientiæ, vel vitæ. Nempè ut commodè loquitur in hanc sententiam Columella, is quem Mariana initio laudauit: *In magna sylua bori venatoris est indaganter feras quatuordecim cupere, non cuiquam culpa fuit non omnes cepisse.*

Memini cum de noni templi structura Romæ consultaretur, multique auctores essent, aliquod ex laudatissimis deligendum ut exemplar, ijs tamen ablatis prauitatibus, quæ in eo communiter reprehenderentur, alios scientiores illic intercessisse, ratos, vitia illa non artificum fuisse, sed terrestris materiæ, quæ perfectissimam formam non admittit; adeoque tanquam minima de malis non ex inertia, sed ex solertia fuisse suscepta, ut potè quæ declinari non nisi per grauiora vitia potuissent. Haud aliter in alijs artibus. Sane videmus neminem in scribendo valdè placuisse, qui aliorum quempiam, etsi optimum, sequendum sibi proposuerit, plusque delectari homines Statiano quam Siliano carmine, licet illud à Virgiliano, hoc est à præstantissimo plurimum, hoc minimum aberrare curauerit. Ut enim aliquando vnus litterulæ commutatio sententiam non evertit modo, sed priori opponit, ita nonnunquam si ex optimis aliqua demas, pessima efficies. Certè diuinam Aeneida quamuis adhuc impolitam, & ab auctore flammis addictam, mutatione carminum aut vrborum expolire nemo ausus est; nemo usque adeo confusus est sibi, ut Appellæam Venerem absolueret; alia verò poemata, aliasque Veneris imagines effingere minores non dubitarunt.

Quocirca tantò consultius, ac modestius egisse videtur Ignatius, quantò latius ab aliorum Ordinum institutione discessit, tanquam nouum conditurus, non veteres emendaturus. Et hoc idem fecisse comperiemus alios religiosorum coetuum conditores, si res de industriâ executiatur. Sed hoc in præsentia demonstrare longioris esset euagationis.

Neque tamen illam Ignatius creare maluit, quàm gignere; scilicet materiam ac partes non suo Marte producendas ratus, sed ab alijs conquirendas, nihil extra iuncturam induxit de suo. In primis verò plura mutuatus est ex Ordine, omnium antiquissimo, atque ab ipso Christo instituto, hoc est ab ordine Clericorum, & Apostolorum, intelligens illud vitæ genus ad animas Deo lucrandas longè aptissimum, quod mortalium seruator constituit in illis hominibus per quos breui mundum vniuersum lucratus est. Hanc ergo viuendi normam Ignatius passim sectatus, nihil ab ea deflexit, quantum temporis ac morum præsentium conditio patiebatur, vt inferius demonstrabitur.

Hæc summam sunt quibus opusculum illud vniuersè conuenitur, vt instituto Societatis æstimationem minuat, inuidiam augeat.

De hoc autem simpliciū votorum ritu sic disputat, vt quinque omnino perincommoda ex illo deducat.

Primum est, multos ad profanam vitam reuolui, quibus nisi abitus pateret, omnem abeundi cogitationem simul cum potestate deponerent.

Alterum est, non paucorum eximia ingenia atque indoles hac de causa vanescere; Cum enim à Societate descuerint, deinceps in Reipublicæ muneribus eam retinent notam, qua, maculosæ tanquam gemmæ, semper vilescunt.

Tertium est, ea occasione eandem Rempublicam repleri mendiculis Clericis non sine multâ Episcoporum querela. Si enim à Societate dimissis conferuntur sacerdotia, utique horum successus alios porro ad fortunati criminis imitationem inuitat; Si negantur, fames adigit ad emendandum.

Quartum est, multos fraudulenter eatenus in Societate, perseverare donec inempto victu literis imbuantur; exactis verò

verò studijs è vestigio recedere, ut non Christo, sed ambitioni deseruiant.

Quintum denique est, vberem conqueſtionum ſegetem hinc pullulare inter nos; videntur enim Societatis moderatores interdum non tam meritis, quam affectibus aut delectum, aut tempus profeſſionum metiri.

His ita diſputatis, concludit, optimum fore, non quidem, ut hic ritus in Societate funditus deleteretur, ſed ut profeſſuri à congregationibus provincialibus eligerentur, minore utique deligentium inuidia, quippe in plures incertoſque diuiſa, ſimulque iuſtiore delectu, utpote ijs commiſſo qui propius adeoque interius ſingulorum ingenia, moreſque callerent. Hæc ſunt quæ in illo opusculo ſuper hac vouendi conſuetudine diſſeruntur.

C A P V T X V I I.

*Conſutantur rationes prædictæ, aduerſiſque rationibus
utilitas huiusmodi institutionis
demonſtratur.*

S Anè hoc intereſt inter philoſophum, & ſophiſtam, ut ſophiſta de rebus omnibus in vtramque partem facile diſſerat, nimirum ad ſpeciem, ac multitudinem; philoſophus verò alteram ex partibus eligat quam tueatur; quippe ſapientibus, & ad veritatem loquuturus. Etenim in rebus omnibus mala bonis permixta ſunt, nam ſi quid nihil boni teneret, non eſſet ex Deo, ſi nihil mali, non eſſet infra Deum. Itaque Sophiſta, cum aliquid laudandum aſſumit, bona oſtentat, malis diſſimulatis: idem verò cum aliquid vituperare aggreditur, eloquitur mala tacitis bonis. Hinc decantata illa febris, peſtilentiæ, iniuſtitia, rerum denique deterimarum encomia, bonorumque aduerſantium conuicia. At philoſophus, & quicumque ingenuè ac ritè actionem aliquam, aut rem propoſitam examinat, ita rei bona vniuerſa cum vniuerſis malis conſert, ut perſpiciat vtra præponderent.

rent. Næ id mihi tum in præsentis quæstione tum in opere vniuerso faciendum. Et verò quantula fuisset Ignatii prudentia si res adeò probas elegisset, ut labes earum nulla dubiam reddidisset electionem? Porro ubi parum bonum elucet, ita stultos iuxta ac sapientes rapit, ut ne libertas quidem volendi, non modò prudentia tum dominetur. At quemadmodum sagacis gemmarum est pretiosum lapidem, scabrum, quamuis atque impositum agglutinatumque cæro sordentem colligere, atque æstimare; ita sapientis legislatoris est institutiones aliquas, tanquam in puluere incommodorum quibus asperantur iacentes, propter eximiam aliquam, ac latentem utilitatem, cum proficientes amplexari.

Quis neget in hæc nostrâ votendi formulâ aliquid incommodi inesse? nempe alioquin excordes, ac solidi nimio opere forent cæteri omnes, qui eandem non amplecterentur. Caput ergo quæstionis est, num ea incommoda commodis alijs ex eo profectis rependantur. Age igitur atque vtraque ponderemus.

Do tibi, multos ideò à Societate separari velle, quia possunt: Nego tamen, ex his nisi rarissimos fuisse nobis idoneos. Cum enim illis non liceat inuita Societate recedere, Societas quidem nemini perseverantissimè dimissionem flagitanti est inexorabilis; at quadam subitanea perturbatione animi discessum petentibus moras necit, per monitiones medetur; sacrum recessum, piæque animi exercitationes indicit; donec ratio, quam impetus ille tanquam de sede deiecerat, in antiquam possessionem remigraverit. Quod si quis non ex improvise commotione aliqua, sed meditato consilio, adeò nec Deum timeat nec homines vereatur, ut sprete votorum obligatione, deuorata desertoris ignominia profanam libertatem pertinacissimè repetat, hic enim verò non talem sortitus est animum, qualem Ignatius in suis alumnis exigebat, qualemque ministeria nostra deprecantur. Qua super re duo mihi enuncianda sunt magis vera quam observata.

Primum est, multos quidem simpliciter esse qui post suscepta vota Societatem relinquunt, sed eosdem esse perpaucos comparatè ad numerum perseverantium. Vix enim centenis constantibus unum aut alterum abeuntem oppones. Verumta.

rum tamen plures videntur esse quam sint, ceu' contingit peregrinis, vel mancis inter populares, & integros; videlicet quia notantur digitoque monstrantur.

Alterum est, ex quibusque discedentium denarijs vix singulos esse, quorum constantia Societati profuisset, adeoque, quorum abscissum nostrâ non ipsorum tantum causâ doleamus.

Utramque enunciationem non temerè, nec dubitanter profero, sed post diutinam experientiam, ac notationem certissimè affirmo. Ex quibus duobus id tertium conficitur; iusturam ex hoc vouendi instituto, nobis illatam haud grauiorem esse, quàm ex quibusque millenis vnius aut alterius, qui nostro cum emolumento permansisset.

Venio ad alterum incommodum, quo frangi, & arescere, dicuatur proba multorum ingenia de reliquo Reipublice profutura, quod ex relicta societate vitium famæ contrahant immedicabile. At si huic rationi pondus inesset, perperam medici, atque in primis Galenus tam impensè crebroque commendaret agrotis sectionem venæ: quantus enim, ros ille animalis naturæ, sanguis, emissus putrescit ac fracet, qui seruatus aut efflornisset in carnem, aut irroborasset in ossa, aut elaboratus esset in spiritus, hoc est in ærarium vitæ, atq; armamentarium ingenij? Quis nescit simul cum excrementis multas egeri portiones cibi, quæ viventis formam induere potuissent? Nimirum ita se res habet. Expediit, in corpore ciuili iuxta ac naturali eos patere aditus, per quos ita multa noxia pelluntur, vt simul tamen aliquid elaboratur quod vtiliter retineretur. Alioquin ne à tirocinio quidem liber exitus expediret, quando ne inconstantia quidem tiro- nis extra notam.

Verum per quam pauci sunt isti, quos alioquin sua sponte frugiferos, vna desertæ Societatis nota tanquam adurit. Potius enim ea nota Rempublicam admonet debitæ circumspeditionis. In his admonendis ad publica munera, vtpote qui licet foris niteant, introversus tamè vitiosi plerumq; marcescunt. Cæterum si aut innocenter iustq; de causâ discesserunt, aut ex culpâ quidem pulsi, postea tamen se se correxerint, non propterea quod à Societate desinuerunt, succum omnem Reipu.

Reipublicæ alendæ idoneum ammittunt. Alij enim paræcias curant; Alij magistratibus præsunt; Alij principibus viris cum laude inseruiunt: lac illud virtutis & doctrinæ, quod à Societate suxerunt in salubre Reipublicæ nutrimentum impendentes.

Sed hæc ratio vocat me ad tertiū illud caput in quo dicebatur, per hanc libertatem abeundi è Societate oppleri Christianam Rempublicam Sacerdotibus emendicatò viuentibus. Id porrò quam falsum sit experimentò docetur. Vix enim in hac amplitudine Romanæ Urbis, quæ & sexcentos è nostris facile nutrit, & vndecumque confluentes clericos, tanquam Christianæ Religionis Regia, complectitur, vel vnum mihi ostendes, qui sacris in Societate initiatus, & exinde egressus mendicet. Cuius rei causa in promptu est. Societas enim ijs coalescit, quorum plerique si domum redeant, non inopes consanguineos sint reuisuri. Præterea nemo in Societate sacris ordinibus initiatur quin Rhetoricam, ac deinceps Philosophiam edoctus, & postea Grammaticam, atq; humaniores litteras triennium professus, deniq; Theologiæ studium vel integrū vel saltē maiori ex parte iam sit emensus. Viri autem talibus doctrinis locupletes vel in extremā rei familiaris direptione diuitias suas secum portant cum Bante: patrimonium adepti longē fidelius & securius, quam quod extra hominem est, & fortunæ casibus seruit, atque exules derelinquit.

At, si Sacerdotia, aliaque opulenta munera his conceduntur, prosperum & felix crimen noxio exemplo cæteros pellicit. Enimuero, lector, antequam eiusmodi rationem depello, id tē monitum volo: qui personā Societatis indurā sic edisserunt, in magnam inuidiam Societatem inducere moliantur; quasi nos optimis successibus abeuntium intabescamus. Quod adeò falsum est, vt plerique horum non alijs præsidijs quam nostris ad honestam conditionem emergant. Innumeri certē sunt, quos cum à Societate diuulsi essent, vnus Pater Mutius Vitelliscus eiusdem Societatis Generalis Præpositus infatigabili opere adiuuit, quod alijs sacerdotiā, alijs cathedras, quin etiam insulas obtinerent; quod ipsi compotes voti grata reflectione non differantur. Nec enim

enim id nobis quaeritur, ut qui à Societate discedunt, tanquam incæsti, aut de Coelo tacti, vel contagione quadam afflati vitentur ab omnibus. Id porro & disertis Ignatij verbis, & nostrarum Congregationum decretis, & perpetuo Societatis vsui maximopere pugnat. Nimis quippe infelicitè nobiscum ageretur, si talibus alumnis Societas constaret, quibus honesti Sacerdotij victum suffecturi spes constantiam religiosæ vitæ concuteret: qua refutatione ratio illa aduersa funditus cadit. Annon plerique dum Societatem amplexantur copiosæ fortunæ domesticæ repudium dicunt? Væ nobis si multos haberemus quos sola cibarium securitas nobis conseruaret.

Illud quidem nos offenderet, si fortè tanquam de industria deligerentur ad opipara atque honesta munera Societatis desertores, quasi præmium ex crimine referentes. De reliquo etiam si humanâ tantum decempedâ res optandas metiremur, quis non intelligat decorum nobis censendum, si quemadmodum ex animantium purgamentis plantæ nutriuntur ac pubescunt, ita ex ipsis eiectionibus Societatis reliqua Respublica commode foueatur ac vigeat.

De hoc satis: tempus est ut dicamus de illo quarto, hoc est de fraude, quam asserunt frequentem eorum qui Societati simulate adhærescunt, donec doctrinam sine victus impendio surripiant.

Equidem, hos adedò non frequentes esse scio, ut, vlli ne sint, animi perideam. Quamquam enim ea est Societatis vita, quæ sperantibus Cælum, & virtutem diligentibus mirificè dulcescit, eadem tamen sic tota in Cælum spectat, tam religiosè honestum colit, ut hæc duo aspernantibus inamare-scat. Sanè leuius duxerim in pistrinis quæsito viuere, quam sine Dei ac virtutis respectu biennè illud tolerare tirocinium, in quo sic voces, gestus, motus, incessus, obtotus, omnia denique vitæ officia in singula momenta ad alterius nutum exiguntur, nullum ut mancipij genus excogitari possit quod tam assidue, tam exquisitè ad amissim herilis voluntatis componatur. Exacto autem tirocinio quamuis minutiora illa mandata valde rarefiant, tamen & diuinæ legis custodia vel in minimis scrupulosissime requiritur, & tanta desidera-

Autor
dial. de
caus.
corr. alon.

tur in domesticis regulis disciplina, tanta erga moderatores obedientia; tam seuerè castigatur subnascentium cupiditatum in omni rerum genere lasciuia quolibet atque exuperantia, adeò Societas (quod ille de veterum Romanorum educatione refert) non studia modo curasque, sed remissiones etiam ac lusus verecundia quadam temperat ac sanctitate, vt cuicumque tanti sit cibariorum quæstus, is enim uero illorum pretiosus emptor potius quàm fraudator mihi vocandus. Porro fluxa res fictio est, eaque tum maxime quæ vniuersum vitæ finem, scopumque mentitur. Ad hanc enim deprehendendam tot patent rimæ, quot actiunculae prodeunt in vitâ. Sanè, quemadmodum oculis, ita & menti colores: apparentes iidem ac breues: veri iidem, ac stabiles. Scitè Socrates non aliam esse docebat artem quæ quis bonus videretur, nisi vt verè bonus esset. Omnis rubor ex purpurisso, omnis candor ex cerussa cadens: ac pene horarius. Certa est physicorum vox, eademque totius philosophiæ fundamentum; ea quæ cunctis diu eodem modo videntur, talia esse qualia videntur. Alioquin de apertissimis quibusque meritò dubitaremus. Vix ergo euenire potest vt quispiam nulla Dei religionæ præditus, sic tamen plures annos factitium gerat: quidquid elucet, vt multorum contentium oculis imponat, & ijs quidem nil caligantibus, nil conuiuentibus. Sanè furta hæc, quæ isti tam beneuoli in Societatem conquerruntur admissa, Societas ipsa non sentit.

Minimè omnium vrget illud extremum; hoc est, locum dari multorum vociferationibus, quod professionum electio ad voluntatem sæpè, non ad meritum fiat. Hæc conquestio latius vagatur, & per omnem vel præmij, vel poenæ distributionem pertinet. Quid enim crebrius inter mortales quàm vt quicumque vel plectitur, vel infra vota præmij afficitur, clamet, arbitrium, ac beneuolentiam præ iustitiâ dominari? Nec tamen vllus adeò desipiet, vt ob id poenas & remunerationes duxerit ablegandas, hoc est geminos cardines publicæ foelicitatis.

Illud verò, quod euadebat tandem aduersi opusculi disputatio, & quod vnice spectant omnia ista quorundam ferum studia, prouisiones, monitiones; scilicet, vtilius fore vt hoc non

in

In vnus Præpositi Generalis potestate sit, sed prouincialibus Congregationibus, hoc est seniorum coetibus committatur, alium locum attingit, & quidem potissimum, & inferius de industria examinandum super absolutâ illâ, ac plenissimâ Generalis Præpositi potestate, quam Societatis pars maior & melior semper sancit & propugnauit, quam eandem aliqui è Societate semper oderunt atque agitarunt.

Interim expendamus, vtrum in hac laxiore formâ vovendi, detrimenta quæ numerauimus, alijs bonis ex eâ manantibus præponderentur.

Id mihi paucissimis conficere liceret si auctoritatibus agere vellem. Nam Societas quidem haud vnquam optauit vt sui scholastici vincerentur sibi per indiuiduum nexum alijs religionis consuetum. E contrario multos ex alijs religionis quotidie audimus, qui hanc nostram facultatem dimittendi fordes & purgamenta suspirant. Hæc ergo optatior, adeoque optabilior, ac melior. Sed rationibus non sententijs disseramus, vt non tam credere debeamus, quam iudicare.

Duo præcipue sunt illa bona, per quæ felicitas cuiuscunque congregationis existit. Concordia partium inter se, earundemque vis atque opportunitas eiusdem finis consequendi. Vt breuius dicam: eiusdem boni efficiendi facultas simul & voluntas. Per hæc enim duo habetur emolumentum illud præstantissimum, cuius gratiâ quælibet confociatio ad nexus institutus est, vt quando res omnes procreatæ per se imbecillæ sunt ac mancæ, ita tamen per alias adherentes valeant bonum aliquod promouere, ac si per se proprijs viribus illud possent. Huic autem vtilitati duæ sunt pestes inimicæ, nimirum vel partium inter se discordia, vel talis habitudo, vt aliqua earum non tam iuuare possit, quam impedire bonum illud quod aliæ intendunt. Vtrumlibet ex his malis, si in aliqua partium insanabile sit, consultissimum est vt societas dirimatur. Hæc est ratio, cur & segetum atque arborum luxuriam opportunis vulneribus agricolatio castiget; & ex animalium corpore secentur à medentibus membra putrescentia, *ne pars sincera trabatur*; & in Republica mali ciues curante magistratu alij per exilium, alij per carcerem, alij per mortem ex communi consortio segrementur. Nem-

pe si acutè inspiciamus, non solertius, nec utilius, frequentiusue laborant generatim artifices in componendis bellè ijs, quæ antea erant diuisa, quam in diuidendis ac recidendis quæ incommodè iungebantur. Idèoque natura res tantum coelestes indiuiduo nexu compactas voluit tanquam commemoratis à vitijs immunes; terrestres verò vniuersas, ut pote eiusmodi prauitatibus obnoxias, quæ facilius, quæ difficilius feciles fecit. Ibi verò diuisionis facultas in primis necessaria, ubi procliuior est vel discordia, vel vnius partis ad communem finem importunitas.

Cur hæc ita præfatus? quoniam hosce ad duos morbos corpus Societatis præ alijs congregationibus etiam religiosis habitudinem habet maximè pronam; adeoque faciliè interiret, nisi identidem purgationis ac sectionis præmunientes medelas adhiberet. Nimirum virtus illa incontaminata, quam inter acerrimas peccandi illecebras Societas requirit, uti præstantissima est, ita perardua & rara. Vitiiosa enim Adami progenies ad licentiam propensa, præscriptis contumax, refractaria, cupiditati quàm honestati obsequentior, peccantium quibuscum versatur prauitatibus adhinniens, seueras illas pietatis, decoriq; leges quarum Societas seruantissima est, intoleranter sustinet.

Neque verò probatio, & institutio illa biennistirocinij indolem alumnorum aut satis aperit, aut satis perficit. Si quidem ætas ingredientium tironum etiam tum ferula ac pedagogi patiens, inter tot probitatis exempla, & ab omni laxioris vitæ illiçio remota, faciliè componitur ad seueriorem disciplinam. At pubescente cum annis & superbiâ & petulantia infausito adultioris ætatis comitatu, collocatoque homine inter mortalium ab eo curandorum noxas, ac tanquam in valetudinario Reipublicæ, utique nec difficilior, nec infrequentius est alienis exemplis sanos perire, quàm alienâ ope agrotos sanari. Mirum ergo quales morum, atque ingeniorum in deterius commutationes apparent; vel quod semina quædam improbitatis, quæ antea latebant, germinare incipiant, vel quod non benè confirmatæ virtutis virgulta maligno illo afflatu exarescant. Quid tum facto opus est? Per vimne sodales retinendi, atque ad probitatem cogendi?

At

At probitas in eo est rerum genere, quas nemo habet inuita. Minis quidem ac supplicijs debemus multorum scelera, prætermisionem; at virtutem procreare voluntatis est, non formidinis. Id quidem & per se patet, & leui negotio conficitur. Virtus enim eiusmodi hospita est, quæ non diuersatur nisi apud amantes sui. Amor autem nec imperium, nec violentiam nouit, & naturæ ingenuus nunquam redigi potest in seruitutem. Ergo nemo nisi sponte virtutem admittit. Quare nostrorum moderatorum non est virtutem nolentibus intrudere. At, qui virtute careat, non potest non malus esse in eo coetu qui vnicæ virtutem colit, & omnia virtute metitur. Vt enim, si benè corpore valeas, cuncta vitæ munera cum voluptate peragis, vesci, ambulare, colloqui, lectitare; contrà si ægrotaueris, omnia hæc dolenter. Ita prædictum sanitas animi, hoc est virtute, vniuersa honestatis officia delectant: at cui animus virtute mancus ægrescit, honesta omnia operosa, tristitia, intoleranda, ita ut puniri quidem à nobis queat, ad nostram regulam emendari non queat. Imò verò ne puniendi quidem sæpè facultas erit. Non enim paterna Societatis gubernatio aut secures admittit, aut latomias, aut gyras, aut virgas, sed poenas adhibet quarum ictus vniuersus non tam in sensu, quam in affirmatione versatur: qui frontem perfricuit, omnia vindicis Societatis tolerare debet. Humiliori mensæ accumbere, vel humo insidentem comedere: e suggestu super mensam reprehendi, in tirocinium ad refoiendas pietatis vires ad tempus remitti; hæc denique maxima sunt inter supplicia nobis usitata, quæ si quispiam contempserit, modo grauissimi cuiuspiam sceleris patrator non sit, nihil habet ultra quod à Societate pertimescat. Is verò, quis non intelligit quantum loquela, exemplo, cuncta denique actione vitæ sis Societatis officia labefacturus? Vt enim licet cætero corpore valas, minusculo digito tantum dolitante nullam vitæ operationem ritè præstiteris, ita minimus quisque ciuilis corporis articulus si malè habeat, incredibiliter reliquorum membrorum usum impedit, & corrumpit.

Huc accedit, multos esse quibus mediocriter peccandi, aut etiam liberius degendi licentia satisfacit, qui si cōadigantur,

vt

ut nisi absolute probi sint scelesti esse debeant, summum scelus summae virtuti praoptent, ac tanquam conclusa feras, si fuga desit, in stragem ruant. Quocirca his ni bona venia pareret exitus, ita illum per crimina patefacerent, ut vel in Lernam illam Christiani Orbis Genueam se se proriperent, vel patibula, triremes, ergastula criminibus prouocarent. Vetus proverbium est, inimico fugitanti aureum pontem substernendum. Neque vltimum naturae beneficium magis exoptatum à medicis, quam ut illa noxijs humoribus missionem concedat, exitum patefaciat.

Præterea non tantum virtute defecti vtiliter eximuntur à Societate, sed etiam alij complures qui vel capitis imbecillitate, vel alio quopiam interueniente morbo insanabili, aut omnino, aut seruata disciplina Societatis, vident se, si in illa permaneant, semper otiaturos, sibi graues, proximis inutiles, & quod aliquos non perfectissimos angit, ignobiles, atque obscuros. Hos enim ni dimissionem petant, Societas quidem amantissime retinet; at si abire praoptant, non resistit. Nullius enim frugis ij nobis sunt, nisi ad illud virtutis fastigium, assurgant, ut ærumnas in domo Dei mundanis illecebris ac leuamentis anteponant. Quicumque verò tam præclarum exhibet virtutis exemplum, non minus per hoc Societatis fini allaborat, quam cæteri vel doctissimi, vel robustissimi per immortalia scripta, vel per transmarinas missiones.

Ex huiusmodi exemptionibus opportunè festinatis quantum exitij Societas declinet, & ratio ipsa per se suadet, & euentus docet. Quam pauci enim sunt ex tantâ nostrorum multitudine, qui grauiore aliquo maleficio Rempublicam perturbent, quique in tribunalibus quæstioni subijciendi, publicisque custodijs constringendi sanctum religiosæ vitæ nomen dehonestent? Quam pauci qui vel à Catholicâ fide, vel à religiosâ disciplinâ, atq; obedientiâ audacter deficiant? Scio hæc mea legenti statim subituro vnum aut alterum inter nostros vtriusque flagitij exemplum. Quid tamen? hoc ipso enunciatio mea confirmatur, non labefactatur. Scilicet perrara sunt ac mira quæ notantur inter homines, quæ numerantur. Commodè Horatius, *Populus numerabilis ut potest paruus.*

parvus. Cui Solis Lunaque defectus tam exactè memora-
mus? Quoniam in lucidissimis syderibus infrequenter. Et
sanè huiusmodi exempla inter nos rarissima sunt: pro-
que regione quicquid illa recensere voluerit, eadem planè tria-
quatuorue recensabit. An non hoc summæ raritatis est ar-
gumentum? quæ raritas inter tot milia non solitudinibus
tanquam aggeribus septa, sed cum omni vitiorum, ac peri-
culorum impetu continenter belligerantia, huic vni expur-
gationis præsidio accepta debetur.

De reliquis innocentiae partibus qua Societas candescit,
nihil dicam: id vnum reputare lectores velim; quidquid ille-
cebrarum in formâ ac venustate habet vterque sexus, seuerè
nobis contredi vel ab osoribus atque obtreatoribus Socie-
tatis, in quâ, cum puerorum gymnasia maiorem partem à
sodalibus adhuc iuuentutis feruidis procurentur, quis non mi-
retur tam insolitas esse non dicam noxas, sed etiam minuscule-
las ipsas suspensiones nozarum, frequentem scilicet calumnie
potius quàm culpæ progeniem? Plerique illorum qui hæc
legent, florem ætatis in nostris scholis consumpsere, nec
pauci adhuc in Seminarijs, quæ administramus; vbi perpe-
tamus nobiscum a iuniorum conuictus. Recogitet iam unus-
quisque quam innocenter secundum fructum, atque ex se de-
reliquis coniecturamumat. Quod si forte quispiam vnus
ex innumeris humanitus aliquid accidisse recorderetur, con-
sideret enimvero quàm lubrica sit eiusmodi res, quamque
fuerit vel seuerissimis Anachoretis & formidolosa, & inter-
dum inuisa. Certè nisi gelidus hic timor inhonestæ pulsio-
nis seruantes multorum spiritus reseraceret, nisi hanc pe-
flem antequam retumpar, velut in bello incendiarias naues,
amoveremus, tantam fidem Reipublicæ seruare nostrum
non esset. Memini equidem Urbanum Octauum Pontificem
maximum, eundemque morum innocentiam in omni ætate con-
spiciunt, atque humanarum rerum apprimè callentem, vl-
timò senio admirandum ex me sciscitari, qui tandem suc-
cederet nobis, ut inter tot faces tanta seruaretur continentia
temperies.

Vides, lector, nuar per hæc emolumenta, quæ summa-
rè memoravi, abundè redimantur incommoda illa, quæ à
nostrâ

noſtræ vouendi ratione oboriuntur . Enimuero ſordibus non offendatur neceſſe eſt , quicumque ſullonem à linteis , conuerſitorem à pauimentis arcet , ne vtraque deterantur .

C A P V T XVIII.

An opportune Societas latinæ & humaniorum literarum diſciplinam aſciuerit , proponuntur obiectæ rationes .

Sequitur alius locus , iſque peramplius , ac multiplex de ſtudijs Societatis , quibus quoniam Scholaſtici ſtatim à nuncupatis votis admoventur , aptè iungendus videtur cum nuper dictis de votis ſcholaſticorum . Et quando non tam agitur Societas ex ijs quæ diſcit , quam ex ijs quæ docet , inter quæ primum , & maximè commune idemque illi valdè proprium eſt ſtudium latinæ atque humanioris literaturæ , idcirco de hoc ante alia diſſerendum inſtitui .

Et idipſum proſectò eſt alterum ex illis , quæ Mariana ſeu liber Marianæ aſſignatus reprehendit ceu Republicæ iuxta , nobiſque noxium . De Republicâ quidè diſputat , in hunc modum . Qui ex noſtris literas humaniores tradunt , adoleſcentes plerumque ſunt , imperiti , inexercitati , qui triennio huius functionis illibenter exhausto , cum aliquid eiſmodi artis tenere incipiunt , tum illam relinquunt . Ex quo fit diſcipulos in ætate illâ ceræ , credulæque , adeoque documentorum , quæcumque fuerint , ad omnem vitam tenaciſſimâ , multam contrahere barbariem , multamque loquendi , ac ſcribendi peruerſitatem , ruſticitatem , abuſionem , eò deteriorè , quò minus poſtea lituræ facilè . Antequam hoc munus Societas capeſſeret , multi erant quos lucii & Cathedrarum amor aut ſpès reddebat inſatigabiles in eo ſtudij per omnem ætatem ; quorum alij latinæ candore , alij diſcendi vbertate , alij eloquentiæ telis , alij poëticis leporebus inſignes , eaſdem dotes ad puerilem ætatem tranſmittebant . Nunc verò eas artes nemo ad docendum colit , quoniam

cura

cura hæc vniuersa Societati addita: Magnæ vique Reipublicæ malo; quod si homines agnouerint, austeri belli omnatur, breui nos ex huius disciplinæ procuratione exturbatum iri. Nobis verò, inquit, quanti impendij est optimam ætatis partem in re adeo tenui conterere! At caritas suadet vt improuidam puerorum ætatem, & in vtrunque flexibilem, vtcumque tractandam accipiamus; quò simul doctrinæ, ac probitatis elementa teneris animis imprimamus. Quid tum? inquit: latius patet hæc ratio; an idcirco mechanicas etiam artes profitebimur, adeoque & sutoriam, & resarcinartoriam; vt hoc modo pueros etiam illos qui literas negligunt, probis moribus informemus? Inclyta quidem Cassinenfis Familia quot olim habebat domos, totidem exhibebat humanioris literaturæ gymnasia: In præsentia nihil tale; Aliquid ergo ingentis incommodi experta est, quo non id curæ pretiū esse intellexerit. Cur igitur illa onera nobis imponimus, quæ alij prudentiâ, & sanctimoniâ præstantes deposuere? Ad extremum non affirmare curam hanc nobis exuendam concludit, sed potius auctor est, vt viri humanioribus literis excellentes in honore habeantur, ne si interiores tantum disciplinæ apud nos in pretio sint, ars illa quam omnium maxime communiter, & frequenter profitebimur, negligatur ac iaceat, & quod huic proximum est indecorè nobis, inaniter discipulis vsurpetur. Sic ille.

In postrema parte, quisquis es qui mones, consentio, & scilicet Societas consentit. Hæc enim & vsque à principio magnopere honorauit in sodalibus suis politiorum literarum præstantiam, & post Marianæ obitum ritè sanctuit vt non tantum superiores disciplinæ, sed etiam humanior hæc literaturæ gradum faceret ad solemnem professionem quatuor votorum. Quæ remuneratione nulla in Societate estimabilior. Nam sine hac sodales semper à Societatis corpore exemptiles, adeoque anxij, & solliciti, atque eo loco sunt in Societate (vt Senecæ similitudine utar) quo sunt in *Castris auxilia*, & armatura leues, vt nimirum seruiant, non imperent; nisi forte subdito quodam imperio, nec ad præcipuos Societatis magistratus assurgente.

de beata
vita c. 8.

Et sanè, vt de reliquis regionibus taceam, quicumque viderit

P

derit

derit, quanti semper fuerint hic Romæ etiam apud nos Strada, & Gallusius superioribus quidem doctrinis affatim exculti, sed vno humaniorum literarum studio præclari, haud queretur eas literas apud nos ex contempione iacere.

Quod vero idem auctor eiusmodi munus à nobis administratum & Reipublicæ, & nobis damnosum dicit, id porro capitulatim excutere instituo.

C A P V T XIX.

E reipublica esse humaniorum literarum disciplinam nobis commendari probatur primum consensione populorum, & fructu.

Hæc etiam questio vno ictu proffigabitur si rem ipsam exquirere contenti, nihil rationes expendamus. Interroga vniuersas serè Christiani Orbis partes (Repetam enim ex primo capite generalem illam quam prætexui Societatis defensionem) non tam verbis, quam factis tibi respondebunt, præceptores nostros in politiori literaturâ tradendâ reliquis antecellere. Nam ad nostros præceptores magnâ ubique frequentia confluent, eosq; magnis impendijs emunt; quando plerique populorum ac Principum hæc maxime gratia Collegia nobis inædificant, dotant, instruunt. In aliorum gymnasijs magna plerumque solitudo ante ostium. Quod si horum aliqui eloquentiâ, atque eruditione nobiles in clarissimis Academijs magna stipendio retinentur, multam porro celebritatem audientium habent, discipulorum exiguam, Plerique ad ipsos conueniunt, sicut solemus ad exoticarum mercium officinas, aut ad solemnes urbium mercatus, circumspecturi potius, quam contracturi.

Nobis vni pueritia & adolescentia tractandam se præbet, atque edocendam. Faciunt, inquit, sed falluntur. Infanientis ista vox est, non differentis. Quod enim populi, quod magistratus, quod Principes unanimi consensione et proficiens post diutinam experientiam laudant, probant, ample-

xantur,

xantur, quorum tamen aliqui non sunt nostrum amantissimi; id bonum esse quicūq; neget, necesse est ut cum scepticorum hæresi pariter neget, vllum versari in hominum genere criterium, quo bona ac mala diiudicentur. Certè si tantis patrocinij causa nostra defenditur, nescio quod nam aliud sit legitimum forum cuius damnationem timeamus: Semper enim licebit vetus illud; *ad populum prouoco*. Reducum emptorum frequentia summum est artificis encomium. Quis audeat pictorem, sutores, farginatorem inertem dicere, ac prauum, cuius opera, & crebrius, & carius, quàm ceterorum diuenduntur? Pulchrè martialis de Lucano.

Sunt aliqui, qui me dicunt non esse Poetam.

Sed qui me vendit Bibliopola, putat;

Tullius ipse nullum certius edixit boni oratoris discernitulum, quam populi concursum, & plausum. Quis nostrum apellæas tabulas proprijs oculis diiudicare potuit? nullus, opinor; & tamen Apellem Deum picturæ, quod aiunt, indubiè credimus, quia vetustatis vniuersa credimus opinioni.

Antiquissimè quidem Aegyptus magistra disciplinarum fuit; tum Græcia; deinceps Massilia, subinde verò Lutetiâ, Salmantica, Complutum. Cur putamus discipulorum frequentiam ita ex vna in aliam regionem commigrasse, nisi quia præceptorum excellentia eodem commigrauerat? Ut enim phrigiones qui subtiliter acupingunt, modò ad exortiuas, modò ad occiduas fenestras accedunt, non temerè, non mutationem propter ipsam quærentes, sed quia modò illinc, modò hinc lux clarior immittitur; ità qui literis laborant, doctrinæ lumen, vbi se clarissimè prodit, confertim sequuntur.

Quod si non tantum ex consensione hominum, sed ex fructuum copiâ, ac præstantiâ colonos duxeris æstimandos, exputa quantum his centum annis, hoc est postquam Societas manu operi admouit, humaniora studia processerint in qualibet Europæ regione; quantò elegantior, ac succi plenior soluta oratio, quantò plus leporis, festiuitatis, granditatis, acuminis in carminibus emineat. Ex quo intelligitur quanti sit humaniorum literarum riuulos, quos deriuamus, ex eodem fonte manare vnde scatet philosophia; sine cuius

dum latice, tanquam sine sale fercula, omnia fatua, nihil conditum.

At enim paulò ante quàm Societatis professores huic operi incumberent, an non Pontani, Sannazarij, Fracastorij floruerunt, hoc est renascentis latinæ Poëseos præcipua decora; an non Bembus, Iouius in soluta oratione, qui heroicis temporis elegantiam e situ, ac cinere suscitauerunt? Magnum telum aduersus me intentas: quando & isti quorum nominibus me vrges, per se ornatissimi sunt, & insuper antiquitatis veneratione aucti; ita vt locus hic respondenti lubricus sit, periculique, atque inuidiæ plenus. Verissimum quippe Ovidianum illud.

Laudamus veteres, sed nostris utimur annis.

Plus opere audemus ætati nostræ tribuere, quàm linguâ: volutamus recentia, commendamus antiqua: commodè Martialis, *Laudant illa, sed ista legunt.* In quam prisca omnia præhabendi consuetudinem passim inuectos legimus illos ipsos, qui ex hac eadem posthumum fauorem obtinent, vnde viuentes materiam duxerant querelarum.

Primum verò, vt distinctè rem dispiciamus, agam de Poësi, in qua difficilior est nobis quæstio: tum porrò de soluta oratione. Sed enim vt qua arte petor, eadem vtar in aggressores, placet inuidiam ex nobis in illos regerere. Adeoque aio, haud ita affirmatè negandum, postquam elegantioris literaturæ disciplinam, Societas administrat, latinos Vates in Europa extitisse pares illis quos tu commemoras: saltem alios à nobis, nec à nostris excultos. Et ne videar amicitia plus quam veritati deferre, tres laudare libet sectâ, & religione à nobis dissidentes: Iacobum Buccanum, Vgonem Grotiû, Daniele Hinsium, quorum singuli & linguæ candore & poeticis amantibus ita nitent, & identidem omni figurarum alacritate sic exardescunt, vt non minus aut celebritatis aut laudis quàm priores illi reportasse videantur: nisi quantum & qui iuniores iidem minores vt nominari sic haberi consueverunt, & patriæ distantia ac religionis aduersitas eisdem apud nos & notitiam minuit, & fauorem demit.

At horum excellentia Societati non debetur. Esto; eos quidem Societas non sibi vindicat; id tamen habeo, haud pro certo

certo assumendum parnasias latinorum laurus degenerasse, ut exprobras, postquam cultricem Societatem habuere. Cæterum non illum tantum ignem soli acceptum referimus; quem inde Prometheus deduxit solaribus radijs excitatum, sed alios etiam, aliosque ignes ab illo deinceps propagatos: neque si Virgilius Græcis præceptoribus operam non dedit, nec Athenas vidit, illico efficies, eum quantuscumque est è Græcorum laboribus non extitisse.

Vis tamen alios collaudem, eosque nostrâ officinâ depromptos, & tamen nobis externos? Certè non ego Virginium, Cæsarinum sepeioribus illis posthabuerim latino carmine, quamuis ab illis usque ad grandævam ætatem compto, cum is miserâ perpetuâque inualetudine non ultra trigessimum annum progressus, nec sua satis meditari potuerit pariens, nec parva per otium expolire; Quâ etiam interuenientis importunitate mortis factum est, ut Cæsarini opera quippe typis non edita, sint pluribus inaspecta. Sed hoc fortunæ discrimen est, non doctrinæ; nec tantillo minor quam fuit Virgilius fuisset, si ad suprema eius mandata Poema Poematum diu'nissimum conflagrasset.

Neque illaudatus abibit mihi Maffæus Barberinus, ingenium illud simul ad humanarum rerum tractationem, simul ad omnes literarum amœnitates natum, cuius ille beneficio ac merito ingenij regalibus virtutibus comitati in Urbanum, Octauum Pontificem Maximum assurrexit. Porro in eius lyra tum alia plura commendanda, tum illud maximè, quod Pindaricam non magis carminum, quàm rerum varietatem latino Parnasso, quin veriùs & laudabiliùs Carmelo primus adscripserit, & ne illud quidem per effræpatas, euagationes ut multi, sed *licentiæ sumpta, pudenter*. Quantæ autem laudis hoc fuerit, licet alia deessent in eius carmine, quæ certè non desunt, is demum intelliget, qui aut suo Marte, aut ex Aristotelis aliorumque magnorum doctrinâ nouerit, quanti ingenij pretijque sit adinuenire vel rudia & ab alijs expolienda. Ni fabrum aurarium, aut gemmarium Soli præponas, quòd illi perpoliant, quæ hic rudia genuit ac scabra.

Neque verò tam facile infra omnes illos quos mihi ostentas, Antonium Querengum collocauerim, in quo nihil insu-
rum,

rum, nihil inflatum, nihil dissolutum, nihil imperspicuum, nihil incultum, nihil redundans, multa identidem lepida, festiua, magnifica: vno verbo non alio verius iure minor est illis quos tu recenses, quam quod eorum non tam æmulator quam imitator. Hos ex nostrâ Italiâ mihi intimè notos & cultos, omniumque literatorum præconijs laudatissimos produxisse sufficiat inter externos latinos vates, qui nostra gymnasia coluere. At quando in eum locum adactus sum ut nostra laudare ad defensionem sit, non ad gloriam; aurium spero fastidium aberit, si cum Poetis illis clarissimis aliquos nostrorum comparare non verebor. Age, quid tibi videtur de Bernardino Stephonio, cui non modò aptè quadrat gloriatio illa Ouidiana:

Nunc habeam per te Romana Tragedia nomen,
Sed alia excelsior, quod scilicet per ipsum Romana Tragedia nomen atque honorem acceperit apud recentium theatra. Certè ut reliqua Stephonij opera, quorum pleraque non prodierunt, omittam, Crispus eò excepta est nationum omnium plausu, ut frequenter data, frequentius lecta, quamvis non prorsus inculcata, ut humanis omnibus contingit, semper tamen, & ubique voluptatem, atque admirationem sibi parauerit; ita ut nullum carmen illorum vatum quos mihi obiectas, æque in manibus sit atque in ore omnium.

Perge: Pulcharellum licet animi gratiâ & ad leniendam ægrimoniâ infirmæ valetudinis comitem cantitauerit, quanta omnium probatio sequuta est? Possem hic Tarquinium Gallutium elegiaco præsertim carmine nobilem, possem Vincentium Guinifium pellucidum, conditum, elaboratum, possem Alexandrum Donatum enumerare, cuius Constantinum nisi densior umbra è Statianis Syluis in eum cadens inobscurasset, utique Societas Epicum Poema ostentaret recentium latinorum nulli secundum. Sed ne Italus ipse Italianis nimis tribuere videar, producâ è Germaniâ Baldè è Polonia Sarbieuiû, è Gallia Iuninû, qui Horatianâ lyrâ modulatissimè recessû omnium cecinere. Nec ego Famianû Stradâ ex præcipuo vatum Choro inducendum reor quod carmina sua iusto volumine non ediderit. Quales enim Musas coluerit,

rit, habes in Prolusionibus Academicis, ubi aded feliciter veterum Epicorum non tam stylum imitari, quam melos ipsum ac spiritum è sepulcro reuocare videtur, tantoque legentium plausu celebratur, ut ea viri gravissimi sanè complures, & reipublicæ magnis procurationibus impliciti memoriæ mandare non sint aspernati. Addam non dissimulante quod sentio: nec iactantiæ criminationem pertimesco, quando quicumque me non ex naevo aliquo, & crepundijs, sed corpore omni cognoscunt, ut est in proverbio, planè intelligunt neminem præ me longius abesse ab eorum demeritiâ, quibus non nisi domestica probantur & præferuntur. Aliquem ego nunc video in hac Romanâ Academiâ bonarum artium doctorem, cuius carmina licet in aliqua fortasse dote vincantur à commemoratis illis ex præterito sæculo, tamen si omnium ratio subducatur, eum illis fortiter opposuerim. Antequam super hoc dicto condemner, iudicem deligere peto neutrius propensionis, hoc est cui anticipatum non sit nova priscis semper minora; quique præterea non id tantum quod memoriæ est, sed id quod ingenij in humanioribus literis habeat, hoc est innatæ semina philosophiæ, quæ una artium omnium est præceptrix, & iudex. Sed hic de quo loquor, ut alicubi Tacitum tacito nomine laudans Quintilianus dixit, *olim nominabitur nunc intelligitur*.

lib. 10.
cap. 1.

Quid tamen si tibi darem nil æquale Sannazario, Pontano, Fracastorio auditum postea inter latini Permessi cycnos? Confestim ne convicisse credideris hanc institutionem in deterius abiisse apud nostros? Ergo Menippo Stratonicensi, aut Moloni Rhodio Tullium in Rhetoricâ posthabebis, quando Tullius quidem ex ipsis, nemo autem ex Tullij disciplina extitit Tullio par.

in. SYN-
10.

Quæ ratio si quid cogit, utique & Platonem Aristotele, & Albertum Divo Thoma, & Petrum Perusinum Raphaelē Urbinate maiorem cogit. Vides quàm mendosa illa sit, quàm infirma, quàm præter communem existimationem te rapiat. Sed vitium eiuscæ rationis fugiens, & cæcum deprehendere placet, ac patefacere Triplicem serè habent magistri classem alumnorum in quibus non planè operam perdunt.

Prima eorum est qui mediocriter proficiunt.

Altera

Altera eorum qui citra admirationem excellunt.

Tertia illorum qui immortalitatem ac reuerentiam apud posteros consequuntur.

*Pro Man-
vana.*

Porro si primis, alterisque Respublica deficeret, inertis magisterij argumentum esset: cum enim Natura numquam effœta sit, & continenter noua ingenia tum mediocria tum præstantia morientibus sufficiat, vnius institutionis vitio vel communium vel insignium literatorum inopia contingeret: modo non ea inciderent tempora, quæ gladios, præ calamis tractare cogunt. Tunc enim vt Ennius cecinit à Tullio laudatus.

Spernitur orator bonus, horridus miles amatur.

At verò mirabiles illi, & præclarissimi alumni, quos in tertia classe constitui, non tam disciplinæ sunt quam fortunæ. In qua re præceptores dixerim similes illis qui terram tractant; hi enim fruges quidem procreant, argentum, verò, atque aurum haud quaquam arte satum producant, sed forte repertum educunt, nec tam excolunt, quàm expoliunt.

Primum enim non omnis ætas ea fert ingenia, quæ quantumvis aptè erudita, valeant fastigium illud perfectionis conscendere. Præterea non semper aut Respublicæ status, aut rei domesticæ angustia, aut adolescentium propensio, aut educatorum cura præclaris naturæ dotibus adiungi patitur præsidium artis: cum tamen altera sine altera non magis possit in sublime conuerti, quàm vel Aquila sine geminis alis; quod sapienter Horatius, cæterique Magistri pronunciarunt. Quapropter & aliquando contingit vt inter cœcas ineruditi planè sæculi tenebras lumen aliquod literaturæ præclarissimum sponte sua exoriat, quale fuit Franciscus Petrarca. Italicæ Poeseos in summa illius ætatis rursitate miraculum; & è contrario interdum in magnâ minorum siderum copiâ illustrem noctem potius habet literaria Respublica quàm diem, quia sol nullus elucet. Ita propemodum accidit Romæ paulò post Augusti Cæsaris ætatem. Nunquam enim vberior Poetarum prouentus; inter quos tamen multi boni, nullus optimus. Quin etiam illud ipsum laudatissimum Augusti æuum reuera sterilesce potius, quàm fecundari bonas literas heroicâ progenie vidit. Maro siquidem, ac Tullius

lius (vt Catellum, Salustium, & similes transeam) natu grandiores Augusto fuere; his verò Augusti sæculum admiratores imitatoresque innumeros edidit, parem neminem. Quamuis ergo verum sit Horatianum illud; doctrinâ vim insitam promoueri; non tamen si aliqua ætas scriptoribus maximis orbata, contestim id magistrorum inertiae imputandum, sicut porro imputanda foret mediocrium, aut etiam quadamtenus eminentium penuria. Et sanè vsque adeò his affluit hoc sæculum quo elegantiorum artium traditio nostris imposita, vt super hac affluentia vel Augustæam ætatem in certamen prouocare non dubitem. Nullum videas oppidulum, in quo non multi latinè sciant; Nullam urbem adeò tenuem, cuius non aliqui ciues satis intelligant difficiliore veterum Poetarum & latinæ musæ mediocriter persequantur; Nullam Ciuitatem paulò nobiliorem, vbi multos numerare non possis qui grandiori tubâ canunt, cultioresque lauros gerunt, quam aliquicorum quos proximè lapsum sæculum traseuntes digito demonstrabat. Et ne forte externos veteres inciuilius videar aspernari, nostros loquor. Bencius ille noster Mureti Præceptoris gloria, Stradæ institutor, Romanæ literaturæ olim decus ac delicia, quantulus nunc est cum carminibus illis suis, quæ hac ætate nemo mediocrium Poetarum sibi adscripta pateretur.

Quod si à me rationem exigere intes, cur hoc postremo sæculo ceterà pererudito, latina Poësis resilire potius visafit, quàm assurgere; meo quidem iure vtar si hoc Coeli atarumque varietatibus adscripserim; sed vt agam liberalius, rationem huius varietatis non probabilem modò, sed apertissimam profero. Interim venia mihi sit paulò altioris initij.

Percuntabar paucis ante annis à non nemine ex nostris longæuo Setini Collegij incolâ, quid sit, cur plaga illa nobilis olim ex vinorum præstantiâ, nunc vltimæ notæ potiones gignat easque defruto insuauis pariter atque insalubri medicandas.

Respondit vir experrectus atque eruditus, causam rei esse, quod quidam colles Baccho peropportuni, vitibusque olim conuestiti, postea in Mineræ patrimonium cesserint, oleasque nunc alant. Hac ille; quæ vera ne an falsa, non curo, quando ex philosophorum pronunciato *in exemplis*

Q

non

non requiritur veritas : vtique similitudo aptè cadit in rem nostram. Ita enim se res habuit : Post intormem illam plurimum sæculorum ignorantiam à musis & gratijs remotissimam, trecentis fermè ab hinc annis Franciscus Petrarca latinam linguam e situ & squallore ad elegantiam renocare cepit non prosâ tantum oratione; sed versâ ; eoque merito Apollinarem coronam in Capitolio reportauit. Et quoniam recentium exempla magnum calcar habent ad pulchra tam appetenda tum aggredienda, e vestigio quicumque lepidioribus literis amicum ingenium sortiti erant, in eiusdem præclarissimæ linguæ cultionem vnice incubuerè. Quo factum est, vt exinde per sexqui sæculum Itali latinæ scriptioni seriatim consignantes, ludicra fermè vel amatoria dumtaxat vernaculæ linguæ tribuerint. Quæ fuit causa, cur Petrus Cardinalis Bembus de vtroque sermone immortaliter meritis, scripserit nobilem illum de vulgari lingua dialogum, quò Italis hominibus italicè scribendum persuaderet : Fâ super deliberatione diu hæsitatum ab Italis; quos hinc latinæ linguæ celebritas & gloria, inde patrij sermonis caritas, & consuetudo commouebat. Quapropter (quod alio opusculo à me obseruatum) anno præteriti sæculi vigesimo nono cum Carolus Quintus Cæsar Bononiam petiisset à Clemente Septimo Summo Pontifice solemni ritu augustam coronam accepturus, inter ingentem illam Christiani populi celebritatem in vrbe literatissimâ, plures in vtramque partem declamationes habitæ sunt super vernaculi sermonis adlectione, vel repudiatione à scribentibus extra quisquillas & iocos. En tibi, cur sub initium ipsius quod memorabam præteriti sæculi vates sanè complures, quorum plerique è Laurentij Medicej familiaritate tanquam ex equo Troiano prodierunt, vel toti, vel maiore ingenij sui parte latinam Poesim fouerint, italicè vix in amatorijs, iisque pauculis pertentatâ. Deinceps vero, quæ solet esse humanarum rerum vicissitudo, ea fermè opinio inuasit Italos, quæ olim Romanos. Vt enim hi Græcis carminibus elaborandis abstinere, quasi (quod se à Romulo monitum Horatius canit) non insanius acturus esset qui ligna ferret in syluam, quàm qui magnas Græcorum cateruas implere studuisset; sic Italorum præcipui honestius sibi duxerunt

lib. 1. sa.
15. 10.

runt in Italica Poesi primas quærere, quàm latino-rum turbe
 aggregatos in postremis subsistere. Quid ergo miremur si
 ex illa ætate apud Italos Poesim latinam quodammodo de-
 florescentem aspeximus, quando ea Italica ingenia quæ se-
 cundiorum Apollinem habuere, prorsus in Etruscum con-
 nixa sunt? (Italica, inquam, nam in alijs Europæ regionibus
 vbique latinas musas ornatioribus circumspicimus, quàm ante
 Societatem ibi receptam, & adolescentium institutioni desi-
 gnatam) Qualia vero ingenia ! Ea tantum libet enumerare,
 quæ mihi liquet in nostris gymnasijs erudita. Neapolis admi-
 rabile suppeditat alumnorum par: in quibus plus naturæ artisque,
 foedus cōficere, quàm fabularum audacia in veteri Syrena confin-
 gere potuit. Horum, ut ætate, sic laude primus Torquatus Tas-
 sus, qui humanorū literaturā diuino ingenio per Societatem co-
 niugauit, an nō solus nulliusque auctarij indigus foelicē alumnorum
 prole Societatis institutionem in bonis literis assatim cō-
 probare valeat? Ipse enim dubiam faciens in Heroico carmine
 Homero ac Virgilio palmam, & pastoritias fabulas plau-
 dente mundi theatro primus dedit in scenam, & naturæ
 ac diuinitatis arcana non minus eleganter quàm doctè com-
 plexus est, tum solutā oratione in dissertationibus illis quibus
 diu nihil habuit æquale italicus sermo, tum victā in Poe-
 mate de mundi procreatione. Secundus accedit Ioannes
 Baptista Marinus qui disciplinas tum hilariores tum grauio-
 res à Societate hausit. Huius ego Musam ut licentiorē præ-
 fertim in damnato Adonidis poemate sane detestor, sed eam-
 dem ingenij, vbertatis, leporis laude singulari fraudare quis
 potest? Quando omnium primus italicam cytharam ad eos
 dies paulò tristioribus, atque aridioribus modis resonantem
 mirificè emolliuit atque hilarauit, adeo ut superiorum Ly-
 ristarum carmina, quæ antea omnium vocibus terebantur,
 ferè post ipsum conticuerint. Non implet ille quidem, ut in
 genuè fatear, aures meas. In numero lasciuire mihi potius
 videtur quam incedere; tum verò canoris nugis auditum fal-
 lere, non succo sententiarum, atque argutiarum animos pa-
 scere. Quas enim argutias promit, adulterinas ac tanquam
 supposititias promit, haud ingenuas, ac veras, & respectantis
 oculi acumen non formidantes. Vno verbo, carebat philo-

sophico ingenio, quod in Poeta vehementer exigit Aristoteles. Quid tamen? licet singula Marini carmina seorsim non alijs lectoribus suspicienda putem, quam qui suspiciendi non sint; copia tamen illa vniuersa plena iucunditatis & gratiarum, quæ pandit tam multa, tam laute, tam explicatè, tam varie; leuor ille rythmi tam affabrè ornatus, vt ne ad Geometrarum quidem definitiones asperum quippiam vocare possis ac salebrosam, enimuero à summis etiam ingenijs admirationem vindicant.

Ex Romano Collegio producam duos, & quidem egregios Ethruscæ lyræ fidicines. Gabrielem Chiabreram & Andream Saluadorium. In alterum bellè quadrat Tullianum illud Crassi elogium, *quodque difficile est, idem perornatus & perbreuis*: Per quem ex Hippocrene ad Arnun transuectas pristinas opes diu in Græcia relictas Musæ primum receperunt; Quique in figuris adeò varietate versicolor, impetu ardens, granditate insurgens, nouitate mirabilis, vt quantis eius opera mihi familiarissima sint, quoties ea relego, toties quasi nouus hospes admiratione perfundar: In cuius Odarum non etiam tum editarum volumen cum Torquatus Tassus apud hospitem mox pransurus incidisset, non ante ad mensam adduci potuit, quam omnes (& erant ferè quatuordecim) perlegisser, & collaudasset: De quo illud à Virgilio Cæsario dictum audiui, hoc sibi discerniculum præstantis ingenij esse, si cui Chiabrera valde placuerit. Cuius scilicet discipulos profiteri gloriabantur fastigia illa & decora ætatis nostræ, Cæsarius quem modò laudaui, Ciampolus, Testius. Quem denique Urbanus Octauus, sagax credo Poetarum æstimator ac iudex, principem Ethruscorum lyricorum appellare non dubitauit.

Alter verò nimirum Saluadorius inter primos Ethruscorum fuit qui sacras musas agiliore plectro celebrauerit, dictionem vsurpans simul à prosa non solis numeris dissidentem, (in quo multi peccarunt) simul apertam, lepidam, canoram, & sine nimis curæ fastidio limatam, bellèque similiter desinentium versiculorum consensione sic emulatam, vt postrema carminum verba nec quæsitæ sint, nec vulgaria, aut gregarij soni rythmo auribus blandientia.

Addat

Addat Cæsarinum Parma. Hic sanè quanquam in flore iuuentutis surreptus, quanquam morbis perpetuis obsessus, aulicis officiis implicitus, grauioribus disciplinis latinæque linguæ cultura sine fine distractus, Italicas tamen scripsit Odas, in quibus profecto.

Quid rectum, quid turpe, quid utile, quid non,

Plentius, ac melius Cbryssippo, & Cransore dicis,

Vigent enim summo pondere sententiarum; et non earum quidè ex consueto sæculi more, in quibus gregarium est quod tegitur; sola vestis egregia, & anthietis picturata. Splendent locutione simul apertâ simul magnificâ, interdum nouâ, sæpè à latinis detorta, nunquam ab Italis mutuata: Figurarum celsitate, ac neruis, generosa tanquam cretica, iucundè lacessunt animos, atque incendunt. In postremis autem carminum sonis, hoc est in impeditiore italici versus pede tam secarè auctor subfilit, ac superbit, vt non modò nihil rythmi gratiâ accersitum deprehendas, sed selectas de industriâ voces, quibus pauculæ rarique vsus omiophonæ, dexterrimi funambuli ritu qui super digitali solo gradarius non tantum incedat; sed pensile corpus modulatè securus vibret. Fateor, quippe qui non tanquam orator laudo, sed tanquam existimator, huius cycni quanquam semper moribundi voces non semper æquè modulatas fuisse; sed raucitas illa quæ perpetuo fauces tenuit, quandoque manasse videtur ad carmen. At hoc & rarum in ipso & cum summis poetis commune, adeoque non erubescendum. Huic supparem & peramicum dabit Ferraria Fuluium Testium qui nuper extinctus in Etruscis fidibus præ cunctis regnat. Ipse enim fauorem illum Italicæ iuuentutis, & famæ clamores Marino plaudentis oppressit, illoque vt castigatior, ita splendidior ac pictior: idem verò planior ac modulatio, quàm Chiabrera, eoque licet Poeta minor, versificator tamen melior, tum porrò cunctis latinorum nartheijs inodorus seueros simul atque hilares sibi conciliauit. Nec tamen iustis honoribus fraudauerim. Portam illum præceptorem egregium, ex cuius Bononiensi conuictu amplius literarum reditus collegit Italia. Quanquam enim Testius à Societate ad humanitatem informatus; & philosophiæ, hoc est

est lacte ad Poësim enutriendam prævalido imbutus, ultimas tamen eloquentiæ lineas ex Portæ documentis edidicit, Interim id habeo, nostram institutionem adolefcētibus haud nocere, quando eius nec Testium, nec Portam in Testio poenitebat.

Non hic ego præteribo Guidonem Vbaldum ex Bonarellâ gente in Piceno clarâ, & scœnis Italicis nobilitandis natâ, cuius adolescentia non vnam aut alteram, sed tres omnino ex Academijs nostris nobilitauit, ex quibus nescio, vtrû plus scientiæ, an in nos beneuolentiæ perceperit. Ita enim nos deamauit quoad vixit, quantum non parentem filius, cuius instar habet erga præceptorem discipulus, sed pater filium amare consuevit. Is Pastoritia secutus tantam habet cum splendore dulcedinem, tantumque amabili quodam luctu animos pro arbitrato iucundè contristat, in argutijs tam festiuis, in sententijs tam vibrans, in expingendis animi affectibus præsertim lenioribus tam acer ac viuus, vt postquâ scœna diu elinguis reloqui coepit in Europâ, vix vnam aut alteram fabulam adinuenias, cui pastorale Bonarelli drama vel plausu concedat, vel merito.

Nec me poeniteat his accensere Hieronymum Pretum, quo nemo inter recentes paruo libello plus placuit, quique, nisi Poetarum natio à Marini stylo defecisset, immortalis foret.

Sed alios obruit apud me recordatio Ioannis Ciampoli, quem tamen non omni ex parte nobis vindico, quando Ioannem Baptistam Strotium præcipuum habuit institutorem ac poenè parentem. Sed tum cum Strotius Ciampoli adhuc pueri ingenio captus eum adoptauit in suum, nostrum inuenit, & à nobis ad illam diem elaboratum. Certè tantus ille fuit, vt, quotacumque eius portio ad nos pertineat, ample locupletemur. Etenim de Ciampoli Musa non aliud occurrat aptius elogium quàm Propertianum illud de Virgilio.

Cedite Romani scriptores sedite Graij.

lib. 7. aut illud Valerij de Platone: *Si Iuppiter è Cælo descendisset haud beatiorè facundia usus videretur.*

Non ego hic labeculis nescio quibus Ciampoli stylum inspersum diffiteor; sed ne ille quidem luminis regnator ac pater

pater idemque in fabulis poetarum Deus, omnino à maculis purus. Quasi non tanti sit intaminatum splendere, quàm maculas ipsas affluentia lucis exornare. Et quid em id celsi ingeni est si Senecam audimus: *Cuiuscumque, inquit, orationem videris sollicitam, & politam, festo, illum quoque non minùs esse pusillis occupatum. Magnus ille remissius loquitur & securius: quacumque dicit, plus habent fiducie quàm cura.* Et paulò inferius: *non est ornamentum virile concinnitas.* Vt cumque sit, ad eò noceui quidam ac neglectus quos in Ciampolo identidem deprehendas, diuinitate illà tum structuræ, tum sententiarum, tum eloquij inobscurantur ac vaneſcunt, vt frigescente iam post cineres inuidencia, tantò quisque ingentem illam lucem suspiciat magis, quantò per validiorem aciem acutius inspicit.

Epist. 115.

An non credis si eiusmodi vates Tyberim Arno prætulissent, latinæ poëſeos laude longe præuerſuros Pontanum, Sannazarium, Fracastorium, quibus præteriti sæculi exordia gloriantur?

Hæc de Poëſi, quæ vti plus habet voluptatis, quàm emolumenti, ita remissius monit studia Societatis ad veram Republicæ vtilitatem semper intentæ: quæque interdum, cantillare cum Musis gaudet, non vt otium oblectet suum, sed vt castè sanctèque canere musas doceat: quæ olim causâ Nazianzenum illum *Theologi* cognomento inter Patres nobilitatum permouit ad carmina.

Iam de solutâ oratione: quis non videat quantos illa processus habuerit Societate magistrâ? At Iouium, Muretum, Manutios non habemus.

Equidè ægrè inducor vt viros de literaria Republicâ præclarè meritos eleuare videar. Et Iouium sanè famâ suâ maiorem existimo, vt pote qui tam multa, tam distinctè, tam explicatè, tam opportunè denarrauit. Sanior ramen est quàm conditior, aut lautior; oratione quidem nitidus, sed nihil sententijs radiatus.

In alijs verò nuper commemoratis quid egregium admiremur nisi latinè, proprièque scripſisse cæterâ plerumque repidi, graciles, lenti. Non ego hæc Muretum ex albo laudabilem Oratorum expunxerim, atque ad Grammaticorum classem

classiem abiēcērim. Nam & supra Manutios multum assurgit, neque mundus tantum est, sed ornatus & disertus. Veruntamen sermonis munditiā excellit, orationis pompā non excellit. Quapropter id cum illis alijs quos nominaui commune habet, ut hos omnes vna latinitatis elegantia insigniter decoret. De qua tamen latinitatis præstantiā sic tandem pronunciauit Tullius: *Ipsū latinē loqui est illud quidem in magna laude ponendum, sed non tam sua sponte, quā quod est à plerisque neglectum: non enim tam præclarum est scire latinē, quā turpe nescire, neque tam mihi id oratoris honi, quā ciuis Romani proprium videtur. Quis in eorum scriptis eximius figurarum color, quæ maiestas eloquij, quod sententiarum acumen, qui sales, quæ nouitas translationum, vno verbo quæ fulgura ingenij? At Ciceronianam dictionem seruant. Verba Ciceronis habent, præcipua Ciceronis decora non habent. Et quidē Cicero ipse loco laudato satis duxit in Antonio illo, quem ut exemplar oratoris extollit, quod non admodum inquinatē locutus sit. De quo Antonio sic addit: *nihil non ad artem dirigebat: verum multo magis hoc idem in sententiarum ornamentis & conformationibus, quo genere quia præstat omnibus Demosthenes, idcirco à doctis Oratorum est princeps iudicatus: Schemata enim quæ vocant Græci, ea maxime ornant Orationem, eaque non tam in verbis pingendis habent pondus, quā in illuminandis sententijs.**

Neque secus de Historiā censendum est, quæ magistræ vitæ cum sit, non tam verborum candore, quā scitā rerum electione, aptā earundem dispositione, documentisque opportunē intermicantibus & placet & prodest. Quod fit, ut inter Italos quidē multo præhabeantur Guicciardinus, Catharinus, Bentiuolus, Villanisillis qui leges ethruscæ loquendi sunt, sed passim exangues, attriti, enerues; utque inter latinos Cæsari quamuis omnium non candidissimo tantum, sed elegantissimo, longè præripiat palmam non modò Liuius cum patauinitate illā suā, & Curtius secundæ notæ scriptor in linguā, sed etiam Tacitus. Verū parcius h. c. de hoc loco, quem alibi vrgendum sepono. Interim ut constet quales profectus latinæ orationis contigerint dum in sinu Societatis educta est, longum ego sensum explicare possem præno.

prænobilium scriptorum quos ubique gentium nostra disciplina perfecit. Veruntamen sufficiat inter externos unum pro omnibus producere Iustum Lipsium qui & humanioribus literis, & philosophiâ imbutus à nostris, totus noster ut disciplinâ sic propensione & familiaritate fuit. Hic enim per viuidum illum dicendi spiritum è philosophiâ venis depromptum, perque immensam rerum eruditionem cum elegantia non quidem serui ac timida, sed liberaliore ac securiore coniunctam, vicit apud famam omnes ante se proflam orationem profectos post redonatam nitore latinitatem.

Sed nihil attinet externa sectari in magnâ domesticorum copia. Vis è nostris grammaticos, ut ab humilioribus sed perutilibus incipiam? Præsto erit Aluarus facili omnium optimus, & eruditissimus ad ætatem suam. Post quem et si alij atque in primis Scioppius, ac Vossius plura de hac arte subtiliter disputauerint, ea tamen ad sciendum quàm ad docendum opportunitiora: ita ut quisquis ingenuè riteque iudicat, Aluari Grammaticam ad instruendam iuuentutem omnibus anteponat. Desideras Oratores candidos, rotundos, torrentes, excelsos? Possum nominare Perpinianum, Stephonium, Gallutium? Expetis aliquid piëtius, pressius, argutius, alacrius? Prolusiones habes Famiani Strada, quibus in eo genere nihil magis literatis (vel quod non leuius testimonium) bibliopodis concelebratum. Requiris eruditos, & criticos? Inuenies Cerdam, Raderum, Scribanium, Bulingerum, Delrium: de quo postremo sibi familiariter usurpato illud dictabat, quem modo appellavi, Iustus Lipsius, nescire se ulline scriptores essent quos Delrius attentâ lectione non collustrasset. Exigis georgicum aliquid, atque urbanè rusticum? Dedit Floram, dedit Hesperides Ferrarius, quibus nihil festiuius, nihil argutius, nihil in sermonis proprietate, atque efficacitate limatius: quocirca nulla fuit regio tam inodora, quæ flores illos olfactare contempserit, nulla tam delicata quæ pomorum illorum acidulum saporem cum voluptate non degustauerit. Poscis historicos? En Masseium qui primus omnium nostra, & quidem sacra proferre linguam latinam edocuit. Hoc enim distat inter Masseium, & veteres illos quos nominabam, ut illi locutiones ex Ciceronis

R

penu

penu mutuentur; hic verò tales effingat de suo quales Cicerone effinxisset si quæ Maffeo dicta sunt, eadem dicere debuisset. Sed quamuis in historiâ multos nec poenitendos habuerimus, & scilicet latinitatis candore perinsignes, vnus pro cunctis mihi sit quem paulò ante nominavi, Famianus Strada. Eius enim Belgica historia ad eò cunctas nationes habuit fauentes, vt ab ipsis Hispani & Catholici nominis hostibus sit & laudibus decorata, & patrijs linguis adscripta, & iteratis editionibus recusa. Scilicet tredecim fermè annorum spatio nouies latinè impressa, bis italicè, ter belgicè, semel gallicè, semelque britannicè, quarum editionum tres apud ipsos Batauos: atque inter hos Daniel Hinsius, alijque litterarum primores eam quâ liberâ oratione, quâ carminibus exornarunt. Qui sanè literatæ nationis fauor singularis concinit elogio, quo eamdè Historiâ nuper tunc euulgatâ dignatus est Ioannes Ciampolus ingenium illud insaturabile, & alienorum æstimator haud quaquam liberalior. Mihi enim cui omnia credebatur animi arcana non adhuc Societatem ingresso, cum nescio quid aperiret quod in eâ historiâ desiderabat, ita subiunxit. Nihilominus post latini sermonis interitum liber nullus eiusce sermonis æquè mihi probatur.

Latinis verò scriptoribus Italicos nonnullos attexam, cuius idiomatis elegantiam licet Societas non profiteatur, quoniam in eâ linguâ plerique eorum qui castigatissimi habentur, iidem in sententia minimè casti sunt; tamen ritè scribendi præcepta quæ potissima, eadem per omnem sermonem peruagantur, vt inferius edisseram. Prætereo, quem sæpius laudaui Ciampolum, quippe qui non totus ex nostro eductus est. Prætereo Guidonem Cardinalem Bentiuolum, quo in Italicâ historiâ nemo cultior; & qui vbique perornatus, nusquam putidus, & quod olim de Messalâ Quintilianus enunciauit: *quodammodo præferens in dicendo nobilitatem suam*, Prætereo, inquam, licet is mihi quem à teneris annis humanissimè dilexit, sæpè narrauerit, se à Maffeo formatum; quippe illi ~~non~~ studiorum, quàm conclauium vicinitate coniunctiorem, quando Clementis Octauæ Pontificis alter intimus cubicularius, alter historicus in Vaticano proximas ædes sortiti fuerant. Prætereo pariter quos memorauimus Tassum, Marinum,

lib. 10.
cap. 1.

Marinum, Bonarellum soluta etiam in oratione praeclaros. Duos tantum profero qui toti sunt ex aere nostro: Augustinum Mascardum, Ioannem Baptistam Rinuccinum. Quorum ille inter nos diu vixit, & egressus duosque fratris filios egregiae indolis nobis dedit: hic nobiscum in Romano Seminario conuixit: & vtriusque praeceptores Famianus, ac Tarquinius ad postremos hosce dies superfuere. Mascardus porro & in stylo, quæ vocat, Socratæo, orationis beatitate quadam atque opulentia cunctos prætergressus, & didascalicum deinceps in Arte Historica secutus dici potest eruditorum eloquentissimus, eloquentium eruditissimus. Nusquam immodulatus, nusquam fractus, nusquam tristis, nusquam impexus, nusquam inops, ita ut sermonis Italici priores quidem tanquam filia contextisse, ille verò eundem sermonem phrygio opere illustrasse videatur. Alter hoc est Rinuccinus eas composuit de Christiani Episcopi officij dissertationes quinquaginta ut in rebus summè ieiunis ac demissis tam lautus sit ac sublimis, quantum fieri posse non rebar antequam factum aspicerem; Opus sane Ambrosio aut Augustino dignum, nisi Antistites Ambrosij atque Augustini imitatores Christus per omnem ætatem sufficere amaret Ecclesiæ suæ.

Denique hoc argumento breuissimo tanquam minori pugione iugulum quæstionis peto. Non ubique locorum maiores literæ nobis conceditur. Nihil in Angliâ, nihil apud Batauos, nihil in pluribus transalpinis Catholicæ Europæ regionibus à nobis administratur. Quin etiam in Italiâ multæ sunt ac præstantissimæ Vrbes & Dynastiæ inclitis gymnasijs nobiles ubi nullus nobis locus. An ibi feliciores forte quàm apud nostros latinæ literæ, an vberior alumnorum seges?

Video me in lubrico versari: sufficit indicasse ad vindicationem, non ad æmulationem, vel ad iactantiam.

Libet iam caput absoluerè breuiter collectis ijs quæ supra fusius exposita.

Scilicet magistrorum operam ex mediocriū aut quadamtenus præstabiliū alumnorum copiam æstimandam, non ex summis, atque admirandis, ut potè qui plerumque Phœnicis ritu non alio nascuntur parente atque educatore, quàm Cœlo; Primam porro atque alteram classē infinitè au-

statim sub disciplina Societatis: Neque tamen præstantissimos etiam deesse tum apud externos tum apud nostros ex quo Societati hoc munus impositum. Rariores hos quidem in latinâ poësi; Quoniam externi, siqui musis indulgentes, cæperunt ex eo tempore vernaculas præ latinis excolere: Cæterum ex Academijs nostris in Italiâ vates complures exortos numerari qui cum summis veterum latinorum græcorumque laudis certamen non reformidant. Nostros autem paulò neglectius atque infrequentius studium poeticæ & carminum gloriam fouisse, vt poët minoris frugis ad Reipublicæ foelicitatem cui laboramus: In solutâ verò dictione plurimam præ antiquioribus processisse tum externos nostris in Scholis eruditos, tum verò nostros: & quidem in quocunque scriptionis genere: præsertim si dotes illas expendamus quæ rationis sunt, non memoriæ; hoc est quæ non ab arbitriâ linguarum institutione, sed à naturâ ipsâ pretium nanciscuntur. His dotibus mirificè nitere non in latino tantum, sed etiam in vernaculo idiomate scriptores præclarissimos, qui quantumq; sunt ex nostro lacte sunt enutriti. Deniq; si Academia, si Vrbes, si Dynastiæ nostro magisterio commissa cum ijs conferantur quæ alios doctores habent, nihil nostræ cultioni comparatione messis erubescendum.

Quid re ipsâ eueniat vidimus; Iam cur ita euenire debeat inquiramus: frustra enim euincere aliquid rationibus conatus essem, prætermisso quod in promptu est experientiæ testimonio; perinde ac si patronus omisiss, quæ extant, tabulis; paciscentium voluntatem coniecturis in iudicio venaretur.

CAPUT XX.

Occurritur rationibus obiectis capite 18. contra humaniorum disciplinarum traditionem à Societate susceptam quasi literis incommodam, adiecto brevi censu, atque elogio insignium scriptorum, quos latina, vel Italica lingua Societati debet: & exquiritur, utri magistri utiliores, privati ne an publici.

P Ræcipuum argumentum quod opponebatur, & quidem specie prævalidum erat huiusmodi: Qui latinam linguam à Societate docent, iuvenes imberbes plerique sunt, magis doctore indigentes, quàm docendo pares: Cum tamen antequam in Scholarum possessionem Societas ingrederetur, hæ facultates traderentur ab hominibus qui veterum chartis non palluissent modò sed canuissent.

Vt hæc ratio diluatur præmitto duas esse huiusmodi Scholarum classes in Societate. In alteris grammaticæ rudimenta pueris explicantur: Et hæ quidem partim apud Sacerdotes, partim apud scholasticos sunt, peractis tamen Rhetoricæ, ac philosophiæ studiis.

In alteris Oratoriam, Poëticam, omnes demum eloquentiæ partes profiteamur: Et his præsident, in præcipuis quidem Academijs, Sacerdotes ingenio, facultate, atque eruditione præcipui; in minoribus autem Collegijs, pro urbium conditione atque auditorum frequentia, vel proeclatæ ætatis Sacerdotes, vel iuvenes quidem, sed ingenio præcellenti & ad Musas facti, quos in spem laudandorum rhetorum educamus.

Cum hæc ita sint, aio amplius sperandum de bonis literis sub hac nostrâ disciplinâ, quàm si alij præceptores conducantur. Id verò primum demonstro in hoc capite de Scholis illis inferioribus grammaticæ, dein porro consequentibus capitibus agam de superioribus eloquentiæ. Neque tamen contendendo, neminem externorum nostris aptiorem: Sed huma-

ni

ni consilij ac legis frequentior non perpetua utilitas regula est.

In vniuersâ verò eiusmodi tractatione consilium mihi est producere subinde scriptorem in eloquentiæ præceptis iuxta atque in adolescentiæ institutione incomparabilem Fabium Quintilianum; cui in Vrbe Mundi Reginâ publicum iuuentutis gymnasium, & à fisco eximium stipendium est attributum; cuius disciplinæ Domitianus Augustus Sororis suæ nepotes commisit; quo præceptore Plinius iunior gloriatur; quem non Martialis tantum, sed Satyricus ipse carminibus mirificè condecorauit; cuius oratorias Institutiones post quietem impetratam studijs suis, quæ per viginti annos erudiendis iuuenibus impenderat, non tamquam Rhetoris cuiuspiam placita, sed tamquam ipsius Rhetoricæ Artis edicta posteritas venerata est. Huius ergo effata identidem interserere instituiam. Cum enim ei tamquam testî certissimo fides, & tamquam existimatori peritissimo auctoritas magna debeatur, non minus tamen tanquam philosopho assensus impenditur: nunquam enim inermem quasi enunciationem suam rationibusque nudam profert, neque patitur se debere lectoribus, quod persuaserit. In quo potissimum scriptore observare licet, eos demum pulcherrimos esse colores Rhetoricæ, qui floreat à sanguine philosophiæ.

Age igitur. Quatuor omnino partibus Magistrorum, absoluta perfectio constat, diligentia, doctrinâ erudiendi peritiâ, moribus.

Et quidem diligentia ab utro sedulior expectanda, à conductitione, qui modò non supinè oscitetur ac negligat, & electores officijs sibi deuinciat, nihil timet si omissior, nihil sperat si accuratior; præsertim cum sæpè diligentioribus desint non coronæ tantum, sed etiam iudices; an ab eo qui vnus Dei ergo se ad eius muneris humilitatem abiecerit, intelligens nullum industriæ gradum pereani remuneratione cariturum, prætermissiunculam nullam esse cuius vitio aut aliqua in nos diuina indignatio non inardescat, aut vehementioris beneuolentiæ seruator non retundatur? Nimirum eò tandem recidit comparatio illa quam Christus adhibet inter mercenarium & pastorem in procuratione gregis.

Præ-

Præterea etiam ad humanæ rationis mensuram vtrum diligentior fore censebimus, cumne qui planè sui iuris est, & securus obiurgationis potest interdum impunè oscitari, an qui oscitantia suæ imminentem moderatoris castigationem prævidet?

Ad hæc, vter liberalius poterit curam suam singulorum ingenijs impendere, isne qui tempora sua in omnes discipulorum classes partiatur, vt fieri solet in externorum gymnasijs, an is qui certam contractioremque procurat discipulorum manum, vt nostri consueverunt? Porro, licet eadem congregatio hominum plura ministeria opportunè complectatur, vt supra disputatum est; licet insuper idem homo varia temporibus non incommodè plura gerat, tamen si res aptè administranda est, nihil proficientius quàm vt vnus vno tempore non amplius quàm vnum curet.

Sentio quid hic obiici possit: hoc argumento priuatos magistros publicis doctoribus anteponi; quo nomine aliqui pecuniâ florentes non tam nostros, quàm vniuersè publicos literarum ludos aspernantur, domestici præceptoris assiduitatem præhabentes: Sed in hac lite is, quem supra laudaui, Quintilianus, omnem mihi dicendæ causæ laborem parcit. Cum enim de hac quæstione ita sentiat: *lumen illud conuentus honestissimi tenebris ac solitudini prætulisset*: Dictum suum multiplici ratione confirmat. Nam, inquit, *optimus quisque præceptor frequentia gaudet, ac maiore se ibeatro dignum putat: at verò minores ex conscientia suæ infirmitatis habere singulis & officio fungi quodammodo pedagogorum non indignantur. Sed præstet alicui vel gratia, vel amicitia, vel pecunia vt doctissimum atque incomparabilem magistrum domi habeat, num tamen ille totum in vno diem consumpturus est? aut potest esse vlla tam perpetua discantis intentio, quæ non vt visus oculorum obtu. in perpetuo fatigetur? Cum præsertim multò plus secreti temporis studia desiderant. Neque enim ediscenti, scribenti, & cogitanti præceptor assistit, quorum aliquid agentibus cuiuscumque, interuentus impedimento est. Lectio quoque non omnis nec semper præcunte vel interpretante eget. Ex quibus conficit. Ergo modicum tempus est quo in totum diem velut opus ordinetur: idòque per plures ire possunt etiam quæ singulis tradenda sunt. Addit quodd*

quod in discipulos eiusdem classis tantummodo valet, Non vox illa præceptoris ut cana minùs pluribus sufficit, sed ut sol uni-
uersis idem lucis calorisque largitur. Grammaticus de ratione
loquendi si disserat, quæstiones explicet, historias exponat, poë-
mata enarret: tot illa discant, quot audient. At enim emendatio-
ni prælectionique numerus obstat. Sit incommodum (nam quid
ferè undique placet?) maxè illud comparabimus commodis. Com-
moda verò quæ subiungit hæc fermè sunt. Assuescat iam à
tenero non reformidare homines, neque illa solitaria & velut
umbratili vita pallefcere. Excitanda mens & attollenda sem-
per est, quæ in eiusmodi secretis aut languescit, & quemdam ve-
lut in opaco situm ducit, aut contra tumescit inani persuasione.
Necesse est enim sibi nimium tribuat, qui se nemini comparat. De-
inde cum proferenda sunt studia, caligat in sole, & omnia noua
offendit, qui solus didicerit quod inter multos faciendum est. Sub-
dit. Domi ea sola discere potest, quæ ipsi præcipiuntur: in schola
etiam quæ alijs. Audiet multa corrigi: proderit alicuius obiur-
gata desidia: proderit laudata industria: excitabitur laude emu-
latio: turpe ducet cedere pari, pulchrum superare maiores. Accen-
dunt omnia hæc animos, & licet ipsa vitium sit ambitio, fre-
quenter tamen causa virtutum est. Denique, ut optimè idem
obseruat; Est quædam tacita dedignatio, vim dicendi tantis
comparatam laboribus ad unum demittere auditorem. Adeoque
concludit: Non esset in rebus humanis eloquentia si tantum cum
singulis loqueremur. Ita Quintilianus & sentit, & probat.
Quapropter non possum non miserari quorundam magna-
tum ex ipsâ sublimitate profluës infortunium; indignati enim
communem cum priuatis institutionem ac palæstram, pe-
rinde faciunt, ac si excluso sole tanquam vulgari lumine,
proprio tantum peculiariq; funali ad aspiciendum vterentur.

Vetum ut hæc ita se habeant, non tamen expedit scholam
eligere omnibus discipulorum ordinibus mixtam. Etenim
ab ijs qui diuersi sunt ordinis in discendo, exemplum nullum,
nulla æmulationis incitatio; ibiq; tēpus omne quod à doctore
vel priuatim, vel communiter vnus impenditur, alijs planè
subtrahitur. Illud ergo utilissimum, dare operam præceptoris
alios discipulos erudienti, sed numerabiles, & eiusdem no-
tæ; quod nostri præceptores faciunt, non externi.

Insu-

Infuper ab vero magisterio magis assiduum tibi pollicearis, ab eo ne cui egrotanti nemo sufficiens in promptu est, an ab eo qui multi tanquam subcenturiati milites adstant impleri eius vicem in singulas horas? Nempe proceres qui sciungi curru vehuntur, non senos tantum, sed septenos equos in eum usum enutriunt: ni faciant, sæpè uestibulo carituri.

Perge; vtri erit maior cura, eine quem iuuentute alacrem viribus integrum noua illa magisterij gloriola ac potestas delectat, an ei cuius vires ætate consenuerint, alacritas tædio refrixerit, ac proinde qui labore premitur tristis, & fatuus illa grammatices elementa non sine fastidio remandit? Porro, vtela in bello, nauigia in mari, instrumenta in domo, eadem conscientissima quæ recentissima; ita in quolibet operoso munere is nauior qui nouior, si sat peritus.

Sed hæc vltima exceptio qua meum essatum contraxi, deducit me ad alia capita, hoc est ad priuationem simul doctrinæ simul experientiæ, quæ priuatio nostris latinitatis professoribus obiectatur.

Et primum de doctrinâ. Duo sunt quibus pueri imbuuntur. Præcepta grammaticæ & initia quædam eloquentiæ.

Prima quidem tota ad memoriam spectant; & si de simplicium verborum usu ac significatione loquamur, ea tanquam historica quædam notitia est ex veterum latinorum lectione deprompta. Cuius tamen lectionis necessitatem multum alleuarunt recentes nomenclatores, atque in primis Stephanus, & Passeratius. Quocirca satis erit præceptori inhibere discipulis usum cuiuscumque vocis vel apud auctores vel apud nomenclatores irrepertæ. Quod si præceptor aut prohibenda permetteret, aut permittenda prohiberet, leuiss negotij erit postea discipulis errorem abstergere, vbi illum vel ex nomenclatorum, vel ex scriptorum lectione deprehenderint; Nec proinde periculū est ne is inemendabili postmodum prænitare duretur, vt pote qui error non rationibus infigitur, sed testificatione imponitur; & quidem in re aperta cuius falsitas non mentis labore extrudenda est, sed oculis patet.

Si verò de præceptis ad complexam & phrasim pertinentibus sermo est, in his quidem præceptor non tam docet,

S

quàm

quàm subdocet. Habemus enim quos sequamur grammaticos eruditissimos, qui hanc artem summâ diligentia, ac facilitate tradiderunt. Quare vnus fermè præcipientium labor est in hac parte latinos Aluari canones vernaculis vocibus explanare,

Adde, quòd quicumque ex nostris grammaticam tradunt, edncati sunt in magnis nostrorum Academijs, vbicomplures in grammaticâ scientissimi; vbi de his frequens sermo, vehemens identidem ac subtilis altercatio, ita vt in eo ludo quasi in publico mediocrium ciuium conuiuio, licet singuli parum afferant, innumera tamen degustent, quæ nemo vnus per opulentiam congregasset in mensâ. Scilicet ille tandem doctissimus est, cui contingit multorum oculis legere, multorum studijs condiscere. Et sane quicumque interiorem in puerorum institutoribus cognitionem latinitatis requireret tanquam in pueros elementarios transfundendam, nâ illum ea petet Quintiliani querela: *quòd ambitiosa festinatione plerique à posterioribus incipiunt*: idemque alibi, *magistris opus esse*, ait, *si tamen ambitiosis vtilia præferet, cum adhuc rudia tractabit ingenia, non statim onerare infirmitatem discen-
tium, sed temperare vires suas & ad intellectum audientis descendere. Nam vt vascula oris angustâ supersusam humoris capiunt respuunt, sensim autem influentibus, vel etiam instillatis complentur, sic animi puerorum quantum excipere possint videndum est.* Quid enim? Complures eorum qui scholas inferiores grammaticæ adeunt, nihil pensi habent omnes callere, latinitatis articulos, sed eâ imbuti potius, quàm instructi tantum inde referre cupiunt, quantum aut medici, aut causidici, aut tabellionis professio desiderat.

Sed fac alicuius emolumentum esse vel in his grammaticæ primordijs ab insigni literatore institui; nihil enim repugno: optas ne illum extra nostros, an etiam speras? Si tantum optas, æquo iure optabis, vt omnes vicorum prætorculi sint viri principes, sapientes, opulenti; ne quid aut per animi sordes ex natalium coeno contractas, aut per inscientiam, aut per pauperiem iniuste, vel illiberaliter agant; Optare potest nullum esse in exercitu militem nisi præclari generis, diuturnæque militiæ, ne aut salutem honori præhabeat, aut ru-

dis

dis agminum imperitè ordines turbet. Hæc & alia optare poteris, obtinere non poteris. Quod porro, discrimen inter ijs quæ Reipublicæ conducerent, & quorum aliqua insperantes optamus, alia exigimus, Aristoteles non semel vsurpat in libris de ciuili arte. Ideò enim sagax natura non bonum, quodcumque nostris voluntatibus ceu finem quærendum, obiecit, sed definitè *bonum possibile*, vt philosophis placet: nihil enim vel miserius, vel inanius, quàm velle quod nequeas.

Eiusdem generis est postulatum illud Iulij Scotti (de quo deque libris ipsius paulo infra vberior dicendi locus) vt magisteria omnia in Societate à Sacerdotibus administrantur. Quasi verò ipse qui ætatem omnem exegit in Societate, nescierit, an in tantâ sacerdotum copiâ versentur, quanta & cæteris ministerijs eorum proprijs, & scholarum multitudinî propemodum infinitæ sufficiat. Enimuerò si leges optimæ, cogitabilem, non optimæ possibilem præscribere deberent, promptum esset vnicuique Lycurgum ac Numam antecire.

Iamuerò vt propositum repetam, si magistros literaturæ eximios in infimis grammaticæ classibus non tantum otiosè optas, sed sollicitè speras ac seuerè deposcis, experire an passim inuenias viros qui cunctos latinitatis articulos caleant haud dedignant cum pueris repuerascere, & quaternas docere. Etenim licet inter externos abundant nunc, si quando aliàs, viri latinitate prædocti; tamen vrbes illæ, quæ vel nostris non vtuntur, vel simul externos etiam conducunt vt grammaticorum multiplicitas & optionem addiscentibus, & æmulationem docentibus præstet, raros magnâ mercede inueniunt qui mediocritatem attingant. Nihil enim ingratius homini, quàm quod simul operosum, simul inglorium.

Ex quo fit, vt etiam illud alterum quod prædixi à puero- rum formatoribus præstandum, hoc est semina quædam eloquentiæ olim germinatura, longe vberius à nostris quàm à conductitijs haberi consueuerit. Consueuerint, inquam, nempe & in aliquibus ex nostris facultatem desidero, & in quibusdam externorum eandem suspicio. Sed re in communis spectat, verissimum est quod dixi. Quod autem sublime fertur de magistris illis quos ante accersitam Societatem ha-

bebant urbium gymnasia, dictatum est senum, acti temporis laudatorum. De reliquo si aliqua eorum scripta quæ adhuc in palimpsestis extant, relegamus; impositos quidem illos, informes, exiguos, hiantes deprehendemus, quos subinde ridere, semper aspernari cogamur. Imò aliquibus eorum qui vieta illa in cælum extollebant, si post multos annos eadem ex veteri arcula tanquam sacrum aliquid educunt Sodalibus ostensuri, perinde contingit ac bonis quibusdam viris, qui ex mediocri quapiam ciuitate Neapolim, Venetias, Mediolanum, aut Romam à pueris profecti, ibi patrias vrbes ædibus, villis, templis magnificentissimas prædicarunt, quoniam ita videbantur cum adhuc maiora inuisa: Nihil enim magnum, aut paruum nisi comparatum; Ijs nempe ubi in patriam remigrant, tum grandia illa quodammodo contracta videntur atque imminuta, & comitibus, siqui sunt apud quos eorum magnitudinem amplificauerant, pudet ostendere.

Porro quæ nostrorum discipuli ipsi hoc tempore componunt, vrbinitate, numero, sententiâ, toto demum orationis corpore veterum illorum epistolijs plurimum antecellunt.

Quid verò ni ita contingat? Quando præceptores illi in mediocribus vrbibus erant plerumque homunciones vaniloqui, nugatores nullius salis aut succi, quorum ineptis per imitationem in præterito sæculo nouam personam risus euocantem in Comædias inuexerunt. Si enim aut doctrinâ, aut ingenio præpotuissent, utique vel ad aulam, vel ad forum, vel ad aliud quidpiam præclarioris contendissent supra vrbem & ferulam.

Nostris verò sicut religiosa demissio ad scopas & ollas subinde abiicit quamuis altioribus pares, sic multos eorum scuticæ ac puerilibus elementis addicit, qui tamen & naturæ indole, & parentum educatione, & studijs in Societate confectis longè nobiliores spiritus, notionesque conceperint; quorum simulacra possunt in discipulos transfundere, & tanquam faces subdere illorum ingenijs.

Sequitur ut de tertia, quam numeraui magistrorum dote, hoc est de peritia docendi loquamur, quam aliqui minimam esse

esse in nostris grammaticæ præceptoribus vociferantur, ut potè rudibus illius professionis cuius agitatio in externis magistris vitæ æqualis fuit.

Hæc vñque reprehensio, quam ipsa experientia facile refellit, ut rationibus itidem refellatur, vocat nos ad explicandum discrimen quoddam sæpius observatum ab Aristotele inter facultates exequentes, atque videntes. Nempe in eo qui alijs vititur, magna peritia magnusque usus desideratur, ceu in architecto, in Duce: at illius qui aliena præcepta exequitur, sæpè ipsius videntis peritia defectum supplet. Nam & in exercitati fabri sub architecto experto ac sedulo ritè inædificant, & non veterani milites sub multarum palmarum ductibus naviter pugnant. Ita videmus in quibusdam sacris gynecæis condimenta quadam vel medicamina aut florum imitamenta perbellè conficere, etiam si non univèrsa quæ in his opificijs laborant, longum usum habeant; satis enim est si ad peritiorum documenta manum attemperent. Quid plura opus est? Vix unquam virius hominis quantumvis longævi, atque exercitati experimentum artem aliquam absoluit ac perficit: ideo artes erudiuntur atque augescunt in dies, quoniam artifices omnes quadamtenus exequentes sunt, dum servant præcepta sibi à maioribus tradita. Quæ de causâ modulatiùs nunc cytharam pulsât aut vocem flestit fidicen vel captor bimestris disciplinæ, quam post biennem exercitationem facerent qui musicæ inuocantibus operam dabant. Nam (ut Aristotelis vitæ verbis) *qui principia*

p. Elem-
ch. cap.
vlt.

invenere, exiguum promouerunt.

Vides lector quorsum euadat hæc oratio nostra. Siquidem iuvenes illi è nostris qui pueros docent, exequentur artem illam quam infinitis meditationibus, commentationibus, congressibus Societas elaboravit: sui que muneris præmonstratores, monitores, iudices habent. Præfectos studiorum in ea professione exercitatissimos, qui artem videntem obtinent, eamque per eiusmodi iuvenes ceu per exequentes administrant. Scilicet ars non tam debet esse in manu quæ agit, quàm in capite cui præcipienti manus obtemperat. Hanc vero artem quanto studio Societas persecuta sit, manifestum est ex ijs quæ Possevinus narrat de libro qui dicitur.

Ratio

Ratio Studiorum, quique pars non minima est nostri Instituti. Ad huius enim operis molitionem Claudius Aquaniua Societatis Præpositus Generalis ex omnibus Europæ Regnis viros in Societate literis ac docendi peritis clarissimos aduocauit; eos verò integrum annum Romæ detinuit, vt collatis diu noctuque sententijs, quid in vnaquaque huius professionis parte statuenda videretur decernerent. Deinceps eorum placitis in commentarium collectis, eadem ad omnes Societatis Prouincias misit, singularum suffragio rogato. Demum re maturè deliberatâ sententijs numeratis, rationibus expensis, hæc forma studiorum quæ nunc extat, scita est toti Societati præscripta. Sed quoniam leges & consuetudines similes sunt horologijs, quæ citò vel torpescunt, vel temerè circumaguntur nisi temperatores habeant qui laxatos funiculos protendant, rotasque aut resistentes expediant, aut inerrantes ebrrigant; ideo huic professioni præfectos ac vigiles Societas destinauit peculiare quidem in singulis Collegijs; generales verò in maximis academijs vniuscuiusque Prouinciæ qui studia in omnibus illius Prouinciæ Collegijs moderarentur. Tum verò statis diebus coram Rectore congressus habetur magistrorum, vbi disquiritur, ecquid detrimenti Scholarum disciplina patiatur, ecqua parte earundem profectus promoueri possit. Quid ergo mirum si, ceu puer exarandi aut ingrediendi rudis, sicut tamen peritus vel manum regat, vel maniculas retineat, & pro opportunitate contrahat, laxet, circumuoluet, nil peccat in motu; ita iuuenes nostri quanquam in docendo noui, tantis veteranorum adiumentis affabrè munus implent? Quamuis ne novos quidem eos dixerim qui diu apud nos discendo ipsam docendi artem, vel consuetudinem compararunt; sicut milites qui diu benè parum instructori vel centurioni, non imperitè postea obibit munus instructoris, vel centurionis. Simile hoc est ac si quis olim extra Assyriam vel Aegyptum per sese Coeli motiones & conuersiones vsque ad extremum senium obseruasset, eoque meliorem sibi artem esse iactasset quam Aegyptijs Assirijsque iuuenibus: illi enim non suis quidem, sed aliorum, sed æqualium omnium collatis obseruationibus eum vicissent. Denique nihil magis ratum ac vulgare, quam ibi artem optime tractari,

tractari; ubi ex professo, & collatis multorum flagrantibus studiis tractatur.

Reliquum esset, ut de postrema quam recensui praeceptorum conditione, hoc est de formatione morum disputarem. Sed quoniam ea quae circa illam dicenda sunt, etiam magistros superioris eloquentiae complectuntur, ideo in proximum caput, ubi de illis edisseram, id refero; Ad hoc, quoniam ea quae vel super diligentia, vel super peritia exposui, eoque magis fauenda iunioribus magistris, utpote saepe grauioribus & magis exercitatis, nihil super illis partibus adiungam capere consequenti.

C A P U T X X I.

An eloquentiae disciplinae Utilius ab externis quam a nostris curentur. Vbi an iure incusemur, quasi Tullianam Virgilinamque imitationem negligentes.

Aggredior iam disputare de altera magistrorum classe, qui latine non tantum balbutire docent, sed eloqui, disserere, orare, canere. Horum plerique apud nos, ut praefatus sum, in minoribus urbibus scholastici sunt, sed in doctissima ac facultate praecipui, re non modici, spe magni. Hos iterum cum externis nihil conferre attinet, quando iam superiori capite dictum est quales esse consueverint qui in secundariis ciuitatibus conducti ludum literarium curant. De nostris alia ratio est, utpote qui lapidem illum versant non auro gloriae allesti, quae parua externis inde proueniunt, sed Caelo; cuius Regnum hoc differt ab humanis, quod ministeria quae humillima sunt, amplissime remuneretur. Transeo tum vetera, tum remota, sed multos viuentes mihi prae-sentes nominare possum ex prima Romanae eloquentiae flore, qui urbes non maximas edocuerunt. Angelus quidem Gallus Maceratae humaniores literas tradidit, postea multos annos in hoc Gymnasio Rhetoricam plaudente Roma profes-

professus est, tum verò eiusmodi artium studiis in hac eadem Academia præfectus; tandem cum Murius Vitellescus Societatis Iesu Generalis Præpositus rogaretur à Marchione Spinola, ut virum designaret in latinâ scriptione laudatissimum qui Ambrosij parentis heredes in Belgio res gestas immortalitati commendaret, is præ ceteris delectus est. Vidi ego Franciscum Raulinum Vrbeutere pueros informantem, quem paulò post hac eadem Romani Academia Rhetorica magistrum eloquentissimum habuit: ex quo factum est ut Odoardus Farnesius Parmæ & Placentiæ, Dux idemque non ingenio, atque eruditione quàm ditione minor eundem vocauerit Ranutij primogeniti in vtrisque disciplinis institutorem; à quo deinde Ranutio paterni non minus ingenij, quàm principatus hærede in Parmensi Academia Theologicæ Cathedræ admotus. Quid plura? Famianus Strada, cuius nomen, ac laudes excipient omnes anni consequentes, solidum triennium exegit in Monte Sancto, hoc est in honesto quidém, sed exiguo Piceni Oppido, nec Urbis appellatione dignato.

Peruenio iam ad postremam ex propositis externorum magistrorum classibus, hoc est ad preceptores Rhetoricæ in gymnasijs amplissimis & frequentissimis; in quibus non diffiteor aliquos subinde fulgere quantum pretij magistros: Nec enim ita deliro ut monopolium literaturæ vel eloquentiæ huius nobis à naturâ concessum arbitrer. Quid tamen? Rara avis in terris. Cæterum si tales externos magistros cogitemus quales plerumque huiusmodi Cathedras implant, & eorum edita opera nostrorum præceptorum libris conferantur iudice literatorum populo, vtri meliores, satis liquet.

At illi Tullium, ac Virgilium propius imitantur. Super hoc in quo multi aut inscientes aut volentes errant, & nos iniurijs perstringunt, aliqua dicere oportet.

Duo sunt imitationum genera. Alterum est ab arte Picturæ; quod ut inane contemnitur à Platone, quia totum est in extimâ specie, veluti cùm aliquid pictum umbram quamdam viuientis præfert, motum ac spiritum viuientis nullum præfert.

Alterum imitamentorum genus non est ab arte seu primum,

num, sed à naturâ, quæ artifex est arto ipsâ lōge solentior. Per hanc enim patrem filius imitatur eumque representat non tam in coloribus & lineamentis (horum namq; non tanta similitudo parentis cum filio, quanta veræ animantis cum pictâ) sed in naturâ, in viribus, in voce, in gressu, in omni tandem actione vitæ.

Priorem illam similitudinem Tullij aut Virgilij sectantur non pauci ex ijs externis eloquentiæ professoribus qui nostros insimulant quasi ab illis magnis degeneres; nimirum personam quandam Tullianæ ac Virgilianæ dictionis per extima verba suis scriptis obducunt; cæterà exanguis, cassi, frigida, inertes.

Si enim ingenio Tullianum aut Virgilianum aliquid saperent, utique altiora cogitarent eosque magnorum aggressionem imitarentur; quorum alter in populo terrarum domino animorum habenas tenuit, alteri populus idem *in theatro auditus eius verbis surrexit uniuersus, & fortè Virgilium præsentem spectantemq; veneratus est, sic quasi Augustum.* Vix igitur raròq; continget, ut qui Tullianū aut Virgilianū ingeniū oleat, ætatem conterat in eâ umbratili palæstrâ, ex qua nec multum dignitatis nec multum utilitatis: vix enim vnquam vidimus eiusmodi homines, quod apud veteres Romanos vsu eueniebat, ad magna assumptos, aut honorificentissimè habitos. Nostrorum verò permulti utpote à dignitatibus Reipublicæ & sponte suâ, & nuncupati voti obice inexuperabili penitus distracti, munusque naturâ proni, quando ipsis inter nos otiosis esse non licet, munus illud libenter admittunt cum quo vino elegantioris literaturæ studium ac tractatio conceditur. Hi autem ingenio viuidi (magnum quippe ingeniorum delectum Societas habet in admissione, tum verò maximum in adlectione ad primas Cathedras in quâlibet disciplinâ) Ciceronem ac Virgilium representare student ut filij, non ut simulacra. Proprias scilicet, & præcipuas vtriusque laudes, quæ datur, comparare nituntur. Et quando vel callidi Societatis osiores, vel imperiti veterum laudatores queruntur, Muretos, Manutios, Sigonios in italicis gymnasijs defuisse postquam Societas rhetoricæ institutionis professionem asciuit, cogor paulò liberius quàm vellem de istis effari. Hos equi-

Author
Dialogi
de causis
corruptæ
Eloquii
lib.

T

dem

dem magnos inter grammaticos veneror, non prout grammaticę nomen vulgo despicitur, sed prout de illę præclariùs loquitur Quintilianus existimator utique non suspectus quippe non in rhetorica, quàm in grammaticâ minor. *Hæc profecto* (grammaticam loquitur) *cum brevissimè in duas partes dividatur, rectè loquendi scientiam, & poetarum enarrationem; plus habet in recessu quàm in fronte promittit.* Et postea cum demonstrasset Grammaticum multis disciplinis imbutum esse oportere, concludit. *Quò minus ferendi sunt qui hanc artem ut tenuem ac ieiunam cauillantur.* Grammaticos ergo præstantissimos eos fateor; quamvis enim & Muretus orationes euulgauerit, & Sigonius historica, alter tamen Oratoris, alter Historici personam non admodum supra mediocritatem impleuit: Grammatici uterque optimè, Sigonius & Antiquarij: Omnes verò de quibus dixi & corruptos latinorum codices in pristinum nitorem atque usum magnis laboribus restituerunt, & obscurioribus eorundem dictis lumen intelligentiæ atque eruditionis inspersere de bonis artibus egregiè meriti. De reliquo si forte vena aliqua Tulliani Falerni, ut ita loquar, eorum scriptis immixta, magnâ utique aquæ infusione sic diluta est, atque edomita, ut palatum fugiat. Atque ut hunc locum aliquando penitus excutiamus, evoluam apertius quod per similitudinem duplicis imaginis nuper adumbraui.

Fateor equidèm pauculos illos, quos nominavi, diligentiore anxietate adhibuisse in Tullianis verbis retinendis, quàm nostri generatim consueverint; operosius quoque veterum latinorum libros lectitasse; Quid tamè an idcò meliores vel ad dicendū vel ad docendū? Et quātum spectat ad verba, si vel omnis, vel præcipua scribentis laus in Tullianâ dictione versatur, hi quidèm non solum nostris, sed utrique Senecæ, utrique Plinio, alijsque veteribus præferentur, quippe religiosius Tullianam locutionem sectati. Quasi verò idem sit Tullianis vocibus loqui, ac Tullij stylum assimilare. An Eudoxia, quæ ex Homeri hemistichij centonem composuit, homericè scripsisse dicta est?

Porro duæ sunt orationis laudes. Altera versatur in ijs quæ pendent ex hominum arbitratu, quorum fuit, hæc vel illa ver-

la verba, hanc vel illam verborum structuram quasi latinitate donare. Altera constat ex ijs dotibus, quæ à naturâ præstantiam habent, quæque in omni gentium sermone eadem sunt, adeoque ab vnâ in aliam linguam transfunduntur; Voluti translationes, tropi, numerus, breuitas, perspicuitas, maiestas, varietas, acumen, vis demum suasionis, & eloquentiæ. Enimuero hæc sunt quæ Ciceronem eloquij principem faciunt & communem magistrum non eorum modò qui latinè scribunt, sed qui vernaculis vbiuis gentium linguis vtuntur, in quas utiq; linguas Ciceronis verba, dictionesq; non cadunt: Quemadmodum Cicero ipse Græcorum ac Demosthenis in primis se imitatore proferretur, quamuis alter Græcè scripserit, alter Romanè, ac proinde nihil in verbis dictionibusque conuenerint. Cæterum quoniam scriptores illi qui orationis laudibus à naturâ pendentibus eminebant, etiam verba iuncturasque verborum, feligere soliti erant quæ communi vsu probatissima essent, populo quidem intellecta, nobilibus ac literatis vsitata; ideo tum ex eiusmodi curâ, tum ex auctoritate ab alijs scribendi virtutibus profecta obtinuerunt apud posteros vt eorum sermo omnium purissimus & castissimus haberetur. Sed hæc postrema est inter eorum laudes, & tanquam cæterarum appendix, & leniculus fructus, qui statim exaresceret vbi vsus eiusmodi sermonis vt in linguis, ita in calamis extingueretur. Cum ergo illustrium scriptorum gloria multos allecetet ad imitationem, illi sane qui minùs ingenio pollent, facillima ad imitandum arripiunt, hoc est verba & phrasim; quod re ipsâ non tam imitari est, quam ediscere, vel transcribere: memoriæ quidem non rationis opus. In qua re similes sunt vt si quis in picturâ Raphaelem sibi proponens ad imitandum, in eo totus esset vt illud colorum genus eligeret quibus ille ad pingendum utebatur. Et ne fortè suspiceris hæc seditiosi esse ingenij, & discessionem à Cicerone machinantis, audi summum Ciceronis præconem atque cultorem, eundemque adulescentiæ rectorem, & eloquentiæ magistrum optimum, quem sæpe laudaui Quintilianum, à quo hæc ipsa maiori vt auctoritate, sic eloquentia disputantur. *Ea, inquit, quæ in oratore maxima sunt, imitabilia*

lib. 10.
cap. 2.

bilis non sunt, ingenium, inuentio, vis, facilitas, & quidquid arte non traditur. Idèdque plerique cum verba quadam ex Oratoribus excerpterunt, aut aliquos compositionis certos pedes, mirè à se qua elegerunt effingi arbitrantur: cum & verba intercidant, inualefcantque temporibus; ut quorum certissima fit regula in consuetudine, eaque non sua natura sint bona, aut mala; nam per se soni tantum sunt: neque id semel dixisse contentus, post pauca subiungit. Nec verò saltem ijs quibus ad euitanda vitia iudicij satis fuit, sufficiat imaginem virtutis effingere. & solum, ut sic dixerim, cutem vel potius illas Epicuri figuras imitari, quas è summis corporibus dicere effluere. Hoc autem ijs accidit qui non introspectis penitus virtutibus. ad primum se voluit aspectum orationis apparunt, & cum ijs felicissime cessit imitatio, qui verbis, & numeris sunt non multum differentes, vim dicendi, atque inuentionis non assequuntur. Neque satis habuit Quintilianus hæc de imitandi ratione sic in vniuersum dixisse; sed de ipsa Ciceronis imitatione, quam aliqui obtendunt, hæc habet. Otiose & supini se quid modò longius circumduxerant, iurant ita Ciceronem loquutum fuisse. Rursus verò intelligens quanti esset cauere errorem illum supra expositum, in quem trahit plerosque vel ignoratio rei, vel facilitas tenuitati blandita, repetit. Imitatio autem (nam idem sepius dicam) non sit tantum in verbis. Illuc intendenda mens, quantum fuerit illis viris decoris in rebus atque personis, quod consilium, quæ dispositio, quam omnia etiam quæ delectationi videantur data, ad victoriam spectent, & quæ sequuntur. Ita Quintilianus: & verò non hanc ingloriam imitandi Ciceronis viam inire: quicumque ingenij viribus Ciceroni propiores extiterunt. Hi namque licèt illum tanquam numen aliquod eloquentiæ venerarentur, non sic desilierunt imitatores in arctum, ut eos Cicero in indictum verbum efferre pueret; Hanc enim legem non duo Senecæ, non duo Plinij, non, ut Historicos transeam, Grammatici ipsi religiosissimi hoc est Quintilianus ac Gellius acceperunt; sed in eo Ciceronem sequuti sunt ut quemadmodum ille totus ex se aptus est, atque ut de illo Quintilianus ex Pindaro enunciauit, non aquas phruas colligit, sed viuo gurgite exandat, & succo suo styllum composuit, quo nullus vel ad alendum dulcior, vel ad alliciendum suauior, vel

lib. 10.
cap. 1.

vel ad persuadendum nervosior, vel ad mouendum concitator; ita illi studuerunt vt in quantum opus erat & scriptio- nis genus exigebat, easdem virtutes assequerentur. Et quem- admodum Cicero neminem ex veteribus sibi imposuit eum legem sermonis, sed carptim ab omnibus elegantia no- bilibus voces optimas & sono, & significatione, & perspicui- tate delegit, multasque feliciter ac prudenter audax non du- bitauit effingere; ita illi non sic in verba Ciceronis iurarunt vt vel ad varietatem, vel ad numerum, vel ad rerum Tullio intraçtatarum explicationem ex aliorum etiam hortis multa decerpere, aliqua etiam huic prius inaudita procreare veri- ti sint. Hoc videlicet est Tullianum esse, non rescribere quæ Tullius scripsit, quod librarij etiam faciunt, sed eas opportu- nè sectari virtutes & laudes quas Tullius scribendo qua- siuit.

Recentibus verò latinis non ea quidè licentia est vt no- uas voces producant extincta iam in vsu loquentium latinâ linguâ: quemadmodum post arefactam syluam nulla iam fo- liorum nouitas: Sed ex probatis auctoribus eiusdem linguæ tanquam e sericis filamentis versicolore telam contexere debent. Scilicet nullum scriptorem proferes ingenio præ- stantem, qui vni se sponte mancipauerit in loquendo.

Eadem ingenij mediocritas eosdem de quibus dicebam, continuit in alienis excutiendis, cum sua promere diffide- rent: ac veluti steriles senes alienos filios adoptarunt, educa- runt, opulentarunt, adeoque multam eruditionis, minimam inuentionis laudem adepti. Scilicet suorum inopes sunt qui sollicitè aliena curare & possunt & volunt. Qui autem sic per se tepidi, steriles, timidi sunt, quem, rogo, ardorem eloquentiæ, quam feracitatem inuentionis, quam audendi alacritatem & gloriam ingerere discipulis possunt? Simula- crum nescio quod eloquentiæ illis ostendunt, faciem eloquē- tiæ non ostendunt. Multa in prælectionibus memorant ele- ganter, quæ facta sunt, quæ singularia, quæ tanquam histori- ca, quibus denique memoria ditescat; vix aliquid docent, quod vniuersè atque æterno tempore verum sit, quod philo- sophicum, quod rationis scientiam alar, & grauidet.

Equidem adeò ad veritatem non ad voluntatem scribo,
adeò

ad hoc me à partis studio in sentiendo parum seruo, ut aliquid dicturus sum quod à me nemo expectaret. Prestantiores habuit, & quantum prælagire licet, habebit Respublica scriptores humaniorum literarum inter externos quàm inter nostros. Id tamen fidenter adiungo; magistros eiusdem facultatis præstantiores plerumque ex nostris esse, ac fore, quàm ex externis. Vtrique parti & experientia suffragatur, & ratio. Nam de primo, ecquem Ludouico Ariosto, aut Torquato Tasso habuit Societas exequandum, hoc est Poetis nemini Græcorum Latinorumque indubiam victoriam concedentibus? Nec aliter sentiam de Guarino, de Chiabrera, de Ciampolo inter Italos, de Salustio Bertasi domino, deque Ronsardo inter Gallos. Causam haud difficile inuenias. Prætereo, quod externi literis dediti numero poenè innumerabili nostros excedunt quare nil mirum si omnium optimi potius inter milles quosque, quàm inter denos reperiuntur: sed aliam de causam magis propriam. Nam inter externos aliqui sunt, quamquam ingenio summi, otium ac famam præcuris ac fascibus amantes. Hi forensia ac ciuilia repudiantes, sapientiam tamen volunt non tam syllogismorum telis hirtam atque horrentem, quàm eloquentiæ floribus inodoratam & hilarem. Hi ergo lauros impensè colunt, steriles quidem arbores, sed peramanas, nullâ hieme arescentes, & fulminum securas. Quid miremur si aliqui eorum, succum, ac neruos à Lyceo, colores, ac vestes à Parnasso mutuati, Poesim edunt quæ non tantum aspectu, sed incessu, hoc est viribus, pateat Dea?

Eiusmodi vates in Societate nunquam exorti; nec facile exorientur. Qui enim inter nos ingenio summi, quales Suarius, Valsquius aliique persimiles, hi à moderatoribus adduntur disciplinis illis quæ per se nobilissimæ, quæque plus conferunt ad Catholicæ Ecclesiæ bonum, ad eoque maiori sunt in pretio apud nostros. Vincimur ergo propter eandem causam, qua victos literis Romanos à Græcis ad suam ætatem Tullius affirmat, quoniam *facile erat vincere non repugnantes*; quippe cum Romanis pulchra facere quàm dicere antiquius foret. Quocirca nunquam in Societate Princeps maiorum gentium in hac venustiore literaturâ regnabit nisi fortè

1. Tusc.
in princ.

forte aliquis, qui non tantum primas exedras, sed primariam inter scholasticam gloriam parasset Lyceum, Musis, ut ita dicam, à Pallade concedatur.

Sed non minus ex hac ipsa ratione conficitur illud alterum quod enunciaui, quodque pariter luculento experientia testimonio confirmatur, nostros præceptores eloquentia externis plerumque maiores. Vix enim inter externos vir inuenietur ingenio naturâ experrecto, & philosophiæ radijs inardescens, cui tanti sit literarium ludum reuoluere, & eadem quotannis recinere adolescentibus plerumque vel signibus vel procacibus, & si quid pretiosissimum promitur, id vel negligentibus, vel aspernantibus: immenso utique temporis laborisq; sumptu, qui si stylo impenderetur, copiosam daret segetem scriptionis immortalis. Quare si Pontanum excipias, quem tamen inter primi subsellij vates non cenfeo, vix vllum reperia ex optimis vel poetis, vel oratoribus, vel historicis, ne tum quidem cum omnia externorum erant, cui linguâ æquales suos, & non tantum calamo posteros edocere placuerit.

E diuerso ex nostris qui ad eloquentiam ac numeros natâ ac proni sunt, si celsiore sapientiâ quantumuis instructi non vsque adeo tamen in eâ emineant ut illa regali tanquam iure vindicet eos sibi, malunt sæpe tum suâ sponte tum moderatorum impulsu in humanioribus literis quasi in inferiori cœlo fulgere, quàm in diuinioribus tanquam in supremâ sphaerâ vanescere. Nec tamen, ut dixi, datur ipsis (ceu externis, & nemini mancipatis) ut inter nemora & secretum degant sibi & musis, neq; ut in plateis stylû, quin simul in exedris você, exercent. Cum ergo hi sint homines peringeniosi & profana ac sacra sapientiæ mysterijs septennium edocti, longe robustiorem argutioremque proferunt orationem ac poesim, quam plerique ex illis externis præceptoribus qui ingenio tenues, quique philosophiam vel ne pictam quidem conspiciat, vel tantum pictam & in vmbra, non in puluere atque in acie sicut nostri. Cum tamen & Cicero asseueret, *quid quid in eloquentia effeceris, id se non rhetorum, sed Academicis spatijs confectum*, & Auctor dialogi de causis corruptæ eloquentiæ, hæc primâ & præcipuâ dicat esse *neglectâ sapientiæ studium*.

Si quis.

Si quis mihi sic disputanti repugnet, pronoco ad populum, quo vniuersos simul accepto iudex nemo maior, nemo melior; Is porro uti antefert maximos illos primo loco memoratos à me Ariostum, Tassum, Guarinum, alios, poetis nostris, ita nostros tum Poetas, tum Oratores, tum Historicos longè nobilitat supra externos præceptores quos vidit Italia; imò & Europa, si Belgium excipias ubi magna stipendia magnusque honor summus etiam literatos ad eum ludum allexere; adeoque tres quatuorue professores Belgium habuit inter quos & inter optimos ex nostris dubium styli certamen. Sed certè numero vincimus tum hominum tum prouinciarum. Cæterum si de Italiâ nostrâ loquamur, quæ tamen styli nitore quodam ac mollitudine cæteris nationibus amire videtur, quis audeat comparare cum plausu & gloriâ quibus florere Favianæ Prolesiones atque Historia (ut Massæum atque alios transeam) cum eâ mediocritate in qua iacent Muræti orationes, aut Sigonij narrationes, nisi quantum has materiam pulchritudo ac maiestas non parum erigit? Nam de carminibus nihil attinet dicere. Italia siquidem vix vnum ex eiusmodi professoribus post Pontanum vidit, qui versus ediderit, nisi forte pedibus tam enervæ, ut vix dum egressi, prope ac breui subliterint.

Superest ut edisseram de ultimâ parte, quam prædixi in puerorum institutore necessariam, hoc est de opportunitate ad mores ritè formandos. Quare de re plures de industriâ scripserunt. Quare in re satis per se apertâ, & alijs pertractatâ non multus ero; Contentus eiusdem Quintiliani, hoc est ethnici hominis iudicium rescribere; quod pudor sit Christianis eam probitatem in magistro seligendo negligere, quam primo loco requisierunt vel ij qui omnia ad mortalia hæc bona dirigebant, posthumarum remunerationum ignari. *Sylvijs quidem, inquit, scholas prodesse, moribus autem nocere constaret; potior mihi ratio viuendi bonæ quam optime dicendi videretur.* Ideo inferius monet: *Tradendus, eius artis magister erit, quorum imprimis inspicere mores oportebit. Quid ego non idcirco potissimum in hac parte tractare sum aggressus, quia non in cæteris quoque doctoribus idem hoc examinandum quàm diligentissimè putem, sicut testatus sum libro priore; sed*

lib. 1. c. 2.

lib. 2. c. 2.

inquit.

sed, quod magis necessariam eius rei mentionem facit, ætas ipsa discipulorum. Nam & adulti ferè pueri ad hos præceptores transferuntur, & apud hos iuuenes etiam facti perseverant: adeoque maior adhibenda tum cura est ut & teneriores annos ab iniuria sanctitatis præceptoris custodiat, & ferociiores à licentia grauius deterreat. Et paulò post. Sumat igitur ante omnia parentis erga discipulos suos animum, ac succedere in eorum locum; a quibus sibi liberi traduntur, existimet. Ipse nec habeat vitia, nec ferat. Deinceps eiusmodi mores ac virtutes particulatim in magistro requirit, quæ num in externis, & conducticijis magistris promptum sit inuenire, unusquisque per se di iudicet. Progreditur inde ad eas magistri dotes quasi secundarias quæ doctrinam continent; sed capite sequenti, sic tandem concludit. Sit ergo cum eloquentia, tum moribus præstantissimus, qui ad Phœnicis Homerici exemplum dicere ac facere doceat. Et verò quasi spongiosa ac tenerior discipulorum ætas, & perassidua illa magistri cum discipulis consuetudo omnium æquè formarum bibula; sed perinde etiam ceu candida lana, aut nouum dolium, coloris, vel odoris semel contracti retinentissima, conficiunt ut nihil ad duraturas puerorum virtutes magis valeat quàm probitas, & cura præceptoris. Hæc verò quis neget à nullis potius expectanda quàm à viris qui nuncio rebus humanis remisso Cœlum habent in votis vel solum, vel certè primum; quique non aliâ gratiâ laborem perstinacissimum puerilis institutionis susceperunt nisi ut inter ipsas Castalias vndas pueris expetitas cœlestem rorem propinarent?

Id an re ipsâ præstet Societas, testis Sacramentorū frequentia in nostris gymnasijs, piæ sodalitates puerorum sub Deiparæ clientelâ institutæ in eiusque obsequium sedulò incumbentes, assiduæ ad pietatem adhortationes magistrorum quæ à suggestu, quæ priuatis in colloquijs cum discipulis; immundorum auctorum seuera proscriptio, exacta morum disciplina, quæ nihil licentiæ permittit vel opibus, vel nobilitati, vel ingenio; Denique testis Europa, testes Pontifices, Reges, populi, qui nunquam cessarunt aut operam Societatis in edocendâ iuuentute tanquam moribus ac Religioni fructuosissimam collaudare, aut nouis Academijs, ac gymnasijs

Adsp.
251. cir.
ca decre.
sū Trid.
sess 23.
cap. 18.

eamdem præficere. Hæc quoniam in omnium oculis atque ore versantur, putidum esset singillatim recensere. sufficiat grauissimum illud iudicium amplissimorum Patrum quos Christi Vicarius præfecit interpretandis legibus Tridentini Concilij. Cum enim de Seminarijs ex eiusdem Tridentini præscripto institutis ageretur, super eorum magistris ita placu-
nè rescripserunt: Si reperiantur Iesuitæ, cæteris anteponendi sunt.

C A P V T XXII.

Narratur causa irarum Iulij Scotti in Societatem. Excitantur aliqua eius effata aduersus magisterium nostrum in humanioribus litteris, ac præsertim, quod longior mora in grammatica, quod præstantium scriptorum interpretatio & imitatio neglecta, quod argutiole audius quesita, quod obscuritas amata.

ANteponunt ergo nos cæteris tum re ipsâ Pontifices, Reges nationes, tum perhonorifico decreto Coetus purpuratorum Patrum quibus Christiani populi cura ac sollicitudo non leui ex parte imposita est: at non anteponit nos cæteris Iulius Scottus: ita vt dicere fortasse liceat:

Magno se iudice quisque tuetur.

Victrix causa deis placuit, sed victa Catoni.

Equidem dum de homine isto incidit sermo, vix imperare mihi possum vt moderationem illam dicendi quam & mihi præscripsi, & in alijs nostrorum requiro, nihil transiliam. Porro non hominem auerfor, sed crimina: ab homine quidem omnes odij causas procul habeo. Nam & genus reuerëor, cum quo, si humana hæc aliquid essent, præclarum mihi dicerem meum fuisse commixtum: & proceres ex eodem genere præstantissimos noui, atque in primis Ranutium Scotum Præfulem ornatissimum, qui summis legationibus in Heluetiâ, Galliâque perfunctus, & inclyti Antistitis, & Pontificij Nuncij numeros omnes impleuit tum consiliorum prudentiâ, tum morum innocentia. Ipsum verò Iulium peculiari

tulari nomine amo, utpote à quo multos annos frater meus in Grammaticâ, atque Humanitate institutus est. Sed miror, ac doleo sic eum impotenti perturbatione animi transuersum agi ut in Societatem à qua diu altus, & eruditus est, tantum veneni euomat, quantum ab eâ lactis hausit. An ipse fortè de nostris humaniorum literarum studijs demissè iudicat, ex suo profectu æstimans vniuersè disciplinam Societatis? Tami modicus enim in his euasit: qualem demonstrant eius versiculi nescio qui paucis hâc annis editi qui pedibus claudicant, dum hanc vocem *lares* utrâque syllabâ producit; Nec tamen pedum defectu laborare videntur, cum sint omnino pedestres. Et verò quicumque vel eius libros leſtitabit solacismis subinde scatentes, vel ipsum hominem coram excusserit, utique tam pusillum in hâc facultate deprehendet ut non iudicio, sed exemplo institutionem Societatis in hac politiore literaturâ eleuare possit. Sed immeritò sui profectus tenuitatem Societati imputat; ni Solis vitio vertendum sit quod non in quolibet solo eius radijs grauidato bellè flauescat seges, atque vna dulcescant. Nec tamen ego Iulium Scottum in illiteratis planè hominibus censeo; nam & aliqua eruditione imbutus est, & in Philosophiâ, ac Theologiâ tardus potius quam elumbis. Sed certè nemo sanus adeò illum extollet ut eum parem iudicem studiorum scriptorumue Societatis asseueret. Enimuero si Barclaius personatis verbis aliquid aduersus hæc nostra studia balbutiuit, si Schoppius post Societatis scholas alibi collaudatas irâ in aliquos nostrum percitus, contra hos Societatis labores defæuijt; utique eiusmodi viri literatorum apices, sumpsere superbiam quæsitam meritis, & si fortè ex prauâ affectione animi, certè non ex eiusmodi literarum inscientia deerrarunt. Video quid Scottus sit responsurus. Se quidem nihil affirmatè asseruisse. Nimirum quasi tristitiam rerum modesta quadam locutione mitigaturus ita plane fatetur: *Notant tamen aliqui, Patres Iesu-
suitas in Grammaticis plurium annorum spatio quàm re vera fieri
posset, discipulos detinere: nec operam ponere ut explicare no-
rint libros eorum auditores. In Rhetoricis iam Stylum non cura-
re, paruo aut in nullo habere pretio Ciceronem, Virgilium, simi-
lesque in Rhetorica facultate Principes; his præferre moderniores
quosdam,*

quosdam, & in quibusdam solum argutis tanqu岸endis, solumque coarctandis studium impendere parum sollicitos de observandis hactenus traditis Rhetoricarum praeceptis esse obscuritatem amare: Quae tamen an vera sint aliorum iudicio relinquit.

Sed verbis relinquit, quod animi moderationem simulans, fidem sibi, nobis detrimentum augeat; re autem non relinquit, quando Regibus, ac populis auctor est ut alijs magistris utantur quam nostris; eisque modum proponit quo servato illi prae nostris sint profuturi.

Verum antequam ultra pergo, sentio lectorem exigere a me ut euoluam, quid nam hominem stirpe nobilem, naturam non malum, & in Societate educatum ac professum, tam immani odio in eandem inflammaverit. Dicam ut res est, quodque innumeri sciunt: nec enim usque adeo insanirem ut pro tuenda Societate, quam unius Coeli demerendi studio adoptavi, calumnias exstruerem mihi Coelum obstruaturas.

Fuit inter nos Iulius Scottus vita innocens, ingenio mediocris, studio non indiligens. Nocuit illi, quod prodesse debuerat, paulo liberalior nostrorum moderatorum in iuvenilibus muneribus fauor datus & sanguini & moribus, sed non aequè debitus vel acumini, vel scientiae. Ideo quanquam descriptione frigidus, linguam infans & haerens, mediocritatem in multis non assecutus, in nullo praetergressus, postquam Romae triennem inferioris Grammaticae Scholam tenuit, quarto tandem anno ad Humanitatis exedram prouectus est, haud multam cum dignitate huius Academiae, minore cum discipulorum plausu, ut memini: quippe labes, quae ipsi inerant, omnes expositae atque in cute, adeoque vel pueris intellectae, eius infantiam aspernantibus. Post haec Theologiae curriculum cum peregit, ingenio non hebes, studio assiduus, sed lentus tum cogitatione, tum lingua, satis scientiae comparavit, palaestrae parum. Hinc accidit ut postremo theologi studij anno ipse a Praeposito Prouinciali memoratis familiae, atque innocentiae dotibus allecto Subdocentis, seu Academici, ut aiunt, officio dignatus sit; quod uni ex optimis discipulis imponi consuevit. At idem cum sui periculum fecisset expositis thesibus unius peculiaris materiae, ut inde iudices

dices de more conijcerent num honestè de vniuersâ theologia esset publicè disputaturus; repudiatus est quod insolens atque inauditum in eo qui tali munere fungeretur. Deinde in patriam sibi Prouinciam regressus philosophiæ prælegendæ admotus est in Parmensi primùm, postea in Ferrariensi Gymnasio; sed utrobique parum decorè. Similis enim erat ac Argentarius, qui non planè facultatibus defectus, sed præsentî ære destitutus, nequit statò die ad syngrapharû acceptarum rationes pecuniam repræsentare, adeoque decoctoris notam patitur licet habeat in bonis. Sic ille in eâ philosophicâ arenâ cum celeres animi motus non haberet, subinde opprimebatur non tantum à Collegiis, sed à discipulis siqui paulò acutiores erant; Idem tamen ubi per otium meditaturus secedebat, sæpè aliquid commentabatur quod si in tempore respondisset, secisset theatro, ac muneri satis. Sed ut vultus ita ingenium nemini minùs aspectum quam gerenti. Fugebat Iulium hæc inualetudo celeritatis, ac facundiæ ad disputandum: adeòque auebat post philosophiam theologiæ contemplatricis magisterium. At nostris moderatoribus aliter visum, tum pro gymnasiis quæ nobis creditæ, & quibus optima debemus, emolumento ac dignitate, tum pro Societatis decore, tum etiam ne ipse Iulius quippe oneri impar, honore ipso dehonestaretur. Opportunior em ei duxere moralem theologiam, cuius professio ut extra scholasticas concertationes est, ita nihil palæstræ, nihil improuisum, atque extemporale desiderat. Sed quemadmodum pleraque alia vitia bonum illud quod immoderatè quærunt, quærèndo perdunt, ita nihil honori comparando nocentius quàm immodica honoris cupido. Quispiam sæpè numerò qui posset inferiorem facultatem honestè profiteri, superiorem inhians, vel cum dedecore repellitur, vel cum dedecore impetratis fruitur. Omni ergo opere Scottus ad sublimioris theologiæ cathedram adnitebatur; immotis ad hæc moderatoribus nostris. Tandem spe abiectâ meditari, discessum, ratus, in aliâ Religiosâ Congregatione faciliorem sibi aditum ad exedram concupitam. Et quidem post beneuolas monitiones, hortationesque, facultas ei factâ à Mutio Vitellefco Præposito Generali Societatis ut ad alium Ordinem transiret, Sed

in

in horam abiturus ecce tibi sententiam vertit, & Religiosos illos quibus cum conuenerat, eum adeuntes ac deducturos irritos vrbane dimittit. Paulò post ab eodem Præposito Generali Carpenfi domui regendæ præponitur. Neque mirandum, quod homini in religiõ demissione, & constantia minus firmo regimen illud, quamuis tenue crederetur. Vbi enim aliquis naturâ non prauus est, sed lapsu quodam animæ vel negligentia deflexit in obliqua, præsentissimum sæpe remedium est quo reuocet se ad rectum, si alios regat: & nemo viam diligentius seruat quàm qui alios ducit. In ea igitur procuratione nuncio accepto quòd Comes Ferdinandus Scottus eius consanguineus Venetijs ægrotaret, iniussu eiusdem Generalis illuc festinauit, excusans rei necessitatem moræ impatientem. Nec propterea aut punitus, aut reprehensus. Post multos dies reuertitur; Romam aduocatur, vbi non paucos menses honestè habitus. At defuncto Mutio, cum ageretur de successore sufficiendo, ideòque in vnâqueque Prouincia duo suffragatores eligendi essent; Iulius à Vicario Generali in patriam Prouinciam remittitur, in qua ius habebat suffragij. Sed perinuitus, ac diu reluctatus discessit; vtpotè qui fortasse turbas Generali Congregationi clamstruebat. Cum autem Laureti substitisset, binas epistolas accepit, quas ei Rector Lauretani Collegij honoris, atque vrbانيتatis ergo (quod sæpè fit inter nostros) obsignatas vt erant, adeòque inuisas reddidit. Nomen scribentis in calce nullum: manus eadem, eademque vtrique sententia: Ca-ueret in Prouinciam redire, quippe ibi haud honorificè excipiendus. Has ille litteras cum Rectore, qui nunc est huic Romanæ Prouinciæ Præpositus, communicauit: ex illisque subuereri se affirmabat ne fortè molirentur Patres in eâ Prouinciâ à Prouinciali Congregatione illum: excludere tanquam reum. Eam verò suspensionem Rector abstergere nititur, affirmans nefas cuiquam fore illum excludere quem ipse Vicarius Generalis eâ gratiâ remitteret vt Congregationi interesset. Sed sponte prolabentem quæcumque leuis aura prostermit. Iulius iter vertens Venetias contendit, religiosum habitum ponit. Enimuerò Societatis gubernatores quâ epistolis, quâ missis nuncijs, debiti ac votorum ad-
monere,

monere, veniam criminis offerre, ad reditum cohorrari. At omnia in cassum. Quin, vt commune est odisse cui debeas quod maximè nolis, librum edidit, cuius titulus *Iulij Clementis Placentini ex Illustrissima Scottonū familia de potestate Pontificis in Societatem Iesu: vbi totus est in pugnando, primæuum Societatis spiritum cecidisse, plurimum labis à Societate importari Christianæ Reipublicæ; idè eius leges funditus evertendas, priuilegia abroganda, munera in alios transferenda. Quamuis enim multa horum non nisi dubitanter, & flexiloquus enunciet, mens tamen scriptoris nemini legentium ambigua.*

Cum verò nihil apud sapientissimum Pontificem liber ille confecisset Pater Vicentius Carassa nouus eiusdem Societatis Generalis Præpositus, vt Iulij salutem vtcumque curaret, sponte potestatem ei obtulit alium religiosum Ordinem quantumvis laxiorem ineundi: Sed quoniam nulla progenies feracior in maius quàm peccatum, Iulius libertate illà delectatus neque iam nominatim Societatem, sed religiosa vincula vniuersa perosus, vsum eiusmodi potestatis repudiavit. nullaque impetrata Summi Pontificis venia iam plures annos exutâ religiosâ veste atque obedientiâ viuere ausus est. Atque vt multi non ea eligunt quæ antea licere compererint, sed quæ ad libidinem elegerunt, licere deinceps asseuerant, librum alterum euulgauit inscriptum: *Iulij Clementis Scotti ex Comitibus Placentinis Illustrissimi Philosophi, Theologi &c.*

De obligatione regularis extra regularem domum commorantis ob iustum metum.

De iure tuendi famam.

De apostatis, & fugitiuis. Quæ opuscula non aliò euadunt, quàm vt eas honesti, ac liciti regulas comminiscatur vniuersè ex quibus aliquam suo facinori excusationem prætexat, vt per se patebit vnicuique legentium.

Cæterum si, quod ait Seneca, *Oratio vultus animi est*, ex huiusmodi titulorum inanitate hominis animum intuere. Hæc Ep. 115. omnino rei series est: Cætera quæ à Iulio, sparguntur in vulgus, planè commenta.

Et sanè vterque Scotti liber satis refutatur granissimo iudicio Rom. Pontificis. Nam, quod ad primum, sapientissimus Princeps

Princeps eo libro nihil motus est ut vel leges nostras immutaret, vel privilegia contraheret, vel munera decerperet. Imò nostra confirmavit, defendit. Quod ad secundum, non modò transfugium illud Iulij non approbavit, sed peregit cum Serenissimâ Venetorum Republicâ, ne Iulio ceu Religiosi Ordinis desertori Venetijs impunè degere liceret.

Quoniam tamen Iulius in priore libro subinde provocat ad verba ipsa nostri Instituti, & quædam asserit eâ confidentiâ, quam sola veritas loquenti præstare solet, idèò non credulis, & scribentis asseveratione veritatem metientibus imponat, pretium operæ mihi reor identidem examinare quæ obijcit.

In præsentia verò de his dicam quæ nostra Rhetoricæ studia perstringunt: non quasi ea sit in eiusmodi studijs per se auctoritas Iulij Scotti quæ refutationem aliâ postulet quàm silentium, sed quia cum ipse omnes vulgi criminationes nobis intentaverit, vnus in hac lite totius vulgi personam agit; Neque vulgus contemni potest ab ijs qui non sibi, sed mundo viuentes, indigent ad exercitationem virtutis præsidio famæ, hoc est rei maximè vulgaris. Age igitur.

Nasant, inquit, aliqui Patres Iesuitas in Grammaticis plurimum annorum spatia quàm se verà fieri posset discipulos detinere.

At enim sol plurimum mensium spatio quàm fieri posse videatur, arborum germina in agendis radicibus distinet sine fructu, sine flore, sine fronde, sine nomine, at non sine ipsorum bono, ut scilicet eorum fecunditas non hiemis inclementiæ committatur, sed vernæ lenitati tanquam nutrici beneficiæ reseruetur. Ita pueri si in primâ illâ vitæ tempestate vbertatem suam effundant, nec potius in firmandis latinæ linguæ radicibus contineantur, flores dabunt breuiter de cideos, & infructuosos. Vti senectam prudentia, iuuentutem ingenium, ita pueritiam memoria vindicat sibi. Sætionis igitur ætas illa, non frugis ne herbescentis quidem, Idèò cum apud veteres Romanos, tum apud nostros, linguarum præceptis, & scriptorum monumentis ediscendis conclusa. Audi Quintilianum: *Memoria, inquit, præcipuè firmatur atque alitur exercitatione, & in ijs de quibus nunc loquimur*

non otiosius, quæ, nihil dum ipsæ se se generare queunt, præ se sola est, quæ innare curam docentium possit. Greci sanè, quibus linguam nullam non vernaculam pueri docendi erant, quæ ad literales disciplinas præpararentur, eisdem geometricis initiabant, utpote quæ cum sint manifesta, & iam à magistris inuenta, nullo ingenij negotio percipiuntur, sed solas exercent phantasiam ac memoriam præ illa linearum ac rationum multitudine: quæ duæ facultates in pueris prævalide. Nihil ergo expedit intempestivam fertilitatem à pueris exprimere, sed eorum phantasiam ac memoriam etiam tum vacuas seminibus implere in tempore germinaturis,

Neque verò diuturnus ille labor superuacaneus pueris ad ipsam grammaticam condiscendam. Quippe ut philosophus observat, duplici facultatis recordatio est, *memoria & reminiscentia*, quam vocant. Illa ex acceptarum imaginum copia atque agilitate, & ex peruis canaliculorum transitu, percipiacique organi acie tota pendet. Hæc multam rationis operam continet; nec aliunde fit (sicut quicunque rem attentius meditatus deprehendit) quod facilius quam profam. versus memoremur, & ex versibus italicis potius certa lege similiter desinentes, quàm liberos; denique potius sermones quos intelligimus, quàm quorum sonum audiimus sententiam non assecuti. Porro reminiscentiæ multo magis, quàm memoriæ fructus est linguarum adeptio, quippe quæ linguae per multos canones, multamque analogiæ notationem in breue rediguntur ex infinità illà verborum & elocutionum multitudine per quam patent. At pueri quantum adultioribus memoriæ præstant, tantumdem reminiscentiæ, hoc est ingenio decedunt. Ideò nihil mirari cunctispiam linguæ impedita lectio, scriptio, locutio absolute quaesita; vix de huius temporis ac laboris parte statim, ac pueris. Cum ergo linguae præcepta fore inextinguibilia sint, cum reuerior ætas nullam reminiscentiam cum nomenclatore interitis gerat, cum studium illud sit. tantum & laboris plenum, quæ duæ res sunt inimicissimæ pueris, utpote notitiam voluptatis, vix vllum honestatis sensum habentibus, multorum puerillorum, annorum est grammaticæ disciplina, quæ tamen, ut ille ait, *hæc fundamenta soliditer interis, quicquid superstruxeris, eruetur.*

Quint.
cap. 4.
lib. 1.

X

Et

15.7.

Et verò adeò ab hoc peccato diuturnioris moris in grammaticâ scholas nostras alienas scio, ut ex maiorum testificatione qui alios præceptores audierunt, compertum habeam, longè grandiores natu fuisse tunc quos grammaticæ institutio continebat; & hoc idem videre licet hoc tempore in cæternorum gymnasijs. Imò si verum fateri libet, potius dum nostras rhetorum aut philosophorum classes intueor, adeò tenellis auditoribus confertas, infirmiorē aetatem disciplinis tam grauibz onerari doleo, haud infens Platonem in sua Republicâ nō ante trigessimū annū iuuenes inducere in ardua philosophiæ. Quocircā non moram, sed festinationem nostrorum iustius damnares, nisi hanc excusaret necessitas ex hominum vfu profecta. Vbi enim ætas aduenit officijs civilibus idonea, illicō iuuenes à sapiētiæ itaquam vberibus auelluntur, quasi iam solidiori dape nutriendi. Cæterum non aliam existimo causam cur alumnorum excellentiam seges æuior sit quàm soli ac seminum probas promississet, nisi præcoxiorem culturam: Quam tamen haud ego præcoxiom dico vbi ingenium ante annos adoleuit; ut enim animantium in animorum non eadem omnibus est perfectio ætatis mensura; Quod si quispiam in gymnasijs nostris ante diem sapiat, nil vtilius, quàm ut ad superiores classes præproperum adiutum nanciscatur.

Pergit affirmans, notari nostros quòd minus satagunt, ut auditores sui sciunt auctores explicare. Vide quam ingenuè agam: do tibi quod opponis, sed vereor, ne ipse quid opponas non planè intelligas. Explicant quidē nostri præceptores Grammaticis suis Tullianas epistolas, Quintilianas Elegias, & similes elegantiam cum planitate componētia; curasque ut à discipulis: nam partes explicare, nam explanationes ipsæ memoriæ mendantur, insigantur, necolantur: hoc enim puerilem facultatem non superat: at vera ut pueri intelligentiam ac peritiam quandam communem acquirant interpretandi latinos auctores inexplicatos à magistro, haud quidem præceptores operam ponunt, ne operam ipsam perdaunt. Cum enim scriptores qui elegantissimi, idem sint figurarum saltem leuiorum pleni, ac præsertim ellipsoes, quæ breuitati atque acuminē feruient multa verba tacite intellecta

locum amputat, quò caspidina & vibrans locutio mihi; verū
que illos intelligere rationis atque ingenij negotium est;
nec in solis verborum scurra acceptorum cognitione versan-
tur. Perinde ac epistola per compendia literarum extensa
perfacilis quidem lectus est homini rerum perito, ex materia
scriptionis, atque ex praecedentibus & consequentibus
compendiaris illas notas interpretanti; at non ita pueris
quantumvis elementorum potestate carentibus: multa enim
ibi legere rationis est, non otulorum. Et verò si quis scrib-
tus inspenderit, quod Chrysippus apud Gellium vidisse visus
est, pluraque sermonis locutiones per se ambiguas depre-
henderet, quando ex unaquaque per se considerata duo vel plu-
ra accipi possunt: sed materia conditio, & proximorum
iunctura, quò sita sit, necesse est & commune, sit cer-
tam significationem contrahit. Novi hominem quòd dicitur
cum ostentis Talliandè officij disputationes exercitigra-
tia Gallicè verberis, incidens in eum locum apertissimum,
condente carbonem adarebat capillum (sermo est de Dionysio
Tyranno saromina suspecta adeoque etiam tonsorij culti)
ita reddidit, ut ablativum instrumenti samentis pro ablativo
temporis, sententiam putaret: quoties canderet carbonem
toties sibi Dionysium adussisse vnum aliquem ex capillis.
Quæ interpretatio vti, si grammaticam vim verborum spec-
as, dissentanea non est; ita si rem, & si contextum conside-
res, est perridicula: Idem verò grandior factus cum ei ne-
cessitas obligisset perlegendi gallicum librum, neque is gallicū
coquidquam sciret, octo decemue horarum disciplinā co-
peruenit, ut quæ gallicè scripta erant oculo percurrentes, ita
licet securus ferre ac festinans respondentibus vocibus red-
deret; Tantum ratio valet supra doctrinam ad scriptorum
intelligentiam. Certè pueris qui tirocinium nostrum ineun-
tes vel in planissimis latinorum librorum haerent; post bre-
vem illam cessationem à studiis, per quam multa quæ didice-
rant excidunt, tamen clara eadem sunt quæ antea cæca,
quippe adulto iam rationis lumine.

Sed Iulij Scotti accusationes persequamur. *In herbis viti-
iam styli non curare*: Ego verò conquerendum potius reor,
quod plus æquo & temporis & cura styli cultura sibi arri-
piat;

piat, quando stylos, cum vestis corpori, servire debet sententiam non dominari. Sed stylo plurimum damus, quia eius studiis, humana mediocritati facilius: faciliora. Siquidem quæ minora. In qua re nimio opere extrinsecant, nostris non planè innocentibus. Cæterum rhetoricæ ad persuadendum ac mouendum natæ minime eademque infima pars in stylo est. Et Aristoteles certè in suis de hac arte libris, hoc est in opere Aristotelicorum iuxta & humanorum diuinitimo, postremum eumque breuissimum tractationis locum stylo impertijt; qui color potius, ac veluti coma eloquentiæ dici potest, quam præcipuum membrum. Quotus quisque nunc est qui vel Homerum, vel Pindarum, vel Sophoclem, vel Euripidem, ex Græco stylo æstimare possit? Estamen Homerus Epicorum, Pindarus Lyricorum, Sophocles, & Euripides Tragicorum principes agnoscuntur; quippe non styli merito, sed rerum: Nec aliter Demostheni contigit inter Oratores. Audi non hirtum quempiam ex Arabum scholâ metaphisicam rusticitates suas honestantem ex alieni leporis contemptu, sed philosophorum cultissimum Senecam.

Ep. 125. *Nimis anxius est te videri verba. Et compositionem mihi Lucili nolo. Habes maiora quæ cures, quam quid scribas, Et non quemadmodum.*

Hæc cæ gratiâ reputo, non ut in Societate styli neglectum excusëm, sed ut nimiam potius sollicitudinem doceam, quasi plura sit orationem pingere quam nutrire. Cæterum aut nostra cum externorum scriptis comparentur, aut nostrorum alumnorum cum externorum alumnis; enimmvero patebit hoc differre quæ alieno de fonte manant, ac de nostro, quod illa plerumque in vnum stylium deflunt; imò verò ne in omnes quidè ac præsertim nobilissimas styli partes, sed in duas omnium infimas, linguæ elegantiam, ac numeri modulationem. Nostra verò & hisce duabus styli laudibus haud minora sunt, & ad hæc præstantioribus tum styli, tum rerum dotibus longe vincunt: et si, quæ humana imbecillitas est, aliqui nostrum in stylo nimis anxij, & rerum plus æquofueri. Quoniam verò Scottus vulgi ritu recentia semper æcufat, videamus ecquid paucis hisce annis styli in Societate syhaescat. Ac ne per omnia percurram, quod multæ prolixitatis

limitatis foret ac modis, ex hac vna Romanâ Academiâ, quæ omnium princeps ac tanquam mater & rector, de cæteris iudica. Orationes quidem hic habitas atque enulatas referre nolo: quippe innumerabiles, & limatiorem stylium lectori non tam largientes vt suspiciendum, quam soluentes vt debitum: quando iam eloquentiæ nostræ non est illa sanguinaria, & pugna, quæ apud veteres in iudicijs, vel in senatibus ad vincendum; sed blanda & pacata ad exornandum. Accipio alias scriptionum species, in quibus per se maior rerum, minor verborum sollicitudo. Neglexit ne stylium inter Antiquarios Donatus in *Roma*? Rusticè ne scripsit super philosophiâ Gallutius in *Ethicâ*? Incultum vocaueris Ioannem Rho in *Apologeticis*? Licentior ne tibi videtur Bidermanus in *Delicijs*? Quid Ferrarius in *Hesperidum* libro? Quid Favianus in alterâ Decade *Belgica Historiæ*? Queris poetas? Quam emendatè, quam latinè, quam eleganter cecinerit idem Bidermanus in *Lyricis*, Donatus in *Epico*, Sanctius, ac Giattinus in *Tragicis*? Enimverò hæc pauca quæ ex vno Societatis gymnasio vnum ferme decennium expressit, eas sunt, quæ cum omnibus externorum tota Europa degentibus libris hoc Christi sæculo editis super styli nitore, ac præstantiæ certamen non reformident. Porro ita de meis sodalibus eloqui fiduciam meritorum arbitror, non arrogantiam. Quid plura? Vt pateat quanti sit styli apud nostros; minimum præfero Societatis professoribus, hoc est me ipsum, quippe in latinitatis magisterio non vltra progressum, quàm vt in summam grammaticam classem absens magistri vicarius quatuor ipsos dies edocuerim; postea disciplinæ illi dedicatus quæ impexam barbaricam quasi roboris argumentum ostendit. Nilominus cum in ea sodalitate versarer ubi permagnus honor stylo est, temperare mihi non potui quin super styli naturæ, virtutibus, ac vitijs, libellum qualemcunque protulerim. Sed accusatores nostri non satis stylo datum intelligunt si quid rebus detur, quasi hominum animi chapelecomis ritu solis verbis, hoc est solo aere, benè vescantur.

Sequitur tertia reprehensio. *Pauca autem nullo habere præcepto Ciceronem, Virgilium, similisque in Rhetorica facultate principes; his præferre moderniores quosdam.*

Quæ-

Quæro, quid sit haberi in magno præfato scriptorem alium quem à quadam litterarum universitate vel Academia Credo, illum tanquam exemplar discipulis proponere, eundem ediscendum ad verbum illis imperare, libros illius è suggestu exponere, editis voluminibus commentarijs laudibus ornare, imitari. Hæc omnia præstat Societas in Ciceronem ac Virgilium: Nam Cicero quidem in omnibus classibus explicatur, atque ediscitur; ut potè cælus varia opera disparibus omnium ætatum capibus exequantur: Virgilius vero in superioribus, quippe excelsus vel in fistula. Vtrumque eruditissimis commentarijs illustrant, Tullij quidem Orationes multas Nicolaus Abramus, Virgilium vero univ. sum. (præterea breviores notas eiusdem Abrami) Ludovicus à Gerda, & Jacobus Pontanus, viri recte locupletissimi. Ad hæc nostri omnes utrumque in cælum extollere. Sufficiat ex immenso agmine paucos seligere, sed primariæ auctoritatis inter nostros. De Virgilio quidem habes Vindicationes Virgilianas Tarquinij Gallutij, quibus nihil in eam honorificentius: habes iudicium Famiani Stradæ in secundâ Academia, ubi & nigras animas vocat, qui labem in Virgilio notabant; & illum tanquam Parnasi Principem reueretur. De Cicerone quas non spargit laudes aut idem Tarquinius tum in oratione tum in carmine, aut Famianus in univ. so Prologionum volumine, aut Guinissius in dissertatione illâ ubi querit, utrum ingenio celsior, Virgilius an Tullius; & utroque æquius collaudato Tullium præhabet. Quid pluribus opus est? Nullus stabitur assensus, quo gymnasiorum nostrorum ubique gentium parietes, Tullij Virgilique præconijs non circumfunderent; hoc enim argumentum nostris præceptoribus familiarissimum est usque ad satietatem auditorum.

Et tamen non hanc erga magnos illos reuerentiam externi exhibere. Quot Virgilij reprehensores, atque in primis Castriuectrius. Taberlinus noster refutavit. Sed in Tullium liberior antiquit obrectatio. Certè Seneca ubi vitia compositionis enumerat, ita scribit. *Quid de illis inexistens, qualis Ciceronis est, deus: & mollior desinens, nec aliter quam solet ad moram suam pademque respondere.* Et Quintilianus ille in Ciceronis laudibus tam multus, tamque magniloquus, postquam

quam ait ibeum consecutum esse apud posteros; *sic Ciceronianus* lib. 10.
non hominis sed eloquentie sit nomen. Subdit tamen: *Quam* cap. 16.
quam stetit ipsum in fastigio fateor; ac vix quod ad se potuerim
inuenio, fortasse inuenturus quod adhuc absisterum putem (nati
 ferè sic docti iudicauerunt, plurimum in ea virtutem, non nihil
 fuisse vitiorum, & se ipse multa ex illa iuuenili abundantia coer-
 uisse testatur) tamen quando nec sapientis sibi nomen minimè
 sui contemptor ascinit; et melius dicere certè data longiore vita;
 & etate ad componendum securiore potuisset, non malignè crediderim
 defuisse et summam illam ad quam nemo propius accessit. Sed
 minus timidè adhuc in Dialogo de causis corruptæ eloquentiæ,
 quem eruditorum consensus eidem Quintiliano adscribitur.

Priores, inquit, eius orationes non carent vitijs antiquitatis
 lentus est in principio, longus in narrationibus, otiosus circa ex-
 cessus, tardè commouetur, rarè incalescit, pauci sensus optime;
 & cum quodam lumine terminantur: nihil excerpere, nihil refer-
 ro possis: & velut in rudi adfuso firmus satis pariet, & durus ul-
 rus, sed non satis expolitus, & splendens: pèrgit sugillans &
 rotam fortuna, & ius verrinum & illud tertio quoque sensu in
 omnibus presententiæ positum: esse videtur. Suprà vòd cum
 narrasset, Ciceronem à Caluo quidem malè auduisse tanquam
 solatam & enervem, à Bruto autem tanquam frastuonem & clamo-
 rem, subiungit, si me interroges, omnes mihi videntur verum
 dixisse.

Quantas, rogo tragédias excitaret vulgus literatorum in
 nostros præceptores si de Tullio sic loquerentur verhetor
 le summus Tullijque amantissimus loqueretur? Nimirum om-
 nia in humano ingenio ludare vel adulantis est, vel meriti
 ex rumore credentis, non ex arte dignoscentis. Quod au-
 tem Scottus addit: His præferre moderniores quosdam, ex pio-
 rationem exigeret. Quippe si moderniorum nomine designat
 omnes qui post Virgilium Tulliumque vixerunt, hortum quæ-
 dam aliquos licet absolute illis posthabeamus, in quibusdam
 virtutibus tamen præferimus. Alla enim sunt præstantissi-
 mum esse, ac in cunctis præstare. Itaque auctor dialogi de
 causis corruptæ eloquentiæ nil veretur asserere: Cicerone mihi
 Carum, & delectior, & in verbis magis elaboratur. Quocirca
 non optimum, sed optimos imitatur, sicut apes non ex vna

rosâ mel fugit, nec Zeufis pulcherrimâ, sed pulcherrimâ accersuit quod ad earû instar Helenâ fingeret. Certè nō ad vnius Tullij imitationē nos cohortatur præceptor optimus Quintilianus. *Non qui maxime imitandus, etiam solus imitandus est.* *lib. 10. cap. 1.* Quid ergo? non est satis omnia sic dicere quomodo Marcus Tullius dixit? mihi quidem satis esset si omnia consequi possem. Quid tamen nocet vim Caesaris, asperitatem Cælij, diligentiam Pollionis, iudicium Calui quibusdam in locis assumere? Nam præter id quod prudentis est, quod in quoque optimum est, si possit, suum facere, tum in tanta rei difficultate unum intuentes vix aliqua pars sequitur. Idòque cum totum exprimere quem elegeris, penè sit homini in concessum, plurimum bona ponamus ante oculos, ut aliud ex alio hæreat, & quo quidque loco conveniat aptemus.

Hæc ergo nostrorum est præceptorum persuasio, & consuetudo: eos in quorum libris virtutum cumulus excellentissimus est, ita cæteris anteponunt, ut quod in singulis excellit non aspernentur: Nec enim opera ipsa ex Cicerone, quod vulgi est, sed Ciceronem ex operibus æstimant, quod sapientis.

Si verò *moderniarum* vocabulo latinos è Societate scriptores indicat Scottus, falso falsius quod opponit. Cedo mihi vel unum ex recentioribus qui prælegatur in Scholis nostris quique non integram earum ditionem veteribus relinquat; cedo mihi vel vnum ex nostris cuius scripta eiusmodi iudicium aut prodant, aut indicent quale nobis Scottus affingit, quique summos illos alicuius recentium latinorum non dicam æquatione laudis, sed comparatione violaverit. Haud fortasse inficiabor non neminem existere in Societate, cui tam insulse, ut dicis, palatum sapiat. Ut enim in amplissimis hortis vel regalibus filices, ac lappæ, ita in magno cretu quantumvis, lecto, hebetudo aliqua, & fatuitas iudiciorum. Quid tamen? An quoniam Romæ nonnulli Ennio, Lucretioque Virgilium, Lucilio Horatium, Fabio Pictori Livium postponebant, vaiuersè Romanis eam dijudicandi peruerstatem affinxerint? Nimirum quæ optima, non eadem publici saporis sunt. Neque vlla est hominum multitudo, in qua plures si proprio iudicio, & non aliena auctoritate ducantur, bona & optima non promiscuè habeant. Ita in gemmis,

mis, in marmoribus, in picturis, in statuis, in ædificijs, denique in omni rerum genere, ac præsertim artificiorum usu venit: quod fastigium perfectionis contingit, oculos fugit; nec dignè suspicitur quoniã vix aspicitur. Locatus quis in monte, coelo contiguus videtur ex imo suspectantibus, quorum aciem vtrumque immaniter superat: sed hic idem peruidet quantum ipse coelo sublit. Ita se res habet in quolibet artificum genere nisi affectus iudicium corrumpat. Proceros à summis turba non discriminat, quoniam utrosque intento in sublime visu ægrè assequitur; at proceri ipsi se à summis facile discriminant, quoniam & se & illos clarè oculis metiuntur. Equidem sanctè iurare possum, qui inter nos ingenio eminent, adeò Ciceronem, Virgilium, Ovidium, aliosque eiusdem æris anteferre nostris omnibus, ut apud eos nostra quæ splendissima, cum ijs comparata, quasi cicindela in solis radio vaneant. Id verò meritis damus, non vetustati; Aliquos enim externorum quos vltimum sæculum tulit, ceu Ariostum, Tassum, aliosque, summis veterum opponere supra non timui. Quod si boni viri nescio qui è nostris in familiari sermone Perpinianum Ciceroni, Pulcarellum Virgilio, Stephonium Senecæ parem faciunt, hoc ipso nomine ab alijs perspicacioribus despiciuntur, ceu qui plumbum artificiosè incoctum non discerneret ab argento.

Satagunt quidem nostri ut non solum veteres illi, sed etiam aliqui recentiores in puerorum manibus sint & merito.

Primum quia multa noua aut Naturæ, aut artis reperta, aut recentis ciuilitatis instituta antiquis ignota, adeoque indicta, commodis locutionibus explicantur à recentioribus.

Tum verò potissimum quia plurimum è Christiana Religione est, ut exprimendis rebus sacris atramentum inspergatur, quo nullus color melius pingit, diutius viuit; neque sacræ scripture validius aliquod inuenitur pietatis fomentum, tum legentibus tum scribentibus. At multi ab hac abstinebant, ut ait ille.

Propter egestatem lingue, & rerum nouitatem.

Imitari enim, uti dicebam, facile, adeoque commune; inuenire perarduum, & ideo perrarum; Quæ causa fuit, cur plura sæcula vix alios dederint italicos versus quam
Y
amato.

amatorios ; quia scilicet Franciscus Petrarca Italicae Lyræ Princeps, in eo affectu, quantumvis modestissimè, vel lusit, vel deliravit : posterì verò, quod frequens est, argumenti vitium imitati, modestiæ virtutem neglexerunt. Ita planè res sacras plerique tanquam latinè non effabiles præteribant, alij emendicatis è veteri superstitione vocabulis pia intelligebant, impia sonabant ; dum *vestales* pro sanctimonialibus dicebant, & *litare dijs manibus* ponebant, vt sacrificare pro defunctis, explicarent : atque alia eiusdemmodi sexcenta. In qua re & ipsi meritò castigantur à Iusto Lipsio, & (vt Maffseium laudans supra indicaui) optimè de Christianâ Republicâ Societas merita est, atque in primis præter Maffseium ipsum Orlandinus ac Tursellinus in liberâ oratione, Stephonius in vineta ; qui ritus nostræ Religionis non latinè tantum ac dilucidè, sed eleganter, sed lautè, sed magnificè, sed multiformiter expresserunt primi. Hoc idem postea secuti alij ex nostris, immensam in vtroque dicendi genere locutionum syluam edidere, ex qua sylua non Idola, sed Cruces elaborentur. Neque horum labor proficiens fuit ad vtendum tantum, sed etiam ad inueniendum ; vt enim qui aquam ex ignoto fonte haustam propinat, non tam per aquam illam, quàm per fontis notitiam prodest, ita scriptores illi dum tales dicendi modos inuenerunt, simul venam atque artem similes alios pariendi legentibus indicarunt. Præter id quod ipsa argumentorum quæ inibi tractantur pietas vel per se sola, valet vt eiusmodi libros expediat fortiri apud adolescentes celebritatem ac pretium. Quippe sicut inter venena ea nocentissima quæ suauissima, ita nil conducibilius publicæ foelicitati, quàm vt in animi ferculis gratia salubritatem comitetur.

Progreditur accusatio Scotti. *In quibusdam solum argutijs conquirendis, simulque coarctandis studium impendere.*

Nuper enumeravi complures qui singulari cum plausu hoc postremo decennidè Romano Collegio prodierunt : Horum plerique ab argutijs alieni, alioque ornatu conspicui : Nec enim vnus eloquentiæ vultus. Hi sunt Gallutius, Bidermanus, Donatus, Sanctius. Alij porrò sic arguti, vt argutiæ ipsæ non solum habeant acumen, sed pondus, vt Famianus præfer-

præsertim in Historia. Omnes certè non in solis argutijs solliciti, sed in elegantia, sed in inuentione, sed in sententiâ. Cæterum argutias istas, & conclusum dicendi genus, quæ tu vir bone contemnis, in pretio habuerunt laudatissimi veterum tum scriptores tum præceptores. Porro antitheta eximie collaudat Aristoteles in Rhetoricâ: conclusum dicendi genus Cicero suadet in *Bruto*. Idem Cicero licet fermè vel forensia vel politica in Orationibus ageret, eiusmodi salibus haud parcè illas aspersit, quod ostendit ex professo Famianus noster.

Quintilianus verò non præcepto tantum, sed exemplo argutijs patrocinatur, nam vel in didascalico opere naturâ seucriore, quàm hilariore, vix periodum absoluit sine cuspidè, sine ictu. Quid verò? an Ovidium, an Lucanum, an Senecam, Curtium, utrumque Plinium, Persium, Statium, Iuvenalem, Tacitum, Claudianum, Martialem, Ausonium, omnes denique latinorum clarissimos reprehendes quoddargutum, adstrictumque dicendi morem adamauerint? Sane argutias quasdam frigidas, quasitas, inanes iure damnaueris; quæ tamen multis placent, quoniam vel in illis aliquid ingenij non planè agrestis effulget: ceu aurum vel ostrum adulterinum nec pretio nec emptoribus caret, quoniam & artem requirit, & visum delectat. De reliquo ut hæc ornamenta Principes dedecent, popularibus conceduntur, sic argutiolæ illæ leuiiores magnis quidem scriptoribus indecoræ, at inferioribus atque in tenui argumento non inconcessæ.

Verùm de hoc loco latè disputatum est à me in libello de stylo. Id vnum ingenuè subiungam; ut in Societate nostrâ multo plures mediocres, quàm optimi sunt (scitè enim Tullius, *omnia præclara rara*) ita plures esse qui vil ore illo, quàm qui splendore argutiarum subtegmine orationem expingunt: Nec tamen idèò damnandi: sicut neque plebeias nuptas reprehendes, quæ margaritis carentes, corallinis monilibus præcinguntur; nec pauperum mensas, qui saccharo emendo impares, defruto dulcedinem cibus inspergunt. Scilicet quamuis hæc delicatiorum oculos, aut palatum offendant, vulgares delectant: at nil adeò ab omnibus de-

sertum quam quod plane inornatum, atque insulsum.

Sed Scotti criminationem sequamur. *Parum sollicitos de observandis baſtenus traditis Rhetoricæ artis præceptis.*

Ambigua est hæc accusatio: ais ne forte, aliam nos artem Rhetoricæ docere ac ab antiquis accepimus? Ab hoc delicto nos purgant quot quot è nostris scribendi præcepta tradidere, Cyprianus, Famianus in Prolusionibus, Causinus, Gallutius de Tragædiâ, Comædiâ, atque Elegiâ, Donatus in Poeticâ, alij. Etenim apud hos veterum placita facta testâ.

An potius obiectas, ea præcepta nostris in scholis edici quidem, sed à discipulis non seruari? Et si de pluribus loqueris, verum loqueris: Quemadmodum inter Grammaticæ discipulos vix habemus qui Aluari canones, tametsi quam accuratissimè inculcatos, solacismis nihil violent. Enimuero quonam pretio emendi essent præceptores, si quid optimum factu sit, non tantum nosse darent, sed posse? An vbi saltatorius magister discipulis monstret quo pacto bellissimè ad caprearum imitationem libretur corpus micantibus perneciter pedibus, confestim discipulorum multi eam saltationis elegantiam exequentur? Sic pugiles, sic cantores, sic phrygiones, sic denique artifices omnes quanquam optimè edocti; pauci tamen id habent vel ingenij vel dexteritatis ut à documentis illis in agendo non declinent.

lib. 20. cap. 2. Adde, licet præcepta quibus seruatissimum optimum perageretur, una & eadem sint, non tamen eadem esse præcepta, quæ pro singulorum facultate, atque ingenio singulis congruunt. Nec enim cui pubertas vocem asperauit, conueniunt oxiphoniæ præceptiones; quæ à puero melos eliciunt longè iucundissimum. Vidit hoc sæpè laudatus à me Quintilianus. Tum, inquit nouum Oratorem instituens, *in suscipiendo onere consulas aas vires: Nam quedam sunt inimitabilia quibus aut infirmitas natura non sufficiat, aut diuersitas repugnet: & paulò post. Sed ne ille quidem, inquit, doctor quanquam omnia quæ recta sunt, velit esse in suis auditoribus plenissima; in eo tamen cui naturam obſtare uideris, laborabit: Non in quolibet solo aut fraga seueris aut rosas: Quamuis enim illa in suo genere præstantissima; tamen, non omnis sero omnia tellus; adeoque sapientis agricolæ est non tam optima serere, quam semen.*

fementem ex ingenio humi deligere.

Concludit Scottus hanc expostulationem in hæc verba. *Obscuritatem amare.* An forte quis putat nos dedita operâ obscuritatem sectari? certe scriptorem vix ullum intuenias adeo delirum: Nam vt commodè Phauorinus iuuenem illum obsoleta affectantem monuit apud Gellium: *Quicumque non intelligi cupit, summo compendio id obtinebit si taceat.* Scriptor quilibet vel docere, vel placere studet. At, quæ non intelliguntur, neutrum efficiunt. Ergo scriptor quicumque, ni plane infaniam, obscurus esse non querit. Sed id potius, vt reor, sibi voluit Scottus, amari à nostris talem dicendi characterem qui re ipsa est obscurus. Verutamen hoc ipsum apertè reuincitur. Reputemus enim quibus nam nostrorum Societas vniuersa primas deferat, quosque apud suos discipulos, vt inter recentes, maximè extollat atque imitandos proponat: hoc est Orlandinum, Maffieum, Tursellinum, Stephonium, Sacchinum, Pontanum, Gallutium, Stradam, Guinifium, Bidermanum in soluto sermone: Stephonium, Gallutium, Pulcarellum, Sarbiefcum, Guinifium, Inninum Bidermannam in carmine. Obscuri ne hi? Nunquam hoc audiui. Obscurus quidem Bandinus, obscurus Donatus in carmine. Sed licet hi, ac præsertim Donatus, in multis excellant, cum obscuri sint, in tenebris iacent, nostris ipsis, nedum discipulis penè inuisi atque ignoti. At aliqui ex nostris etiam viuentibus obscuri: fateor; sed & alijs scribendi virtutibus aliqui ex nostris vacui, quid mirum quod etiam perspicuitate: vt pote quæ omnium maxima eademque (vt Aristoteles notat) pœne insociabilis cum maiestate sermonis; quam omnes querunt, aliqui verò aut nimis aut infelicitè affectant? Ideo Quintilianus: *Plerumque accidit vt faciliora sint ad intelligendum, & lucidiora multò quàm à doctissimo quoque proferuntur.* Nam & prima est eloquentia virtus perspicuitas, & quò quisque ingenio minus valet, hoc se magis attollere & dilatare conatur: vt statura breues in digitos eriguntur, & plerumque infirmi minantur. Nam tumidos, & corruptos, & tinnulos & quocumque alio cacozelia genere peccantes, certum habeo non virium, sed infirmitatis vitio laborare: vt corpora non robore, sed valetudine inflantur; & recto itinere lapsi

lappsi plerumque diuertunt. Erit ergo obscurior etiam quo quisque deterior. Quid ni ergo aliqui ex nostris præsertim iunioribus, vel immodicè granditatis anxij, vel in Latio adhuc hospites verius quàm ciues, obscurè scribant? Sed hæc obscuritas nec amatur ab ipsis, nec illos cæteris amabiles facit. Id tamen obseruari par est: faciliora semper esse, quæ dictione pedestria, & sententijs leuia. Nec tamen maior Cicero in paruulis quibusdam epistolis puerilem captum non prægressis, quàm in orationibus & in philosophiâ, ætatem ac doctrinam requirentibus in lectore. Neque Catullus tantus esset si omnia eo stylo scripsisset quo primum, idemque apertissimum Epigramma ad Cornelium Nepotem, & nisi nuptias Pelei ac Thetidis cecinisset tuba quidem grandiore, sed infirmiores aures obtundente. Quæ laus clarè dicere si nihil dicas? vel certe si expositum, illudque multis verbis ac detriuiio sumptis: qualem habent perspicuitatem plerique illorum qui nos de obscuritate criminantur? Haud pretium est operæ id multà lectione intellexisse, quod intellectum speramus. An insulsam aquæ perspicuitatem vino anteferas, opaciori quidem, sed simul ad voluptatem simul ad robur validiori? Inter aquas ipsas perspicui magis lacus, quàm fluuij, quoniam illi torpentes, hi actiuosi. Apertam quærimus dictionem, at non rebus inanem, atque elanguidam, sed succi plenam, sed argutam, vibrantem. Ille cum laude planus est in scribendo, qui cum lectissima scribat & conditissime, cum his duobus maximam quæ sociari potest planitatem coniungit.

Vt ergo multa iam contrahamus in pauca: Societatis præceptores haud morâtur pueros diutius in grammaticâ quàm eos moratur ætas, interioribus disciplinis immatura: imò festinatio accusanda esset nisi eam alia necessitas excusaret.

Exercent ipsorum magis memoriam in ediscendo, quàm ingenium in intelligendo, quia ea facultas in pueris maxima, hæc minima.

Non stylum negligunt, imò satis superque excolunt, licèt non in eo ponant omnia, ceu multi solis verbis inferuientes.

Ciceronem Virgiliumque maximopere exornant, laudant, longe sequuntur, & vestigia semper adorant: sed aliquas virtutes,

tes, in quibus alij à Cicerone ac Virgilio excellunt, non aspernantur, ita suadentibus magnorum & præceptionibus & exemplis.

Eosdem verò recentioribus nostris infinitè præferunt quicumque inter nos ingenio & famâ clarent; licet fortasse mediocritas quorundam haud probe internoscat quid inter hos ac illos distet.

Rhetoricæ artis documenta à veteribus accepta fideliter iunioribus tradunt in edocendo; illorum verò in scribendo eò quisque seruantior quò ingenio ac doctrinâ melior.

Obscuritatem non amant; imò qui inter nos laudatissimi, iidem apertissimi. Aliqui tamen obscuri non studio, sed infirmitate; quorum scripta iacent apud nos; Alij obscuri quibusdam videntur quia sententijs præualidi, acres, ac spissi; ita ut caligantia ad eam vehementiorem lucem ingenia propriæ tarditatis vitium in alienam obscuritatem transferant; quibus ingenijs nihil perspicuum præter inane.

C A P V T XXII.

An Societas satis consultò negotium suscepit pueritiæ latinitatem docendæ.

Libellus ille qui Marianam auctorem proficitur in titulo, disputat, ut memoravi, haud satis consuluisse Societatem sibi, dum instruendæ latinis literis pueritiæ curam assumpsit; nec enim, inquit, opera pretium æquat. Ingens quippe Societatis incommodum; quando solidum triennium aut quadriennium, bona scilicet pars florentis ætatis & ad magna studia peridoneæ, atteritur in tenui grammaticæ ludo; mentis cum labore summo, proneptu nullo. At caritatis est ætulam illam bonis moribus affire. Quid ni ergo, inquit, vilissima etiam artificia profiteamur ut puerorum plebeculam vel mechanicam nostræ faciamus disciplinæ, adeoque vniuersum illum teneriorem gregem probitatis lacte educemus? Sic ille: sed mirificè aberrat à vero.

An caritas quærit quæ sua sunt? An virtutem, non dicam ad

ad Christianorum, sed ad Ethnicorum doctrinam propriam magis utilitatis, quam publici emolumenti vna committitur? Potius id heroicum, quod tibi pernoxium, Reipublicæ saluberrimum, ceu mors Attilij pro patria. Quod si valet in communi, quanto magis valet in Societate, cuius institutio tota in publicam utilitatem spectat, adeo ut eius fundator Ignatius præoptaturum se dixerit propriæ salutis incertum, alienæ utiliter deservire, quam extra omne suum discrimen, pariter ac proximorum emolumentum, sine morâ Deum adipisci.

Neque interim tempus illud quod pueris edocendis impenditur, doctoribus ipsis inane prorsus elabitur. Si enim grammaticæ rudimenta traduntur, facilis doctrina docenti est, neque temporis indiga, neque operosæ cōtēplationis; adeoque spatium ferme omne quod à schola vacat, præceptori vacat integro ad priuata studia. Si cui autem adultior & eruditior discipulorum classis commissa est, haud leue calcar subest ad politiores literas lectione ac stylo persequendas. Tunc enim officinæ artium magis feruent cum earum opificia pluribus instruendis expetuntur. Et verò nisi magister consummata iam peritiæ sit, nemo discipulorum plus discit quam is qui docet. Interim maturatur iuuenis præceptoris ingenium; & semina illa quæ antea is acceperat ex trienni cultu philosophiæ, annis ipsis tanquam hibernis niuib. clam confecta, longè vberius germinant, cum ipse ex eo ludo ad Theologiæ disciplinam transfertur, quam si adhuc imberbis intempestiuus scientiam illam non magis celsam quam arduam aggredere.

Non diffiteor commodius nobis fore si tempus illud liberum ab eâ grammaticæ procuratione nobis fluere. Quid enim aut cibarijs fundatores, aut gratijs populi, aut Deus æternâ felicitate remuneraretur, si nihil ea provincia nobis incommodaret? Porro in humanis nil pretium habet nisi iactura. Cæterum aio, non ita illos annos intercidere, nihil ut segetis futuris etiam & grauioribus ministerijs aut pariant aut foueant.

Cur verò, inquis, non omnes artes etiam sordidissimas amplexamur? Quia non possumus. Utinam singulis nobis mille.

millena essent brachia, ora, corpora, ingenia! nihil tæderet nos ad infima descendere ut omnes Christo lucraremur. Ut enim Heraclitus ab Aristotele laudatus dum in casâ furnariâ calefieret, & quosdam ad se aduentantes, sed loci sordibus retentos vidisset, *astedite*, inquit, *nam hic quoque sunt dii immortales*; ita nihil abiectum nihil despicatum est nobis ubi pretiosum illud sit quod diuino sanguine stetit. Sed quando non omnia possumus, Reipublicæ utilissima seligimus. Quis autem non intelligit quantum ad bonos Reipublicæ mores præstet eruditio præ cæteris illius partis, quæ pars in ciuitate potētior, & ingenio sagacior, & doctrinâ venerabilior? Huiusmodi autem sunt non qui mechanici, sed qui literati; Ab his leges, ab his exempla, ab his auctoritas. Tanto igitur plus momenti est in horum, quam in aliorum institutione, quantum plus ad vitam confert curare in humano corpore præcipua viscera, quam exteriores artus in quos ab illis aut sanitas, aut corruptio emanat.

At, inquis, expectari posset donec adolecentes inirent grauiora studia. Mirificè falleris. Ut enim peregrini quo in vrbe diuersorio instantem sitim sedant, ibi coenant, ibi pernoctant; ita vitam ineuntes qua ex Academiâ prima grammatices elementa comparant, in eadem, si magistri suppetant, postrema disciplinarum spatia decurrunt; Sic arbores quo in solo radices agunt, ibidem flores ac fructus edunt; sic animantes ibi plerumque adolescunt ubi nascuntur. Præsertim cum permulti sic ad studia contendant sicut esurientes ad mensam; necessitate primum extimulati postea voluptatē indulgent. Quot sunt qui nihil supra latinitatis cognitionem à studiis initio petunt, dein verò experta sciendi dulcedo, degustatæ gloriolæ sitis irritata iam non extincta, & magistrorum suasio, ad altiores, sed minus necessarias disciplinas impellit? Porro Grammaticæ schola Philosophorum ac Theologorum nutrix est, & seminarium. Quicumque nos celsioribus cathedris dignatus humilioribus leuare contendit, similiter facit ac qui Eridano vberimum illum alueum intactum relinqueret, fontis ignobilitatem ac tenuitatem intercidere vellet.

Quid dicam ad illud vltimum quod opponit Mariana:

Z

Casi-

Cassinensem Ordinem diu in hac eadem curâ puerilis disciplinæ exercitatum eam postea dereliquisse? Iniquo me in loco versari video; vbi vel Societatis institutum damare debeam, vel Ordinis præclarissimi consilium minus reuereri. Sed quæro, numquid Sodalitatē illā prænobilem minus reuerenter haberet, qui ita præsentem eius statum veneraretur vt tamen antiquum præponeret, dum fuit Regum portus, Pontificum seminarium, Diuorum parens, sapientiæ Regia? Non credo. Quemadmodum nihil Vrfini, aut Columnenses offendantur, si quis ita hodiernam eorum amplitudinem æstimet, vt præ illâ antiquum eorundem statum ac dignitatem extollat: hoc enim ad gentis nobilitatem apprimè confert, magnam esse, maiorem fuisse. Quid ni ergo liceat nobis Cassinensis Sodalitij res gestas imitari potius pro eâ tempestate, qua Ordo ille inclytus fastigium tenuit virtutis & gloriæ, quàm pro hac in qua magnus quidem est si cum cæteris, fortasse verò minor si cum se ipso exactis temporibus conferatur? Sed hanc ipsam defensionem repudiare libet, & potius interpretari præclarissimum Ordinem non infirmitate, sed consilio desciiuisse ab illa veteri professione puorum grammaticâ erudiendorum; Scilicet aliqua peculiaris causa huius negotij prætermittendi apparet in Cassinensi Ordine, hoc est monastica institutio ab aliorum consuetudine planè sumpta, & solitariæ contemplationi addicta: Quæ ratio non valet in Cænobitas quales nos sumus, qui quæ mixtam actione contemplationem profiteamur. Et sanè haud poenitendum fuisse hoc Societatis exemplum, aliorum imitatio probauit. Nempe aliæ religiosæ familiæ, & præsertim Sommaschenfis eandem prouinciam informandæ ineuntis ætatis etiam Grammaticæ rudimentis amplexa est, nec sine ipsius laude, ac Reipublicæ bono.

Enimvero crassâ nimium librâ rerum grauitatem expendit, qui leuè aliquid putat nobilem & ingeniosorum primam educationem. Scilicet si Plato ille diuinus dum absolutæ Reipublicæ simulacrum elaboraret nihil inferius duxit maiestate suarum legum eadeducere vel ad tabellas puerilis somnum in gremio nutricum conciliaturas, quanti, rogo, æstimasset delectum lectionis, doctrinæ, institutionis deni-

que

que omnis adhibendæ ad ætatem summè flexilem, & tanquam in biuio illo allegorico sussistentem. Quod si Societas tanquam publicæ vtilitati nata nullum laborem à se alienum existimaret quo à ciuibus contagio corporum arceretur, quātò alacrius laborare debet ne puerorum animi pellaci vitiorum pestilentia maximè obnoxij dulce illud toxicum exsugant quod aut in chartis impudicis propinatur, aut à deteriorum consuetudine contrahitur si præceptores solutione animo in mores intendant? Denique nil tam decantatum apud sapientes, quàm semina & radices mole quidem esse parua, aspectu vilia, virtute omnia.

C A P V T XXIV.

De studijs sublimiorum disciplinarum; & primùm an Societas reprehendenda sit quòd nimis Aristotelem colat in philosophia.

Mirum est quàm vberem materiam reprehensionum exhibuerint literatorum populo studia nostra Philosophiæ ac Theologiæ; Imò verius mirum esset nisi hoc eueneret. Cum enim innumerabiles sint & opinandi sectæ & docendi formæ, neque vnus plus vnâ possit amplecti, quamcumque amplectatur paucos suffragatores inueniet, emendatores quamplurimos. In qua re similiter accidit ac Principibus, qui dignitatis gradum aliquem in magnâ competitorum turbâ vni concedant oportet, cæteris negent, adeoque cuiusque concesserint, vnius gratiam multorum odijs emant.

Primus idemque agitatissimus occurrit locus in *causa status*, vt aiunt, hoc est de *libertate*, vel *seruitute*. In qua re contrarias accusationes patimur. Aliqui enim qui totum ingenio, nihil auctoritati tribuunt, acriter queruntur, vitio nostro Philosophiam, quæ suâ sponte Regina est, compedibus vincitam, vniusque Aristotelis edicto mancipatam. Cum tamen & ante Aristotelem philosophi præclarissimi extiterint, quorum ille reuerentiâ nihil absteritus alias planè de summis quæstionibus opiniones peperit, monuitque præ-

Socrate ac Platone veritatem adamandam. Quare Aristotelæus non est, qui serviliter Aristotelæus est. Porro ab Aristotelis ætate permulta secula prætulērunt Aristoteli Platonem in divinis, & in moralibus, eidem verò in physicis Empedoclē, Democritū, Anaxagorā cōæquarunt: nec ea existimatio apud Ethnicos fuit, sed apud sūmos Ecclesiæ Patres. Præsertim quod etiam si Aristotelē numē aliquod sapientiæ fuisse fateremur, sūmopere ambigitur inter antiquarios, nū hęc quę ut Aristotelica venditantur, vera sint, an magnam partem subdititia: & hæc ipsa tot mendis atq; oblitteratis situ ac tēpore verbis maculosa in posteros devenere, ut cum à Tyrannione Grammatico alijsque deinceps tentabundis & tantum non temerè fuerint restituta, dubium non sit quin germana sententia multis in locis exciderit. Accedit, per quæcumque constare possunt certa experimenta, doctrinam Aristotelis reuictam ut falsam. Sectio enim humanorum cadaverum, tum alia contra Aristotelem tum præcipuè nervorum radices cordi non inhaerere demonstrat. Paralaxis lacteam viam non infra lunam, sed in præaltā sphaerā collocatam euincit. Divinā verò reificatione compertum est nec mundum nec tempus ex æternitate aut ex necessitate fuisse, ut Aristoteli placuit; tum porro esse Deo humanarum rerum procuratorem; eundem liberè non necessario agere; res ex nihilo educatas esse, aliaque permulta secus ac Aristoteles docuit.

Ita complures ratiocinantur, ijque præsertim quibus auctoribus renata est veterum philosophorum opinio cuncta ex atomis nūquam intereuntibus componentium, ex quarum variā complexione ac motione conficiantur vniuersa illa quæ in Aristotelis scholā tribuantur procreationi cuiuspiam novæ formæ.

Alij dicam nobis impingunt prorsus oppositam: Scilicet, parum nos de Aristotelis auctoritate aut intelligentiā sollicitos, novis quæstionibus novisque sententijs Lyceum opleuisse. Multò satius fore, ipse si Aristotelis contextus prælegeretur atque explanaretur, designato præclaro quopiam eiusdem commentatore, à quo recedere nefas esset; per hoc enim duo vitarentur incommoda quæ nunc patimur: Alterum est, quod quisque Aristotelis verba per se obscura perinde

de ac diuinatorum præfagia aut proprium sensum detorquens audet, adeoque non tam nos Aristotelem sequimur, quam Aristotelem in nostram sententiam inuitum pertrahimus. Alterum est quod præteritis quæstionibus, quæ ab Aristotele agitantur, pulcherrimis iisdemque grauissimis, aliæ ad magistrorum libidinem quotidie inducuntur, quibus non tam durescit, quam inhorrescit seu vanescit philosophia.

Ita contra nos disputat philosophorū turba, & scilicet Mariana, Scottus, alijque qui ex vulgari fonte hauriunt Societatis expostulationes: seu quia ingenium fortiti vulgi clamoribus credulum, seu quia calliditate nocendi accusationes struxerint pronis auribus excipiendas.

Antè alia verò ea nobis vindicatio suppetit quæ Ciceroni, dum aliàs super iocis, aliàs super mæstitiâ reprehenderetur: *magno, inquit, argumento sit, me in utroque fuisse moderatum.* 2. phil.

Et sanè quantam spectat ad libertatem illam philosophandi in quam vindicare contendunt ingenia illi primi correctores nostri (cum illis enim mihi negotium erit in præsentia capite, cum alteris in sequenti) duo attentè sunt reputanda.

Primum cum philosophiæ principiis multa connecti ex quibus fides ac religio constat; ita vt commutata in quibusdam principiis philosophia, religionem quoque mutari, seu potius euerti necesse sit. Alterum, adeò homines esse ingenij sui amatores, vt citius multi falsum Deum, seu Dei interpretes in docendo, quam se deceptos in opinando arbitrari velint. Cum enim, vt philosophus notat, id verè sit homo, quod est præstantissimum in homine, hoc est mens, nil tam homini ingratum atque arduum, quam suæ mentis ac rationis infirmitatem agnoscere: per hoc enim non tam sua quam se infirmum & mancum confitetur. Ita videmus, cum cæteris in artibus quæ vel per exteriora membra, vel per memoriæ opulentiam aut solertiam, vel per phantasiæ acumen perficiuntur, multi se ineptos fateantur, in ijs tamen quæ mentis integritate ac prudentiâ continentur, quemlibet se cunctis præferre: adeoque baiulorum nemo est qu' n sibi quomodo tergum sarcinæ, sic brachium scepro idoneum credat.

Ex his duobus quæ præmissi, ea consecutio emergit: non liberam planè habenam ingenijs laxandas in tradendâ philosophiâ.

phiâ. Plures enim initio ducuntur voluptate quadam & gloriâ nouitatis, idque verum putant quod verum vellent, hoc est quod natum in suo. Id autem est re ipsâ plerumque falsum; quando in qualibet re propositâ verum ac rectum non plus vno, falsâ atque obliqua planè infinita; illud autem vnum inuenire excelsi ingenij est ac poenè diuini, sicut diuinæ artis esset eam omnino lineam deprehendere inter duo puncta, quæ recta sit, & non tantum videatur. Cum ergo hæc nouandi licentia si concedatur, infinitis erroribus circa principia ipsa sciendi Lyceum aspergeret, proinde multa essent quæ fidei nostræ plurimum incommodarent; Nihil enim frequentius, quàm vt error errorem gignat, præsertim verò si error sit circa principia; is enim fluviorum ritu quod à fonte longius labitur eò latius amplificatur. Neque tamen tunc facilis correctioni locus. Vbi semel quis gloriam illam & delectationem ex inuenta rei nouitate suxit, asperimum est illam reuomere, & id quo tanquam argento te diuitem ostentabas, tanquam vile plumbum abijcere. Ideò à susceptâ semel sententiâ recedere per se quidem semper difficile, tum verò in proprijs repertis difficillimum. Tolerabilius quippe aliena quàm nostra deserimus: Quamobrem ex hæreticis multi, ex hæresiarchis quam paucissimi resipuerunt.

Ne igitur noua hæc in dies figmentorum monstra subnascantur, quæ Religionis aras inuadant, & populos super ipsâ diuinitate inter se digladiantes committant, nil salubrius quàm aliqua statuere philosophandi principia ac tanquam circumdatos fines concertantium magistrorum arenæ.

In his vero principijs duo iungantur necesse est; præiudicium sapientum, & innocentiz longa probatio. Sine illo enim primo difficillimum, sine secundo intutum esset illis gymnasia mancipare. Debent ergo principia hæc philosophicis professoribus opportune præscribenda & fauentes iam inuenire literatorum voces, & tanquam vîitata diu fercula omnem purgasse veneni suspicionem.

Porro hæc duo in Aristotelis doctrinâ summè conueniunt. Hunc enim philosophorum maximum extitisse nemo negauerit nisi qui vel philosophiam nesciat, vel Aristotelem.

Nempe

Nempe licet Platoni fortasse non minor laus in ethicis de-
 beatur, quippe plurimum initiorum in rebus moralibus inuen-
 tori, quibus fundamentis facilius fuit Aristoteli superstruere;
 tamen in praesentia non quaerimus, vter ingenio maior, sed
 utrius scripta meliora, super quo vix ambigendi locus. Cæ-
 terum Aristoteles vir ille est qui ratiocinandi artem primus
 non solum adinuenit quod rarissimum, sed absoluit quod sin-
 gulare: qui Rhetoricam talem scripsit, quæ omnium post se
 oratorum linguas instruere potuerit, nullius laudibus æqua-
 ri: Poeticam licet in aduersarijs adumbrauerit verius quam
 perfectam ediderit; tamen sicut ait Castelucretius alienorum
 æstimator minimè reuerentior; quotquot post illum de hac
 arte tractatus operosissimos elaborarunt, minus dixere, quam
 in illis impolitis indigestisque Aristotelis notis habeatur. In
 ethicis regnat sine competitore. In politicis ita scripsit, ut
 nonnulla quidem apud aliquos dubia sint, illud certum, ne-
 minem esse qui rationem societatis humanæ, qui domina-
 tionis naturam, species, proprietates, vitia, qui denique
 civilem artem quanta cumque est, verius, plenius, interius
 enucleauerit. Metaphysicam nemo ante ipsum ultra li-
 men ingressus: nemo post ipsum nisi per eius vestigia intro-
 gressus; Animantium proprietates ac membra reliqui tan-
 quam hospites à longinquo descripserunt, ipse tanquam in-
 timus naturæ consiliarius quam vim haberent ad finem ar-
 chitectæ sapientissimæ rexit. In his omnibus disciplinis
 Aristoteles pacificum ferme obtinet principatum. Quantum-
 uis enim in Poeticâ æmulo passus sit artem illam ex integro
 recoquere machinatos, mediocres tamen illi homines vix
 lectores ne dum suffragatores inuenere. Vna superest phy-
 sica, in qua validius disceptatur. Et tamen post exfuscitam
 Caroli Magni aliorumque Principum curâ & liberalitate
 è somno philosophiam, gymnasia omnia etsi maxime dissi-
 dentia inter se, sub vnum Aristotelis vexillum sponte conue-
 nere. Veterum philosophorum sectæ simul cum libris inte-
 rierant, magnum contentæmentis famæ argumentum; inte-
 rierant, inquam, nisi quantum in Lucretij carminibus viuunt,
 sed ad dedecus magis, quam ad gloriam: enim Lucretium
 non legeremus, suspiciosum esset, ne forte illi probabilius ali-
 quid

quid reperissent ignotum nobis: Nunc verò quam vtilia sint quæ docebant, Lucretius testis eò contra ipsos validior, quò amior. E contrariò Aristotelis physicam & Græcorum maximi commentarijs coluerunt, & porrò Arabes ab omni nationis studio summati, & deinde Latini, atque in primis Diuus Thomas, ingenium illud vix Aristotele inferius iudicandum, nisi posterius quòd multa didicit ab Aristotele. Deinceps verò cum tot sectæ Scholasticorum extiterint, Thomistarum, Scotistarum, Nominalium, aliorum, in hoc tamen diuortio vniuersæ, tanquam dilapsa ex Appenninio flumina, eandem originem ac fontis vnitatem in Aristotelis doctrinâ sunt professæ. Neque hanc Aristoteli auctoritatem conciliauit aut Principum fauor, aut discipulorum potentia, aut ætas rudior, aut priorum philosophorum obscuritas. Eius enim libri in Scepseos vrbs crypta reperti sunt regnantibus latè Romanis, seruiantibus Græcis: Apud vtriusque autem & Stoici, & Epicuræi, & variæ Academicorum familiæ nîl tum Peripateticis decedebant, & scilicet Platonis effata quasi Iouis Oracula à Romanis philosophis habebantur. Neq; verò aut cum primùm Aristoteles scripsit, aut cum eius scripta diu inter mortua reuixere, vllam nacta sunt vel sublimium ingeniorum penuriam, aut obliuionem ~~et~~ desipientiam priorum sapientum, Anaxagoræ, Democriti, Empedoclis aliorumque qui de rebus physicis alia omnia ab Aristotele docuerant. Tum denique cum sapientiæ studia per Europam resfluerent, nec Platonis, ac Platoniorum fama aut modica erat aut vilis. Quid ergo nisi domina illa blandissima humani ingenij veritas tam copiosam Aristoteli subditorum multitudinem conciliauit?

Equidem fateor in Aristotele aliqua incerta, plurima obscura, nonnulla etiam (quæ humanæ mentis vel perspicacissimæ conditiõ est) falsa. Tamen quicumque Aristotelem legere potest quin ingenij incomparabilis diuinitatem admiretur, is porrò mihi vel belua, vel Angelus iudicabitur. Errare potuit alicubi Aristoteles: credo, sed multo frequentius ac facilius errare poterunt præceptores nostrî dum Aristotelem à se erroris compertum gloriabuntur. Cum ergo nulla extra Deum sit regula certissima veritatis, quid vel ad erro-

rum

rum infrequentiam. opportunius, aut magnis exemplis probatius. sancire potuit. Societas quàm ut eius præceptores Aristoteli fidem deberent: non tamen famulariter atque in omnibus, sed cuique interdicens ne tantum auderet de se ipso ut Aristotelem deferret nisi in duplici euentu; scilicet vel ubi Aristoteli refragatur magister non paulò sapientior, hoc est Deus; vel ubi communis gymnasiarum consensus: ab Aristotele discessit. Sic ubi enim non vnus aliquis est qui tanquam classicum defectionis canat, sed communiter atque agminatim Philosophi ab Aristotele discedunt, argumento est, non ambitione nouandi, sed prauitate singularis cuiuspiam ingenij, sed apertæ veritatis tanquam iussu illum repudiari. Neque ut audacius reprehendi potest. confutatio cum vniuersis.

Atqui, lapsus ille est in quibusdam perobscuris vel ad corporis interioris constitutionem, vel ad coelestia spectantibus; de quibus posterior sensuum experientia eum reuocit. Nihil repugno. Quid mirum si aliqua aliter sunt in recessu quàm apparent in facie? Idèò ne accusandus qui ex probabilibus indicijs id coniecit quod quilibet probi ingenij vir ex ea sub obscurâ notitiâ coniecisset? An quò quod magistratus quæ latent in animo, ex argumentis exterioribus aliquando non verè colligunt, illicò qualibet eorum sagacitas contemnenda? Sensus patet fecit Aristotelem alicubi errasse: esto; nam antea ratio docebat eum errori obnoxium existere. Si per hoc Aristotelis auctoritatem in dubijs quoque repudiandam euinceretur, vix quicquamq; probabilitatis vis & robur caderet: nulla enim coniectura nulla probabilitas est quàm aut ipsa aut alia ipsi æqualis aliquando mendosa deprehendatur. Nulla ergo in ambiguis aut medicorum de curatione, aut gubernatione de navigatione, aut colonorum de agriculture, aut denique peritorum in qualibet coniecturali facultate auctoritas, & reuerentia. Quàm pauca, rogo, sunt ista super quibus sensum perspicentia Aristotelis enunciationes damnavit si cum ijs conferantur in quibus Aristoteles probatores habet innumeros eisdemque certissimos? Interroga Dialecticos num ex illis itam multis Aristotelis præceptis, vel vna labatur. Confute Oratores, an cuncta Aristotelis documenta ad finem artis idonca longas vsus demonstrauerit.

Sciscitare ex peritis regnandi ac gubernandi, num aliquid vilius ad rerum publicarum conseruationem, ac foelicitatem compererint præ ciuili arte quam Aristoteles edidit. Quare non dicam ab hominibus naturali quadam probitate affectis, sed ab ipsis Christianæ legis custodibus ac magistris, num ea quæ Aristoteles docuit ad morum informationem, apprimè conueniant cum ijs naturæ mandatis quorum Deus ipse voluit esse interpret & præco. Quid ergo? Ilne qui in tot tantisque tam varijs, tam reconditis, tam sublimibus, tam nouis veritatem foeliciter venatus est, quamuis in pauculis quibusdam humanitus aliquid passus deprehendatur, ideo in cæteris quæ dubia sunt & incomperta, sperandus erit tanquam auctor minimè idoneus? Verùm, ratio, inquis, auctoritati præferenda; Præferenda vtique si cogens vel adeò robusta vt sapientum animos communiter vicerit. De reliquo nullum commentum adeò absurdum est quod splendidum rationis vocabulum non obtendat. Debet ne igitur Societas vsque adeo indulgere confidatque professorum suorum vt quamcumque illi indictam antea rationem excogitauerint, fas sit eiusmodi propinare doctrinam inuenturi sibi commissæ, quæ doctrina & summo veritatis indagatori, & sapientum gymnasiorum placitis aduersetur? Non ne hoc superbissimum effet? Non ne proclue vt frequenter auditores erroneæ nouæ scientiæ falsæ imagine personatum è nostrâ disciplinâ reportarent?

Neque illud multum veget quod de ambiguitate super germanis Aristotelis libris, superque illorum germanâ lectione magnis vocibus obiectatur.

Nam de primo (sæpe id repetere iuuat) non ij sumus qui libros ex auctore, sed qui auctorem ex libris æstimamus. Dum *Aristotelem* dicimus, cum hominem intelligimus qui hæc scripsit. Quod si non vnus idemque vt creditur, sed plures eorum scriptores fuerint, eos omnes ex librorum admirabilitate, & ex communi sapientum auctoramento peræque veneramur. Quamquam hebetis nimium palati sit oportet, eisque persimilisque auribus non ore potare distitantur, quisquis ambigit ex eodem ne videntia hæc manauerint. Et sanè opera illi omnia vt Aristotelica

com-

communiter agnoscantur non ab aliquo imperitorum vulgo, sed ab ingenti eruditaque interpretum manu, hoc est ab hominibus nihil aut ingenio tardis, aut notatione indiligentibus. Mihi quidem ea lectitanti, & inter se comparanti, eiusdem fuisse auctoris non minus liquet quàm eadem manu exactas fuisse plures epistolas quæ in diuersitate rerum expositionum præferuat indifferentiam characteris.

Quod verò de mendis dicitur, id tantum efficit ut subinde Aristotelis sententia in leuiculis, seu in trascursum enuntiata, dubia sit in his verò inter dissidentes interpretum opiniones optionem concedamus præceptorum. At ea quibus tanquam sacris Aristotelis philosophia incumbit, nequaquam ab vniuersis vocibus apicibus pendent. Multis ibi dicuntur, probantur, crebrò repetuntur, nullam ansam ambiguitatis porrigunt. Et his enim verò professores nostros addicimus, quibus addidisse sunt vniuersæ philosophorum familiæ Lyceum professores.

At Aristoteles negat Numinis providentia, ac libertate, & super animæ humanæ immortalitate balbutiens atque incertus, non Catholicam tantum, sed cuiusvisque Religionis fundamenta pœuellit; quare non quidem hæreticorum ut Plato & Tertulliano; sed atheorum Patriarcha vocari potest.

Hæc ratio deducit me ad alteram conditionem quæ in auctore religiosi præceptoribus adoptando necessariam dixi; hoc est ad salubritatem doctrinæ. Hanc verò in Aristotele & maximam, & tutissimam esse aio.

Maxima quidem est, nam licet philosophi penè omnes numen aliquod supra corporatas hæc res & aspectabiles agnouerint, tamē quod ceteri tanquā diuinantes asseuerantiùs quæ validius posuerunt, vnus Aristoteles cogenti ratione demonstrauit; Illudque numen infectum esse, immortale, purum, non à corpore tantum, sed à qualibet concretionem, intelligentiæ ac voluntatis compos, immotumque rerum omnium motorem & causam, nullius indigum, per se beatum. Quæ omnia, simul idolatras ingulant, simul atheos cuncta fortunæ ac temeritati, vel furdo cuidam cæcoq; Fato tribuentes. In reliquis super quibus cum deerrasse prædicant; & re-

ligionem omnem funditus evertisse, hoc est super Dei libertate, ac providentiâ, hærens potius, ac varius fuit quam constanter falsus. Quando super illis aliter in metaphysicis, aliter in ethicis locutus est, sicut etiam de immortalitate animarum ambigüe disputavit. Verum, quidquid ille senserit in his rebus, profectò si acutè meditemur, hæc Aristotelis seu hæsitantia, seu aduersitas nihil ferè nocet Christianæ religioni magis quam si hæc omnia disertè concessisset. Intima enim ac propria Christianæ fidei natura ijs continetur quæ non solum re ipsa esse, sed esse posse naturæ hominis ratio non eornit. Nec enim ijs premijs, aut supplicijs mouemur, quæ Deus quantumcunque humanorum curator ad naturæ leges viresque rependeret; sed ijs quæ omnem superant naturarum potestatem, tum cognitionem, quæque Aristoteli latuissent quantumvis & liberum, & prouidum numen, & immortales humanas animas agnouisset. Tria tamén sunt commoda illa quæ manant Christianæ Religioni ex Aristotelis effatis.

Primum est Idolorum proscriptio, quæ omnes tum veteres, tum hodiernæ superstitiones ethnicorum opprimuntur.

Alterum notitia vniús numinis optimi, & sapientissimi, atque ab omni vitio summoti. Quo fit vt si ex miraculis, alijsque argumentis persuadeamus, authoramentum nostræ fidei esse ac firmitudinem alicuius hominis præpotentis, & naturæ maioris, ex tempore ad Aristotelis doctrinam efficiatur, vnum Deum esse patratores eiusmodi effectuum, in quem vti perfectissimum, nec error nec mendacium cadere potest: adeoque constet, verà esse quæcumque credimus, falsisque argumentis inclinatum fuisse Aristotelem in aduersas opiniones.

Tertium est, quod cum philosophorum nemo de virtutibus, ac vitijs tam verè, atque exquisitè quam Aristoteles disputauerit, ex hoc pariter nostra Religio supra sectas omnes credibilis, & approbanda euincitur; hæc enim vna, & à vitijs omnibus pura, & virtutum omnium patrona nihil præscribit quod ad Aristotelis, hoc est ad germanæ philosophiæ regulam cum rectâ ratione non apprime conveniat.

Hæc sunt quibus ex Aristotelis armamentario instruimur
ad

ad alias sectas profligandas. In ijs verò super quibus de diuinitate inter Christianos, & Aristotelem disconuenit, ab omnibus æque sectis nunc dominantibus Aristotelis opinio repudiatur. Nulla enim hodie secta diuinitatis prouidentiam præmijs ac poenis virtutem & scelus prosequentem diffitetur. Parum verò nocet aduersarius, si solitarius; Ille hostis insensissimus, qui vexillum extollit numerosæ fœderatorum cohorte stipatum, quique venenorum ritu, multa vndecumque ad se trahit quæ simul conspirant in perniciem.

Sed utcumque in Aristotele quædam praua sint, id percommode accidit in eius doctrinâ, quod cæcos scopulos, atque occulta toria non timemus. Quidquid vitandum est, expositum est. Idem illum sine suspitione: quamuis non sine exceptione, auctorem sequimur: quemadmodum non idem semita intuta est quod foueas habeat: quas nisi declinaueris ruas, modò non magis pedibus quàm oculis pateant, & aperta, tanquam ore viatorem declinationis admoneant. Id periculosum, quod inexpertum, quippe in qualibet sua parte suspectum. Et huiusmodi sunt novæ illæ opinioniones quas multi vel procreare institunt, vel tam diu è gymnasijs extrahatas tanquam ab iniusto exilio renocare.

Terram, perpetuò circumagi, post veteres quosdam ab Aristotele reiectos, docuit nuper Copernicus Galileum deinde probatorem nactus: haud diu fuit cum diuinis aduersitas deprehensa est. Interim eiusmodi opinio quamuis à sacro magistratu seuerè percussa, tamen atque actis iam tenacius fibris non tam radicitus erui potuit quàm interuelli. Similiter ex concursu atomorum quæ nec gigni, nec perire queant, vniuersa conficiunt noui quidam philosophi Democriti physicam peripatheticæ anteferentes. Quid tum è Nouitas illa phantasiæ nostræ infirmitati blandita, quæ phantasia supra corporum dimensiones motionesque nihil cognoscit, magnam illexit sectatorum turbam, ex ijs maximè qui metaphysicæ sacris nihil initiati, quod suæ intelligentiæ vel arduum vel ignotum experiebantur, idem inane, ac falsum desiderabant. Sed huius doctrinæ labes postea detecta; quippe turbans quæ super Eucharistiæ mysterijs ab Ecclesiâ docemur, nec non parum accomodata ijs quæ de humanæ animæ natu-

râ.

rat Lateranense Concilium pronunciauit. Interim verò eas sententia tam firmiter multorum animis infedit, tam latè propages distendit, vix vt alio excidi possit telo quàm tempore, cuius dentibus falsa omnia, seu tabida ligna facile, deterruntur, veritate interim cedri more incontaminatâ. Nihil ergo tutius, quò philosophiam Theologiæ semper fidam & consentaneam auditoribus nostris inspergamus, quàm religiosè Aristotelem sequi, nisi vbi iam constat eum cum Christiana fide non convenire.

In quibus vt confidentius ab eo recedere nobis liceat, mirum quantum prodest id ipsum quod, ne Aristoteli adhaeremus, aduersarij deprædicant: hoc est, quòd Aristotelis doctrinam subsecuta sensus experientia in aliquibus damnauerit: Ita enim nihil insolens atque inauditum accidit si asseramus eundem deceptum esse in quibusdam alijs magis reconditis, & ipsius Dei magisterium desiderantibus.

Denique adeò Societas extra reprehensionem est in Aristotelis adlectione, vt hoc ipsum numeretur inter summa beneficia quæ magno Aquinati debet Ecclesia, quòd Christianam Theologiam cum peripathetica philosophia iam tum dominante tam bellè sociauerit, vt Aristotelem Christo militantem iam non aduersarium habeamus. Quò factum est, vt impius fidei desertorum vexillifer Lutherus tam immani odio in Aristotelem insanierit, vt eius dialecticam *pellicem inferorum*, ipsum Aristotelem inter cætera conuicia, *bistrionem qui græca larua Ecclesiam lufit*, appellare non dubitauerit. Quodnam luculentius testimonium præualidi ensis quàm fremitus confossi hostis?

CAPUT XXV.

An Societas argui mereatur ex nimia in philosophandi nouitate licentia . Vbi; an reprehendendi simus quod nemini addicti , quod in contextu Aristotelico explanando , & in precipuis pulcherrimisque quæstionibus omissiores , in superuacuis ac nouis nimis .

Ingredior alteram partem expostulationis quam super nostris philosophicis studiis proposui capite præcedenti , & in qua plures laxitati nostræ in opinando succensent , exigentes vt toti simus in Aristotelis verbis ceu mysterijs explicandis , nullâ nouâ quæstione excitatâ ; in antiquis verò agitatissq; aliquem sequamur Aristotelis interpretem , quò summa sit sententiarum inter nos non concordia tantum sed etiam immutabilis .

Mirationem facere potest, quòd ij qui summopere magnorum veterum auctoritatem in reliquis adorant, in vno tamen vnanimis ab illis omnibus discrepent ; Illi enim veteres scriptores inuentionis alacritatem & gloriam enixè fouerunt, multis detestati eorum vel demissionem, vel inuidentiam, qui nouitatem omnem vel tanquam dementiam aspernâtes, vel tanquam audaciam criminantes, nullam laudem non seruilem suo sæculo concedebant . Ita summi Poetæ passim decantant , ita Oratores declamitant , ita Philosophi disputant,

At verò illi qui se aliosque eiusmodi Poetis, Oratoribus, Philosophis arctissimè deuinctos volunt, hanc ipsam virtutem apud illos celebratissimam suis æqualibus vitio vertunt, hoc est intractata proponere, irreperita venari . Sed enim ratio in promptu est . Scilicet mercator qui magnam auri vim ex negotiatione collegit, nouas auri venas effodi nollit, ne quod pecuniæ congeffit ipse, ex aurariâ illâ aliorum copiâ uilescat . Ita homines lectione diuites, ingenio steriles, quales plerique litteratorum, nullas existere nouas sapientiæ diuitias cuperent, quoniam nullas esse cuperent extra suas.

Inuen-

gymnasijs faceremus. Illa enim intensa, ac patiens obscurissimi iuxta ac nervosissimi sermonis meditatio, canos & maturitatem exigit, sicut amariora quædam vina ac prævalida cum tenerioribus palatis malè conueniunt.

De reliquo Societas Aristotelicum contextum non modo non neglexit, sed egregijs conuersionibus, & commentationibus illustrauit. Nam & Conimbricense Collegium Dialecticam, ac Physicam vniuersam summo studio satinè reddidit, & Fonseca Metaphysicam, & Gallutius Ethicam: qui omnes præclaros etiam commentarios adscripsere. Quid dicam de Francisco Cardinali Toletò, quo nescio an vllum videri ætas nostræ aut scientiorem aut amantiorem Aristotelis? quid de Pererio in Physicâ, quid de Sarto in Metaphysicâ, quid de Vasquio vel in Theologis? Enimvero nullam reperies Aristotelis effatum aut sententiam vî ponderosam, aut verborum ambiguitate perplexam, quod eiusmodi scriptores non euoluerint, & expenderint.

Verum, aliqui è Societate philosophiam ediderunt Aristotelico succo parcius aspersam. Ediderunt utique: non tamen ab Aristotelicis principijs dissidentem: ediderunt in ijs regionibus quarum longinquitas aliæque impedimenta vetant, ut librorum editio constitutis Romæ à Societate censoribus subiecta sit: ediderunt, ingenij, ludam non sine aliqua confidentia notâ à nobis ipsis reportantes: ediderunt, sed non eam inter nos auctoritatem assecuti ut quæ ipsi sententiarum propugnent, liceat nostris professoribus easdem è suggestu docere. Interim non id nobis pollicemur ut quodcumque è Societate opus exierit, id contestim sine veniâ commendetur. In aliquibus ætumen laudo, neglectum veteris eruditionis non laudo. Sed ne Nature quidem officia præsent ex omni parte: ideo & in picturis, & in cutibus, & in ferculis contraria ipsa miscemus, quoniam singula ut à natura sunt ita delectant, ut etiam offendant, adeoq; expedit ut corrigant simul & corrigantur: Nec tamen apibus singuli flores aspernabiles licet nullus eorum per se mellis confectura sufficiat.

Quamquam vero philosophi aliqui è Societate parci, & infrequentes fuerunt Aristotelis cultores, non ideo culpam hanc qualemunque in Societatem vniuersè conuleris.

Nisi

Nisi Domitianorum familiam quæ cum paucis Aristotelem, semper & coluit, & honestavit, ab eo defecisse contendas quoniam Thomas Campanella vir effrenatè ingeniosus atque eruditus perpetuum Aristotelicæ doctrinæ bellum indixit. Scilicet iniquissimum est ex licentioris cuiuspiam cuius malefactoris Republicam æstimare.

Iam verò de altera parte in qua reprehendimur, quod non aliquem certum Aristotelis interpretem complexi sumus quò nulla sit inter nos opinionum dissensio. Optavit id quidem Societas; nihil enim ad voluntatum concordiam proficiuntius quàm concordia sententiarum. Ideò & Ignatius ut omnes idem sentiamus nos enim cohortatur, & Claudius Aquaviva in eo cætu quem memoravi ex omnibus Europæ regionibus ad rationem studiorum elaborandam coacto, præcipuam operam adhiberi voluit super opinionum defectu; eà gratiâ ibi integrum annū super præcipuis singillatim questionibus disputatum, ut in qualibet ea deprehenderetur sententia quæ communior, probabilior, tuior; utque huiusmodi sententiæ tantis probatoribus prævalentes, exinde communiter & constanter à Societate retinerentur. Sed cum id exequi frustra tentatum est, tum experimento patuit quantâ iniuriâ multorum bonorum absentiam magistratuum negligentiam vulgus opinetur; quorum bonorum confectio cuiusque facili apparet præter quam experienti. Facultas enim seu potestas id habet singulare, ut longius prospecta grandescat, propius inspecta nonnunquam præ tenuitate vanescat. Naturam ipsam accusamus, quasi & in nostri corporis ædificio, & in tempestatum vicissitudine, & in segetum procreantione vel inertiorem, vel omissiorem: Ea tamen si humanis vocibus purgare se vellet, intelligeremus in huiusmodi reprehensionibus nihil peccati nisi temeritatem nostram, nihil mendosi nisi nostras ratiocinationes contineri, qui de summis beneficijs querimus, summamque sapientiam emendamus.

Agamus iam, atque aggrediamur animo & cogitatione speciosum hoc bonum quod correctores nostri à nobis exposcunt.

Rogo; hic Aristotelis interpres in cuius verba iurare Societas debet, erit ne aliquis ex veteribus atque externis, an-

è recentioribus, & nostris. Porro ex veteribus varij sunt Aristotelis commentatores æquè probabiles, æquè probati, quorum alij in alijs provincijs præhabentur: multique de Societate hunc, multi illum anteferunt. Fac si potes vt sponte omnes in vnum conspirent cæteris repudiatis.

Accedit quòd nemo illorum est qui aliqua non habeat singularia, dura, scholis inuisa, quibus asserendis totam Societatem, omnemque iuuentutem nobis commissam vbique gentium adstringere, lex vtique esset nec vtilis, nec seruabilis, adeoque non lex. Quanta nam querelarum materies auditoribus nostris, si intelligerent, sibi à Magistris pro veritate compertos errores ingeri, & in gymnasijs nostris domesticum Sodalitatis bonum non germanam Reipublicæ scientiam, foveri?

Ecquis discipulorum non suspiciosas, atque incredulas præceptoris aures daret, dolos pro eruditione formidans? Quis Princeps, quæ Respublica nobis Academijs crederet, quòd apud nos ingenuæ illæ veritatis officinæ in fraudulentos sophistarum ad voluntatem disputantium ludos degenerarent?

At, inquis, eligatur de nostris scriptoribus vnus aliquis, qui ex veteribus probatissima decerpserit, seu etiam, si magis libet nos ipsi collato studio tanquam apes ex omnibus optima & degustaturis ingenijis gratissima delibemus: sed tandem opere absoluto forma illa opmandi & docendi nobis & posteris præscribatür.

Nil ex his intentatum Societas reliquit: E nostris quidèmnemo adeò supereminet alios doctrinâ & plausu, vt in hac literarum Republica ij qui ciues æquales erant, eum Regem ferre aut velint, aut debeant. Quædam Religiosæ Familiæ, atque in primis Dominicana, & Franciscana Doctorem aliquè pepererunt ingenio, eruditione, famâ reliquos domesticos prætergressum tam longo intervallo vt is tanquam iure Naturæ dominatum occupauerit. Ille enim naturâ non casu nec violentiâ regnum habet in aliquâ gente, vt Aristoteles acutissime philosophatur, qui animi dotibus omnes alios ingenti spatio supergreditur. Vbi verò pauci quidam æqualis præstantia, ibi Naturâ non Regnum, sed Aristocraticum possit

scit Imperium. In hac quorundam suorum paritate Societas nostra versatur. Hoc verò incommodi, ut suspicor, modestia maiorum nostrorum inculit. Nihil enim ex omni parte sic prodest, quin etiam lædat. Nempe cum gubernatores nostri aujs itineribus seuerè interdictis omnino statuerint ut in philosophiæ curriculo aliorum vestigia legeremus, necesse fuit ut nostri omnes in secundis consisterent. Nam quicumque sequitur, posterior est; nec qui se discipulum gerit, quando ita se gerit Magistrum æquare potest: quo pacto diuinum illud effatum, *non est discipulus supra magistrum*, doctissimi Ecclesiæ Patres exposuerunt. Ita negatur nobis, quod præclarissimum esset, non quærere externa, domesticis esse contentos. Neminem ergo Societas habet cui deferre principatum Lycei nostri aut meritò debeat aut cæteris volentibus possit. Et tamen omne regnum ut prosit, à regnantis merito sit oportet; ut perstet, à populi consensione.

Neque inexpertum fuit apud nos pariter illud alterum; videlicet ut aliquis philosophorum coetus à Societate designatus sententias in qualibet re opportunissimas cooptaret. Id porro & à Conimbricensi Collegio tentatum; & postea ab eo prædoctorum hominum delectu, quem vndecumque accersitum à Claudio Aquauina supra meminimus. Sed omnia in cassum: Non enim pauci vocari poterant quibus cæteri fasces meritò submitterent, & quorum auctoritate duci se aut potius pertrahi paterentur. Præter id quod ne inter paucos quidem conciliari poterat communis illa in cunctis questionibus concordia sententiarum: Quando videmus in controuersijs valde apertioribus & facilioribus, hoc est forensibus, haud crebrum esse vnam suffragiorum consensum ubi quatuor vel sex iudices tribunal componunt. Quid verò si omnes alicuius famæ atque auctoritatis conuenire debuissent; hoc est præceptores innumeri contrarijs doctrinis eautriti, contrarijs opinionibus defixi, contraria sortiti ingenia? Quid multa? An non Reipublicæ commodissimum esset ut super qualibet omnino questione iudiciali sumus esset iurisperitorum in scribendo consensus; ne per varietatem opinionum veritas in ambiguo sit, adeoque & affectio impunis quia latens in tribunalibus dominetur; & ne in-

con-

contractibus omnia suspiciosa, in Republica omnia litigiosa, quo nihil nocentius ad publicam sollicitudinem? Nulla tamen Regum vel potentia, vel cura id assequi potuit ut inter incertas dissidentium iurisperitorum assertiones rota forensis iuditia non fluiret. Quilibet sane in domesticis sodalitate communem concordiam petit & coherentiam; sed qualem petit magnus lapis: nimirum ut ad ipsum immortum reliqua deferantur. Ne linguarum quidem unitatem, qua commercio peropportuna esset, obtinere Principes in suis Regnis potuerunt quanto minus ingeniorum?

Verum hæc omnia quæ fieri nequeunt, quæque frustra sepe tentata, finge facilia, finge iam facta; finge vnum aliquem scriptorem eligi, recipi, pacifice in nostris scholis dominari; illico ne philosophantium nostrorum concordia? Nequaquam. Concordia ne inter sectatores Divi Thomæ, aut Scoti, aut Baconij? imò verò magna dissensio. Et ea quidem ex duplici capite.

Primo quia nullus est auctor adeò planus quin ambiguit multa dixerit. Ea verò multam exhibent certandi materiam inter illius auctoris interpretes.

Secundo quia in illius auctoris pronuntiata posteriores externi, eique non emancipati pluribus argumentis inuadent, eiusque auctoris rationes plurimum obiectu infringent, conabuntur. Porro & aduersus eiusmodi tela sectatores illius auctoris extruere cogentur varias munitiones, & aduersus hostium munitiones noua tela consilare; quorum alia alijs probata, eadem alijs improbata. Hic verò alter certaminis campus: nempe humanis ingenijs sponte superbis nil tam amatum tam speratum quam victoria, adeoque nil tam frequens tam quæsitum quam contentio. Hinc sane tanta alex gratiâ & frequentiâ est supra omnia ferè mortalium oblectamenta, hinc tanta spectaculorum celebritas; in quibus quot actores: tot aduersarij. Hæc verò potissima est causa cur de summis quæstionibus adeò ieiunè, de minimis tam saturè differat recens philosophia. Nam de summis illis Aristoteles apertè pronunciant, eique omnes ferè subscribunt; Quocirca qui veritatem in illis demonstrat, non tam viuentem aliquam ac vegetam philosophiam sectam inuadit, quam

Melissi

Melissæ atque Anaximandri nescio cuius eueidum vetustate iam nomen exagitat, adeoque in mortuos tanquam hostes fecit, ac victos vincit in gloria poenæ victoriæ. At hæc inania ab Aristotele prætermissa integram opinandi optionem recentibus offerunt: Ideo hæc philosophorum arena. Vtina humanus animus scientiæ appetentior esset quàm excellentiæ. Sed ita comparati sumus; Nilil satis placet quod in commune possidemus: utque vnumquemque magis delectat fonticulus aut hortulus domesticus, quàm Tyburtinæ Estemsum vel Tusculanæ Aldobrandinorum deliciae si populi sint, ita cuique gratior micat doctrinæ scintilla ex proprio ingenio excussa, quàm noua scientiæ fydera quibus ipse aliunde colluceat.

Quæ si eorum Aristotelis interpretem sequeremur, haud quaquam concordia, sed de minutionibus altercationa sceleretur.

Denique omnem remoue altercationem, finge cuncta pacifica nisi controuersum inter nostros, quid tum? Scholas non tauremendasti, quàm heberasti. Celebris physicorum sententiæ est, si graue aliquid locaretur in vacuo, vbi nihil ei obfisteret, præ celeritate torporem obuenturum, neque maiore impedimēto descensui fore adamantinū obicē, quàm obicē nullum. Nonne videmus, & in agone, & in palæstra, & in bello quantas vires addat aduersarius aduersario? Betinas ipsas validiores facit ad cursum contentio. Memini id & alijs professoribus, & mihi accidisse, ut cum interdum discipulis aliquis, & si noua, & incunda, cogentia tamen, & perspicua traderemus, confestim torpere ingenia, languere studia, quasi stomachus ex leuiore cibo: quocirca necesse fuit dedita opera quædam intermiscere medicam ambigua, propugnare ardore.

Quod si hæc argumenta quæ profero, quauis per se videantur aperta, suspicoris tamen excogitare ad moris nostri defensionem; animo percurrere ætates omnes, nationes, scholas, familias philosophorum, & vide, vbi iam ne aut vixquam vigerint hæc concordia philosophi, quantam nobis requiris.

Ex alijs quidem familijs nonnullæ sunt quæ breuiores contentandi fines permittes habent sed in alias tandem angustias vires

vires omnes vtrinque coguntur; cætera securè percurrunt. Exemplum huius rei domesticum vidi, quo nullum aptius. Disconuenit nobis cum inclytâ Dominicanâ familiâ super efficacitate diuini auxiliij. Nulla causa vehementioribus studijs vnquam suscepta quàm hæc à nobis; quippe accusatis ac reis, adeoque non tantum ad victoriam, sed ad defensionem. Quæstionis sublimitas, accusatorum auctoritas, publica mortalium expectatio, Societatis nouitas ac proinde existimatio non satis firma, & si causâ caderemus, casura, singulos nostrum pro virili parte ad eam propugnandam tanquam pro aris, ac focus, incenderunt. Quid tamen? Cum Societatis sententia varijs rationibus explicari ac defendi possit, iam eò ferè peruentum est vt plus negotij ac studij in hac ipsâ quæstione apud nos ciuillis quàm externa contentio habeat. Domestica enim, quippe propiora, & acrius irritant, & vehementiorem habent ictum vel molestiæ, vel voluptatis.

Dissensionem igitur ingeniorum in philosophando ex alijs in alias quæstiones transferre potes, pacare aut mitigare non potes, vt pote quam natura ipsa expetit, & per omnes rimas venatur.

Cæterum, animaduertè nunc hoc postremo sæculo maiores processus quam apud nostros fecerit philosophia vel in illis gymnasijs vbi totus labor Aristotelis expositione concluditur, vel apud eas familias quarum opinandi facultas arctioribus cancellis circumscribitur. Enimuerò si vnum Galileum excipias, qui nactus ingenium confidentiæ par, foeliciter audax vocari possit; nisi alicubi cum lyceo sacrarium negligere visus esset; Si eum, inquam, excipias, cuius scripta si non assensionem, admirationem certè merentur, non ita multos numeraueris extra Societatem quos in magnorum philosophorum senatum fama prouexerit, & quorum libri longum & præclarum auctoribus æuum prærogauerint; Cum tamen Societas permultos dederit libros quorum repetitæ editiones continenter typographos defatigant, quosque multi quidè sequuntur, pauci reprehendunt, omnes euoluunt.

At; in his magna nouarum quæstionum luxuries sæculo compescenda. Haud inficior, sed vidisti ne vnquam nouam sege.

segetem quin *inter pinguiâ culta Injelix lolium, & steriles dominentur avena*? Extra hortos illos à Deo consitos, à gentilitio peccato nobis ademptos, nullo in solo vtilia segregata, à superuacuis generantur. Artis, & iudicii est, tondendo. amputando, circumcidendo, scilicet demendo, perficere.

Indica, si potes, philosophiam, non dicam apud nostros, sed apud Græcos, apud Arabes usquequaq; seriam & fructuosam: quin potius eamdem semper inuenies à Socrate, à Platone, à Seneca, à Satyricis Romanis ex inanitate quaestionum irrisam? Quid dixi philosophiam? reputa quaestiones grammaticorum, rhetorum, iuris interpretum, eorum qui de Poeseos naturâ disputarunt, criticorum antiquariorum: Omnia nugamentis conferta. Cuius ratio in promptu est. Cum enim in cursu verbulum quoddam scribenti excidit, statim alius, quæ libido corrigendi est, id refellit. Auctor contra, ne silentium erroris confessio habeatur, professus tueretur, quod præteniens dixerat; itaque diuisâ in partes affectantiû philosophorum Republicâ, quaestio sit quodeuagatio cogitationis fuit. Vbi verò semel datus quaestioni locus in lyceo non est integrum priuata auctoritate cuiquam ex professoribus illam negligere. Discipuli enim, quando non omnia condiscere possunt, nolunt saltem quæ ab alijs sciuntur, ignorare: Horum quippe ignorationem inscitia dedecus credunt, aliorum, humanæ naturæ conditionem vocant. Videlicet sicut nihil tam præclarum ac dulce quàm alijs negata potiri, sic nil tam asperum, ac probrosum quàm carere vulgaribus. Fateor equidem, id causæ mihi fuit cur in tradendâ philosophiâ quaestiones aliquas agitauerim præsertim in logicâ, quas meâ sponte præterissem, quippe non suoapte ingenio pulcherrimas, sed vsu iubente iam necessarias.

Veruntamen bona pars eorum qui nos in hac re sugillant, quid superuacaneum, quid eligendum in quaestionibus, nihil internoscunt. Superuacaneum quippe intelligunt quod si scias, nulli vsui futurum sit humanæ vitæ: quod si ita esset maximam eamque præstantissimam philosophiæ partem ablegare deberemus; nam quæ scitu pulcherrima ac diuinissima, ea summè inutilia ad viuendum, vt initio metaphysicæ præclare Aristoteles demonstrat. De qua re accuratè dictum

C c

est à

de vita
Beata
cap. 9.

est à me in libro de Bono. Gregariae siquidem, vilisque scientiae est, non suae, sed emolumentum gratia expeti. Et cum inter bona, quaedam sint quae *media* vocantur, quasi medium locum tenentia inter nos & ea quae propter se à nobis quaeruntur, ut medicinae ut pecuniae; quaedam verò appellantur *finis*, quoniam illis possessis nihil ultra appetentes progredimur, sed gaudentes quiescimus; vix aliud quippiam tanto iure inter bonorum fines numerabis quam scientiam. De qua re in eo quem dixi libro, ut opportunius, ita subtilius disputavi. Isti ergo cauponantes potius literaria studia, quam literarum studiosi, commodè redarguntur Senaece verbis, quibus ipse repellit Epicuræos, similem vilitatem in virtute, quam isti in scientia, desiderantes. Erras, inquit, dum interrogas quid sit illud propter quod virtutem petam. Quæris enim aliquid supra summum. Interrogas quid petam ex virtute ipsam. Nihil enim est melius ipso pretium sui est. Id fortasse de virtute iactantius quam verius dictum: melior enim virtute felicitas; ideòque ipsa virtutis præmium: at de scientia verisimè, utpotè quæ ipsam constituit felicitatem, supra quam, ultra quam nihil boni, nihil optabilis. Sed quando breuitas & humani captus, & vitæ, multa complecti sciendo mortalibus negat; ideò quæ tortuita, quæ singularia, quæ fluxa meritò transimus, veritatem illam sectantes quæ à natura est, quæque vniuersalis atque aeterna, qualem tradit philosophia: præsertim verò philosophiæ colimus partem illam qua de rebus obscurissimis iisdemque diuinissimis edocemur. Nullum quippe aliud hominis bonum aut à bellis remotius aut superis propinquius. Qui ergo quæstiones illas unde nihil fluat emolumentum ad actionem vitæ, contemnunt, non modo Aristotelem, S. Thomam, cunctam denique sapientum cohortem aspernantur, sed perinde faciunt, ac qui maiore in pretio ficedulas, quam lusciniæ haberent; quòd illæ vtiliores ad victum. Et sanè in quibusdam problematis non tam rei præstantia quam veritatis inveniendæ difficultas inuestigationi pretium facit. Quid namque? An sublime quid est ac diuinum si circulum inuenias quem quadrato prorsus æqualem demonstraueris? Nihil suapte naturæ tenuius; & tamen in hac inuestigatione cum Archimede illo

illo ingeniorum miraculo tota Geometrarum natio irrita, sed non illaudato studio desudauit. Non ergo aut inutilitas aut obscuritas, questionum agitationem damnat, sed alia duo capita.

Alterum, si questio non tam de re sit quam de nomine, quales magnâ ex parte mihi videntur quæ nunc tractantur in logicâ

Alterum, si questio non obscurat tantum, sed adeo præclusa sit, ut nulla cernatur ad inuestigandum rima; quales pleræque ex illis controuersijs quæ suscitantur aut de Angelorum intelligentia, aut de ijs quæ præter ordinem Deus facere potest.

Nisi in hoc duplici questionum genere effrenatius vagaremur, nihil est in quo nostram accusent philosophiam. Hac autem euagatio peccatum est non tam nostrum quam humani ingenij, aut præ imbecillitate temere progredientis, aut præ audacia ad negata contendentis.

Ridiculum verò est vniuersè prohibere ne de nouis questionibus disputetur, quasi aut nihil ultra quærendum supersit in immensitate philosophiæ, aut humanis mentibus Hercules nescio quis hoc vltimo sæculo columnas præstituerit in hoc Oceano, ultra quas enauigare tuturis ætatibus non liceret.

Dicunt; si omnes in idem tuendum conniteremur, fore ut nouis nouisque aggeribus continenter extructis doctrina Societatis quotidie confirmaretur: cum in præsentia, Cadmei tanquam fratres, mutuis nos ipsos plagis debilemus. Ita ne verò? Id porro non esset scientiam aucupari, sed famam, opiniones semel arreptas modo veræ sint modo falsæ, per fas, & nefas humanis mentibus dominantes imponere; veritatis indagandæ curâ externis relictâ: vno verbo non philosophū agere sed sophistam. Id ipsum verò ad famam quoque exitiale. Cum enim naturâ humanum ingenium ita effinxerit ut sua sponte feratur ad veritatem, nulla philosophorum natio melius audiet apud literariam Rempublicam vniuersè quam quæ plus veritatis exponat; quemadmodum vera præfæctitiâ purpura semper placet. Veritatem verò nemo melius assequitur quam qui sincerius exquirat. Iure deridet Cicero philosophos illos qui prius quid sentirent, quam cur ita sentirent;

constituebant. Quod ergo isti correctores nobis suadent, nec ad intimum bonum, nec ad exteriorem famam conduceret.

Clamant nihilominus, eò iam nos deuenisse in tantâ opinionum discrepantia, & quæstionum subnascentium multitudine, ut philosophicum idioma non vnum sit apud nos, sed multiplex atque innumerabile: ita ut nec à senibus iuuenes, nec à iuuenibus senes intelligantur, nec qui in vnâ Academiâ eruditi sunt capiant iam eorum sermones qui ex alia Academiâ prodierunt.

Multa ex his verò veriora, sed nihil horum imputandum aut discrepantiæ sententiarum, aut nouitati quæstionum; Quando eadem lingua quæ nunc extat, & cuius vim omnes percipiunt, abundè sufficit vocabula omnia per quæ proponere possimus quæstionem quamcumque humanis animis cogitabilem, & de singulis his in vtramque partem disputare. Alia ergo huius incommodi origo est, eaque non euitabilis.

Porrò sicut cæteri sermones loci ac temporis varietate variantur, adeò ut non dicam in diuersis regnis, sed in diuersis finitimis pagis aliqua semper sit differentia loquendi, & in eadem vrbe alijs verbis iuuenes sermocinentur, alijs senes, ita contingit in artibus, quarum vnaquæque suum peculiarem sermonem suasque voces sibi proprias concinnat, ut Cicero obseruauit initio quinti libri de finibus. Et de hoc philosophorum idiomate fusè Ioannes Picus Mirandulanus in epistola ad Hermolaum Barbarum, nosque multa diximus in italico libello *super didascalico stylo*. Hinc accidit ut noua indies philosophica vocabula subnascantur, seu veteribus obsoletis substituta, seu ad aliquid compendio significandum, quod antea multæ circuitionis indigebat: Hæc verò nomina à minoribus excusa non passim intelliguntur à grandioribus nati, & in aliquo gymnasio recepta, alijs gymnasijs sunt peregrina. Sed cum primum in vulgatis libris vsurpantur, communia fiunt ac perspicua, præterquam bonis quibusdam senibus qui iuueniles annos tenui philosophiâ tinxere, postea verò alia omnia curantes, quemadmodum nihil noui condiscere amant, ita quidquid nouum auribus sonat, ut insolens detestantur. Non ea mihi audacia est, ut senilem existi-

eximiationem uniuersè aspernari malim, quàm venerari. Quis nescit & sacræ hierarchiæ sacerdotia, & politiciæ magistratus ab ætate illa cœu reliquis sapientiore, nomen quæ græcè, quæ latinè desumpisse? At quemadmodum ideo falsum aurum imponit vulgo, quia eius color plerumque verum aurum comitatur, sic inerudita multorum canities ideo turbam decipit, quia ille consuetus est sapientum caput color. Cæterum duo compertissima sunt. Alterum, plures eximios in senectute, quàm in iuentutè numerari. Alterum, vt eximia vbique rara, sic in senectute ipsa plures esse vel rudes vel gregarios, quàm eximios.

De reliquo hæc nouatio vocabulorum nihil inobscurauit philosophiam apud homines vere philosophos: Hos enim hæsitare in vocabulis nunquam videmus; sed vel è re subiecta cæterisque attributis facillè coniungunt recentis vocabuli potestatem, vel certè ab eò quo cum disputant, significationem percontantur. Hæc igitur hæsitatio vel in effoetis quibusdam senibus est, eo rudioribus quàm recentes discipuli, quod non plura quàm hi didicerunt plura obliuione dediticerunt; vel in tironibus qui non tam philosophantes quàm philosophicè balbutientes, quicquid audiunt secus ac à præceptore acceperint, cœu monstrosùm vituperant.

Iustior videri potest illa multorum expositio quam Scottus ipse tanquam vulgi præco recenset, quod pulcherriimas philosophiæ quæstiones negligamus, vel quæ cœlestium Orbium naturam continent, vel quæ facultates atque operationes triplicis animæ, vel metallorum, herbarum, inferiorum denique corporum omnium qualitates, motiones, pugnas, iuncturas, mixturas scrutantur, vel quæ ad summi procreatoris secretarumque corpore mentium intelligentiam ac dotes, pertinent, quatenus hæc naturali ratione contingi possunt. Cum tamen *chimæra*, atque *bippocentaurei* magnam deprædantur partem nostræ philosophiæ.

Non inficior, aliquos ex præceptoribus nostris dum è rebus veris ad commentitia meditanda securius euagantur, eam imitati inconsiderantiam; quæ Macedoni tribuitur, quod angustior mundi tanquam carcere pressus æstuarer, cuius tamen ipse mundi minusculam partem vix expugnasset. Cæte-

rum

rum non vsquequaq̃berinutilia sunt quasi dispartantur super-
chimæis atque hippocentauris illis, ad quorum occursum
isti tanquam minuti canes larrant ipsam conlatrantes philo-
sophiam, ignotam scilicet sibi faciem. Ex ijs enim quæstio-
nibus maxime pendet cognoscere tum facultatem illam sin-
gularem immortalis animi non tantum res obiectas contem-
plantis, sed extruentis; tum ea quæ deinceps theologia exa-
minat super Dei omnipotentia, quæ à nullâ re cogitabili, tan-
quam artifex ab inobsequenti materia, destituatur; tum de-
nique potissima principia & dialecticæ, & metaphysicæ. Ex-
plicatur enim in ijs questionibus vis illius supremi pronūciati:
non potest idem simul esse & non esse, cui incumbit tum tota ra-
tio connexi in dialecticâ argumentatione; tum omnis meta-
physica ratiocinatio: Explicatur quid tandem sibi velit; *rem*
aliquam esse possibilem, eiusque notionem expugnantibus non
componi: vtrum hoc re ipsâ nihil sit præter Dei vim effectri-
cem, in qua res illa tanquam fluxus in fonte aliquatenus
continetur antequam emanet; an id potius sit aliqua ve-
ritas infecta quam Deus à se ipso distinctam ex æterno tem-
pore sibi præsentem contemplatur.

Agendum, quid vanius, quid leuius, quàm umbra? ideo
ne tamen astrologum ceu leuia sectantem carpes quodd. um-
bras ex planetarum disco cadentes tam operose dimetiatur?
Scilicet per umbras illas illustrantur ingenia quod parentes
lucis globos obl. quæ peruideant, quibus directò perspicien-
dis impar est hominum acies.

Permaneo in hac imagine. Quid aliud sunt conficta ista,
quorum commentationem aspernaris, quàm euanidæ rerum
umbræ? At mortalium animi Platónico tanquam antro con-
clusi, solida, atque æterna vera aduersis obrutibus inspicere
non possunt: umbras aspiciant, easque meditentur necesse
est, vt ex illis qualemcumque rerum cognitionem deducant
Ideò tractatio illa vt incipientibus obscurior damnari fortas-
se potest, vt leuior derideri non potest quin risus ille ceu
audacis inscitia soboles iustiore risu sit deridendus.

Cætera quorum neglectum criminantur, porro vel à So-
cietatis philosophis negligi aiunt, vel in Societatis Academijs
prætermitti.

Primâ

Prima parte nihil falsius. Vide Suetonium Rurium, Dandium, Confutimenses, Eohoram, Schincherium, Cabatum, aliosque perimulos, quorum aliqui omnia, ut Suarius, ceteri alius alia quae isti possunt exquisitè pertractarunt.

Sin verò quaerantur, haec in gymnasijs nostris parcius attingi; videant quæso num in alienis vel publicis Civitatibus, vel privatis Religiosorum liberalius exponantur. Et hoc quidem cunctis ferè disciplinis commune. Si medicinæ operam dederis, monet in vestibulo Hippocrates; *Arx longa, vita brevis*, Si iurisprudentiæ, quancula pars Cæsarei, vel Pontificij iuris à præceptoribus enarratur & Si rhetoricæ, quis nam est cui omnia tum epistolaris, tum oratoria, tum poetica, tum historica facultatis genera, ac præcepta, cui uniuersos veterum libros eloquentiæ nobiles magister non dicam explicauerit, sed indicauerit? Neque ob id professores accusandi; nulla enim disciplina tam brevis, quæ si cum ætate illi addiscendæ tributa conferatur, non habeat instar fluij quem vacua nuce quispiam includere tentaret; Quid ergo attinet tantas excitare querimônias, quod philosophia non plenè tradatur in Scholis nostris, quando hæc Oceanus ille est ex cuius immensitate aliæ artes tanquam riuli descendunt? Certè Scottus qui bis philosophica spatia docendo confecit, nihilo ampliorem viam quam reliqui statuto triennio percurrit.

Quando autem multa etiam ex pulcherrimis vel præterire, vel cursim indicare necessitas cogit, promptum est breviores simus nominatim in quæstionibus paulò ante memoratis, quarum accuratam tractationem isti monitores à nobis efflagitant. Nam quæ super numinis naturâ ac dotibus philosophicæ meditationis essent, adeò innexa sunt ijs, quæ ex theologico tripode sunt pronuncianda, tantumque cum firmitatis, tum, lucis ex ipsius Dei locutionibus accipiunt, ut commodior ijs explicandis locus S. Thomæ visus sit in vestibulo Theologiæ. Idemque Angelorum ingenia ac proprietates Theologiæ adscripsit, quoniam hæc præcipua ex parte diuinis testimonijs & sanctorum Patrum auctoritate cognoscuntur. Quocirca satis remur, Deum vnice ut efficiëntem causam, Angelos ut astrorum motores, in philosophicis gymnasijs contemplari.

Alia

Alia verò quæ Cælum, metalla, plantas, altricis, denique ac sentientis vitæ munera complectuntur (nam de officiis animæ intelligentis multa in philosophiâ, reliqua in theologicâ tractatione de humanis actibus cum eodem Dico Thomâ apud nostros disputantur) tradimus quidem, sed contractione doctrinâ duplici de causâ.

Prima est, quia hæc initiandis, atque erudiendis adolescentibus non tam necessaria, quàm quæ generalissima sunt & per omnes rerum ordines peruagantur; cuiusmodi sunt, quæ accuratius in physica cumuimus, initia corporis naturalis, quatuor genera causarum, motus, locus, tempus, quantitas, & similia horum; specialia enim illa ad hæc vniuersalia scienda non ducunt; at vniuersalibus istis probè intellectis facili ingenium vel sine doctoris ope ad hæc specialia descendit.

Altera causa est, quòd in scholis vtilissimè tractantur, quæ discipulorum literarijs concertationibus accommodatissima: Nihil enim vel ad membrandum constantius, vel ad acendum vehementius, vel ad residues exsuscitandos acrius, quàm necessariæ pugnae dubius euentus: in qua pugna decernitur non vter pugnantium potiora sortitus sit instrumenta, sed vter eorum sit potior. Manus enim nostræ sunt, mens ipsa nos sumus. At, quæ dixi omissiore calamo tractari, parum apta sunt literario certamini, quippe quæ magna ex parte vel geometricis figuris, vel sensibus experimentis non cui libet perspectis continentur, quorum illæ oculis non auribus intelliguntur; hæc verò attentum examen sensuum præmitti desiderant, vt vera illorum causa deprehendatur. Idèò vtraque ad depræliantium ingeniorum puluerem minus idonea vsus ostendit.

Equidem id mihi contigisse testari possum: Cum hæc eadem me persuasio teneret, immerito præteriri hilatiorem illam partem philosophiæ, cæterà horridæ & aliquâ illecebrâ ad celebritatem cultorum sibi parandam indigentis, postremum philosophici curriculum solidum dicaui placidioribus istis, sensuique cognatioribus. Quid tum? quamuis discipulos nactus essem ingenio studioque præstantes, vix tamè ex ijs quispiam, fuit quin eiusmodi quæstiones citius quàm didice-

didicerat obliuisceretur; quippe lentitudine quadam concertationis, segniori quasi malleo animis infixas. Quare id contigit mihi quod plerisque nouam percurtationem aggredientibus: Ea factitare instituunt quæ decessor omiserat, quasi emendantes: at breui experiuntur, erratum suum fuisse quod alieni errati correctionem tacite gloriabantur.

Quid efficitur ex his? Enimvero de omni quidem arte iudicare peritorum est vel in illâ, vel in aliâ superiore quæ tantarte viatur ad finem suum comparandum, seu militaris equestri: sed profecto vnius philosophi omnino est de philosophiâ studiis sententiam ferre: quando philosophia ut pote artium summa, superiorem se non agnoscit cuius tribu- nali se sistat; ac tanquam supremus Rex iudicis potestatem obtinet in illis etiam causis ubi litigatoris partes agit. Et tamen criminationes istas super opinionum dissensione, aut nouarum controuersiarum procreatione nunquam legi aut audiui ab aliquo qui excelluerit in philosophiâ, quique non tantum oculis, ac memoriâ ut plerique, sed ingenio philosophus fuerit primis nominis; nisi fortè postquam pertæsum est philosophandi, adeoque iam philosophi ut munus, ita iurisdictionem posuit. At quicumque in philosophiâ clarent, nihil horum arguunt, intelligentes aliqua eorum laudem, alia certè excusationem mereri, reprehensionem nulla; ut pote quæ mutari vel non expedit, vel non possunt. Sed nihil tam pronum humanæ arrogantiae, quàm ut minimi de maximis insensius pronuncient. Ideo uti priuatorum, ita literatorum turba nationum æquè ac doctrinarum Principibus ob- trectat: Quid mirum, quando terrigenarum ocelli solis magnitudinem cometiri, & ad pedalem contrahere non dubitarunt?

CAPVT XXVI.

*An vsus dictandi in philosophicis gymnasijs
retinendus sit.*

Hunc morem non emendatores tantum, sed legifatores nostri auersati sunt, mandantes ut quod fieri posset vitaretur. Plurimum quippe temporis, ac laboris assumit tum discipulis, tum magistris. Cum tamen expeditissimum videretur inter editos libros plausuque famæ comprobatos, à præceptore aliquem eligi, quem communiter sequeretur, atque exponeret, sed tanquam amicus, non tanquam addictus; ita nimirum ut identidem, ubi videretur, ab eo recederet, pauca interscribens in loco.

Verum nisi homines aut ingenio tardij aut oblocutione præproperi essent, nihil cunctatioris damnaarent quam, quod legum latoribus inuisum, subditis noxium molestumque, & tamen visitatissimum vident. Id enim contra tot aduersarios vnâ inuictæ necessitatis tutelâ perflare potest.

Enimverò dictandi vsum ad philosophiæ traditionem necessarium esse primò quidem experientiâ docemur, hoc est probatione omnium, si non potissimâ, certè clarissimâ. Quamvis enim in quibusdam gymnasijs magistrorum commentationes auribus, non calamis committantur, prælectiones tamen illæ sicut in conuiuijs crustularia simulacra, non tam ad alimoniam sunt, quam ad pompam; atque instar meri non epoti, sed extimo ori irrorati, ad horam dumtaxat cerebrum roborant. Porro vix quempiam numerabis adeò acroamaticum, ut per solas aures, hebetem scilicet sensum atque obliuiosum, magistri doctrinam altè immiserit in ingenium. Communis utique docentium consuetudo, eademque peruetusta aduersus hanc dicam nobis patrocinator. Interroga cæteras religiosas familias, atque in primis Dominicanam, quæ maximè certum, atque vnum auctorem sequitur, quæque suam docendi formam alumnorum claritate probauit; interroga, inquam, num ibi & magistri, & discipuli calamo parcant;

parcant; num lingua illinc, auribus hinc satis agatur. Nihil minus. Neque sola philosophia huius moris exempla nobis suppeditat, sed etiam alia disciplina multò plus auctoritati, ac vetustati tribuentes, adeoque nouis magistrorum commentationibus minus alenda. Cui nam arti promptius esset aliena tantum prælegere, atque exponere quam iurisprudentia, quæ nouitates perosa, quantacumque nunc est, auctoritate continetur? Nec tamen facile videris iurisprudentia magistròs qui, si non publicè, certè priuatè dictatione discipulos non erudiant. Non ergo facile hanc institutionem redarguas licet idoneam illius causam non inneneris. Scito namque, neminem raritus errare, quàm integram artificum nationem in ijs quæ arte sua continentur, ut pote quorum præ omnibus habent & scientiam, & peritiam, & meditationem; cum tamen omnis error ex alicuius horum trium defectu nascatur.

At, inquis, ad propriam magistrorum gloriam non ad publicam addiscentium vtilitatem mos iste dirigitur. Fac ita esse, quod tamen falsum paulò inferius renincam, sed interim fac ita esse. Porro, si experimento constat, ne in religiosis quidem coetibus communiter à magistris ingentem hunc meritandi, docendique laborem deuorari nisi hoc gloriole quasi smelle conditum, opus erit vel id permittere, vel à Naturâ impetrare, ut humani animi affectiones, temperiemque reformet. Medici sanè multa egris nauseantibus concedant, quæ per se insalubria sunt, quò cibi fastidium tollant; quod enim dolentes, & quasi nolentes volumus, id diu velle vix possumus. Ut ergo magistris alacritas sit operosissimi ministerij, corpus iuxta mentemque incredibiliter defatigantis, necesse est ut saltem honestum magistri nomen ac dignitas illis inuolatum maneat, neque in subdocentis, adeoque subferuentis abiectionem degeneret, quò laboris tristitia saltem muneris decore leniatur. Scilicet quemadmodum possessiones, ita opiniones, publicæ negliguntur, propriæ curantur. Sicut ergo propterea satis fuit ut maxima prædiorum pars non publicæ esset, sed priuatis ciuibz distributa, quò singuli proprium diligenter excolerent, ita in philosophicâ Republicâ expedit ut præter paucas quasdam opiniones, ac

doctrinas ex veteribus quasi hereditario iure acceptas, & recentibus communes, quilibet magistrorum habeat multa privata, ac propria, atque à se vnice curanda; Rariora quidem circa summam ipsam vniuscuiusque quaestionis, praesertim ponderosa, atque antiqua, spissiora verò in explicando, probando, confutando, respondendo; ne alioqui hebescant ingenia verius quam perficiantur, nec tam constabiliatur philosophia, quam iaceat: Nec tantum philosophia, sed etiam reliquae artes: Quando in vnâquaque, vt notavi, semper aliquid noui nouitate, si non verâ certè supposititia magistri tradere gestiunt, & veterum praeceptis appendicem aliquam recentis observationis attexere, ne apud discipulos merè discipuli videantur.

Igitur expediret morem hunc retineri licet vnice ad magistrorum voluntatem inductus esset. Veruntamen nego ad discipulorum profectum vtilius fore vt vulgati cuiuspiam scriptoris quem praeceptor elegerit, exponantur libri, quam vt nona dicentur.

At enim, inquis, Nonne maior Suarius, Fonseca, Tellestus, quam gregarij praeceptores? Credo. Vtilius ergo discipulis illorum, quam horum scripta peruoluere? Haud cogens consecutio est. Ista enim disputandi ratio in multis peccat. Primum quidem, non quoties scriptor est maior, illico scripta quoque maiora. Siquidem artium inventores, & quasi parentes longè maiores sectatoribus, & quasi nutritijs fuisse; adeoque inter Deos habiti: nec tamen eorum opificia nostris maiora. Putasne primam ratem à Dædalo extructam, cum ingentibus Hispanorum Gaulis, in quibus vnus ad alterum terrarum Orbem pessumdatis Oceani furijs transfuehitur, comparandam? Maior vtique Mercurius ac Pan, quorum alter lyrae, alter fistulae repertor, quam cytharopæi, vel organopæi hodierni. Nemo tamen rudimenta illa vagientis musicae praeferet organis, ac cytharis nostris tam varijs, tam multiplicibus, tam dulce melos profundentibus. Hoc autem quod in artibus haud rarò, in philosophiâ multò sæpius contingit. In artibus enim opificium vnius ab opificio alterius aliud semper est ac distinctum. Quamuis ergo plerumque facile sit imitari quod difficillimum fuit inuenire, aliqua tamen

memorificia adeo excellunt, vt non modo emulationem, sed ne imitationem quidem nisi longè inferiorem admittant, seu Virgilij carmina, Tullij orationes, Titiani tabulæ. At in philosophiâ non tam imitatur, quàm addimus; veterum enim rationibus meditationibusque receptis nostras adiungimus. Nullus autem Oceanus adeo magnus quin superinfusa stillula crescat. Quamobrem possunt recentium philosophorum scripta meliora esse quàm veterum, licet horum auctores præ illorum auctoribus emineant; Maxima enim illi inuenire, minima hi, sed maximum minimo cumulatam grandescit. Sic etiam Nicolaus Perottus, & Ambrosius à Calepio maiores fuisse, vt arbitror, industriâ, ac laude, quàm qui noua dictionaria congesserunt; Sed hæc veteribus meliora quippe maiora, vt quodlibet totum maius est parte sui. Scholasticorum theologorum facile Principem non ætate tantum, sed præstantiâ Ioannem Damascenum salutamus; Quis tamen, vt quempiam hoc tempore theologicis doctrinis imbuat non Caietanum, Suarium, vel alium ex recentioribus præ Damasceno legendum addiscenti proponat?

Nempe vulgatum est exemplum pignæ, quem si gigantis capiti imponas, gigante celsiorem feceris.

Deinde, non quæcumque meliora sunt per se, meliora sunt unicuique. Nonne Saulis arma per se ad pugnam meliora, quàm funda, & fluuiatilis lapis? non tamen meliora pastorculo, quem insuetum onus oppressisset potius quàm muniuisset. Nonne merum aquâ melius ad potum? melius vtique, sed non febricitantibus, vel infantibus. Ita præteritorum philosophorum libri validiora sunt arma quàm recentium magistrorum scriptiones, sed teneris discipulorum manibus, imbecillisque humeris nimis grauiâ, nec ferenda; plus, interdum habent succi; succum tamen illum infantia condiscientium ingenia pati, & concoquere non possunt.

Enimuerò quemadmodum Aristoteles in Rhetoricâ obseruauit, inter orationes non easdem ad audiendum, atque ad legendum optimas esse, ita quæ philosophicæ dissertationes maximè bibliothecas exornant, non eadem aptissimè gymnasium erudiunt. Scilicet qui librum edit, vniuersam literariam nationem, totamque posteritatem compellat; qui e scholastico

laetico suggestu doctrinam discipulis dicat, ad puerilem imbecillitatem sermones inclinat, neque conuictum magnatibus, sed lac pueris edentulis parat. Extant apud nos quæ Gabriel Vasquius, quæque Franciscus Suarius ex cathedra theologicâ tradidere. Hæc sanè si prodirent, pro quam ieiuna, quam grandibus auctori nominibus minora viderentur, & tamen erant perquam idoneæ discipulis, ut potè qui non melius in tantâ librorum ab utroq. editorum amplitudine, quam piscatorij lintres in Gaditano Oceano natassent.

Adiice ad has causas, quod philosophia, sicut imber est, qui si largus ac præceps, diluvis, non imbuunt; gurgitibus assiduus cadat necesse est, ut in solum penitus influat, eiusque ariditatem emolliat. Non minus commodè irrigantur ingenia, si magister in singulos dies pauculum quid dicat, atque enarret. Nam hæc voces tanquam stillulæ continenter infuse in mentem peraduant, eiusque incultam asperitatem subigunt, quam deinde literarij pulueris agitatione aliquam oratione conficiunt; interimque discipulus nec receptis prægrauatur, & subsecutura cupide inhiat, quin hæc ex præteritis suspicatur, & interdum præuidet; itaque non tantum docetur, sed inuenit.

E contrario si librum aliquem typis vulgatum exposueris, discipuli præproperâ auaritate multum legentes præcurrent sine fructu, quia sine ductu; postea verò defloratâ iam nouitatis voluptate, ubi magister eadem interpretari aggrediatur, illa cœu nota fastidient, vel securi atque oscitantes excipient. Effatum verò medicorum non magis in corporis quam in animi secula valet; ea salubrius nutrire, quæ iocundius cupidiusque manduntur.

Hæc potissimè fuerunt causæ, quæ hunc distandi morem in scholas inuexere: qui si laboris, ac temporis multum exigit, non ideo eum inopportunum, sed adaptionem philosophiæ difficilem esse colligas; quando Aristoteles his omnino duobus ipsum *difficile* definit; nimirum: quod fieri nequit vel sine diuturnitate temporis, vel sine perfectione laboris.

CAPUT XXVII.

*Cut non saltem in Theologia certum auctorem sibi Societas
præstituat : Et an reprehendenda ceu novatrix aut
absolute aut comparate ad alias sodalitates .*

NUllam audiri criminationem , aut magis frequentem
aut minus æquam aduersus Societatem , quàm quæ ip-
sam vocat in theologicis praticentem ceu nemini addictam ,
novatricem ceu multa ingerentem in scholas ante inau-
dita .

Circa vtrumque videamus primum quas leges Societas
habeat , deinde quomodo illas exequatur : vt constet num-
succensendum aut nostris legislatoribus quasi laxioribus in-
præscripto , aut nostris moderatoribus quasi coniuuentibus
in violatione .

Age , neminem certum Doctorem Societas sequi iubetur .
Ergo effrenatè possumus quidquid libuerit asseuerare , quo
nihil exitius in Theologia : hæc enim disciplina nisi veterum
auctoritate quasi cancellis circumseptâ , nullum figet vesti-
gium à præcipitijs vndique ambientibus tutum . Hæc aduer-
sarij .

Ego verò constanter affirmo , nullum esse alium religio-
sum Ordinem , in quo per suas leges melius huic discrimini ca-
ueatur . Quid enim ? Alij Ordines ita vni ex suis mancipati
sunt , vt eum sequi debeant , etiam vbi singularis , ac solitarius .
Nullus enim est auctor cui schola sic obsequatur quin ali-
quâ in opinione incommittatus lacedat . At nobis præscriptum
est , in singulis questionibus sententias sequi receptas &
communes . Et quando inter scholasticos nemini magis
plaudunt aut Ecclesiæ Romanæ præconia , aut recentium
Theologorum suffragia , quam Diuo Thomæ , statutum est ,
vt eum prælegamus , eiusque doctrinam sequamur ; & nemo
quem non ei ex animo fauentem moderatores intellexerint ,
Theologicis cathedris imponatur . Quoniam verò aliqua
sunt

sunt in eo summo Doctore quibus frequentior posterorum existimatio non consentit, iubemur in his maiorem Ecclesiæ partem comitari.

Ad hæc, quoniam aliqua sunt quæ scholam ex æquo fere diuiserunt, parte alterâ Diuum Thomam sequente, alterâ relincente, ius nobis est ytramlibet eligendi, modò rarissima sit ab Aquinate discessio: hanc enim veniam vel ipsi Diuo Thomæ addictissimi sibi sumpserunt; Nec plurima probanti aliunde maior fides quàm ex pauculis improbaris.

Denique, quoniam in multis anceps est Sancti Thomæ sententia, super qua certant qui ei & animo & calamo summo opere student, in eiusmodi ambiguitate optio nobis manet; quæ tunc ne Dominicanis quidem magistris inconcessa. Quid ni enim, quando in ipsa diuinorum librorum expositione ubicumque Catholici interpretes discordant cuicumque illorum adhæreas, fidem Deo non violasti?

At inquirunt, cur non passim in omnibus saltem communium aliorum calculo non reiectis Diuo Thomæ subscribere iubemur, quò minor sit opinandi licentia? Modestia hoc fuit non licentiæ. Quid enim? Dominicanæ quidem familiæ laudabile fuit, quem alumnus erudiuit, magistrum adoptare, tueri, cunctis præferre. At reputa nouam sodalitatem, cui externorum institutio committitur, quæquæ plures inuenit in Ecclesiâ scholasticos Doctores, eximios, probatos, familiam ducentes; an non inuidiosum si alijs repudiatis in vnus tantum verba iuraret? Ecclesiæ certè vnâ cum Aquinate Bonauenturam, quamuis Aquinati magnopere dissidentem, Sanctorum Doctorum albo nuper adscripsit: Franciscana Familia studijs inclyta, numero innumerabilis, vel quem memorauit Bonauenturæ, vel Ioannis Scoti doctrinam asserit. Augustiniana Aegidio, Carmelitana Baccónio, Seruitæ plurimum, Henrico suffragantur. Quanta ergo vndecumque in nos indignatio, si vni penitus agglutinemur reliquos aspernati? Quando illos omnes in honore habet Ecclesiæ, & in publicis Academijs Pontificiâ auctoritate, atque adeò pecuniâ fundatis, libera est magistris electio sententiarum super quibus inter insignes scholasticos disconueniat. Quia etiam eadem auctoritate alicubi certæ statutæ sunt cathedræ, quarum professores

señores Bouauenture, Scoti, Durandi, aliorumque scholæ Principum decreta propugnare iubentur.

Et verò cum hominum mentes ita effictæ sint à Naturâ vt quod veritatis speciem præfert, vnicè ament, quod falsum videtur, auersentur; quid aliud erit quàm inuitâ Naturâ inciuilius mancipare regalem hominis partem, si cogas ea cõplecti quæ quandoq; falsa esse possunt quæque sapientũ bonorumque complures ceu falsa dijudicant? Non æque absynthiũ palato, foetor naribus ingrata, sicut falsitas menti, hoc est nobiliori pariter acriorique hominis facultati, & inimicam sibi pestem insensũs abominanti. Porro ne ipse quidẽ naturæ opifex ac dominus assensionem à nobis exigere potest vbi errari assentiendo potest: vt summam fidem sibi vindicare queat, fallere nequeat oportet.

Intelligo quid responsuri sint rerum nostrarum censores: linguæ non animo imponendam legem: Magni Aquinatis doctrinam profiteamur exterius; si quid contrarium videatur, liberum habeat in animo domicilium, ab ore atque à paginis exulet.

Sanè quicumque ita præscribunt, nã ipsi ignorant quid sit philosophari, scilicet (id enim sæpius repetendum) memoriam exercere soliti non ingenium. Nil tam intolerandum quàm pro inimico militare, hoc est quàm ea munire rationibus, suadere discipulis, celebrare, tueri, in Regnũ literariæ gentis inferre, quæ auersamur tanquam falsa, rationi, adeoque Deo & menti contraria, quorum alter veritas est, altera tantum boni possidet quantum veri. Interpretem animi natura linguam formauit, & ne locutionis emolumentum, inter animantes homini ceu Regi proprium humanæque societati pernecessarium, fraudibus corrumperetur, procliuatatem quamdam obsequij ac fidei erga animum indidit linguæ. Quo factum est, non modò vt duorum testimonium liquidißima veritatis probatio censeatur, sed vt nemo tam perditè falsiloquus sit quia plerumque verax: vt in libris de Bonò demonstraui. Fluxa res, ac frigida fictio est: citò personā ponit, segniter agit: & quemadmodum factitij Semiramidis Elephantis, in campum deduci poterit, pugnare non poterit. Vix vnquam suadebit præceptor alijs quod suadere non po-

lib. 1. c. 39

E c

tuit

tuit sibi, quodque suadere ita studet ut nolle. Effluet ex ali-
quâ tandem rimâ quod fouetur in animo. Ac proinde neu-
tram præceptoris sententiam discipuli bene condiscunt: non
veram quam non docentur; non simulatam quam tepidè pa-
lam docentur, & quam remotis arbitris dedocentur.

Ideo legem Societatis hac in re consultissimam reor. Ne-
minem iubet inuitum Aquinati se adijcere, sed nemini Theo-
logiæ magisterium credit quin is Aquinati ex animo se adie-
cerit. Ita enim & Aquinatis doctrina nostris in gymnasijs
dominabitur, & dominationem obtinebit qualem Rex, non
qualem Tyrannus habet, hoc est non extortam sed volunta-
riam; quæ ut honestior ita firmior.

Hoc loco multi vociferantur, bellè obtendi hæc à nobis in
legibus nostris, sed facta longè dissentanea; scriptores, ac pro-
fessores nostros passim aberrare à Diui Thomæ doctrinæ; sed
multos ex inobsequentibus, ne inuerecundi sint, mendaces
esse, non tam Diuum Thomam comitantes, quàm Diui Tho-
mæ inuitissimi verba in suam sententiam pertrahentes; instar
quorundam; qui seditionem in aliquo Regno excitantes, re-
gia tamen vexilla extollunt, & Regis, quem inuadunt, nomen
ac tutelam profitentur.

Hæc in vulgus spargi solêt, ut apud illiteratos, hoc est apud
plurimos, Societatis doctrina si non despecta, certè suspecta
sit. Despectio enim vitium æmuli est acutique, suspectio mi-
noris, & caligantis. Et porro nemo ista in animum inducet ni-
si vel theologiæ rudis, vel odio, non oculis credens. Exami-
nentur Theologorum nostrorum scripta quorum auctorita-
te ducimur, quorum scientiâ gloriamur, Vasquij, Suzrij, Mo-
lina, Arrubalis, Valentia, Alemanni, Augustini, Toleti, Bel-
larmini, Lugi, aliorumque eiusdem notæ. Horum inuenies ali-
quos Diui Thomæ vestigia religiosissimè seruantes: in alijs ve-
rò paucula quædam Diuo Thomæ dissentanea numerabis, at
consentanea non numerabis, quippe innumerabilia. Idem
de singulis præceptoribus aio. Eduntur quotannis in quali-
bet Academiâ Theses nostræ de vniuersâ Theologiâ, ubi
quinguenta paragraphis positiones circiter quingentæ cō-
tineri solent. In his, cum plurimas, quatuor aut quinque Di-
uo Thomæ repugnantes notabis, sæpe nullam. At enim Di-

uum

quum Thomam sequimur nō illum germanum qui scripsit, sed ementitum, & qualem ad libidinem nobis effingimus: Quem admodum, quod ait ille, *sua cuique Deus fit dira cupido*, ita sua cuique Diuus Thomas fit mendosa persuasio. Non est ita tribunal certum in promptu est. Plures extant Diui Thomæ commentatores, ac sectatores celeberrimi ex alijs familijs, & scilicet ex Dominicana. Age verò: repetam exemplum quod indicaui: quæadmodum vbi communis Catholicorum consensus diuinis verbis vnā eandemq; sententiam attribuit, si repugno, diuinæ auctoritatī repugno; at vbi præclarissimi præres discrepant, cuicumque adhæserim, Deo me adhærere iure profiteor; ita planè, quid ni ego germanus Thomista fuero si vel Ferrariensem, vel Caietanum, vel Sotum, vel Medinam, vel alium eiusmodi ducem habeo quem sequar?

Sed uti Principes nationum, ita disciplinarum habent aduatores suos; quorum alij specie illâ splendoris atque amplitudinis obruti, alij grande aliquid rati grandibus nominibus immoderatè fauere, quidquid infra supersticiosum cultū est, eū contemptum execrantur. Neque nos augustinos, aut primos calumnia ista momordit. Caietanus ille exacti sæculi primum decus in lyceo, & quasi vnus omnium dignus qui diuinam illam tanquam humanæ sapientiæ summam commentarijs ornatissimis cumularet; quem tanti habet Dominicana familia, ut ab eo dissetire in qualibet eius Ordinis Academia inuisum, alicubi etiam impermissum; hic, inquam, talis ac tantus illius militiæ ductor, infidelitatis in Sanctum Thomam, vulgo accersitur, quasi eius doctrinam identidem non tam explicare quàm corrumpere videatur, quasi patrocinando præuaricaretur; & verbis Aquinatem animo Scotum gerat. An nobis dica purganda sit Caietano cōmunis, hoc est viro iuxta Sanctum Thomam eius scholæ principi, eidemque validissimo Pontificiæ potestatis assertori, in cuius sapientiam se inuolasse Romana purpura gloriatur?

Denique neminem indicabis paulò præstantioris ingenij theologum, quem similis criminatio non allatruerit. Mediocris quippe litterarum turba quàm habes in videndo, tam acris in inuidendo, vitientium excellentiam perosa, ut habeas, quos illis præferat, maligna quadam veneratione cineres in-

discriminatim adorat: Hæc inter noua, & antiquis contraria non internoscit; adeòq; illos dumtaxat in vnâquaque disciplina veteribus obsequentes prædicat, qui nihil veteribus indictum dicunt; Cum tamen potius veterum sapietiam repræsentare in eo denique sit vt illa dicamus quæ ab ipsis nunc si viuerent dicerentur. Per hoc nempe in nobis veterum commetationes nō minus fertilitati, quàm nutritioni se idoneas ostendunt, neque alendæ tantum, sed multiplicandæ scientiæ natas. Equidem sic interpretor, si sensus aliquis humanæ gloriæ Coëhites tangeret, non postremum inter sua decora sapientissimus Aquinas numeraret quod tot è Societate scriptores eum eruditissimis commentarijs exornauerint; Inter hos verò sibi honorificentiores duceret Vasquium, ac Suarium, à quibus vel præclare defenditur, quod frequentissimum, vel reuerenter relinquitur, quod rarissimum, quàm Alemannum, & Augustinum, quibus omnia Sancti Thomæ dicta summi pretij, ac proinde nullum eorum summi pretij. Quæadmodum inter Diui Thomæ discipulos plus decoris rediisse arbitror præceptori ex Aegidio Romano à quo alicubi refutatur, quàm ex gregarijs auditoribus, qui eius doctrinam vniuersam indistinctè ac securè venerarentur; præclariusque eidem arbitror, Caietanum, ingenium illud admirabile, interpretis, & si paulò liberioris, partes sub tanto doctore non dedignatum, quàm Capreolum, & Ferrariensem, prædoctos vtrique commentatores in eiusque doctrinâ seruandâ religiosissimos. Scilicet pulchrius est à summis ciuilibus coli, quàm à minoribus famulanter adorari.

Sed videamus, an hæc Societatis nulli mancipata libertas in vitium exciderit ex licentiore innouatione doctrinarum: quod fuerat alterum caput accusationis.

Porro mihi haud aliud in hac lite votū est quàm illud commune bonam causam fouentibus; iudicem nascisci non imperitum. Cum enim obrectatio vel sine probatione vulgarem fidem inueniat, proin calumnia ibi audacior, vbi ex cōmuni ignoratione reuinci difficilior. Tribunal igitur maxime legitimum, hoc est peritos, appello; atque aio nullam ferre esse religiosam familiam Scholasticorum frequentia celebrem, cui vel maior opinandæ causio, vel minor nouitas quàm Societa-

cietati. Rem asserui turbæ incredibilem, sed eruditis confectam, & planè certam; Age: Duæ in primis fuerunt sacra Familiae quarum theologicæ lucubrationes ingenia doctrinis illustrarunt, nobilitarunt Ecclesiam, Religionem communiare, Dominicana, & Franciscana, quarum Institutores non ex vano per fornium visi sunt Romano Pontifici labantem Lateranensem Basilicam humeris sustentare. Verùm inter Dominicanos Theologos quot singularia, quot reiectanea? Non modò Durandus, & Catharinus pietate iuxta, atque ingenio eximij, in quibusdam ab Ecclesiâ improbat, in multis Scholasticorum calculo repudiati; non modo Heræus Natalis eiusdem familiæ Generalis Magister, & Robertus Holkot plurima enunciarunt à communibus decretis alienissima; sed illi quibus meritisimò gloriantur, Paludanus, Syluester, Caietanus, Canusque quam multa edidere quæ nemo nunc ne tantis quidem probatoribus ab audaciæ criminatione tutus asseueraret? Ineptirem si hæc ad inuidiam, vel contumeliam: quamula enim ea sunt si cum tot alijs componantur, per quæ reperta viri illi de literis, de veritate, de Coelo ipso sunt immortaliter meriti? Mirum fanè ingenia mortalium per ardua diuinitatis tam sublimè perreptasse: interdum inibi labasse nil mirum. Scilicet cum se, suæq; omnia Ecclesiæ iudicio subdiderint, quod magnorum est, in sublime iaculati plurimum collimarunt, quod hominum, aberrauere non nunquam, quod prudentiū, erroribus se obnoxios rati, quod piorum denique, Vaticanæ censuræ virgam ferre quàm ingeniosæ pertinaciæ chypeum opponere maluerunt.

Nec secus videre licet in alterâ quam memorauimus nunquam satis collaudatâ Franciscanorū familiâ. An Okamus, an, Noucastrensis, an Aureolus doctrinâ quàm purpurâ clarior, alijsque eiusdem ingenij scriptores omnia dixere veteribus consentanea, & extra spem veniæ sancta? Quid plura: Alensis ipse, ac Scotus, hoc est sacri Athenæi fastigia, non ita paucas edidere sententias quibus (extra Minorum Academiâs Scoti sui defensionem laudabiliter protellas) nemo ferè sine confidentiâ nota subscriberet.

Rimare nunc Auctores nostros, ac præsertim illos à quibus nobis gloriatio, & quibus à nobis obsequium, Vasquium, Suarium,

rium, Valentiam, Molinam, Sancium, Lessium, Bellarminum, Lugum, aliosque consimiles: quid in eis deprehendes audaculum aut suspiciosum; immò verò quid deprehendes, cui ipsum auctoris nomen satis ad probabilitatem non sit si unum aut alterum effatum excipias; quale illud Suarij quibusdam veteribus Thomistis commune de confessione epistolari, nec non illud Lessij de diuinis auxilijs, quod & si censuram Ecclesiæ senserit nullam, nos ipsi tamen utpote Augustino, Thomæque vii, opinamur aduersum, tanquam degenerem à Societate doctrinam vtrò repudiauius?

Molina porro quasi noua seu verius damnata promenti viri clarissimi diem dixerunt; Quid tamè in Lusitaniâ primum, mox in Hispaniâ, demum Romæ à supremis super Religione Iudicijs examinatus, aduocatis eâ gratiâ ex omni Christiani Orbis regione Theologis famâ inclytis, semper inuictus, semper intactus, nunquam plus gloriæ & sibi & Societati peperit quàm cum absolutus est tantis accusatoribus Reus.

Hæc non eò spectant vt Societatem modestiæ cautionisq; laude in opinando reliquis Ordinibus antepoſitam. Maltum enim interest in quæ tempora quis inciderit. Nempe aliorum Ordinum Scholastici veteres meditationi theologicæ ingenium addixere dum in Latinâ Ecclesiâ omnia terè pacata; nullus nouatorum turbo: idèò informidata eo tempore qualis qualis audentia, sine qua tandem nemo aut inclaruit aut literas illustrauit. Quicumque magnus, hic idem foeliciter audax fuit: contra; vt ille ait:

Serpis humi tutus nimium, timidusque procella.

At Societas exorta est per eam tempestatem qua nouatorum temeritas diuina omnia peruoluerat, adeòque, ceudum inter finitimos pestilentia grâssatur; nihil tunc peregrinum quin de contagione suspectum. Ideò tuta speciosis præhabuit; maluitque salubritati studere quàm palmæ; suosque veterum assecras esse, quàm posterorum ductores. Quid ergo? vsque eò querela isthæc audacioris nouationis Societate immerentem ferit, vt ipsa eximias acuminis, atque inuentionis coronas facile sibi parabiles in Theologico stadiò publicæ securitati litauerit, non tam repertorum suorum mater, quàm nutrix alienorum.

Simi-

Similitudo non incommoda occurrit. Agricoltatio quidem mercaturâ nobilior, at non eadem semper vtilior. Illa enim noua promit ac sua, sed proba vitiosis intermixta; hæc verò sui sterilis aliena comportat, sed electa, & quò deferuntur nunquam inopportuna.

Hæc secundaria laude Societas fuit contenta, ne primam splendidius sibi quam tutius Reipublicæ sectaretur.

Sed quando gloria vel nō accersita virtutem sequitur, nullaque præstabilius virtus quam tibi non prodesse vt omnibus proflis, re ipsâ contigit vt dum Societas per insignem laborē communi salutis magis quam priuatae gloriae studebat, illam tenuerit, hæc in ipsam inuolauerit. Neque id mirum; nullius enim animantis industrius labor non vtilior tantum, sed commendatior, quam qui præstantissimum homini succum scitè seligit ex alieno, atque operosè componit in suo.

At me ita differentem turba semiliteratorum sic interpellat: An non recentiorum vnus, aut alter, e Societate in Theologicis libris aliqua edidit non ita communiter assensa? Esto, quid tum? Prætereo, ista mansisse in illis Prouincijs quarum longinquitas non patitur communem nobis legem, ne quid promatur quin se publicis nostris Censoribus Romæ probauerit: Ea enim est cuiusque humanæ potestatis conditio vt imperanti plus abesse, ac minus subesse, reciprocetur: Prætereo, eiusmodi scriptorum apud nos nihilo plus auctoritatem valere quam Durandi, aut Okami sui penes Dominicanos, ac Franciscanos: Prætereo, id cunctis religiosiis sodalitijs commune; & ne longa enumeratio ad inuidiam congesta videatur, duos instar omnium recentissimos produco; Paucis hisce annis Thomas Campanella Dominicanus vir qui omnia legerat, omnia meminerat, prævalidi ingenij, sed indomabilis, quid nō ausus est aut contra Aristotelem in philosophiâ, aut contra Diuum Thomam, adeoque Scholasticos vniuersos in Theologia? Neque illi multum absimilis Valerianus Magnus Franciscanus, pius utiq; ac doctus, nec minus ad actionem, quam ad contemplationem natus, idemq; vel in sacco Regibus carus, hæreticis formidolosus: Is enim, & libellum vulgauit ubi assiduum quamquam surdam numinis intem præsentis experientiam comminiscitur in nobis nullius effecti enigmatis indigentem;

tem; & aliam dissertatiunculam nuper dedit in qua non tantum inane solidis permixtum aduersus Aristotelem se demonstrasse gloriatur, verum etiā ibi vacuo tanquam in theatro, accidētes rebus qualitates nulli subiecto corpori innixas, sed suā vi stantes asseuerat; adeoque præcipua Theologorum dogmata super ineffabilis Eucharistiæ mysterio conuellit? Nec tamen hæc, qualiscumque nouandi libido ad Ordines illos præclarissimos manat. Alia enim longè sunt hæc duo: præferuidis quibusdam ingenijs laxiores habenas permittere ne contracta violentius erumpant; ac, eisdem ceu inculpatis, laudandisque fauere, patrocinari, subscribere. Prætereo, inquam, hæc omnia; & id vnum noto à nostris censoribus vel inobseruatum, vel dissimulatum.

Duplex est nostrorum sententijs theatrum: gymnasia, & bibliothecæ. In gymnasio quidē quasi in publico sacrorum militum tirocinio dapes parare conuenit non innoxias tantū, sed saluberrimas, ac probatissimas; delectus enim ibi totus parantium est, nullus conuiuarum. At in bibliotheca, tanquam in macello varia ferculorum genera exponenda, haud lethalia quidē aut putrida, sed non omnia optimi succi ac nutrimenti. Varijs enim palatis, varijsq; stomachis, alia alijs, iucundiora, & cognatiora. Scilicet opiniones illæ quæ ab aliquibus nostrorum editæ raris Theologorum suffragijs approbantur, vtcumq; typis permixtæ, suggestum non exscindunt: quod si eò clanculum obrepant, illic exturbantur: talesque sunt quales exules periculo suo interdictam regionem attentantes. Et ne forte diuersitas hæc ex ingenio potius à me concinnata quàm narrata ex vero credatur, nota rei exempla commemorabo.

Gabriel Vasquez, vir ille ingenio, atque eruditione dum viueret (fortiter dicam) nulli secundus, cum hic Romæ Theologiam profiteretur, eam tradere sententiam parabat, quam postea typis ita suauit vt multis magni nominis persuaserit: amorem Dei super omnia eiusmodi actum esse qui per se, & etiam si cum ab omni habitu diuinitus infuso incommutabili animo complectamur, admissi peccati maculam deleat, et in adoptiuos Dei filios amantes transcribat. Hæc sententia paulò nouior tunc theologicis auribus accidebat, ideo à su-
premo

premo Societatis Moderatore saccessere iussa ab hoc gymnasio. Quæ tamen rectionis nostræ mollitudo est, haud Gabriel adactus ad contrarium edocendum: sed citius permisum ut Romana hæc Academia tanto doctore, quàm ut seuerâ illâ opinandi cautione spoliaretur.

Mihi quoque paucis hisce annis acre eertamen fuit; dum, nescio quid non ita commune ac peruagatum e theologico suggestu pronunciare volui. Nec prius obtinui apud eum, qui huius Gymnasij studijs præfectus est, & cui prudenter omnia parùm recepta, parùm accepta, quàm ostendi, tum alios plures, tum verò præclarissimos ex Thomistis illud ipsum deferre docentes & Sancti Thomæ auctoritate comprobantes.

Cum ergo tam vigili prouisione salubritati Scholarum consulatur à Societate, porro libertas aliqua prælo tuendi positiones etiam minus peruagatas adeò non eliminanda, ut fouenda. Ita quippe illam fouet Ecclesia, quæ sic publicas Academias regit, ut cathedræ aliquæ secundarij ordinis Principibus illis minorum gentium in Theologicâ Republicâ, Durâdo, Gregorio, alijs, obligentur: ni enim faciat, horum sententiæ per se probabiles, solitudine fautorum debilitatæ, & potentiâ magnorum nominum obrutæ, cadent, ac veterem probabilitatem ponent, nullius vocis ius in Theologico senatu retincentes: magno utique detrimento Religionis, cui expedit plures esse rationes nec veritas nec illaudatas tuendi catholicam veritatem; quò in hac ingeniorum diuersitate nemo sit quin commentationem aliquam suis quibusdam anticipationibus consonam, & à nobili theologorum manu stipatam nanciscatur. Ergo, quando viatores iter æstimant vel turbâ, vel nobilitate vestigiorum, quid ni è re catholica sit, opiniones illas tanquam incelebres vias à solertibus ingenijs idētidem recalcarine, cum planè desertæ fuerint, imperuiz aut inequitabiles existimentur? quid ni consultum sit eas penè iam numero aduersariorum profligatas quasi redintegrato prælio in spem victoriæ reuocari? simul ne funditus pereant, simul ne contrariæ sententiæ omisso studio, ceu arces extra suspectæ aggressiouis discrimen, custodiantur. Hæc enim pax, segnitæ fomes, inimicior foret illis quàm pugna. Veritas namque per

ea ipsa per quæ petitur, illustratur, & cunctis rita nunquam nisi percussa probat duritiam suam.

Quicumque huius Capitis rationes neutro animo, & rei de qua disceptatur, non ignaro perpenderit, ennumerò intelliget nullas obiurgationes adeò in infantem iaci quàm istas in Societatem. Primum enim quòd nullum sibi certum auctore imposuerit & ne ipsi quidè Aquinatè sine exceptione sequatur, (quod tamè obsequi in eiusdem Aquinatis sodalibus laudabile esse docuimus) reuerentiæ in veteres fuisse ostendimus, non arrogantia: nullius quippe auctoritati totum tribuit, quòd nullius auctoritati nihil tribuat, neque vnus voluit esse, cultrix ne aliorum omnium fieret contemptrix. Nimirum scitè Seneca, *sententiam si quis vnus semper sequitur nonne iniuriã infert cæteris*. Id autem, palam fecimus, non eo consilio institutum quòd inauditis antea enunciationibus pateret sacrũ lyceum, sed quòd non pateret nisi communibus, à quibus nemo veterum non alicubi segregatur: Nullamque ferme fuisse religionem sodalitatem in qua id exquisitius seruatum: adeoque nouitatis gratiam vetustatis securitati à Societate posthabita.

de vita
beata
c 30.

Dein verò, licet aliqua sint in vno aut altero ex nostris paulò liberius asserta, obseruatum est hæc non in illis reperiri quorum apud nos auctoritas pro ratione momentum habeat ad existimandum, non in illis, quorum libros statim censoribus nostris submitteudos & lex iubet, et propinquitas sinit.

Tum porro demonstratum est, quolibet tempore, atque adeò hisce postremis annis cuicumque religiosæ familiæ, & scilicet præclarissimis, atque in opinando castissimis, accidisse vt acriora quorundam ingenia indulgenter habenda quàm violenter coercenda satius duxerint. Vtique hanc infrequentium positionum indulgentiam vtrumque à Societate prælis concessam aliquando, exedris nunquam. Ibi scilicet doctrinæ offeruntur electuris, hic vacuis, & hiantibus ingeruntur.

Denique planum feci, Ecclesiæ consilio pariter ac bono cõsentaneum esse vt aliquæ theses per se innoxie, sed solitudine laborantes, per aliqua temporum intervalla subsidijs acutorum redintegrentur, simul ne obsolescant, simul ne contrariis subnascatur à tranquillitate desidia & inexpertarum virum obscuritas.

Si hæc

Si hæc Scotus noster animo complexus esset, non adeò facile tantam legum seriem pro componendis studijs nostris exendisset quantam, si cui tempus superfluit, apud ipsum videre poterit.

Id sane mirandum: Cæteras artes quantumvis tenues & agrestibus ingenijs parabiles, à nemine illarum rudi confidenter assumi videmus; non textoriam, non sutoriam, non coquinariam; vnam cunctarum difficillimam, hoc est legiferam, nemo imperitus confidenter sibi non arrogat: sed eandem, nemo peritus nõ diffidenter vsurpat. Nimirũ homo, animal excellentiam vt summè appetens ita summè arrogans sibi, quasi cunctarum artium possessione gaudet si hanc vnam possideat quæ cunctas regit: In hac verò, ægrotorum ritu, nemo suam imbecillitatem sentit, nisi qui quadamtenus valet.

C A P V T XXVIII.

An sis compescenda inanitas questionum, & subtilitas ratiuncularum in Theologia Scholastica Societatis.

Hic locus mirum quot querelarum, quot cachinnorum ferax. Ea proinde Scotus, qui de fœce hausit, auidè exorbuìt, & in nos modico felle madentia reuoluit: eadè alijs venenatis salibus inspersere, ceu Anonymus auctor libelli cuiusdam inscripti *De Monarchia Solipsorum*, de quo libro alius erit locus differendi. Aiunt, nos Theologiam exaugendo perdidisse dum noua, & inania conquirimus, antiqua & maxima præterimus. Theologicam Scholam ludum tandem esse in quo discipuli erudiuntur ad pugnam contra Fidei Catholicæ perducentes: quocirca illas in primis quæstiones in eâ tractandas super quibus bellum veriatnr plusquam ciuile: alia in quibus integra fide optio ingenijs est, vtriusque partis, vel omittenda, vel primis labris delibanda, quippe ad voluptatem, non ad salutem.

Ad hæc, non tam philosophicis subtilitatibus quàm Scripturæ ac Patrum testimonijs agendum: hoc enim theologicæ militiæ proprium armamentarium & de Cælo nobis instru-

etum; illa profana tela, & sæpè fallacis temperaturæ.

A triplici hominum genere hæc maledicta. Vel à Scholasticæ Theologiæ inscijs, qui suis linguis, sed non suis verbis garrientes, quadam obloquendi temeritate gestiunt; Vel à bonis quibusdam literatis quibus lectio pro cogitatione; recordatio, ad Platonis fabulas, pro scientiâ; quippe sui inopes, alieno referti, quod sibi deest in alijs damnant ne demirentur: Vel ab hereticis scholasticam Theologiam, quam in suu prætinent, ore cauillantibus.

Cæterum nulla nobis laudatio honestior quàm accusatio isthæc: ut potè quæ nos non quasi priuatos, sed quasi scholasticæ nationis tutores, ac præfides (quam nobis superbiam non sumimus, nec meritis nostris quæsiuimus) in litem vocat. Ita sanè: Vniuersam Scholasticorum gentem expositulatio ista lacescit. Quicumque non planè hospes est in huius disciplinæ chartis, nouit, hanc scholasticæ Theologiæ formam multis sæculis ante Societatis exortum inualuisse, eandem verò non apud nos tantum, sed apud omnes religiosas familias, apud præcipua Christiani Orbis gymnasia competitoribus Magistris exposita continenter retentam. Quid porro? quamuis purgatio alia deesset, ipsa tum veterum, tum æqualium exempla nos excusatissimos redderent. Nec enim ij sumus, qui huic militiæ nomen dederimus, quasi noui Imperatores, sed tanquam auxiliares copiæ, disciplinam, quam in castris inuenimus, non mutaturæ, sed seruaturæ.

Verùm honestior vindicatio nobis in promptu est. Atque ut ex eo loco defensionem redordiar qui postremam tenuit partem accusationis. Vasquius noster, Scholasticorum ferè omnium primus, & laboriosissimus fuit in eâ sacra auctoritatis indagine quam à nobis isti requirunt: is quippe theologicas positiones, excussis per summâ industriâ diuinæ Scripturæ, ac Patrū effatis, examinauit, non lectionis, & memoriæ tantum in gloriâ laudè promeritus quomodo pleriq. ex ijs qui vetustatibq. uirunt, sed ipsâ ingeniosâ reddens eruditionē: & veteres, quas alienas acceperat, tabulas quasi à se affabre pictas, æquo iure trāscrisit in suas. Etenim ita in cūctis per se nō ita perspicuis insistit, ut ex præcedentibus, ex consequentibus, ex proposito fine ad quem verba diriguntur, ex alibi dictis ab eodem

eodem Scriptore, denique ex omni argumentorum, ve nā coniecturas rimetur, & ex fumo lucem educat. Non is er go qualis causidicus, qui per rotes ac tabulas inartificialē probationem adhibeat, sed qualis orator, qui artificialem & ingenij plenā contextit, vt monet Aristoteles in Rhetorica. In quo ratiocinandi genere omnem vincit admirationem Augustinus: cuius ingenium vstrinam dixerim vbi singula diuini eloquij verba conflantur in vela haresces certo ictu transuerberantia.

Neque hic vnus in Societate Theologiam hoc argumentorum genere constabdiat. Vide num forte huic labori pepercerit aut Suarius, aut Didacus Ruiz, aut Petauius. Enim verò in illis nihil quod in hac parte desideres, immensum quod admireris, inuenies: vsque eò vt nihil verear enunciare quod explorata veritas testificatur, ab aliquot seculis neminem planè Scholasticorum in hac de qua disputamus diligentia nostris præferendum.

Quid ergo est, inquis, cur hæc quemadmodum typos ornant, ita in gymnasijs non potiore partem obtineant, reliquā tanquam frondescenti luxurie philosophicæ subtilitatis castigatā? Aduersus hoc tibi respondeo: quia & vsus, & ratio, boni, opinor, consiliarij, auctores fuere nām nobis, tum cæteris qui nobiscum eandem disciplinam tradunt, vt ita planè traderetur.

Super vsu nil moror, res ipsa loquitur: De ratione, quam vnusquisque litigatorum sibi adiudicat, disseramus.

Primum quidem quid aliud *Gymnasia* nomen ipsum indicat, quàm colluctantium arenam? Omnis nostra disciplina clamor, sudor, atque anhelitus est: remoue conflictationem à scholis, cadauer scholæ relinquis, spiritum abstulisti. Corporis iuxta, & ingenij vires à nullā re melius quàm ab hostilitate fouentur; Quod de struthionibus vulgaris est error, de ipsis verè affirmaueris; si ferrum ingeris, alis. Ille plus potest, cui plus posse necesse est: Et quas scintillulas ex adolescentium ingenijs à principio, vel pudoris vel gloriæ tanquam igniarium violenter expressit, paulatim subnascens habitus sponte sua ceu natium iubar emittit. Sapienter ille; *non possumus, quod diu volumus*; diu autem nolumus quodcumq. initio

initio laboriosum ni simul necessarium. Inopis ergo matris, Indigentiae, gemina diuersq. soboles Vis, ac Solertia. Quo pertinet hæc dixisse? vt appareat, si Conciliorum, si Patrum monumentis res maximè agatur in theologicâ gymnade, omne gymnadis emolumentum ferè casurum. Quàm enim segnis quàm frigida concertatio vbi omnis vel rationum, vel refutationum momento cudendarum officina posita est in verborum serie, conuenientiâ, iuncturâ, & alijs eiusmodi, quæ lectionis sunt non celeritatis, nec per ingenij, sed per oculorum aciem dignoscuntur?

Quod verò spectat ad militiam Vaticanâ erudiendam, egregiè hallucinantur qui putant melius agi negotium Catholicæ veritatis si tñones pro eâ pugnaturi aptis Conciliorum, & Patrum testimonijs, quàm si philosophicis rationibus instruantur. Nullum enim telum pro vindicandâ Diuinitate validius quàm ratio. Hoc ideo hæretici detestantur, quia, si semel illud è manibus nostris excusserint, aggressorum securi iam stertent. Video, hæc tanquam in præiudicata iam lite obstructas multorum aures repertura, adeoque dementior essem si enunciationi meæ fidem impetrare potius quàm euincere cogitarem. Age: Mitto quod in Ethnicis, hoc est in maximam A catholicorum partem, irritu ictu intentamus quid quid naturalis rationis pharetra nõ eiaculari; Ideoq. veteres Patres, Origenes, Tertullianus, Iustinus Martyr, Augustinus, alijque complures hoc vno tormento eorum arces prostrauerunt: quos imitatus multa post sæcula Diuus Thomas incomparabilem illum perfecit librum, cuius inscriptio *Summa contra Gentes*. Sed finge cum solis hæreticis rem nobis esse; an non ij sunt qui Conciliorum, ac Pontificum auctoritatem de medio tollunt? qui Patres nullo in numero habent? qui veteres Ecclesiæ traditiones aspernantur? Scriptum ipsum Dei verbû quātula ex parte recipiunt? nam aliàs integris diuinæ Scripturæ libris fidē abrogāt, aliàs, vbi aut libido impellit, aut difficultas premit, vel librarios, vel interpretes culpāt, & germanas sentētiās inducūt, supponuat adulterinas. Quocirca si eiusmodi tantû gladijs cū ijs depugnandum, ea nobis iniquissima cōditio est, vt cuspi in nos versâ sit, capulus in aduersariis. Scilicet, si quid in Cōcilijs, in Patribus, in veteri Ecclesiæ historiâ

historiâ, in Conuersione Vulgarâ quam habemus totius sacre Scripturæ, duriusculum nobis inciderit, confectum acuminatum istum iugulis nostris intentant; Si hæc eadem contra ipsos apertissima, nihil mouentur, tanquam surdâ plumbei pugionis plagâ.

Ediuerso nemo tam ferreus est qui à se rationis naturalis vim excutere possit, nisi humanitatem simul excusserit: *Hommo* enim hoc ipsum sonat: *animal ratione utens*: Cui rationi usq. adeo emancipauit nos Deus, ut ne ipsi quidē Deo nos credere vel possimus, vel debeamus antequam Regina illa, tanquam è mentis folio pronunciet, ea suppetere argumenta veritatis, quæ iure sibi vindicent certissimam fidem.

Perge verò: Testimonia illa veterū monumentorū, quibus vnice nostram Theologiam innixam desideras, quæro ex te, utrū per se manifesta sint, an potius primo aspectu subobscura & ambigua. Non quidem manifesta, nullus quippe iam esset in illis quæstionibus dissidio locus inter Catholicos si alterâ partem adeo certa præiudicia constabilirent. Sin autem ambiguitas, & obscuritas aliqua; vnde nam, rogo, deriuandum lumen, vnde nam petenda conspicienda, nisi à naturali ratione, ac philosophiâ?

Tandem hac imagine rem diiudica. Duo sint militum terrocinia, Alterius tota institutio in hoc vno versetur vt milites optimis telis vndecumque conquisitis instruantur; In altero præcipuum studium sudori ac palæstræ detur. quod non tam lorice, quàm pectoris triplex inducatur, & manus quàm hasta pugnacior fiat. Vtra melior belli disciplina? Scilicet Achillis arma sine Achillis robore Patroclum non seruauere. Nec vllum genus munimenti aut minus parabile, aut magis insuperabile, quàm quod animo, & membris inhæret, non adhæret. Nempè illo instructum, maxilla iumentum armatissimum facit; eodem carentibus, soliferrea, onera sunt veriùs quàm arma. Certè Augustinus ingenium Ecclesiæ attulit, non sacrâ eruditione consutum, sed dialecticâ vbertate, fatium: hanc autem facile postea fuit ex diuinæ paginæ fontibus sic irrigare vt magnam daret palmarū syluam. Et quāuis Hieronymus lectione, Augustinus tamen auctoritate maior quia subtilitate, locupletior fuit, validioremque huius ratiocinationis-

nationem, quam illius eruditionem hæretici sentire. Sed quoniam cum ijs negotium est mihi, qui ut auctoritatem rationi præhabent, ita magis auctoritate quam ratione ducuntur. Placet hoc loco recitare quid existimauerit hæc de re non acutus quidam Sophista, qui non tam theologiam, quam theologiæ fumum & umbram percipiones, & scitamenta sectaretur, sed Theologus euoluti sæculi pereruditus, doctrinâ pariter, atque ingenio præstans, famâ magnus, re maior. Loquor Melchiorem Canum, qui aureo planè volumine hanc ipsam *De locis theologicis* tractationem ante omnes, supra omnes est executus: idemque primus fuit, reor, qui docuerit, & quod minus est, Latinam linguam in lyceo diuina effari, & quod maximum, Catholicos nouatoribus bellum & cladem inferre. Perinensum nostræ familiæ hominem laudo; sed laus, iudicii munus debet esse, non voluntatis, & merito, non amoris rependitur. Is igitur libro 9. cap. 3. sic habet. *Quapropter mirari non desino, morem eiiciens humanas rationes, cum Theologia differitur, in quibusdam etiam Catholicorum gymnasijs insertum esse, haud parua certè iactura Ecclesiastica disciplina, si illa consuetudo inualescit. Erunt enim ij, si ita res procedit, optimi, præstantissimi que Theologi, qui plurima loca memoria tenuerint, & quod Iuris peritis obijciatur, qui Elensib fuerint librorum, & Indices. Id quod in Germania regnante Luthero accidit, ut Sutores, qui nouum Testamentum memoria mandauerunt, magni, & præclari Theologi haberentur, atque adeò muliercula, quoniam Euangelia, & Paulinas epistolas memoriter reuocare poterant, omnium Academicarum Theologos ad disputandum prouocarent, auderentque viris concurrere non virgines, sed mulieres corruptissimæ.*

Talis scilicet est Lutherana Theologia, in qua quoniam nullum acumen, nullum ingenij specimen est, quâlibet optimo quisq. splendissimoque ingenio, quâlibet acie mentis, & veri per spicientia polleat, quâlibet rerum & diuinarum & humanarum ordinem, ac connexionem teneat, quâlibet omnium causas, effecta antecedentia, consequentia non animo solum perlustrarit, sed etiam comprehendit, nullo tamen apud istos erit in pretio.

Nec tantum ita sentit, sed euincit; quàm enim neruosa quàm cogentia sunt illa quæ scribit capite sequent. Porro qui
Theo-

Theologiam sic instituit ut nihil habeat cum ratione natura coniunctum, omniaque egregia disciplina dogmata sola scripturarum fide mittitur hic, si in ea opinione persistat, & non interdum natura bonitate vincatur; nec Theologiam tolerare, tuerique possit, nec fidem; nec humanitatem. Non humanitatem, sæpe enim dicendum est, quia sine ratione humanitas extirpatur; Qui autem rationales disciplinas Theologo auferunt, hi suam illi rationem eripiunt. Quoniam si veritatem qua in disciplinis cernitur, & b. minis intelligentia, à ratione tollas, iacebit profectò, vel nulla erit potius. Nec fides rursus, si ipsa sola sine doctrina, & ratione tueri potest. Nam philosophia, & omni ratione disputandi sublata, cum fide sancta rusticitas manet, quæ, ut Hieronymus ad Paulinum scribit, quantum prodest vitæ merito, tantum simplicitate nocet, si aduersarijs non resistat. Itaque vacillabit fides nisi fidelis, quod Petrus ait, paratus sis reddere rationem, id quod sola fide sine ratione fieri non potest. Theologia denique citra naturæ rationem non constat. Cum enim sit homo rationalis, est illi ingenta ratiocinatio, siue agat secum quid, siue cum altero; siue velit humana, seu diuina cognoscere. Quare ubi homines disserunt, rationem naturalem repellere nec debent, nec verò possunt, nisi homines esse deserint. Ratio enim res omnes continet: quicquid te verteris, præstò est; nulla disputatione excluditur. Quamobrem qui naturalem rationem ab usu Theologiæ remotam esse volunt, ij omnem à Theologia disputationem excludunt: sine qua tamen quid in vnaquaque re verum sit, discerni, & comprehendere non valet. Quocirca hoc quidem constat, ut opinor, Theologis inter Theologos necessariam esse rationem; quæ est disputationis cuiusq. fons à natura constitutus. Quid quod gratia non tollit naturam, sed perficit, nec natura gratiam repellit, sed suscipit? Sacra igitur Theologiæ humana naturæ rationem non abiiciet. Multa etiam in Theologia principijs continentur, ut alio quodam loco diximus, quæ nisi naturali ratione, & discursu interueniente, intelligi & explicari non possunt. In principijs verò ipsis herere, à consequentibus, & repugnantibus oculorum aciem seuocare, stultum erit. Rationem item si à Theologia submoueas, Theologia ipsa, & rem amittet, & nomen. Nec enim quicquid aliud est Theologia, si interpretari velis, quam sermo, ratioque de Deo. Si autem rem ipsam quæras, est, ut à veteribus Theologis definitur, rerum diuinarum

scientia. Scientia verò, ut Aristoteles demonstravit, non nisi per syllogismum quaritur.

Pauca de multis recolo, sed vniuersum illum nouum Cani-
 librum perluffret quicumque istorum, qui rationalem theo-
 logiam insectantur, vociferatione turbatur. Nihil enim aut
 oratione grauius, aut copia vberius, aut ratione validius, aut
 Scripturæ ac Patrum exemplis & auctoritate firmatius dici
 potest ad hunc locum perpurgandum. Vnum ex eo huc
 transferre libet Augustini testimonium sanè conscientissimū
 in libro contra Felicem Manichæum; cuius libri quibusdam
 effatis carptim desumptis, ac perperam intellectis aduersarij
 pugnant ac gestiunt. *Fides, inquit, Imperator clementissimus
 & per conuentus celeberrimos popularum, atq. gentium, sedesque
 ipsas Apostolorum, arce auctoritatis munuit Ecclesiæ, & per
 pauciores pie doctos copiosissimis apparatus etiam inuictissima
 rationis armavit. Verum illa rectissima disciplina est in arcem
 Fidei recipi infirmos, ut pro eis iam insuto pectus fortissima ra-
 tione pugnetur.* En quomodo, simul fidei & auctoritatis ar-
 cem idiotis ceu imbellibus protegendis attribuit, simul eius-
 dem arcis defensionem per argumentorum tela doctis ceu
 præsidarijs committit. Et verò an fortè illa ex aliorum pe-
 nudeprompta sunt per quæ Augustinus ipse ita nostram
 Religionem tutatus est, ut omnium ingeniorum, ac sæculo-
 rum famam occupauerit? Quantus enim insurgit non alia
 nixus basis, quam natiuo ingenio, ubi contra Ethnicos probat
 nostræ fidei veritatem; quoniam hæc aut miraculis, aut sine
 miraculis mundum deuicit; siquidem miraculis, approbato-
 rem habet naturæ dominum; sin absq. miraculis, hoc enim
 verò summum miraculorum fuit, & illius dextere, quæ huma-
 nos animos pro arbitratu componit ac fingit, quod religio
 voluptatibus, diuitijs, profanaque sapientiæ bellum indicens,
 sine miraculorum phalange tam latè, tam citò victorias pro-
 pagauerit! Qualem excitat admirationem ubi Manichæum
 qui homines, quippe malos, à Deo nescio quo auctore malo-
 rum conditos asseuerabat, in hunc modum premit. Homi-
 nem idè malum prædicas, quia malis obsidetur. At catenus?
 hæc homini mala sunt quatenus illi debentur contraria; hoc
 est bona: nemini quippe malum, quod sibi debitum, & con-
 ueniens

uentens; sed id cui bona debentur, naturā bonum est; Homo igitur naturā bonus. Quid memorē illud aliud cōtra Pelagianā hærēsim initium gratiæ nostris meritis subiungentem, quam ita iugulat: Quicumque benē de Deo meretur, antequam quidquam faciat, aut velit, bona cogitatione tangatur necesse est: At arbitrarium Deo fuit hanc, vel aliam illi cogitationem immittere: Gratis ergo hanc immisit; quam bonam esse intelligebat: Gratia igitur Dei omne meritum antevertit. Quid multis opus est? In singulis Augustini paginis ad manum sunt commentationes eiusmodi non subtiliores, quam solidiores, admirabiles nobis, insuperabiles aduersariis domi natæ, non foris aduectæ.

Quid dicam de Græcis Patribus, qui Arium, Nestorium, Euthychetem, Dioscorum, Samosatenum, reliquosque ingeniosē impios, ac diuinitatem ipsam adortos, non sine philosophicæ rationis hastâ profligarunt? Quam rationem vsque adeo Concilla ipsa Oecumenica non repudiant, vt complura imbi inter fidei dogmata censeantur, quæ à Deo quidem enuntiata sunt nunquam, sed ex diuinis enunciationibus naturali rationi coniunctis perspicua consecutione gignuntur.

Addam aliquid inusile quidem ad turbam, sed quod nihil exploratius, nihil validius, si res mihi sit cum viris intimos sacre doctrinæ articulos callidē perscrutatis. Principes hærericorum sectæ fibras habent scholasticis rationibus & quidem subtilissimis inherentes; licet earum quasi frondes, & ramuli ex auctoritate ac sacrâ historiâ dependant. Itā planē Arius contendebat, pugnantia affirmare quicumque affirmet, genitum genitore non iuniorem non minorem. Nestorius, duas naturas in vnā personam coalescere non intellexit. Euthyches ē contrariō vnitatem personæ confessus in Christo, ex hac ipsa distinctionem in eo naturarum repellebat. Paulus Samosatenus, in vnā personā duas voluntates admittere dissentaneum habuit. Pelagius alienum peccatum iure imputari posse nobis inficiabatur, nec hominem per se liberum esse aiebat si diuinā gratiā indiget ad vitanda delicta & honestatem amplectendam. Iconomachi furda simulacra, & rationis expertia humano cultu ac veneratione dedignabantur. Consequentium Græcorum præcipuus error in eo fuit,

quod Spiritum Sanctum à solo Patre deriuarent, ne hic, quasi manum inualidumque principium socio Filij adiumento indigere videatur. Denique postremi Nouatores libertatem, exturbant tãquam collatæ in electos beatitatis meritum diuinæ beneficentiæ surripientem; Deum auctorem peccati, faciunt, vr potè culus iniussu reliqua nihil efficiunt: Augmentissimæ Eucharistiæ fidem negant, quoniam vni corpori duplicem locum tribuere inter ea signamenta ponunt quæ omnem prætergrediuntur potestatem.

Præcipuæ igitur sectæ non aliter vigent ac animantes: sicut hæ in cerebro, sic illæ in ratione suos nervos infixos habent, qua non enervatâ, debilitari possunt, excidi non possunt.

Hæc de illâ Theologiæ parte quæ imminet in perduelles, nec tam docet, quàm armat. Sed non tota hæ disciplina præliaris & sagata est; multa eius pars togata, tranquillè actiuosa, honesteque pacifica. Quis hoc neget? An si nemo de Deo impiè crederet, vt factioni homines thoracem terreum ponunt simultate composita, sic nos diuinam scientiam tanquàm onus inutile deponeremus? Nō opinor. Similis ea mihi videtur equestri disciplinæ, quam bello necessariam, etiam pacis commoda, voluptatesque commendant. Haud immerito sæpè culpat Aristoteles Respublicas illas quæ vsque adeo ad hostes vincendos dirigunt institutionem, vt, quomodo postea, illis deuictis foeliciter viuendum sit, consulere prætermiserint, eum tamen non bellum paci, sed pacem bello ceu finem natura & ratio proposuerint. Mirum sanè philosophos Ethnicos humanam huius vitæ felicitatem in umbratili ac tenuillima nescio qua diuinarum rerum suspitione veriùs quàm notitiâ posuisse, eam non modò diuitijs, honoribus, voluptatibus, sed exploratissimæ de rebus inferioribus scientiæ præferentes, è diuerso plures Catholicorum, despiciere tanquam nescio quid inane cognitionem illam adeò firmiorem quam naturalis ratio fidei pennis adiuta diuinitatem peruadit: quasi cognitio illa per se repudianda sit nisi utilitatis dotem polliceatur.

Nemo, vt reor, hæc à me dicta interpretabitur quasi nos militiæ pertaesi inertiam laudemus quam colimus. Quando potius id peculiare nobis est inter sacros Ordines, vt quicumque

que religioſa vōta Societatis, idē capitale bellum hæreſi ac ſuperſtitium ſolemni ritu profiteamur, ſemper vel ſub pel-
libus vel in præcinctu; nunc quidem in acie, nunc verò ſub-
centuriati milites, & ad Imperatoris nutum in hoſtes irrup-
turi. Contra quos hoſtes non ſegniter eminus calamo, quàm
continuis lingua noſtri decertant. An fortè arrogantia ob-
iurgatio mihi pertimeſcenda ſi aſſeuerem, inter recentes Ca-
tholicæ fidei vindices Bellarminum noſtrum, ſi minus om-
nium primum, certè nulli ſecundum? An ſi id eloquar, quod
vel nobis tacentibus bibliothecæ millenis vocibus conſeſtan-
tur: Conſecto illorum armiluftrio: qui pro aris fortiter ſty-
lum exercent, facile dimidium agminis eſt. Societate conſtare?
Hæretici ſane pro eadem ſumunt, doctrinam Catholicorum,
ac Jeſuitarum.

Ceterum ſic belli labores non detrectamus vt pacis munera
non aſpernemur. Haud opinor reſtam nihili eſt Deus
vt rursus meditatio ciuitate mentis noſtræ dignanda non ſit niſi
veſtigial pendat emolumentum.

Audio tamen cauillantes, quadrare in nos illud pernulgatum Senecæ, *operosè nihil agere qui in litterarum inutilium ſu-*
dijs deſidentur; quæ ſine conſineas, nihil tacite conſcientiam
iunant, ſine præſeras, non doctior videberis, ſed moleſtior.

De brēni
tate vitæ
cap. 13.

Verumtamen hoc ita obtreſcantes interrogo, num titulos
articulorum Diui Thomæ percurrerint, num Alberti Ma-
gñi, num Alenſis, aliorumque Theologiæ Principum.
In ijs namque pleraſque illarum quæſtionum inueniſſent,
quas nobis, ceu ſuperuacuas imputant; alias inſuper innu-
meras, quæ à nobis ceu minus graues in hac anguſtiâ tempo-
ris omittuntur. Quod ſi aliquas addidimus (hoc verò diſci-
plinis omnibus commune eſt, idemque laudabile tanquam
proventus, non vituperabile tanquam laſciuiâ, vt alibi iam
demonſtraui) ſi inquam aliquas addidimus, ſingulis noſtris
additamentiſ denas me oppoſiturum polliceor ab illis magnis
veteribus agitatæ, quæ ad iſtorum obloquentium normam
longè inutiliores noſtris haberentur. Quid dicam de Sanctis
Patribus, qui in ſacrarum litterarum commentationibus tam
miniſcula inquirunt, tam operosè, tam de induſtria, tam pro-
lixè, vt ſcholasticos, ſi cum illis conferas, ieiunos dixeris, &
feſtinantes.

Ita

Ita verò eccl̃arū illū Senecæ verbis vulgò tradidimus, et traduentes magni scriptoris sensū se nihil adsecutos ostēdant. Quandoquidem illū nō in philosophos, sed in antiquarios intorta: hoc est in eos qui facta quædam singularia, ac tanquam fortuitæ veritatis inuestigant, non qui veritatem contēplantur immutabilem, vniuersalem, & quæ re ipsa vel ab eo nomine, Deus est, vel deficere sine Diuinitatis defectione non potest. Exempla Senecæ sunt: *Quem numerum remigum Vlysses habuisset: prior scripta esset Ilias, an Odyssea; an viginti esset auctoris, & alia huius notæ.* Quid ad scholasticos ista? Porrius aliud literatorum genus verberant scholasticos abarrantium. At quæstiones siusmodi quales à nostris Theologis agitantur, quamuis nihil idoneas actioni, frugiferas nihil, ad eò non contempsit Seneca vt in hac parte à Stoicorum castris recedere tanti habeat. Audi illum *de vita beata cap. 31.* præclare sic disputantem.

„Duas res publicas animo complectamur: alteram magnam, & verè publicā, in qua dii atque homines continentur; in qua non dubium angulum respiciamus, aut ad illud, sed terminas Civitatis nostræ cum sole metimur: alteram cui nos ascripsisse conditio nascendi. Hæc autem Atheniensium erit, aut Carthaginensium, aut alterius alicuius Urbis, quæ non ad omnes pertinet homines, sed ad cives; Quidam eodem tempore utrique Respublicæ dant operam, maiori, minori quæ: quidam tantum minori, quidam tantum maiori. Hinc maiori Respublicæ & in otio deservire possumus. imò verò nescio an in otio melius; ut quæramus, quid sit virtus, vna pluresne sint: natura an ars bonos viros faciat: vnum sit hoc quod maria, terrasque, & mari, ac terris inserta complectitur: an multa Deus corpora eiusmodi sparserit: continua sit omnis & plena materia, ex qua cuncta gignuntur, an diducta. & solidis inane permixtum sit: Deus sedens opus suum spectet, an tractet: utrum ne extrinsecus illi circumfusum sit, an toti inditus: immortalis sit mundus, an inter caduca, & ad tempus nata numerandus. Hæc qui contempletur, quid Deo præstat? Ne tanta eius opera sine teste sint. Solemus dicere, summum bonum esse secundum naturam vivere; Natura nos ad utrumque genuit, & contemplationi rerum, & actioni. Vt autem illud primum ex his duobus ostendat, nihil diuinius quàm quæ latissimè consequenti

quanti capite adiungit. Vnum è multis feligam, quod omit-
tere mihi religio est. *Cariſſum nobis Natura ingenium dedit;*
Quæ tibi es pulchritudinis ſua conſcia, ſpectatores, nos tantis
verum ſpectaculis genuis, peritura fructum ſuiſi tam magna,
tam clara, tam ſubtiliter ducta, tam miſida, Quæ non uno genere
fortuna ſolitudini oſtenderet. Egregiè dictum! Sacrilega vox
eſt, quæ qualemcumque veritatis contemplationem, in qua
omnis tandem Dei gloria continetur, quaſi augmentum
irridet. Et verò ſi veterum ſapientum non pemo poſteritatis
preconium meruit quod duo de ſexaginta annos addiſcendis
apicularum ingenijs addidit; ſi Ariſtoteles minimè cuiusvis
ac fediffimæ animantis meditationem ſedulo perſecutus, pue-
rile faſtidium vocat hæc aſpernantium, nec videntium in his
omnibus latere ſublime aliquid hoc eſt naturam & Deum; ſi
Archimedem & Apollonum quaſi ſemideos veneramur,
quorum alter cilindro, ac ſphæra, cono alter poenè conſulit
ingenium; quid erit quare nos poeniteat minutius indagare
proprietas ac dotes rerum celſiſſimarum, hoc eſt Dei, aut
per ſe concepti, aut eiufdem corporati, & obſtupeſcente na-
turæ mortalis; tum verò ſuperarum mentium, dein cæleſtis
gratiæ, donorum, ac virtutum, quæ nos ipſos poenè transfi-
gurant in Deos; denique myſteriorum ex quibus, tanquam
manantibus è Chriſti latere fontibus, hæc ipſa dona perenni
vberitate deripamus? Ut quorundam fluminum arena ipſe
pretioſa eſt, quorundam apud malum ſæces ipſe odore ſunt
nobiles; ita rerum tam ſublimium de quibus Theologia di-
ſponat, nulla pars, nulla proprietas tam humilis eſt, quam iu-
re humana meditatio deſpiciat.

Fateor hic iterum, quod ſupra de noſtra philoſophiâ diſſe-
rens falſus ſum; aliquos noſtroſum in quibuldam quaſtioni-
bus contentis morari, quarum ſcientia non quidem inutili-
tate ſit aſpernanda uti dictum eſt aduerſarij, ſed obſcuritate de-
ſperanda. Atqui difficiliſſimum, ut ille ait, adeo querariſſi-
mum, retinere ex ſapientiæ modum.

Nec item diſſiteor à nonnullis, uſurpari rationes neſcio
quas non tam quaſtione expedientes, quam linguam impe-
dientes, quas tibi in theatro obiectas difficulter enodes, ani-
mo tacite recognitas, non tam nodum, quam nodi ſimula-
crum

etiam deprehendas. Non diffiteor, inquam, hæc omnia; non tamen queror, ni de ipsâ humanitatis conditione querendum putem. In cunctis humanis artibus multa peccantur: propter ea tamen peccata nisi insignis quedam segnitia, aut ociositas deprehendatur, artifices non tam probris incedimus, quàm miseramur. Quis ergo vel mirationi vel exprobrationi locus, quod non omnia peragantur aptissime in arte illâ quæ non mortales, sed cælestes placere requireret profectores? Nempe, quando studia Societatis eiusmodi caulis tam segniter vellicari sentis, vis nostra probe infectari? Una est infectandi ratio nocentissima nobis, eademque infectantibus honestissima, si superes, non si vitupes.

C A P V T XXIX.

Coercenda ne sit in Societate nimia edendorum librorum intemperantia. Vbi quanti sit, qualemcumque mediocritatem in literis non aspernari, sed fouera.

SEntio me iam peruenisse ad eum locum quo studiorum nostrorum tractatio terminatur; & quod maxime in loco multos inuenimus monitores. Flagitant quippe ne tam copie studeamus, quàm excellentiæ; cuius indiuidua comes est raritas. Qui summis non fulget, inquit, is, ne omnino tæteat, qualemcumque mediocritatem ostendet. At Societas in vno quoque scribendi genere permixtos emittet; quid iuuat humiliorem aliorum farraginem aggerare, quæ gloriam per magnos partam vel erratis detrahit, vel in gloria permixtione inobscurat?

Ita disputant, non dicam otores, sed passim nostri: nec enim iuuat dissimulare. Verum scitè Aristoteles sapientum factis quàm verbis maiorem auctoritatem attribuit. Quippe dum loquimur, sæpè non tam rem ipsam, quàm rei rudem quamdam atque imperfectam effigiem animo versamus; ubi res instat;

instat, alio longè vultu in conspectum venit. Id cause putatæ; cur in qualibet Republica quadam semper damnantur, semper retinentur. Non tam id accidit quia prauitas cogitanti displicet, experienti placet, quam potius quia sæpe quod cogitanti prauum apparet, idem experienti, necessarium, adeoque eligendum se probat.

Ut verò talis dubitationis inspectio plenior sit, atque exploratior, præstat, eam in duas partes diuidere. In alterâ examinabimus publicum aliorum bonum; in alterâ priuatum, decus & commodum Societatis.

De priore nunquam vidi populæcensendi quod in mercatum præter exoticas merces vulgares comportetur, quod in macello non phasianæ tantum aues, sed etiam ouina, & bubula canalis exponatur.

Percurramus omnia rerum genera; nunquam querimur, præter eximia & rara suppetere etiam gregaria, & de medio sumpta. Ab enim, dicit aliquis; nihil vulgare mihi placet, necumque non vulgares vniuersi consentiunt. Audio, sed interrogo: Ita ne vulgaria non tibi placeant ut eorum usu non delecteris, aliorum tamen vsui eadem suppetere nihil prohibeas? Id si asseris, laudo: regalis enim ingenij est cibaria publici saporis populo quidem parare, non sibi. An rursum mediocritatem in omni rerum genere tam vehementer improbas ut eam è foro, è mercatu, demum è Republica exturbes? Enimverò nemo non delirus id affirmabit. Maxima enim pars humani victus ac commercij bonis mediocribus constat. Quod si hoc in cunctis alijs rerum generibus valet, quodnam hoc insolens fastidium est in literario commercio, ut mediocria non despiciamus tantum ceu nostris palatis fatua, sed quasi afflatur noxia detestemur? An vulgares libri graueolentes adeò sunt, ut eorum halitus etiam non odorantes offendat? Vix vllum è Societate volumen extitit quin multos delectauerit, erudiuerit: alioquin emptores, aut certè lectores nullos inuenisset. Igitur nihil edidimus sic despiciatum quod non multos sibi demeritum sit, probatores: nec tamen aconfatores in se conceitauit villos mediocritate sua: quando nemini saltem inuito nocuit. Volenti autem non fit iniuria, nec proinde facultas conceditur accu-

H h

satio.

fationis. Age, librum quicumque ē nostris ceteris fastidius degnas: Ego contra sic eum vindico: Vel hinc libro publica fama testimonium suffragatur, vel aduersatur. Si suffragatur, audacius ipse castigas quod plerique collaudant, si aduersatur, neglexisse debueras non perlegisse, adeoque perinde tibi fuisset ac si inediens: dicens est qui cibo vesceatur quem experti palam ac passim nauicant. Et ut rō quemadmodum rusticis vinum acrisuto asperatum, quibus albanum salubrius, & iidem furfureo pane prae filigineis pastillis aluntur, adeoque expedit ut haec varietatiorum, ac ciborum genera conquirit curatior annone; ita non pauca sunt ingenia quibus aliendis nihil aptum nisi vulgare. Præterea, sicut multorum ventriculus prae caloris inopiā leuioribus tantum escis concoquendis par, grauioribus impar quamuis optimi succi; ita multi lociores, non locutissimis, sed facillimis opportunè resciantur.

Insuper, non quod per se vulgare, vnicuique vulgare. Præterea latinitatis rudimenta non vulgaria, sed recondita sunt pueris elementarijs. Nullus ergo liber adeo gregarius, quin multorum caput nedum scientiam exuperet.

Sed quæro ex istis monitoribus, utrum vnis nobis, an omnibus literatis auctores sint huius edendorum librorum parsimonie mediocritas interdicens: Si vnis nobis; quid est quod nostra mediocritas publico noceat, aliorum profit? (Nam de publicatūtilitate agimus in hac parte.) Sin autem omnibus hoc idem suadent, volunt ne libros cunctos æqualis esse præstantie? Non credo, nam omnia mediocritate erant, nihil excellens: An potius aliquam in ijs inæqualitatem consentiunt? Confessum ergo & summa erunt, & media, quin etiam infima. Scilicet hoc eō usque necessarium est ut ne ipse quidem sapientissimus opifex Deus potuerit aliter aptius fingere structuram suam, quàm ut pauca præstarent, plurimæ mediocritas essent, aliqua in imo iacerent.

Sed fastidiosi isti exactores excellentiæ, dum per ea quæ dixi arctius vrgentur quàm putauerant, video in quam arcem se recipiant. Nimirum fatentur, nihil hanc librorum mediocritatem Respublica incommodare, sed illam nobis indecoram dolent; sicut vulgares tabulæ quas Apelles delinearet

nearet; Rei publicæ quidem nihil essent detrimentoſe, ſed Apellū ingloriæ atque inhonestæ.

Aggredior ergo poſteriores capituli partem, in qua iſtud ipſum explorandum ſepoſui. Et primū aio, non eam nobis eſſe ſuperbiam, ut quippiam inderipiam nobis eſſe putemus quod ē reſpublicæ ſit. Tunc minora prætorimur, quando per hæc à maioribus auocaremur: at, qui mediocritia ſcribant, ſcriptionem omittere poſſunt, at molere vix poſſunt. An igitur in religioſa ſanctiſſimæ ſanctificatæ ſit, laudabile, eam vſque adeo pudere ſi quis ſuorum aſpiciatur quin ſuſpiciatur, ut eſt gratis vellet opem illam ſubducere mortalibus, quæ à mediocribus, hoc eſt à pluribus, ſcribendo proficiſcitur? Ecce Reſpublica, æque Civitas quantum his proſana, & gloriabunda, tam exuperantis famæ cupiditate flagruit ut vel mediocres penicillo ex artificum manibus triperit, vel mediocri ſymphoniæ ſilentium indaxerit, vel mediocribus aut Oratoribus, aut Hiſtoricis, aut Poetis qualemcumque ſuam ingenij, atque artis patefactionem inuiderit? Alexander quidem ſummo tantum pictori ſculptorique ſe ſingendam permisit; inferiori tamen ſignorum agmini negotium ſuum agere non interdixit.

Et verò, ſi maxime res ad gloriam familie, non ad populi vtilitatem dirigenda ſit, hæc ſcribendi frequentem mediocritatem quibuſſam clariffimis intermicantem excellenti paucitati præhaberem.

Hortulorum eſt, peregrinis tantum floribus pingi, lectiſſimisque pomis gemmaſcere: pomeridians ægulationes non coenæ ſunt, quæ candentibus tantam dulciariis reſident. At ſeculis Campanis, vel Sicilis vberia non magis præſtant, quam copia frugum nobilitatur; at conuiuiorum celebritates omni ſerculorum genere circumſtaunt. Nec aliter in magnis emporijs non tantæ excellentiæ mercimoniæ, quam affluentia, quàm varietas, laudem habet. Scilicet ipſa mediocritum rerum abundantia ſepè mediocritatem prætergreſſa gloriæ ſaſtigium attingit. Nec Ormutianam plagam aureis ſcatentem venis ſed vulgare frugum ſterilitate infamem, Aegypto, Pannoniaque laudabiliorem cenſueris, hoc eſt tanquam mundi non quidem ærarijs, ſed horreis. Nilum

certè super fluminum vulgus non humoris diuersitas, sed copia sustollit. Nec Principum araria à peculijs priuatum moneta species, sed numerus distinguit.

Cum his causis alie consentiunt: inter quas haud leuis momenti est incitamentum illud ad studia literarum, & aducamentum ab otio, quod mediocribus prestat. hæc, vulgare dorum librorum venia paulò liberalior. Porro gloriæ cupiditas vel in religiosis viris nouissima exiit, & si ritè attemperata sit, honesta, non tantum innocens, esse potest. Hæc verò mirum quales stimulos adiicit ad exantlandos labores, ad aspernandam pellacem torporis dulcedinem, ad alia liberioris vitæ delectamenta recusanda, ut ne toti moriamur, sed quaecumque vestigium ab excessu duraturum in hac mortalitatis semita relinquamus. Quod si veteres Monachorum institutores humani ingenij naturam conspicati, quique insidias perosi, alumnos suos in florearum texturâ distinebant, quò, non plane cessantes, saltem nihil agendo agerent, quis culpauerit in religioso recessu, vniuscuiusque, pro sua virili parte scribendi studium, quod ingenia exacuit, attollit, & optima cuiusque priuati reperta publici iuris facit?

At horas scribendo fallant, sed vulgaria non vulgent. At, quis est qui scribat sibi? Scriptio certè in locutionis genere continetur: quicumque autem de non alio alloquitur, is inter insanos numeratur.

Verum magnopere vereor, ne dum super mediocribus edendis alercamur, ij qui nostram mediocritatem ad perpetuas tenebras damnant, iudices tam accurati sint, ut reuoluentem damnantignonent; ideoque rem *mediocritatis* vocabulo subiectam nihil percipiant. Hæc nomina *summum*, *excellens*, *mediocre*, *infimum*, & similia horum non nisi comparatè dicuntur: nulli rei conueniunt si per se sola spectentur neque cum alijs conferatur. Quapropter sepe aliquid quod excellens iure vocaueris comparatum, cum vno rerum genere, mediocre, quin etiam infimum, est appellandum. Incomparantissima illius generis parte componatur. Obuia sunt exempla. Muscam inter mundana corpora extremum quid esse nemo inficiabitur, qui ad philosophorum

ac Theologorum pronuntiata eam Cælo, ac Soli præstare fateatur. Hæc eadem inter animantes vilissima est. Ratio discriminis patet: nã in genere illo amplissimo corporata vniuersa complexo longè plura muscæ decedunt, quàm præfient: at in parte hac prænobili corporum; quæ solis animantibus constat, serè cuncta muscæ conditionem supergrediuntur. His ita constabilitis percunctor ex te, cum quoniam commentationum genere componis opera illa Societatis quæ inedita velles, quoniam mediocria esse dijudicas. Cum toto ne illo librorum agmine, quos passim indocti, doctique scribunt? Non puto. Nam plerique librorum huiusmodi ephimeram vitam exigunt salgamariorum tabernis potius quàm bibliothecis nati; Cum tamen inter multa librorum millia per Societatem euulgata perpaucæ exiuerint opellæ tam miserræ quarum facies illocabilis fuerit. Libros loquor, non pagellas nescio quas. vbi oratiuncula quæpiam, aut breue carmen typis imprimitur, non quæsi res multi pretij, sed ne multi sint pretij, hoc est vti modico sumptu cum pluribus amicis communicentur, nec quasi ærea monumenta, ac perennia, sed quasi papyracea fragmenta, & citò interitura. Si ergo de iustis libris loquamur, vtique perpaucos eorum à Societate protectos receperis qui, si eos consideres in elêcho librorum omnium vno eodemq; anno vulgatorum per Europam, te iudice pro singulis quibus vincuntur, denos non vincant. Verùm qui in aliquo ordine ex vndenis quibusq; denos exuperat, is protecto mediocritatē, quæ à *mediis* dicitur, longè superat. Itaq; etiam ante hac seruatum id puto, quod in octaua, eademque nuperima Societatis Congregatione, lege præscriptum: ne cui nostrorum librorum lux publica permittatur quin mediocritatem non mediocriter excedat iudicio censorum.

At enim respondebis; te non cum omnibus libellorum, quicquid operis Societatis conferre, sed cum illis, quæ aliam quam famam ac pretium inuenere; In horum manipulo complura Societatis volumina nil supra mediocritatem asurgere. Sed quicumque sic disseris, vtique libros illos nostros eadem oratione & mediocres dicis; & negas, quando mediocritatem illorum asseris non qualemcumque, sed inter
libros

eripiet? Ad hoc, quàm raro censores recenti libro quàmlibet commérito, eiusmodi excellentiam adiudicabunt? familiare siquidè est præsertim apud senes (rem loquor haud nouam; sed per cuncta secula, & omnium scriptis decantatam) vt quantum existimationis defunctis augetur, tantum viuentibus detrahatur. Dextro igitur Ioue conceptum sit oportebit volumen illud quod nostri censores pronuncient, in librorum laudandorum genere non tantum versari posse sed eminere. Quamobrem plerique etiam illorum quibus ea le deberetur elogium, partim arrogantiae pudore, partim repulsæ metu tutam obscuritatem periculose ambitu præli aleæ præhaberent.

Verum suspicor, si à nostris nulla mediocritatis gloria sperari posset, summos pariter, ac mediocres Societati defuturos; nisi quantum vnius Dei demerendi studium nullis humanis illecebris conditum per se valeret in multis ad asperos literariæ vitæ labores deuorandos. Etenim literariæ præstantiæ culmen ab aliquibus utique feliciter obtinetur, à nullis hoc iter aggredientibus sine temeritate speratur. Porro quoruscunque est: qui certam vnâ taxillorum faciem primo iactu obuenturam ita confidat, vt lucrum ingens, si id accidat, si secus, ingentem iacturam paciscatur? At quânto difficilius, atque infrequentius quoddam aliquis inter ardua literarum senticeta verticem pertingat? Id enim vix singulis non inter trigenos senosque (quot omnino sunt varij duorum taxillorum vultus) sed inter millenos datur. Quandoquidem in id multa conspirent necesse est quæ vel seorsim, rara, coniunctæ autem prodigio similia; ingenium, cultura, valetudo, otium, studium, & hæc omnia vehementer. An putas, naucem illam à circumlustrato Ferrarum Orbe celeberrimam soluturam fuisse vnquam è portu hac lege, vt mercede, ac laude careret omni nisi mûdi ambitum emetiretur? An Tullius oratoriæ facultati se dedisset si ei denunciatum foret, labores omnes incassum, illi cessuros an Græcæ eloquentiæ famam oppressisset? Idem fit in qualibet arte. Aliqui prospero decursu ad primas petuenerunt, quos diffidentia quædam stupida costernasset si in secundis tertiisque nullam se laudem adepturos intellexissent.

Nempe

Nempe, rebus summam collectâ, liquet, hanc librorum
 obentatem ex optimis mediisque constatam & Reipublicæ
 proficere, & Societati. Reipublicæ quidem, tum quia, ni
 omnia æqualia sint, ac proinde nihil eximium; pauca exi
 mia, plura mediocria, nonnulla infima esse oportet; Tum
 verò ob varia hominum ingenia, quorum multa mediocri
 bus præ optimis & erudiuntur, & delectantur; Præterea ob
 frequentem, ac parabilem adeoque sperabilem cunctis qua
 lemcumque literarum gloriam; quò fit ut cessationis pudor,
 & studiorum alacritas crescat: Tyrannicum quippe est non
 ciuile, inscientem populum quàm obsequentiolem optare, &
 pecudes quas regas velle, non homines. Præterquam quòd
 ademptis mediocribus, sanctorum quoque notitiâ, notitiæ
 que soboles, gloria, & veneratio adimeretur.

Nec minus hæc ipsa librorum fecunditas parenti, hoc
 est Societati consentanea, tum ad virtutem (quod satis est),
 quò Reipublica feruiat, tum ad gloriam, quò literarum amor
 ac profectus per cunctos Societatis alumnos pertinens o
 stendatur. Quando in vnâquaque rerum vniuersitate, non
 tantum omnia quædam bonorum raritas, sed ipsa mediocri
 tatis affluentia non mediocriter & prodest, & placet. Ma
 xime, cum huiusmodi mediocritas operum quæ Societas e
 misit, veriùs excellendia sit comparatè ad vniuersam pro
 deuntium Scriptorum cateruam; nec aliter mediocritatis
 nomen, primo auditu in glorium, quàm inter eximios adeò,
 quæ non mediocres mereatur. Ideo à postremâ Generali
 Congregatione lege cautû, quod antehac ylus pariter, quàm
 in rebus humanis & diuerso mortalium iudicio subiectis
 caueri potest, obtinuerat, ne quid nostri exeat quin medio
 critatem non mediocriter excedat. Si arctioribus cancellis
 editio constringatur, si aliquid hac notâ laudatius exigas ut
 prælo digneris, non modò communium ingeniorum studia
 frigescent, sed ne ipsi quidem præcelsi eam sibi laudem aut
 præmodestia arrogabunt, aut præ censoriæ senectutis in
 genio, quàm præ largo maioribus, tantundem, avaro mino
 ribus, impetrabunt.

Vno verbo, nulla res citius nostrû Ordinem vniuersû in
 frâ mediocritatē deijceret, quàm ista affectata cuiuscumq; in

ter nostros mediocritatis vel dissimulationis, vel despectio. Ut diuitias sic doctrinas, qui maximas obtinere curat, qualescumque non dedigneretur. Vix vnquam aliquod vel industria vel Naturæ donum ibi eminebit, vbi nisi emineat, iacet.

CAPVT XXX.

De Tertia Probationis Anno, deque illius utilitate multiplici.

Disciplinaram spatia emensos non corona præcingit, ita quam emeritos, sed nouum Tirocinium probat ceu dubios atque inexpertos; Non ab ijs Societas artificum manum remouet quasi iam probè tornatis, sed eosdem, quasi etiam tum rudēs, atque informes, noua reddit incudi elaborandos: Neque verò paucos dies, ac veluti ad speciem: Annuus hic labor est, omni alio studio interdicto præterquam vt veræ, absolutæque virtutis studiosi fiant. Nimirum intellexit Ignatius, quàm procliue sit, quàm frequens, vt mortaliū ingenium, in ea quæ curat semper immodicum, res illas, quas præstantioris cuiuspiam boni gratiâ a principio aggressum est, propter ipsas deinde ac tanquam bonorum fines persequatur. Itâ in plerisque hominum accidit vt pecuniâ, quàm ad sumptus ac vitæ necessitates initio quærebant Oeconomia, ad aspectum deinde atque æceruam seruet atque aggeret Auaritia. Id verò in nullo rerum genere pronius est, quàm in doctrinis. Hæ siquidem non sicut nummi suapte naturâ gratiam omnem ab utilitate sibi conciliant: per se trahunt, nativusque sunt hominum finis, in quo summum bonum vetus philosophia collocauit. Iam verò, mortaliū viribus diuino beneficio supra naturam prouectis, gradus est quod meta fuisset. Scientiam paramus non tanquam thesaurum, sed tanquam instrumentum. Verùm decor ille qui se Naturæ oculis prodit, quantulumcumque sit, acrius rapit, quàm ille quem non nisi cægantis fidei obtutus inspicunt. Quò sæpè accidit, vt in humana sapientia, quam

quam tanquam viaticum celestis itineris conquisiuiamus, tanquam in patrimonio conquiescamus: quæque apud hominum animos debuit esse Diuinitatis pronuba, eosdem ab amore Diuinitatis auocatos ignobili connubio sibi despondeat. Accedit, quod cerea illa nostrorum iuuenum ætas, quæ docendo, quæ condiscendo, dum aliorum mores emendat, aliquid ex iisdem ad se imprudens trahit: aque similem dixerò; nam sic aliorum vitia extinguit, ut incalescat ex illo tanquam ignis attractu. Virtus in populo velut in palæstra versatur: scilicet si remoueas languet, si admoueas, & puluere fordescit, & plagis debilitatur. Verè Seneca: *Inimica est multorum conuersatio, nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimis, aut mescentibus allinit*. Ut ergo perpetuus somnus nihil morte distaret, post diuturnam tamen vigiliam, sonus desideratur, quò redintegratis viribus strenuè iterum euigilemus; ita virtutes illas quas proficitur Societas, iugis solitudo non tam foueret, quam interimeret; easdem tamen externo vsu attritas hæc requies mirificè instaurat. Sic ratio, sic Deus Ignatio suaseret; sic experientia posteris confirmant.

Queruntur nonnulli hanc temporis iacturam in Societate, quo tempore pernecia multorum ingenia subsistunt nihil discendo. Sed falso queruntur: id ipsum est, artem perdiscere conducibilem iuxta religiosi viris, ac perdifficilem scientiæ amatoribus: obedire nihil discendo. In quâ profecto arte, plura & perardua condiscunt. Discunt eo anno veterani tirohes, quem eorum aliqui post primum tirocinium condiscendo reliqua dediticeraut, obscuritatis amorem: discunt, vno Deo satis impleri: discunt denique, quid illud sit cur cætera sint condiscenda. Porro magni Dionysij documentum illud magnus Aquinas laudat, ad Dei typos atque imagines effingendas viliora præ splendidioribus accommodata: Nec enim periculum est ne in papyraceâ effigie perinde atque in sole veram diuinitatem comminiscamur, & numinis simulacrum pro vero numine veneremur. Ita plane suspiciosus erit Dei cultus in laureis tantum ac theatro, nisi hanc suspicionem purgaueris, eundem libenter colens in scopis, ac solitudine: Non vitam sed voluptatem quærit

in cibo, qui parum condita quamuis saluberrima repudiat: similiter non Deum, sed oblectamentum, non virtutem, sed nobilitatem in religiosis ministerijs amplectitur, quicumque ea tantum amplectitur quae oblectant ac fulgent, insatius obscurisque recusatis.

Et sanè pleraque Societatis munia, ut in communem utilitatem spectant, ita apud homines sunt in honore. Quocirca verendum erit, cauendumque, ne munera illa tractantes, hac fluxa illecebrâ confopiti, diuina praemia segnius ac remissius eurent. Neque aliter tuti erunt ab hoc periculo, nocentiore quò splendidiore, quam si identidem assuescant officijs illis à quibus omnis abest naturalis irritatio, quaeque vnum stimulum habent, spem amoremque caelestis boni.

His utilitatibus aliam adiungere: Lyceum, dum etiam dispares congregat, eosdem ferme coaequat: schola, domicilium, exercitatio, eadem vniuersis: Feruentis alieni more, feruor ille gymnasticus quantumuis diuersa commiscet. Quin etiam temula res studium est, aequae ac stadium: Vtrumque dum vnam palmam seipsum in praemio, seu in laudè proponit multis, hoc in cunctorum animis votum accendit, non tam currere, quam praerire, adeoque ad bonum illud contendere quod, quantumcumque est, comparatione constat. At studijs exactis magna subit inter nostros disparitas conditionis: Alij primarijs Urbibus; alij gregarijs destinantur. Hunc Cathedralia; hunc Magistratus adoptat; illum pueritiæ, ac plebeculae catechismus vocat. Nihil autem sua sponte durius humano ingenio, quam, ijs quos modo aequaueas, posthaberi; tum verò maxime si discrimin illud non fortunæ fauor, sed meritòrum iudicium existimetur. Asperum quippe est in imo iacere; at longè asperius, dignum te haberi qui iaceas. Quò mollius id feras, vna Coeli meditatio proficit; quae perennem celsitudinem temporariae humilitati pollicetur.

Id cum ita sit, Societas probos medicos imitatur, qui cum commisso corpori necessarium vulnus parant, id antea fatagunt, ut fauciendi membri sensus hebescat. Ita Societas annuo impendio alexipharmacum suis comparat quod humanorum sensum obtundat, eorum animo quantum fieri potest in coelestia delinquo, ut ad terrestres ictus stuporè contrahat, atque indolentiam.

Nec

Nec tamen otium illud à studijs aut cum traxer; aut sine fruge transigitur. Quod enim vacat à coelestibus meditationibus, partim datur sacrae lectioni tum diuinæ Scripturæ tum quorundam Patrum, qui non tam doctiores, quam meliores legentes faciunt; partim recolendis, explicandis, commentandis regulis, & constitutionibus nostris; partim pueris, ac rudibus catechismo imbuendis: tum verò excipiendis, delendisque confitentium noxis, & pascendis per solemnes quosdam dies sacræ dape confluentium vndique conuiuarum agminibus, & animam agentibus in eâ postrema luctâ cohortandis; iuuandisque; denique identidem per vicos & plateas subitanea quadam, atque incompta eloquentia, adeoque pugnaciore, populis ad caelestium cogitationem, ac studium excitandis. Porro sæpè verum est illud Senecæ, *qui nihil agere videntur, maiora agunt.*

C A P V T X X X I.

De graduum discrimine in Societate.

Probatis in hoc postremo tirocinio socijs, varia eisdem munera committuntur, aut philosophiam docendi, aut educationis, aut procurandi rem familiarem, aut regendi piorum hominum ad nos conuenientium sodalitia; in qua munerum administratione non minus quam in illo ipso tirocinio se iterum probant. Nulla enim certior virtutis probatio quam actio. Vbi verò in eiusmodi officijs aliquot annos consumpserint, & tertium supra trigesimalum ætatis annum expleuerint, ita ut nihil iam in expectatum ab exercitijs aut ab annis vel sperandum, vel timendum, certum assumunt gradum, ac perpetuò duraturum. Tunc quidem in duplicem classem diuiduntur qui priuata scholasticorum vota susceperunt. Alij professionem ineunt quatuor solemnia vota complectentem; tria scilicet quæ cunctis Religiosis familijs communia sunt, ac præterea quartum de missionibus obeun-

dis

dis ad quancunque fidelium, vel infidelium plagam pronuntia Summi Pontificis, vel Præpositi Generalis, etiam sine vaticio. Et hi quidem non solum insolubili nexu Societati iunguntur, sed ipsi dumtaxat primarijs Societatis Magistratibus capessendis apti sunt. Neque enim extra hos eligere licet eos qui aut Prouincijs aut Professorum Domibus præsent, aut altiores in Societate gradus obtineant. Hos verò tantum intelligam ubi in hac tractatione professos nullo adiecto attributo simpliciter nominauero.

Alij enim, sed pauci, inter nos trium dumtaxat communium votorum solemnem professionem nuncupant, quæ illos Societati quidem indiuiduos reddit, non tamen maioribus muneribus in eâ procurandis idoneos, adeoque in alterâ classe mox enumeranda censentur.

Alter ergo est ordo *Adiutorum spiritualium* quos vocant. Eorum vota publica, sunt non solemnna, nec proinde sic fixa & indissolubilia quin Præpositus Generalis ex grauissimis causis possit eosdem votorum obligatione liberare, atque à Societate remouere. Cæterum in munerum administratione his cum professis trium votorum æqualis conditio est.

In eiusmodi classium varietate hanc legem habemus. Qui adeò in philosophiâ, ac theologia profecerint, vt possint vtramque cum dignitate tradere in Vrbe aliqua non ignobili & discipulis frequente, hi quidem si pietate simul, ac moribus conspicui sint, quanto solemniori voto se se obstringunt. Quod si minor alicui sit celsiorum disciplinarum possessio, sed is vel in politiore literatura, vel in diuinæ eloquentiæ theatris excellat; vel Indicas linguas, hoc est instrumētum ad ingētia animarum lucra strenuum iuxta ac perarduum, laborioso apud illas gentes vsu sibi parauerit, vel Pontificij iuris peritiam teneat eximiam, vel piè, aptèque gubernandi dexteritate, ac prudentiâ emineat, vel alijs egregijs Dei donis insignis fuerit, arbitrium erit Præposito Generali, vt ad quartum solemne votum asciscatur.

Qui eiusmodi dotibus carent, spiritualibus Adiutoribus annumerantur. Si tamen aut virtute præclari, aut beneficio aliquo in Societatem collato de illâ egregiè promeriti, aut alijs egregijs dotibus perornati trium votorum solenni professione dignantur.

Hæc

Hæc ad summam lex, & consuetudo Societatis est in graduum distinctione: quæ distinctio vitiosa, sic multis inuisa: eadem, ut peculiaris est Societati, ita multis obrectationi fuit.

Præ aliis verò Scottus: vulgarium criminationum in nos buccinator audissimus; congestis sine defectu quæ adversus hunc nostrum morem vulgò effunduntur, ita scribit, ut non alio vitio nostra ei displicere pateat, nisi quòd nostra. Ut enim ardet illi animus ad nos reprehendendos, ita modò nullum *professorem*, atque *adjuvorum* discrimen vellet, omnesque professione nectendos: modò nos obiurgat quasi in professionis honestamento laxiores; adeòque monet, ut hæc non nisi pauculis quibusdam virtute, ac sapientia summis conferatur.

Multa quoque super hoc argumento insitat, ac turbat libellus Mariana: adscriptus. Quocirca erit curæ prætorum, eorum accusationes expedire.

CAPVT XXXII.

*Diluitur prima accusatio, quod non semper digni
professionem obtineant*

Prima Scotti causâ, ob quam hæc inter professos, adin-
toresque distinctio delenda videretur, hæc est, *frange-
rentia pateret, aliquibus conferri gradum vadiutorum spirita-
lium, qui tamen re vera digni essent gradu professorum, & binc
fieri, ut non pauci petant dimissionem e Societate, vel in perpe-
tua animi amaritudine viuant*

Equidem scio, id communiter expectari nunc a me, ut
acriter pugnem, huic causâ locum non esse; quippe in So-
cietate nostra semper electione cum meritis coherere. Ego
tamen liberalius agam cum aduersario. Do tibi, Scotte,
professione interdum insigniri aliquos quibus alij præstatio-
res ab eadem arcentur. Quid tum? Ideo ne abolenda præ-
miorum ac poenarum distributio in quauis Republicâ, quod
nonnunquam & indigni præmia sortiantur, & innocentes ad
supplicia damnentur? Enimuero id si asseras, continuo euel-
les duo illa fundamenta quibus vniuersa ciuilis gubernatio
cõstat. Quis enim Areopagus, quænam ad votû non ad spem
excogitata Platonis Respublica id sibi vindicet, ut præmiorû
poenarumque distributiones nunquã labantur? Diuinum hoc
est, non humanum, in expendendis meritis numquam decipi
in rependendis mercedibus nunquam violare mensuram.

Imò verò si Scottus legisset vnquam orationem Tullij pro
Gneo Plancio, vidisset vtique pronunciatum quoddam sa-
pientissimi Senatoris, quod non modò hanc eius expositula-
tionem euertit, sed vulgaribus ingenijs mirationem facere
potest. Affirmare non dubitat ibi Tullius, eam esse homi-
num conditionem vt Respublica gubernari vix posset si hæc
persuasio dominaretur, non nisi dignos extolli, non nisi in-
dignos præteriri.

Ratio validissima dictum probat. Cum enim plerique
sint

sint ij qui summa non obtinent; hoc solatio cōplures nimis sui amatores leniuntur, fortunā sibi defuisse non meriti; Eam cecam esse; non pro dignitate, sed pro libidine dona dispergere; fortis, ac virtutis tenuitatem nihil inter se habere commune. Ita non pauci dulci quodam errore, & publicæ quietis tanquam nutricao se mulcent, ai fecerint, in seditionem erupturi, eò Reipublicæ perniciosiorem, quò plures cōtra pauciores, hoc est contra meritisimos, quodam honoris thyrso perculsi ferrentur?

Ita ferme Tullius disputat. Sanè in religiosis coetibus, non ex hoc quasi adulterino falsoque metallo, sed ex auro verò ac solido concordia vinculum texti par est. Ex auro, inquam, aptissimo humilitatis symbolo, ut potè quod ita ceteris metallis pretio ac nitore prestat, ut imum locum sibi vindicet tanquam debitum. Ceterum illud voluntariæ demissionis culmen optari cunctis potest, exigi à cunctis non potest; certè Scortus euicit exemplo suo, non esse id cunctis è Societate commune ut infima sibi præoptent. Cum ergo, sicut ex vna parte nulla nocentior Societati pestis existeret, quàm frequens distribuentis iustitiæ violatio, ita altera ex parte eiusmodi violationis vitatio perpetua in mortalium ceteribus sperari nequeat, haud eris inutile leuamentum animorum hæ scabiè laborantium si norint, non hoc ipso quod ceteris post habeantur munere, ratum esse perspectumque, eisdem se æstimatione ac merito posthaberi.

Sed certè adeò rara est inter nos professionis dignitas successu carens, ut solatium illud tenuiculum sit ac ferè nullum nisi philantiæ nescio quo tanquam microscopio sæpè grandescat. Sanctè testari queo, licet fama plerumque fortuna inimica felicibus obrectet, miseris aduletur, ex tamen quo in Societate viuo nunquā publicè dictitari auditū à me, al quos professione dignos per iudicium aut errorem, aut iniuriam, fuisse repudiatos; Quamuis nonnunquam eueniat, decora ingenia aut per infirmam valetudinem à studio prohibita, aut per indiligentiam profectu vacua, in examine cecidisse. Neque verò examen illud est veluti fatum quoddam immutabile, inexorabile. Etenim, vbi suspicari licet reiectum esse, quempiam vitio non tam scientiæ, quàm fortunæ, quæ non

tantum bellici, sed etiam literarij campi dominus est, indulgere consuevit Præpositus Generalis semel reiecto noui examinis aleam. Quo fit, vt in maximâ tum iudicium, tum moderatorum clementiâ, vix vnum aliquando audierim qui sibi ipsi vsque adeo blandiretur vt, se repulsum iniuriæ loco censeret. Porro annis iunctim reputatis vix in singulis Præuincijs per singula decennia quinos numerabis quibus examen infortunatum obtigerit.

At, inquis, etiam ij quibus interrogantium suffragium fauet, subinde à professione repelluntur arbitrio Præpositi Generalis. Verum dicis. Non enim solas literas habemus in pretio: virtutem doctrinæ præferimus; neque Lyceum quoddam, aut Academiam nouam, sed nouam Christi centuriam instituit Ignatius: Interrogantes de scientiâ iudicium ferunt, moderatores de virtute. Nec tamen quos scientia professioni pares facit, virtutis vacuitas ad gradum vnquam deprimat Adiutorum: Sed vbi culpa aut grauitas intoleranda, aut emendatio propter frequentiam insperabilis, à Societate diuelluntur. Sin autem mores utcumque ferendi sint, non inculpati, neque spes melioris frugis exaruerit, differtur professio, dilatione tum in supplicium, tum in probationem, adhibita. Sed, vt in bonâ Republicâ infrequentes graues poenæ sunt, ita per paucos ex nostris professio moratur. Certè in hac Romanâ Præuinciâ duos, tresue eiusmodi reperijs: Hi verò annum, aut biennem non amplius dilationem pati solent; si longior, diu memorabilis, quoniam rarissima. Res narro cunctorum oculis expostas, in quibus mentiri non tantum audax foret, sed insanum.

Iudicet iam vnusquisque, num in hac paucitate eorum, quibus professio vel negatur, vel differtur, frequens esse possit iniuria.

CAPVT XXXIII.

259

*Diluitur contraria accusatio, quod largius agatur
in professione deferenda.*

Altera pars accusationis obtestationum feracior est. Vix vllum esse iam Adutorum, ac Professorum discrimen. Omnes promiscuè profiteri; quo factum est, vt quod erat præmium, atque honestamentum, iam mera vacuitas poenæ ac dedecoris habeatur. Neminem hoc tempore magis lætari quod asciscatur inter professos in Societate, quàm communiter mortales lætentur quod integris membris sint & nullâ insigni notâ deformes. Id verò quam noxium: Ingentem esse corruptionem regiminis, si quod remuneratio fuit, commune iam debitum, quodque antea priuatio insignis præmij, supplicium euadat. Nempe illa Respublica bene habet in qua ciues præmiorum spe magis, quàm poenarum metu ad bene facta permouetur. Spes enim amoris sociæ est, metus odij comitatur, illa aureum ingenuorum calcar, hic rudis mancipiorum stimulus: altera voluntariū augeat, altera inuoluntarium quadatenus & coactum efficit. Ita (puderet fateri ni prudens lector vitia non tam nostræ familiæ, quàm humane nature sit agniturus) ita, inquam, disputarunt subinde nonnulli quidæ suâ professione iam securi, alienam raram, ac difficilem voluissent. Neminem quippe talia differentem, audiueris, quin vel re ipsâ professus esset, vel saltem dotibus professionem certissimam pollicentibus exornatus. Plerisque siquidem mortalibus, vel egregiè probis, commodus quidam error subrepat vt publicum bonum priuato metiantur emolumento. Quicumque Senatoriam dignitatem cupit, is nouam Senatorum cooptationem perutilem fore contendit; hic idem vbi primum inter Senatores adscriptus est, omnem nouâ adscriptionem tanquàm superuacaneam adeoque noxiam condemnat. Idque non verbis tantum, sed mēte; ex proprij nimirum commodi tanquàm præstigijs hallucinatâ: nec tam ex inuidiâ ne plures fruantur, quàm ex gloriâ vt præclarius sit in ipso quod rarius in cæteris. Nos

K k 2

autem

autem nullo priuatorum compendio id confilium adhibere rem ipsam expendamus :

Vtiq. sic interpretor : satiùs esse, vt liberaliùs, quàm vt parcius agatur in professione deferendâ. Liberalitatem volo non prodigentiam : quò postremæ Congregationis decretum collaudo, nimirum vt ex quatuor alienæ scientiæ exploratoribus, non duorum sicut antea, sed trium arcana suffragia disertis verbis concepta, & iuramenti religione firmata desiderentur.

Intellexit quippe Societas quàm cupidus sit unusquisque, non penitus ferus, vt per ipsum alijs foelicitas potius, quàm miseria paretur. Quæ naturalis propensio, suâ sponte proba, eò excessit, vt homines maiori miserationis, quàm crudelitatis vitio laborent ; ideòque ad illam præcipuè purgandam Tragediæ sint institutæ, vt Aristoteles interpretatur. Quoties ergo quatuor iudices ex æquo diuisi fuerint, probabilius est fauentes humanius indulgere, quàm aduersantes seuerius refragari. Nec enim iudices isti ex eâ sunt hominum classe, quibus maxima de professione sit gloria, quibusque propterea honestius sit professorum ordinem rarefcere, quàm amplificari : Sed cum veterani sint Theologiæ in primarijs Academicis Magistri, & multarum laurearum athletæ, nihil de suâ dignitate detractum intelligunt ex multitudine profectuum. Propterea Societas non iniuste agit si posita discordium suffragiorum æqualitate, examinatum repellit. Nec enim agitur de supplicio, quod infligere nefas est, nisi crimen pateat, sed de remuneratione, cuius assequendæ nemo ius habet, quin eius meritum liqueat. Non verò liquet si res incipiti est apud iudices quos benivolentia potius quàm odium suspectos facit.

Postremam hanc igitur Societatis sanctionem probo, & nihilominus in priori sententiâ persisto, liberalitatem præ parsimoniâ in concessione professionis expedire. Nimirum coarctatio hæc noua professuros non imminuere, quod Scottus velle, sed exacuere contendit. Quando nonnulli tantum in literariâ palæstrâ desudabunt, quantum sibi ad hanc palmam opus esse intelligent, cætera oriaturi.

Porro vix quispiam est è scholasticis nostris, vt potè quorum

rum magnus in admiffione delectus, qui non possit explere mensuram doctrinæ ad profitendum desideratæ; nisi natiua ingenij feracitas per socordiâ sterile scat. Quare lex illa seuerior doctiores professos faciet, pauciores vix faciet. Et verò pauciores facere neque caritas optat, neque utilitas suadet. Caritatis porrò consilium quis dicat, certamen forte cunctis dare non ut plurimi vincant, sed ut succumbât? Tyrannicū hoc est non paternum; neque alio titulo infamis habetur Euristheus in fabulis. Quod si scholasticis nostris ea caritas esse debet in Societatem, ut in eam interiùs ingredi, atque in vnum perpetuò coalescere ardeant, præclare scilicet huic alumnorum caritati Societas responderet si eosdem à se repellere, atque arcere vicissim contenderet. Egregium enim verò id esset mutæ beneuolentiæ certamen!

Respuit quidem Societas Professorum turbam, ut in constitutionibus habetur: at neminem è suis scholasticis talem, denique fieri vellet, qui iure in hominum turba, non in delectu sit numerandus: frequentiam ergo professorum optat, turbam non optat.

Hæc de caritate, iam de utilitate. Ad utilitatis igitur etiâ leges curandum est ut professi quamplurimi sint, adiutores pauci. Euinco id primum ex illo communi præcepto, auxiliares minimam totius exercitus partem esse oportere. Comprobo ex eâ Populi Romani deliberatione quam refert Seneca *In Senatu*, inquit, *dicta est aliquando sententia ut seruos à liberis cultus distingueret. Deinde apparuit quantum periculum immineret si serui nostri numerare nos cõpissent. Age verò, si* lib. 1. de Clem. cap. 24. *à numero seruorum hoc est vilis turbæ, & ad infima natæ, populus ille Mundi expugnator sibi timuit, an non à multitudine honestorum hominum, quorum nec illiberalis ortus, nec ignobile ingenium, nec abiecta consuetudo, timendum erit, ni singularis quædam numinis gratia admirabilem demissionis amorem, ac voluptatem inspiret?*

Comprobo ex illo eiusdem Romani Populi more, quem de re ciuili scribentes passim collaudant, ut scilicet victis clades in lucro esset, dum in societatem Romani nominis aduocati, non tam inter æmulorum subditos, quam inter terrarum dominos numerabantur. Scilicet hæc omnia ex vno tanquam

tanquam initio pendent; Illi nimirum Vniuersitati feliciora succedent, ad cuius quamplurimas partes successuum felicitas pertinebit. Ideò populares Respublicas expugnare, perarduum est, adeòque illas in quibus præcipua bona vel re, vel spe pertingunt ad plures. Validius enim pugnant qui pugnant sibi: Neque ab alijs militibus tutior Principis defensio, quàm quibus mutatio Principis esset imminutio potestatis. Acutè Durandus vocem illam scholasticorum, quæ docet, commune bonum priuato naturaliter anteferri, ita interpretatur, vt id verum tantummodò sit si priuatum omne bonum in illo communi conclusum appareat: quo pacto creatarum rerum bona omnia constant in Deo, quo sublato cuncta corruerent: ideòque insitum esse fatetur creatis rebus, vt diuinum bonum præ suo æstiment, ceu totum præ particulâ.

Hic tamen malignè agam, si nostros Adiutores laudatione meritissimâ defraudauerim. Illos enim tam ingenuos Societatis amatores experior (loquor id quod etiam exteris quibus cum agunt liquere potest) vt professis in hac communis parentis caritate nihil decedant: Quò diuinum nescio quid natiuas, consuetasque mortalium affectiones perficiens tem in ipsis fateri egor. Quam caritatem Societas vt remuneretur, vt foueat; mutua in eos caritatem & exercet, & debet, ab omni despicientiâ, neglectuque remotissimam, Verumtamen, quæ humanâ ex libertate pendent, varia semper sunt, atque intuta. Quid ni ergo aliquando contingat, quempiam ex Adiutoribus, quoniam à præstantissimis Societatis muneribus excluditur, eam quasi à se alienam putare? eique non tanquam filium, sed tanquam subditum, aut famulum auxiliari? Id vbi acciderit, iam is desinet esse idoneum Societatis instrumentum. Iure siquidem ille, amantium exercitum ad certam victoriam desiderabat. Igiur præcisò nexu illo caritatis quo hic antea Societati non tam domicilio quàm animo cohærebat, satius est, eundem ab eâ separari posse; quasi excrecentes ungues, capillosque non eâdem constantes animâ ac reliquum corpus, adeòque illud onerantes potius quàm perficientes. Id causæ est cur Ignatius Adiutorum cum Societate communionem solutilem fecerit

cerit. Magna quippe corporis tum deformitas, tum molestia si vnguū capillorumq. inutilem sarcinā ponere nequeat. Aliquos tātū Societas interius per solemnē trium votorū professionem agglutinat sibi, quorum dotes, & benè facta, vel hāc suspicionem diluunt, vel certè merentur vt eorum gratiā hoc qualecumque discrimen eligatur.

Quod verò vrgebant, ab hac professorum multitudine professionem vilescere; eam quippe iam ex honestamento in meram dedecoris vacuitatem degenerasse; adeò non euincit, vt si probè examinetur, accusatio in laudem vertenda sit. Sine dubitatione pronuncio; multò contentiūs in professione promerendā desudari hac ipsā de causā quòd illa gregarium quid est, non egregium. Etenim duo sunt bonorum genera; Alterum eorum quibus potiri vulgare, his porrò carere miserum est; Alterum quorum possessio præclara, horum contrā priuatio tolerabilis habetur. Scilicet homines leuiter ferunt non assurgere ad summa, à communibus arceri vix ferunt. Cum ergo studiorum labor assiduus, & potiore vitam partem conterens, per se plures exterreat, nulla potentior irritatio ad eum deuorandum, quàm innatus quidam horror infimæ conditionis ne ad mediocra quidē ascendatur. Quod si professio ingens decus esset ac rarum, vereor ne plures ad eam promerendam ingenio idonei, otium sine dedecore honestissimis sudoribus anteferrent. Certè vix aliquis est inter plebeios, qui vt vitam non malè agat morosissimos opificiorum labores detrectet: eximia illa, laurea, insula, purpura, multos quidem inflammare videntur, si cādidatos cum possessoribus numero conferas, at si eosdem cum totā hominum vniuersitate comparaueris, ornamenta hæc in magnā procorum viduitate iacere dixeris. Vix enim ex centenis quibusque singulos deprehendes quibus operæ pretium videatur ad ea pro viribus eniti. Multi dicuntur in stadio currere comparatè ad eum qui accipit brauium, ille enim vnus est; At comparatè ad sedentes, spectantesque, & tamen pedibus celeres, quàm pauci cursores? Cur, enim uerò? quia præstabilissimum quidē est in stadio vicisse, at, non vicisse quia non contenderis, nil indecorum est nil miserum, quippe commune. Acriores stimulos habet auersatio mali, quàm

quàm appetitio boni. Cum ergo labor, si quid aliud, in malis naturę inimicis habeatur, non aliter hic validius ingeritur, quàm si malum aliud immineat labore molestius, cuius non alia sit deuitatio quàm strenua laboris perpessio. Ex his cōfecisse me arbitror, expedire quod huic Societatis consuetudini quasi vitium imputatur; Nimirum ut non tam professio sit inter iucundissima, quàm priuatio professionis inter aspera; quò vnusquisque ad eius adeptiōem strenuè connitatur, adeoque nemo iaceat infra illum literaturę gradum qui cunctis fermè scholasticis nostris parabilis est nisi vel oscitantia, vel inualetudo intercesserit.

Quod enim addebatur, meliorem esse Rempublicam si amor boni, præ metu mali ciues exstimulet, infinitum quid est atque ancipitis significationis. Porro vel *mala* vocas quæ spoliāt naturalibus bonis, ceu exilia, carcerem, verbera, & similia horum: & do tibi quod ais. Hæc autem mala Societati adeò infrequentia, ut terè ignota.

Sin appellas *mala* priuationes quorundam bonorum, quæ bona licet non cuius naturā debeantur, tamen sic latè patent ut eorū absentia quasi pars infelicitatis expertes mordeat; sanè nulla esse potest recta Respublica ab eiusmodi malis vacua. Sicut enim pulcherrima quædam præmia insignibus meritis sunt proponenda, sic etiam expedit gregarias vires, si nauiter exerceantur, indonatas non esse, ne fortè labor præualidorum sit, adeoque rarus, torpor mediocrium, & cōsuetus. Id ergo seruandum est (ut nouam huius rei similitudinem inueniamus in stadio) quod Romæ nunc in baccanali- bus ludis. Ibī nempe brauium spondetur non pernicipibus dumtaxat iuuenum cruribus, sed etiam tenellis pueris, confectisque ætate iam senibus. Ita in benè ordinatā Republicā mercedes quasdam esse oportet mediocribus viribus expostas, quas si proinde vacuitas cum rara sit dolenda contingat.

Cæterum haud in Societate desunt multa, ac præclara præstantis literaturę decora, veluti sublimium facultatum in primarijs gymnasijs cathedræ, studiorum ibidem præfecturæ, in regalibus Urbibus sacri suggestus, aliaque sexcenta, per quæ insignior quorundam doctrinā à secundario proficientium populo secernatur,

At

At enim, inquit, magna hinc animorum amaritudo iis, qui ex professione repulsam patiuntur, eò inhonestiorem, quò rariorem; quæ amaritudo continenter gliscens venenatum quid, ac lethale in venis Societati tanquam ægro corpori molitur.

Malè iminatis parcite verbis. Annon cuici, opus esse ut in qualibet Republicâ quædam facillè parabilia sint ornamenta quorum priuatio erubescenda? Quid est cur inde tristiora Societati nostræ, quàm cæteris vniuersitatibus præcinantur? Sanè infausa hæc Marianæus libellus tanquam instantia vaticinabatur, vaticinijs tamen à successu quadraginta ferme annorum damnatis; Tot enim ex eius libelli scriptione fluxerunt anni, per quos & ea lex in Societate recta est, & nihil graue ac turbidum ab Adiutoribus paratum. Nec verò, si rem ipsam spectemus, satis causæ ad timendum. Adiutores enim spirituales sunt duplicis conditionis. Alteri ad Societatem afferunt grandiore ætatem, eamque rudem, literaturæ ad professionem desideratæ. Hi porro ab ipso ingressu secundariâ sorte contenti, & nihil postea inopinatum nacti, non ægrius ferunt infra professos recenseri, quàm obedire, quàm pauperascere, quàm carere profanis honoribus, commodisque in religiosa vitæ adoptione repudiatis.

Alteri vero sunt, qui adolescentiam Societati dicarunt, quosque studia vel emensos, vel ingressos, spes professionis fefellit. Ab his quoq. triplici de causâ nihil pauendum. Primum, quia si quid turbare aueant, nec numero, nec scilicet auctoritate, ingenioque par illis cum professis congressus. Tum verò, quia ne ea conditio satisfaciat, exitus facilis; Rarò enim ab inferioribus nisi pro libertate pugnatur. Demum quia si nulla tandem Respublica adeò corrupta est ut omnes æqualitatem peruelint, quid censendum est de religiosâ familiaritâ, in qua pietatis, ac voluntariæ demissionis cultus nunquàm aut intermissus, aut remissus?

Paucis recolam quod multis exposui. Neque caritas, neque vtilitas nobis suadet, ut profitentium raritati studeamus. Non quidèm caritas: quando enim ab vnoquoque nostrorum Scholasticorum exigimus eum Societatis amorem, quo is ad intimum ac perpetuum cum illâ tanquam cõiugium aspi-
L I
in

ingratè cum ipsis, atque illiberaliter ageretur nisi in idem votum Societas mutua caritate conspiraret. Quam voti confessionem ut frequentissimè successus expleat, Societati perutile. Alioquin multa erunt Societatis membra tanquam ascititia, & solutitia, neque ex inuitamento propriae utilitatis publicam totis viribus quasitura. Quam Sodalitatis formam non optimam fore & ratio ipsa per se, & sapientium Rerumpublicarum exempla contestantur. Neque leges nupere professionem arctantes, professorum paucitati, sed praestantiae consuluerunt; cuius praestantiae mensura in multis eadem est ac necessitas ad profitendum. Non enim, ut professione decorentur; requirimus supra id quod cuncti firmè Scholastici nostri possunt si valeant, si satagant. Nec professio per eam copiam minus optabiliter quaeritur ceu vulgaris; quin auidius, ceunecessaria. Moeror quidem hinc non profitendi grauior, sed etiam rarior. Praeterquam quod lenitur tum quia norunt, se cogente legis imperio ab inuitis, & libentius suffragaturis repudiari, tum quia praeter summorum Magistratum communionem de reliquo planè professis coaquantur, tum quia si intoleranter pertaesum fuerit, abitus patet; Ad extremum quia assiduus religiosa virtutis cultus, & iuge cum humilitate commercium ictus hebetat huius teli; quod plures in quavis Republica petat necesse est. Ad stipulatur his rationibus experientia: quando namquam spirituales Adiutores contra Societatem moliti sunt; imò plerique pari caritate ac Professi in eam exarserunt. Scilicet inanima sunt in quibus partium nulla disparitas. Et subsistere, modicè fertur, si praestantiam merita conferant, fastus & insolentia non comiteretur.

CAPVT

267

CAPVT XXXIV.

*Expenditur altera ratio ab Aduersarijs petita ex periculo
inhonestæ mendicationis in Sacerdotibus
à Societate dimissis.*

HAec est altera ratio quam Scottus intentat. Cum enim Adiutores nostri dominio quocumque bonorum se abdicent, si postea contigerit eos à Societate dimitti, mendicatio cogentur viuere, quod & Sacerdotio indecorum, & Pontificum, Conciliorumque sanctionibus aduersum. Sed miror tam parum oris esse Scotti, ut hæc Sanctissimo Innocentio X. proponere non vereatur. Quasi verò hallucinati fuerint tot sapientissimi eiusdem Innocentij Decessores, non dicam Paulus Tertius, Iulius Tertius, qui hanc Societatis legem approbarunt, non dicam Tridentinum Concilium, cuius decreta cū acuratissimè Sacerdotum egestatem auerterint, Societatis tamen institutum sine exceptione, aut controuersia confirmarunt: Non, inquam, hos appellabo quando hunc nominatim articulum ab his excussum nō legimus; & postea Pius V. super eo nutauit. Sed num caligasse credendi sunt duo Gregorij XIII. & XIV. qui re scissa eiusdem Pij V. iussione pristinam Societati facultatem reddiderunt? An Clemens Octauus qui auditis sententijs amplissimorum Cardinalium tum Tridentini Concilij Interpretum, tum sacrosanctæ Inquisitioni præsectorum, nihil eā in re mutandum existimauit? An Paulus V. qui rem interius scrutatus, auditisque per Cardinalem Bellarminum rationibus quibus nixi Patres in septima nostra Congregatione coacti hanc Societatis legem, & consuetudinem tutabantur, integra omnia seruauit?

Vulgata loquor ac typis edita. At enim, dices, homines hi tandem fuere quos proinde suspicabile est vel sua sponte, vel officijs nostris deceptos. Quid est ergo cur leges, post tertiam non modò supremi Principis, sed minoris Magistratus sententiam filere iubent litigantes? Scilicet quia expedit (quod

ille aiebat) mortaliū controuersias esse mortales. Alioquin ni Deus interfit qualis, & quantus videri ecclīcolis solet, ne ipsa quidem vicaria Diuinitatis potestas iterato quantumuis iudicio accusationes extinguet; reisque sordes perpetuū eximet.

Age verò; alium proferam suffragatorem qui nunquam fallitur, mihiq̃ in hoc vniuerso opere solet præsto esse, experimentum: Appello singulos Christiani Orbis Antistites, & rogo, multos ne viderint è Societate dimissos in miserā famē. Non satis rogavi, rogo vt testentur, ex æquali vtrorumq̃ numero vtrum plures cibariorū egenos compererint inter Sacerdotes à Societate dimissos, an inter eos quibus ad Tridentini Concilij decreta patrimonium constitutum, Sacerdotiumue aliquod alimenta sufficiens collatum fuerit.

Enimuerò nemo, vt arbitror, ita deerabit vt credat, patrimonia hæc aut Sacerdotia ante sacrorum Ordinum susceptionem desiderari ab Ecclesiā diuinos tanquam sponsores cunctis fortunæ casibus occursuros. Quid enim? Mitto incursiones hostium, exundationes fluminum, motus terræ, calamitates grandium, aliasque fortuitas agrorum sterilitates; domorum ruinas, vel incendia. Mitto lites inopinatæ, quæ alienum, vel alijs obligatum produnt quod sacris initiandus suum ac liberum putarat, vel ostentarat. Sed præter hæc quàm frequentia, vel agrotationum impendia, vel æs alienum omni sacrorum canonum privilegio reiecto contractum, vel alia sexcenta, quæ Sacerdotem tenuiculo patrimonio dotatum in turpem egestatem pertrahunt? Enimuerò ne ipsa quidem Belisarij fortuna, vel Marij Consulatus & triumphus mendicitatis securitatem homini præstant. Satis ergo Sacerdotum statui consuevit, vt in humanis, rata est Ecclesiā ij sit tantum initiarentur quibus nulla probabilis suspicio mendicationis necessitatem minaretur. De reliquo, aggerem adamantinum fortunæ incurribus apponere, illius tantum sapientiæ, ac potentie est, quæ fortunam regit.

Hæc cum ita sint, expendamus vtri ab egestatis periculo remotiores, an qui sexcentorum scutorum patrimonio præditi, vel modico sacerdotio potiti, an qui emissis in

Socie-

Societate votis sacros Ordines suscipiunt.

Primò ex his, quos postremo loco nominari, vt summum singuli inter quinquagenos à Societate recedunt: cæteri extra omnem famelicę inopię aleam: Nullius enim Cresi thesaurus tam fidelis ad vitę necessaria, quàm religiosa paupertas. Tum verò ex illis paucissimis qui post acceptum sacerdotalem characterem à nostrâ Sodalitate discedunt, si quis bona sua Societati donauerit, nunquam alimonię indigus amandatur. Quod si eadem bona transfulerunt in cõsanguineos, hi ad eisdem enutriendos si minùs ducantur amore, lege coguntur.

Sed finge vndecumque inopem. Stilponis certè illum decantata comitabitur opulentia, qui se omnia sua secum portare prædicabat. Ad luxum profectò, ac delicias plus viriùs est in exterioribus fortunis, quàm in interioribus bonis. Contrà ad naturę necessitates hæc præ illis firmiora, quippe nunquã desertura. Diuites pauperascere frequentissimum; at virum literis, cæterisque animi dotibus instructum emendicatò viuere, vix auditum. Atque hoc est patrimonium illud maximè omnium stabile quo dotati sunt quicumque in Societate sacris Ordinibus admouentur. Patrimonium porrò tutius quàm *verberata grandine vineæ, Fundusq. mendax*. Patrimonium immobile quoniam mobile; nunquam enim remouetur à nobis quoniam mouetur nobiscum. Hoc patrimonium Dionysio alendo constantius, quàm Regnum Cereris domicilium, fuit. Hoc vbique terrarum quærît illis aut opportuna sacerdotia, aut commodas Magnatum clientelas, aut lucrosam docendorum iuuenum curam, aut alia eiusmodi munera victû amplè suppeditâtia. Scitè Venusinus.

Ad summam sapiens vno minor est Ioue diues.

Ac rem ita se habere patefactum est in eâ, quam nuper laudauî, septimâ Congregatione, vbi nostri Præpositi Prouinciales ex omni terrarum plaga congressi vix decem in cunctis Regionibus recensere potuerunt, qui sacerdotali ordine consecrati, ac postea è Societate egressi, mendicitate premebantur. His verò non magis consulendum, quàm multò pluribus qui vel vt inemendabiles ab alijs religiosis familijs expulsi, vel ob maleficia beneficijs ab Ecclesiâ priuati, inde-

coram

coram, sed non immeritam paupertatem ferunt. Cum enim nemo innocenter, eiiciatur à Societate, tum maxime Adu-
tores spirituales qui publica vota nuncuparunt, non nisi gra-
uiores compertæque noxæ à nobis diuellunt inuitos. Qui
verò pertinacibus, molestisque flagitationibus dimissionem
extorquent, hoc ipso nomine contra suscepta vota sacrilegi
sunt; quocirca si egressi egestatem offendunt, meritam cri-
minis mercedem offendant. Sed rarum hoc est, atque inso-
litum. Nec enim auicula euolabit è caueâ, ni victum sibi in
aperto paratum cernat.

Quare nil peculiaris in commodi, aut dehonestamenti ex
hoc Societatis more imminet sacerdotali dignitati; nisi quan-
tum illi odio ingenia, tanquam infecti oculi, ubique nubes
vident, quia secum ferunt.

Cætera quæ Scottus obijcit super hoc Professorum, atque
Aduutorum discrimine digna non sunt, ut eorum superuacua
responsio lectorem nostrum non tam edoceat, quàm fatiget.
Quare cum eiusce discriminis veras, intimaque iam causas
exposuerimus, cætera quæ improbandi libidine congeruntur
facile præterimus; Aristotelis documentum secuti: talia esse
veræ sententiæ fundamenta extruenda quibus cunctæ ad-
uersariorum rationes tanquam fluctus scopulis quiescentibus
allidantur. Nempe, ne triuola quidam ex aduersis contem-
nere, patroni est abiectis de iudicium intelligentiæ existi-
mantis.

C A P V T. XXXV.

De Regula Societatis super detegendis aliorum arcanis culpis.

PRæstat hic examinare quasdam Societatis Regulas, quas
modò præcisè, modò amplificatè narratas in magnâ in-
uidiam osiores nostri apud vulgus trahunt. Nihil enim tam
probum, quin si aliquid addas, vel detrahas, vitiosum fiat.

Harum præcipua est quam habemus de aperiendis reli-
gioso Moderatori cæterorum arcanis culpis. Super qua
regula

regulæ primùm scito, eam non loqui de culpis exterorum, sed nostrorum duntaxat. Tum verò excipi, quas deprehendimus non modo in sacrâ homologesi, sed per occasionem petiti consilij. Tertiò scias, hanc regulam nominatim cunctis ostendi in ipso Societatis ingressu, ut nosint, si placeat in Societatem nostram conuenire, cedendum esse qualicumque iure, quod alioqui haberent ne occultæ ipsorum noxæ detegerentur. Scias quartò, eiusmodi noxas pandi religioso moderatori, non tanquam iudici ad poenam, sed tanquam patri ad medelam.

Quintò scias, nullius ne leuissimè peccatî præcepto nos adigi ad eiusmodi denunciationes, sed tantum eas nobis licere, *adhibito tamen caritatis modo*, ut nostra loquitur constitutio.

Aduersus hæc regulam sine fine inelamati. Quippe nulla materies ad calumniæ aptior, quàm quæ prima fronte videatur in subditos vel iniquior, vel asperior. Cum enim plerique hominum subsint, pauci præsent, communis est & subiectorum fauor, & imperantium inuidia. Et quemadmodum confusa distinguere, subtilis ingenij est, adeoque rari, ita pauci cum de imperantibus disputant, obseruant discrimen quod est inter eos qui inuitis imperant, ac eos quorum imperio se alij sponte submittunt. Hoc porro discrimen scitè notauit vir acutissimus Ioannes Ciampolus ubi profanos legislatores cum religiosorum coetuum fundatoribus contulit. Quis enim Tyrannus immanior, quàm qui populos sorte sibi, & non voluntate subiectos ijs legibus deuinciret quibus spirans ille typus Christi Franciscus familiam suam amplissimam obligauit? Quocirca miror aliquos addubitasse, num rata sit illa abdicatio iuris circa nonnullum famæ suæ detrimentum, quæ fit à nostris dum huic regulæ se ultro subiiciunt. Quid enim? ratum erit cedere iure quod immune ab omni patriâ, regalique potestate obtinet unusquisque connubij iungendi, stirpisque propagandæ: ratum erit abstrahere à se penitus dominium illud exteriorum rerum quod ipsæ nostri earumque procreatrix natura nobis ingenuit: rata erit non tantum perpetua humanarum voluptatum abdicatio, sed irreuocabilis electio vitæ tantis asperitatibus oblitæ, quantas capi-

capitalis noxæ meritum vix cœquaret : & irrita erit facultas qua Religiosis sodalibus meis permittam, vt si quid forte à me peccatum deprehenderint non quidem à me consulti, sed rem aliunde odorati, id non vniuersis significat, non multis, non paucis, sed vni? Cui nam verò? Illi scilicet quem sponte Christi loco mihi præfeci, cui me formandum perficiendumque commisi, cui perennis meæ foelicitatis procurationem vnice credidi; quique arcanum illud non tanquam aliquid suum communicare cum alijs, sed tanquam depositum sibi vni custodire fideliter debeat, eamque scientiam vsurpare non tanquam iudex in vltionem, sed tanquam pater in salutem?

An pia Sodalitas in hanc institutionem consentiens male audiet apud alics quàm quorum auribus absona quæcumque nostra?

At, durum est ex occulto crimine apud Antifitem meum opinione imminui. An nescis commune medicamentorum esse, vt tristia sint, quò ex eorum horrore cautio à morbis accuratior. Et sanè hoc primum, hoc summum medicinæ fundamentum est, morbi notitia in medente. Nullo pretio non emerentur perspicilia perquæ in penitissimas ægroti fibras, ac latebras medicinæ penetret. Nihil tam occultum tam erubescendum, de quo medicum celes : quò locus est factus religiosissimo illi Hippocratao sacramento super fideli arcanorum silentio.

Clamant, aliquando crimen esse in posterum innocens, nullamque postulans curationem. Rarum id erit, ac vix opinabile. Nulla enim fruges tam seminalis quàm peccatum. Quod aiunt : Bonum fusile esse, vtinam non verius in aduersarium Boni Peccatum conueniret. Sed estot, quod fingis aliquando contingat. Percussor ex te, num bene uolus, quispiam si quid ab ægrotò intemperatè, & contra medici præscripta patratum videat, idque medicum edoceat, reprehendendus fuerit quasi obloquutor, quamuis notitia illa per se superuacua videatur ad futuram curationem. Minime verò. Næpe medici iudicium hoc est non aliorum. Quot sunt quæ ab imperitis neglecta magnum tamen re ipsa momentum haberent ad morbi tractandi modum si medentibus

tibus innotescerent. Hoc verò multò magis in religiosum; moderatorem valet, cui animi cura, non tantum corporis; quique non modò (sicut cuncti artifices suâ in arte) reliquos plerumque antecellit in eiusmodi morborum peritiâ, sed in latentium factorum notitiâ; cui notitiâ si alia, quantumvis rei per se minuscule, accedat, plurimum faciet ad sanationem ægrotantis. Quippe in omni rerum genere minimum est quo maxima consummantur.

Si tamen perspectum sit, renunciationem illam nil profuturam Sodali, seu quòd hic emendatus planè iam sit, seu quòd per moderatoris curam inemendabilis dignoscatur, fatemur nefas tunc esse nullo profectu famam eius contaminare. Sed utrumque insolitum; atque adeò, ni pateat, non credibile.

At enim, vociferantur, hunc morem diuino præcepto repugnare, quo iubemur priuatâ monitione peccantem corripere, antequam peccatum Ecclesiæ prodamus. Hanc accusationem non vberius quàm sapientius euertit Suarius. Quapropter ne librarij potiùs, quàm scriptoris vice fungar, omittam pleraque illorum quæ ipse affert vel super expositione contextus Evangelici, & Pontificiarum legum, quæ hunc locum tangunt, vel super enucleandis hac de re aliorum sententijs. Satis habeam si præmittam, quod ipse multis palam facit: ea Christi verba communiter explicari de peccato admissò *in ipsum denunciantem*, hoc est *aduersus ipsum*, & de quo ipse publicam vindictam postulet, Ecclesiam compellans non uti fontis parentem, sed uti iudicem, quæ illum sit habitura *tanquam esbnicum, & publicanum*: adeòq. documentum illud Christi non tam esse legem necessitatis, quàm perfectionis. Certè S. Thomas 2.2. q. 33. art. 2. & 7. pronūciat, nullo præcepto nos teneri per ea Christi verba, quo antea ex naturali lege non teneremur: quandoquidè ex Euangelio nullum præceptum arbitrarium, ac nouum, atque, ut aunt, *positiuum* nobis iniungitur nisi super vsu sacramentorum. Quæstio igitur vniuersa pendet ex ipso præcepto naturalis caritatis: Quod tamen præceptum multi grauissimique scriptores super præmittendâ fraternâ monitione asserunt, antequam Evangelica, nedum iudicialis, denuntiatio adhibeatur.

M m

Hanc

Hanc porrò quæstionem vt enodemus, rogo te, num diuino ac naturali iure obligemur vt carnea fercula, lineam, sabuculam, lineamque syndonem suppeditemus ægro sine illis interituro. Quis neget? Cur verò altera Carthusiano, Franciscano altera non ministrabis? Quia in eiusmodi vitæ adoptione alienarunt à se ius illud tum iustitiæ, tum caritatis quo sibi horum suppeditatio naturâ iubente deberetur; Et tamen interius quid est, & coniunctius vnicuique ius vitæ, quàm famæ: vitæ siquidem à Naturâ nobis creditæ custodes sumus; fidem violaturi si depositum negligamus: Famæ neglectus, modò cætera innoxius, inter sanctimoniam facinora commendatur. Et verò præceptum illud quod obiectas, vt pleraque alia, per se quidem tenet, non autem in peculiari- bus circumstantijs, in quibus vel publicæ, vel priuatæ salutis ratio moras repudiet, aut peccantem monitoribus asperum, & monitione ipsâ exulcerandum non sanandum intelligatur. Vulgata loquor. Nempe moralis Theologiæ Doctores tradunt, haud ita frequenter eas circumstantias incidere (quæ mortalium nequitia est) vt ad illam mitissimi seruato- ris regulam suâ sponte optimam expediat primum quidem remotis arbitris peccantem monere, tum verò coram duobus, vel tribus eundem corripere, antequam eius peccatum Ecclesiæ renunciemus,

Quæ cum ita sint in vniuersum, & nullâ factâ proprii iuris abdicatione; quid si hæc accedat; & peccans cuius solatio lentitudo illa præcipitur, malit præsentem medicinam qualiquali existimationis impendio, quàm mitiora remedia, sed fera, adeòque intuta? Certè si licet ipsi peccatum suum cunctis ignotum religioso parenti detegere, quod apud omnes religiosas familias laudabiliter vsurpatur, cur non hoc idem eo permittente conscijs sodalibus licebit? Quod si semel licebit, aut iterum, cur non semper, si vniuersè, & in omne tempus id fieri peccans ipse permittit? Et verò ex animi sententiâ id in omne tempus permittit, vbi sciens & prudens Societatem ingreditur, in cuius limine hanc regulam nominatim perlegit, expendit, recipit.

Vrgent hoc loco Aduersarij: Num vos igitur id vobis vindicatis, vt meliorem formam instituisse putetis, quàm, quæ à Deo,

à Deo, & à Naturâ præcipitur? Ambigua est hæc interrogatio: meliorem porro esse ad iubendū vniuersè, negamus, meliorem verò ad eligendum, atque vtendum, fidenter assestimus. Nec enim ea quæ optima sunt electione, atque vfu, eadem optima iussu: quando hæc prima, hæc summa laus legis, vt seruabilis facillè sit pro conditione subditorum. Melioris ergo sunt electionis, atque vsus quæ in religiosis vniuersitatibus statuuntur; quàm quæ Christus in Euangelio permittit: Permittit enim etiam non optima facere modò fierent necessaria, hoc est modò cauerentur mala. At quæ incommodè cunctis etiam inuitis imponerentur, hæc eadem laudabiliter statuuntur ab aliquo Christianorum delectu, quibus operæ pretium sit ad virtutis culmen etiam per aspera festinare. Permittit Christus connubia, dominia, imperia: fide constat potiore[m] his esse virginitatem, mendicitatem, obedientiam, quibus religiosi Ordines continentur. Non aliter in re nostrâ. Concedunt Deus, & Natura vnicuique mortalium ius quoddam famæ, hoc est rei quam vulgaris opinio pretiosissimam fecit; quo iure prohibentur cæteri fontium labes operire, ne in ipsorum quidè[m] bonum, nisi prætentatis alijs remedijs famæ innoxijs. Id verò præscriptum est à Naturâ non quia tanti sit famam tueri, vt eâ gratiâ differendum sit præstantius medicamentum; sed quia indulgendum fuit mollioribus hominum animis, quorum ad quamlibet in famâ punctiunculam acerrimus sensus. Nec enim efficacissima remedia, si eadem asperiora, ingerit medicus, præterquam vbi vel periculum imminens cogit, vel ægroti robur, atque alacritas inuitat. Inuitat verò in Religiosâ familiâ & robur virtutis multò grauiora perferentis, quàm delicati vulgarium humeri; & eorundem alacritas haud egrè haustura quodcumq[ue] salubre quamuis triste, atque imbecillis stomachis recusandum. Cogit quoque contagionis periculum in eo corpore, vbi & perpetuum idemque intimum inter membra commercium, vnius labem citò produceret ad vniuersâ, & vbi eorundem membrorum ministeria eiusmodi sint, quæ integerrimam sanitatem deposcunt vt perficiantur.

Ex his efficitur sapienter statutam esse in pluribus iisdem-

que præstantissimis Religiosis familiis, quas Ribadeneira, & Suarius enumerant præsertim verò in Dominicana, & Franciscana, hanc eandem facultatem significandi præpositis occultas sodalium noxas: quarum leges Ignatius, vt in alijs multis, ita in hac parte, quæ Societati summopere congruebat, ad suum Ordinem deriuauit.

Multa hic agitant reprehensores, quò huius regulæ innocentiam quam rationibus euertere nequeunt, suspicionibus infuscent. Quid si culpa eundem læserit moderatorem, veluti acrior in eum oblocutio? Quid si ille peccanti subiratus, aut subinsensus esse noscatur, ac proinde grauiore manu curaturus? Enimuerò eiusmodi euentibus prospicit illud regulæ temperamentum iubens in ea exequenda caritatis modum: Imò verò vniuersè occultas nostrorum noxas domestico antistiti significare, fas quidè nobis est, mandatum non est.

Addam id quod quilibet liberali ingenio præditus ex sui experientiâ facillè credet in hominibus non illiberaliter natis educatisque; è quibus affectiones ac persuasiones quædam simulantes honestatem, quamuis humanam, & non planè religiosam, vix vnquam eraduntur. Horret adeò vnusquisque nostrum qualemcumque exploratoris. aut emissarij speciem, vt facultatem, quam regula cunctis præstat, rarus admodum vsus consequatur: adeoque multò plus inter nos alienas lases celando, quàm renunciendo peccatur.

Porro Doctores ciuilibus artis passim queruntur, ita vulgarem errorem obtinuisse, vt veras accusationes cum calumnijs promiscuum dedecus contaminauerit; cum tamen alteræ sint Reipublicæ pestis, alteræ columen. Et Plato, laudatissimus ille morum præceptor, vsque adeò accusationes probauit, vt in Gorgia multis ostendat, amici Oratoris esse peccantem accusare, eique pœnam dicendo moliri tanquam morbi medelam; inimici verò, alienas noxas tegere, ac tueri ne supplicio curentur. Hoc tamen sic infinitè prolatum (quod in platonice effatis non rarò accidit) ingenij plus habet, quàm veritatis. Mulcta enim quæ irrogatur à Iudice, non vnâ fontis emendationem, sed publicum salubris terroris exemplum parat. Quare grauior est, quàm priuata
salus

salus peccantis exigeret. Ideò non pœna, sed venia, inter Principis beneficia vel à prudentibus numeratur.

Cum igitur irrogatio pœnæ malum inferat reis; cumque nullum tenacius publicæ conseruationis vinculum, quàm mutuus amor, alieni boni molitor, malique depulsor, haud nocenter vicit ea persuasio, quæ vltroneos aliorum accusatores notat in infamiâ, ni delictum aut ipsis iniurium, aut Reipublicæ sit exitiosum, quasi violantes ciuilem illam caritatem qua Respublica constat. Sicut enim honor publica est benefici facinoris remuneratio, ita infamia publicum quoddam est nocentis facti supplicium. Haud verò facile quispiam ita vnquã exuet humanos sensus, vt osorem sui nō existimet hominem, qui nullâ iniuriâ laceffit, nulla publici discriminis auertendi religione compulsus, crimen suum vltrò iudici prodit, sibi que publicationes bonorum, exilia, relegationes, tormenta, cædem machinatur. Hæc de vltroneis criminum denunciationibus vniuersè disputauerim. At longè alia ratio est in causâ quam tueor. Nempe, cum maleficium minimè spargatur in vulgus, sed vni tantum indicetur, eique vni, quem tu parentis loco delegisti, quique arcani sibi crediti obligatione teneatur, interdicto sibi quocumq. vsu illius notitiæ præterquam in salutem tuam, cui tu, dum viam perfectæ virtutis compendariam ingressus es, omnia tua quandocumque referenda non abnuisti; Enimuero delicatior fueris si, cum id fortè rescueris, renunciatorem inter maleficos auerferis. Porro Maximus ille concelebratur quoniam non ponebat rumores ante salutem: tū verò non rumores, sed voculam existimationi tuæ subaduersam adeò exhorrebis, vt per eandem quamuis tibi salutarem cædi te ac fauciari existimaueris. Hominis hoc esset religiosam submissionem non profitentis, sed auerfantis.

Haud ergo hic attinet agitare quæstionem illam: Vtrum rata queat esse abdicatio iuris in propriâ famâ. Id quidem à plerisque Theologis affirmatur, quorum sententiam prudenter sequi potuit Ignatius; sed prætereo hanc defensionem regulæ nostræ: alia longè planior ad manum est. Eadem ne sunt, famam vniuersè prodigere, vel aliquam famæ particulam in propriam salutem impendere? Interdicet ne
mihi

mihî quispiam, arcanum meum, etsi meo nomini indecorum, amico credere vel ad consilium in re ancipiti, vel ad solatium in ægritudine animi? Quid famæ turpius quàm in puellâ nobili vitata virginitas? ideo ne id significare prohibebitur aut medico, aut prudenti matronæ, si morbum inde contraxit non nisi aliena ope sanabilem? Esto irrita sit, non modo imprudens (quam ratam plerique opinantur) plena quædam ac nullo emolumento redempta alienatio iuris in famâ. An quia filius familias donare nequit, profudere nequit, nequeat etiam sumptus viles facere? An quia famam temere abijcere non possum, adeo tenaciter eam adigor custodire, vt religio mihi sit, apud vnum, aut alterum tantillo famæ decretere, quò rei familiari consulam, quò vitam tuear, quò animi vitia corrigam, quò virtutem, quò perennem deniq. felicitatem adipiscar? Enimvero ne apud eos quidam quibus popularis hæc aura pro numine est, cui numini vitâ mortalem, simul, & immortalem alacriter deuoueant, adeo vnquam inuoluit vesana hæc famæ superstitio vt renuant quippiam inhonorificum sibi cuiquam mortalium recludere quantumvis aliorum bonorum emolumento.

: Qui secus disputant, intelligant enimvero se recentibus si dei desertoribus patrocinari. Quid enim illi contentius pugnant, quàm, piacularis confessionis institutum, tanquam famæ inquinamentum, nimis humanæ felicitati, nimis aduersari naturæ, adeoque non beneuoli Numinis pium inuentum fuisse, sed tyrannicam Vaticani iussione? Eiusmodi maledictorum insaniam ea in primis ratio castigauit quâ Catholici demonstrarunt, nil proficientius Reipublicæ, quàm vt ægri mortalium animi medicum adeant, resecta sibi vlcera non ferro, atque igni, sed leni vnguine sanaturum. Quid ergo? Quicumque catholicorum nomen tuemur, cunctis ferendam ac salutarem Christi sanctionem agnoscimus, iubentis recludi, omnem quantumvis maculosam animi latebram Sacerdoti, & iniquum, aut intolerandum existimabimus, vt religiosus coetus peculiare virtutis sponte professus permittat, non quidē vt animi arcana, sed occulta facinora patefiant præposito, cuius peritiæ, & caritati iure plus fidēt, quàm cōmunibus animarū pastoribus reliquus populus Christianorū.

Liber

Libet rationis euidentiā auctoritatis reuerentiā confirmare; Quamuis enim utriusque per se submissionem debeat humanus animus, tamen is est aliena mordendi appetitus ut quidam rationibus expendendis impares, adeoque semper validioris affectionis praeda, nisi magnorum suffragiorum auctoritate deterreantur, dampnatoriae tabellae passim temere subscribant: alij acutuli, quasi gloriosum rati magnis nominibus aduersari, id ipsum improbare amant, quod summis defensoribus placet, nisi rationum efficacitate perdomiti. At si quis rationibus imperuius, idemque auctoritatis contemptor fuerit, is utique vultum hominis praeferre potest, nomen vindicare non potest.

Age igitur: S. Thomas quodlibeto 11. art. ult. multus est in approbandā inter religiosos viros eā consuetudine quam seruat Societas Iesu: Pauca referam ex multis. *Quia varia sunt, inquit, conditiones subditorum, & Praelatorum, ideo tenendum est hoc pro regula, quod in omnibus istis seruanda est caritas, & quod melius, & magis expedire videtur: & si hoc intendat, scilicet emendam proximi, & seruet quantum potest bonum caritatis, denunciando non peccat.* Et infra ad primum argumētum: *Si statim aliquis reserat Praelato adhibens debitas circumstantias, & considerans magis expedire, non facit contra, praeceptum Euangelij.* Quam Diui Thomae doctrinam amplexi sunt clarissimi moralis Theologiae doctores, Syluester, Tabienfis, Antoninus, Gabr. Astensis, Vmbertus, Gerson, iisque concinit Caietanus, quorum testimonia videre licet apud Suarium loco laudato.

Sed, ut hoc religionis ordinibus sua sponte ita sit, perspicitissimum tamen illud est apud theologos, ubi eorundem antecedens consensus, & iuris abdicatio, qualis habetur in Societate Iesu, quamlibet iniustitiae superstitionem amouit, quod Canus, hoc est Societatis nostrae reprehensor haud quaquam inuitus, aut timidus, non diffitetur.

Sed priuatorum doctorum auctoritati vicaria Numinis cathedra cumulum ponat: Legem hanc Societatis carptam in Theologicā Summā à quopiam ex illo literatorum genere quibus sacra doctrina pro instrumento est non erudiendi alios, sed agitandi, excussit accuratè Summus Pontifex Gregorius

gorius Tertiusdecimus, non iurisperitia, quàm caritate minor. Cumq. verba constitutionis caritatis modum impensè commendantià collaudasset, nihil mutandum ratus, iniustam illam reprehensionem ex libello typis designato deleri iussit.

Supereſt paucis refellere quod multi garriunt, hanc eſſe inter nos caritatis peſtem, atque odiorum, rixarumque ſementem vberriſſimam. Sed rixæ iſtæ ac odia inteſtina, ſemper ne diſceſſionibus, ac turbis foeta, nunquam enixa? Non elephantorum, non palmarum ſobolem tarditate nobilitatam ſæcula morantur. Porro alterū ab inſtitutâ Societate ſæculum agitur, per quam temporis amplitudinem norunt ſuprema Tribunalia, num alia ſit frequens religioſorum ſodalitas, in qua rarior eueniat ciuiliſ diſcordia, atque expoſtulatior. Norunt exteri omnes, num alibi inuenerint animos arctiùs ſœderatos, quique aut honeſtiùs, aut amantiùs de ſodalibus loquantur, eorumque tum proſpera, tum aduerſa familiariùs ferant. Porro, vt in peracuta diſſertatione nuper edita Ciampolus euincit, nulla verè poteſtas eſt multitudinis, ſed unitatis; hoc eſt concordia, ac beneuolentiæ, per quas multa in vnum coaleſcunt. Delirant igitur oſores noſtri dum ſimul infinitam neſcio quam ac timendam Societatis potentiam in inuidiam adducunt, ſimul leges, atque inſtitutiones noſtras mutuæ caritatis inimicas eſſe contendunt. Sinant diſcordias noſtras ſeruare incolumitati publicæ, ne fortè per concordiam illam quam violenter beneuoli nobis obluſtantibus machinantur, in eam extollamur potentiam cuncta ſubmiſſuram, quam ipſi de republicâ ſolliciti tam anxie pertimeſcunt.

281

CAPVT XXXVI.

*Num ratum sit votum quo professi spondent, si adigamur
ad Ecclesia cuiuspiam regimen, audituros se consilia
Præpositi Generalis, eademque, si meliora sibi
videantur, quàm quæ ipsis occurrerant,
excenturos. Et primùm examina-
tur, num liceat hoc Societatis
votum editis libellis
oppugnare.*

Notericus scriptor in quibusdam *moralibus decisionibus*,
quas vocat, nuper vulgatis, litem nobis mouit. super
honestate illius voti cuius summam huic capiti inscripsi, &
quo voto cuncti ex professis nostris obligantur.

Quis verò mirabundus non quærat, vnde nam tanta ho-
mini suæ doctrinæ fiducia, vt tanquam illicitum, impræbū-
que damnare non vereatur votum, quod per integrum sæcu-
lum extra accusationem vsurpauit religiosa Sodalitas yniver-
so terrarum Orbe disseminata, tot magnis oppugnationibus
agitata, tot Christi Vicarijs excusa; quod votum vt hone-
stum, ac sanctum susceperit nonnulli quos nunc ad aras ex
Vaticani oraculo veneramur, innumeri quos sermè vt sacræ
doctrinæ oracula Christianus populus vbique gentium ve-
neratur? Non ita scriptores nostri. Certè Gabriel Vasquez, s. part. 2.
disp. 167
vir minis quàm vellem timidus, & alienæ auctoritati submis-
sus, vbi incidit disceptatio de Carthusianorum inter-
dicto carneos cibos supra mortem auersante, cum plura in
illud ab alijs disputata retulisset, ea tamen studiosè diluit, sic
omnino præfatus: *Egò verò nulla alia auctoritate maiori ni-
xus, quàm sanctissima, & antiquissima huius Religionis consue-
tudinè, aliam omnino sententiam sequi decrui.* Ita Vasquius
At non ita Aduersarius noster, qui nemine præeunte, & in
re valde planiore primus vexillum extulit aduersus votum,
quod Ignatius, Xauerus, Franciscus Borgia, hoc, est adorata

N n

Chri-

Christianis nomina, quod Lainius, Salmeron, Valentia, Molina, Vasquius, Suarius, Lessius, Sancius, solâ appellatione magni elogij nobilitatem implentes, quod denique tria illa sacra non magis doctrinæ quam purpuræ lumina, Tolerus, Bellarminus, Lugo, religiose nuncuparunt; ut alios innumeros sileam in omni diuinâ literaturâ præclaros.

Et certè hoc peculiare in votis rebus contingit, ut in his quæcumque leuis prauitas grauescat in scelus. Impium quippe est iniurias Deo pro muneribus despondere.

Quo circa si votum illud nostrum in re inhonestâ versatur sicut aduersario placet, fatendum erit, quot quot in solemnî Societatis professione Christo se deuouerunt, adeoque viros illos nuper enumeratos sanctimoniam, ac sapientiâ prænobiles, sacrilegos fuisse, non pios; nisi quantum inculpatus quidam mentis error interioris animi probitatem ab admissi piaculi labe custodiuit.

Super hæc, miror viuum alioqui pium, & in hoc genere literaturæ non ineruditum, nesciuisse id quod inter eiusmodi argumentorum scriptores vulgatissimum est, scilicet Pontificum interdictum sapius ac verbis amplissimis confirmatum, ut ne cuiquam liceat institutum Societatis, aut quamlibet eius particulam editis libris impugnare quatumuis dissimulanter; sed si quid contra illud occurrerit, priuatim id Summo Pontifici exponatur, cuius arbitrij sit mutare illud, vel custodire: inflicto violatoribus anathemate. Ita enim in Bullâ Gregorij Tertij Decimi, cuius initium est: *Ascendente Domino*, & in aliâ Bullâ Gregorij Decimi quarti, quæ incipit, *Ecclesia Catholica*, luculenter habetur.

Sed antequam demonstro, aduersarium in Pontificia decreta peccasse, inuat auertere inuidiam illam, quam nobis conflant homines ad reprehendendum procliuēs, ad examinandum incuriosi. Vociferantur enim, intolerandam esse arrogantiam, velle ut nostra, perinde ac diuina, scelestos reddant vel dubitantes. Quid enim? an non Aristoteli, an non Platoni probatæ leges censorem patiuntur posterioris eui iudicium? an non multa Augustini, Ambrosij placita in examen vocantur? Quæ isthæc elatio est, quasi ea quæ Ignatius constituit, attentare, crimen sit gigantum in astra bellantium,

tium, & anathemate quasi Aethinâ imposito comprimendum?

Porro, quicumq; sic disputat, vulgò declamare nouit, prudentiam humanæ gubernationis nec pictam nouit. Audi quàm falsò ratiocineris. Aio, quòd procliuius est vt humani legislatores interdum errent, eò æquius esse interdictum reprehendendi receptas eorum leges ni palam iniquæ sint, ac intolerandæ. Vt dictum euincam, sumo quod egregiè notat S. Thomas, omnes humanas iussiones tantum non amplius habere legis, atque auctoritatis, quantum consonant legi illi æternæ, de qua multa etiam ethnici, atque in primis Aristoteles in Ethicâ, & Cicero in libris de Legibus. Legis enim vis, ac definitio est, vt subditis prosit. Quocirca si homines diuino quodam acumine inferiora hæc citra errorem penetrarent, vix vllum in ponendis legibus arbitrium Principis versaretur. Vel enim lex illa quam poneret, in hoc rerum statu subditis expediret, & ea vtique tunc ad ius naturæ pertineret; vel non expediret, & nulla esset humana potestas eam præcipiendi. Totum ergo legislatoris arbitrium complecteretur nonnulla, quæ vt ait Aristoteles, ab initio nil interest vtro modo constituentur, postea verò multum interest vt quomodo constituta sunt, ita seruentur, quò legis reuerentia custodiatur. Tametsi ferè nunquam tanta est inter duas aduersas sanctiones publicæ utilitatis æqualitas, vt qui vtramque linceis oculis penitus introspiceret, conferretque, alteram alterâ potiore esse non deprehenderet. Quare nisi horum ignoratio mortales occuparet, vnum fermè, atque idem esset ius naturale, atque humanum; sed Natura ipsa per insitum nobis lumen rationis duo legum genera promulgasset: Altero (& hoc est illud quod appellatur in præsentia *Ius naturale*) semper, & omnes tenerentur: altero non nisi certæ quædam Nationes, & in quibusdam certis temporum, ac rerum articulis. Hòc ergo tantum scernerentur, quòd illud immutabile foret, hoc commutabile.

Sed quando nebulosa hominum acies, quam præterea obortæ affectionum ac perturbationum caligines grauius obnubunt, magnam allinit eligendis aut repudiandis rebus.

obscuritatem, necesse fuit ut Magistratus constituerentur non modò tanquam legum custodes, sed conditores. Quæ potestas cum in salutem, non in perniciem populi concedatur, proficientia non autem noxius completitur. Haec quæ dixi, certa sunt apud mediocriter eruditos.

Ex his autem colligo, nullam esse deteriorem Reipublicæ pestem, quàm effrenatam quorundam ingeniorum audaciam, quæ sanctiones à legitimis potestatibus editas subditorum confessione receptas, visu comprobatae, palam exagitare, gestiunt quæsi noxias adeòque irritas. Quippe tanta est, uti dicebam, boni, malique in rebus humanis ambiguitas, ut nulla sit lex tam firmâ, quæ istorum ictibus concuti nequeat; nullum sit ingenium adeò vulgare, quod, si libido hæc incesserit, non multa promere valeat suspicionem afflatura vniuscuiusque Reipublicæ legibus, atque institutis. Ita verò passim propinabitur subditis dulce illud venenum, quod, se vindicem libertatis cum venditet, re ipsâ flagitiorum licentia est & humanæ societatis dissociatio.

Reputet iam hic unusquisque mortalium coetus, si duplex referandum videretur à Tartaris antrum, & ex altero quidè eruptiona essent ea monstra quorum cædes vindicati generis humani gloriam Herculi comparavit in fabulis, tum ex altero eiusmodi ingeniorum turmæ, quorum ausis cuncta ubique legum potestas nutet, & aurea illa humanæ concordie, ac communitatis vincula rescindantur; utri ex his antris validiores obices contentiusve moliretur beneficio & caritate pacis humanæ.

Tria sunt; quæ criminum prauitatem, adeòque & poenam, & ignominiam, exaugent.

Primum est deprimendum quod ex illis criminibus Reipublicæ imminet, veluti ex seditionibus, ex foedere cum hostibus, & ex alijs eiusdem generis.

Sc. Ct. 30
quest. 14

1. 2. q.
105. art.
2. ad 9.

Alterum est eorundem patratorum facilitas, quo nomine, ait Aristoteles in problematis, morte mulctatos qui furabantur vestes eorum qui in balneis lauabantur, cum è diverso qui ex priuatâ domo quidquam furripisset, duplo tantum damnaretur, atq; huc renocat S. Thomas cur in vetori lege grauior pœna castigaret fures ouium quàm cæterarum

rum

rum rerum quarum custodia facilis est; & adhuc grauior fures boum, quàm ouium, vt potè quæ oues pascuntur gregatim, adeòque minori negotio quàm armenta, per vnius pastoris vigilantiam tutò conseruantur.

Tertium denique, quòd pariter S. Thomas loco laudato egregiè notauit, est illecebra quam habet patratio eiusmodi criminis (nisi ea illecebra sit quæ mentem perturbet, ac rapiat, adeòque libertatem imminuat) quântò enim illa vehementior, tantò retundenda est acriori metu cùm supplicij, tum dedecoris, quò plus valeat periculum detrimenti ad cohibendum, quàm spes emolumenti ad pelliciendum. Ita furtum ingens, ità pecuniæ adulterinæ confectio probrosissima delictorum sunt, acerbiusque puniuntur quàm vulnera. Nihil enim dulcius, quàm alieno viuere, & nullo laboris pretio nummos, hoc est voluptatum omnium satellites, comparare.

Hæc vberius exponere ciuili scientiæ foret: sufficiat ea hic in transcurso non docuisse, sed memorasse, quò gradum faciant ad nostra.

Iam verò, nullum est ex tribus illis capitibus, quod legum vigentium agitadores non criminetur.

Quantum enim spectat ad pernitiem, vnde nam hæc grauior cuiuslibet vniuersitati, quàm si subditorum animi in foro illo cunctorum formidolosissimo, vbi se iudice nemo nocens absoluitur, reuerentiâ legum exoluantur? Porro leuior Orbi terrarum elades illata per solares equos quò die (vt mystica ferunt commenta) imperitum aurigam nacti grassabantur effræni, quàm inferrent beluæ humanis in animis stabalantes, si semel legum lupos excuterent.

Tum verò de facilitate, quid promptius, quàm in his rebus nunquam beneficia detrimenti pura conferentibus, & vtrinque opinabilibus, eiusdem rei probatio, vel improbatio pro declamantis voluntate? Nempe, vti dicebam, si disputantium incursionibus inaccessa cōstaret humanarum legum utilitas, porro earum vnusquisque sibi præco esset, neque ex Principis nutu, sed ex Naturæ iussu profiscerentur. Certè nemo baiulorum, aut agricolarum tam hebes, atque infans, cui aduersus dominantès leges eloquij copia non fluat, quique

quique proficientem earum immutationem suæ prudentiæ non arroget.

Denique, ut de postremo grauitatis capite, hoc est de huius criminis inuitamento dicam, quid iucundius, quàm populorum dominos tibi sistere tanquam reos, & illis quorum sapientiâ mortalium coetus reguntur, vsque adeò excellere ingenio, ut hallucinatos deprehendas? vno verbo, assumere tibi ius, & potestatem Arcopagi homines pariter, ac Diuos iudicaturi?

Cum ergo tres illi fontes, qui maleficijs prauitatem allinunt, in hoc vnum abundè confluant, quid mirum si alienarum legum criminatio detestabilior est, quàm alienorum finium aggressio? Quemadmodum insensius execramur eos, qui calami, quàm qui ferri stylo cætos petunt. Quippe læsio illa, quamuis per se leuior, tamen & lædenti perfacilis, & læso indeclinabilis.

At cum eiusmodi scriptionis licentia vniuersè illiberalis sit, iurique gentium inimica, tum verò illiberalior, atque iniustior, ubi offendens, offensique eiusdem Reipublicæ membra sunt, eodemque præside ceu capite continentur: quales sunt omnes Religiosorum coetuum sodales; Horum enim institutio, leges, ac regimen vnius Romani Pontificis auctoritate constant; sub quo, tanquam sub communi Imperatore, variae cohortes stipendia faciunt. Quid enim aliud est cuiuspiam religiosæ familiæ præsertim celebris, atque amplæ legem aliquam vituperare tanquam improbam, ac sacrilegam, quàm *Catholica Ecclesia Episcopum* (quo se titulo Romanus Pontifex designat) hoc est Dei inter homines *excubito-rem* arguere vel oscitantæ in eiusmodi legibus examinandis, vel heberationis in dignoscendis, vel præuaricationis in comprobandis?

An non hac arte perimitur fiducia illa tam salutaris, quæ homines allicit in religiosa coenobia ceu in portum securitatis, Petri nauigio deductore? Porro si semel ea opinio inualescat, aliquas ibi leges sanciri atque usurpari per se sceleratas, ac Deo inimicas, quis iam tutò vitam illam capeſat? quis veneretur?

At enim, inquis, regulam hanc nominatim à Romano Pontifi-

Pontifice confirmatam non legimus. Enimverò inexpugnabile perfugium! An quoniam non singula Diuini Codicis verba Tridentinum Concilium reponit ac probat, sed tantum enumerat vniuersè titulos sacrorum librorum, licebit particulam aliquam Ecclesiastici, aut Apocalipticos refellere, quasi à Concilio non definitè receptam inter eloquia Diuinitatis?

Resistit adhuc aduersarius in quadam appendice, memoratas dissertationes suas communiente; atque ita nos vrget. Vel hoc vestrum votum compertum erat Pontifici, vel incompertum. Si quidem compertum, dum cætera explicatè confirmat, eo non commemorato, coniectura nobis est, non eam fuisse Pontificis voluntatem, vt illud perinde ac reliqua confirmaret. Sin incompertum, haud vtique confirmare voluit, quando voluntas ad incomperta non tendit.

Ita ne verò? Nonne vides, hoc si biceps argumentum teneret, nullam fore confirmandi formulam adeò amplam, adeò validam, adeò exquisitam, vt res, quas confirmatio definitè non recitat, ratas efficiat? Per omnia enim transferri poterit diuisio eiusmodi: Vel caput illud quod in confirmatione non recitatur, notum erat confirmatori, vel ignotum: si notum, id vtique silentio repudiasse censetur, si ignotum, voluntas in ignota non cadit. Quocirca & in Principum diplomatis, & in priuatorum tabulis, nisi ea, quæ comprobanda sunt, quantumuis prolixa, ad litteram exscribantur, nulla erit potentissimæ locutionis amplitudo, quæ vim ac robur ad prætermissa diffundat; ac proinde nulla erunt aut priuatorum pacta, aut municipiorum iura, aut religionum Ordinum instituta, quæ per valentissimam quamque supremæ potestatis confirmationem stabilimentum obtineant iustis litibus imperturbatum.

Id ergo apud omnes in actis confirmandis vsitatum, vt præcipua quædam explicatiùs referantur, cætera generatim; adiectis videlicet eiusmodi formulis, quæ declarent & vniuersorum in comprobante notitiam, & vniuersa comprobandi voluntatem. Quales formulas vix aut alibi reperiēs, aut animo excogitabis vberiores, ac pleniores, quàm leguntur in tot Apostolicis literis nostrum Institutum, ac Ius om-

ne

ne confirmantibus . Nec mirum in Gregorij XIII. confirmatione recenseri cætera simplicia vota quæ nostri proficentes emittunt, hoc vno præterito . Nimirum diploma illud, ut ex contextu liquet, eò dirigebatur ut irrequietas quasdam animas nostri Instituti perturbatrices, verbisque impugnantes ut irrita, quæ factis aliqui nostrorum libenter violarent ut molesta, perpetuo coaceret . Illis autem nihil negotij fuit aut esse potuit cum huiusmodi voto; tum quia ei satisfacere non erat turbæ haud raro licentiâ adhiñentis, ac proinde placita credituræ, sed paucorum quos eximia virtus emeritos iuxta atque inuitos attolleret, adeoque ad laxitatis classicum minimè cõcursuros: Tum vero quia eiusce voti violatio neminem habet cognitorem, ac iudicem nisi Deū: Hic enim, qui solus videt in corde, nosse potest, an Episcopus è Societate assumptus meliora putet consilia à Præposito Generali oblata, quàm quæ antea meditabatur, adeoque, an sit voti reus.

Cætèrùm, quis nescit, in generali sermone particulas omnes peculiare comprehendendi quoties duo concurrunt . Alterum est, ut loquens eas omnes nouerit; Alterum, ut, nisi comprehendere cogitasset, excipere debuisset.

Vbi enim hæc duo conueniunt, utique nec scientiam, nec voluntatem defuisse suspicio est, quarum altera cura deest ubique plenum, & efficax voluntarij genus deest.

Utram verò illarum audeat negare in Summis Pontificibus Aduersarius? Scientiam ne postquam Institutum nostrum; in quo votum hoc disertè ponitur, toties typis cussum, & recussum, ac per omnes Mundi partes integro saculo peruulgatum? Postquam hoc, de quo disputamus, votum à tot millibus profitentium quotidie, ac palam ubique gentium, nuncupatur? Postquam de illo scriptores nostri clarissimi, atque in primis Vasquez, Sanchez, Snarius, Castropalao, editis libris vberimè exposuerunt? Postquam toties indomest cum Ius nostrum vniuersum Romani Pontifices diligentissimè inquisiuerunt; atque inter cæteros Paulus Quartus, cuius Pontificis vitam Castaldus describens testatur, municipale Ius nostrum à Paulo per duos scientissimos Cardinales examinatum, ac deinde à Pontifice probatum, vnâ exceptâ psalmo-

psalmodiæ immunitate, quam eo defuncto recuperauimus. Quid dicam de Gregorijs Tertiodecimo, & Quartodecimo, ex quorum diplomatis liquet, quàm accuratè, quàm subtiliter tum suâ sponte, tum alienis instigationibus extimulati, cunctos Instituti nostri articulos, ac fibras excusserint? Vt nihil referam de Successoribus Innocentio Nono, & Paulo Quinto, qui hoc idem Institutum verbis amplissimis comprobant. Enimuero, si tot tantisque Pontificibus post euolutum sæculare spatium, post adhibitam toties insignium Purpuratorum curam, hoc votum nostrum tot editorum codicum monumentis, tot in dies vouentium linguis contritum, atque vsurpatum, nihilominus ignoratum arbitraris, stipites non homines Petri Sedem tenuisse arbitraris. Porro quid magis decantatum inter eos qui iurisprudentiam odorati sint, quàm, scientiam Principis, ut potè quid à sensibus remotum, atque adeò suapte naturâ imperspicuum, coniecturis probari, etiam ubi ageretur de tuendâ consuetudine, Principis leges abrogante?

Leuis negotij mihi est conficere alteram partem, hoc est, debuisse Romanos Pontifices hoc votum nominatim excipere, si animo exceperint. Quis de hoc ambigat? Sanè Romani Pōtificis munus est sacrilegos vsus euellere: Ad eum & tanquam Magistrum, & tanquam Præsidentem spectat geminas illas diuinitus sibi creditas scientiæ, ac potentiæ clauces exercere, ac pròinde & subnascentes morum prauitates ignaris patefacere, & easdē vsurpantibus interdicare. Quod si hoc Summi Pastoris officium per vniuersam Ecclesiam pertinet, quanto potiore iure debet ille hanc curam religiosi Ordinibus & rāquam Romanæ Sedi interius addictis, & tanquam gymnasijs; atque exemplaribus perfectæ virtutis, Christianæ genti propositis? licebit ne igitur Christi Vicario permittere in illis tanquam piam, ac sanctam, sponsionem aliquam, non gratam, sed inuisam, non decoram sed iniuriam Maiestati Diuinæ? Sed parum fuisset id permittere, nec prohibere: Licebit ne, Institutum hac labe vitiatum, confirmare, ne vnius quidē vculæ purgatione adhibitâ, imò potentissimis verbis, amplissimis formulis? Porro Gre-

O o

gorius

gregorius Tertiusdecimus, cum plura quæ in Societatis Institu-
 tum ac leges spargebantur, discretim retulisset, ita subinde,
 pronnnciat vniuersè: *Pramissas omnes, & quasuis alias illis
 similes assertions contra dicta Societatis Institutum, vel quo-
 modolibet in illius præiudicium pronunciatas, aut scriptas, fal-
 sas omninò, & temerarias esse, & censeri debere.* Subdens, *Præ-
 cipimus igitur in virtute sanctæ obedientiæ, & sub pœna excom-
 municationis lata sententia, necnon inhabilitatis ad quouis offi-
 cia, & beneficia secularia, & quorumuis Ordinum regularia, eò
 ipso absque alia declaratione incurrendis (quorum absolutionem
 nobis, & successoribus nostris reseruamus) ne quis cuiusuis sta-
 tus, gradus, & præminentiæ existat, dicta Societatis Institu-
 tum, Constitutiones, vel (obserua particulam illam disiungen-
 tem, & amplificantem, vel) etiam presentes, aut quemuis ear-
 um, vel supradictorum omnium articulum, vel aliquid supra-
 dicta concernens, quouis disputandi, vel etiam veritatis inda-
 ganda quasito colore directè, vel indirectè impugnare, vel eis con-
 tradicere audeat.* Hæc ille, *Motu proprio, ex certa scientia de
 plenitudine potestatis, constitutiones quoque ac statuta, & de-
 creta qualiacumque, ac si de verbo ad verbum infererentur pro
 expressis habens.* Quibus verbis planissimè concinunt ea quæ
 habet alter Gregorius huius nominis Decimusquartus in-
 laudatâ Constitutione, cuius principium est, *Ecclesie Catholi-
 cæ*; quæq; manauit, vt ibi narratur, post exquisitum examen
 vniuersi Instituti nostri peractum à certo quodam Purpura-
 torum coetu mandante Sisto V. eiusdem Gregorij Decessore.
 Porro per eum confirmandi ritum leges, ac statuta reddi, vt
 aiunt, *Papalia*, & æqualis roboris, ac si à Petri successore ma-
 nassent, vox est Iurisperitorum communis, cui Romanæ Ro-
 tæ responsa nō semel cōsensere. Quid ni ergo Romani Pon-
 tifices & Societatem nostram, & Catholicam gentem vni-
 uersam decepissent, si per tam ampla, tam multiplicia, tam
 exquisita diplomata legem illam Ignatij, illumque Societatis
 morem confirmare nihil volentes, ijs tamen & verbis, & fa-
 ctis vti essent vt hac de re nemini dubium occurrerit ante-
 quam neotericus oppugnator nostras tenebras excussisset?
 Absit, vt de Pontificijs oraculis ambiguitatem, atque obscu-
 ritatem huiusmodi suspicari liceat! Nempe nihil erit in Ec-
 clesia

clesia tam explicatum, in quo latebram aliquam coecumque recessum subuereri nefas sit.

Hoc loco Aduersarium sic reclamantem mihi videor audire: Cur igitur si res adeo perspecta est, sique dissertationes meae Pontificijs interdictis palam aduersantur, proscriptione non sunt Apostolica auctoritate, quod vos tam enixe certastis?

Videbitur hoc alicui pro Aduersarij causâ inexpugnabile munimentum. Ego verò fidenter spondeo, me demonstraturum, nullo telo magis penetrabili eius doctrinam iugulari, quam iudicio Apostolicæ Sedis post editos eiusdem libellos.

Age porrò: Cur eos nondum illa proscripserit quamuis Apostolicis oraculis contrarios agnouerit, causæ multæ subesse possunt; Quot enim libri non nisi post plures annos proscribuntur? An interim probati censentur? Ita cum libris, quomodo cum hominibus agitur. Quicumque à bono Principe plectuntur, noxij sunt, at non è contrario quicumque non plectuntur, innoxij.

Verùm fontibus libris parcere nonnunquam licet, fontibus moribus, si medicina ad manum est, prorsus licet. Quid est ergo cur post excitatas ab Aduersario Tragedias contra votum hoc nostrum, illud à duobus Christi Vicarijs Urbano, atque Innocentio non modò indemnatum constiterit, sed ne appellatum quidem? Sanè is quem postremo nominavi, Innocentius, cæsarei, ac pontificij iuris scientissimus, & ad Societatis Instituta curas suas declinare non dedignatus, multa dispicienda proposuit Ostauiæ Congregationi nostræ, dubius animi vtrum super illis temporum conditio aliquid immutandum suaderet: quorum pleraque retinenda Societati visum, ob causas eius Sanctitati reuerenter expositas, eique probatas, duobus exceptis articulis, qui vim, ac nervos Instituti, & Constitutionum non petebant, altero de cogendis nono quoque anno Generalibus Congregationibus, altero de sequi annua vacatione singulis Magistratuum trienijs intermiscenda. Cæterum neoterici huius oppugnatoris accusationes vsque adeo neglectæ sunt à sapientissimo Principe, vt eâ de re ne consultandum quidem, aut cogitandum existimaret; sed silentio; disertâ scilicet accusatoris

damnatione, & reos, & causam honestissime absoluit. Et tamen nullus erat iam dissimulandi locus post rem tota Vrbe, atque Italiâ decantatam, & tantilla labis suspicio votum hoc nostrum infuscarer. Quanta enim fuisset indiligentia, vt leuissimo verbo utar, ea capita super sanctionibus, & moribus nostris sedulo recognoscere, in quibus non innocentia, sed utilitas ageretur, & interim illud negligere in quo anceps foret religionis abusus, & iusularum dedecus, atque iniuria?

Quis iam neget, silentium illud Apostolicæ Sedis, de quo Aduersarius gloriatur, vim habere planissimi eloquij, votum nostrum eomprobantis, eius criminationes tanquam futes aspernati?

Cur ergo Aduersarius vrgebit, tã opere luctati estis, vt lectio mearũ disputationũ prohiberetur? Quò alij à nobis per iniuriam vexandis deterrentur. Non credo, ait, sed veriùs, quò simul cum rationibus meis, vti vestri vitium lateret.

Vide num vehementer erris. Libellus ille tuus quàm claudos habuerit pedes, bibliopolis fides esto, quàm exigua vitæ spatia sperare possit, quilibet semidoctus extra Ptolomæi, & Chaldeorum doctrinam facillè pronunciauert. Iam verò intelligas, curæ nobis esse vt rationibus tuis proregetur vita, non præcindatur; Ego ipse hisce vindicationibus quas supremo Societatis Antistite iubente conscribo, disputationes tuas integras discretè reponam. Quamuis enim opusculis hisce meis neque scriptionis præstantia, neque scriptoris fama diuturnitatem portendat, tamen ipsa argumenti conditio facillè obtinebit, vt neque breuioris æui, neque contractionis notitiæ futura sint, quàm ipsa Societas.

CAPVT XXXVII.

*An prædictum Votum Episcopos Præposito Generali
subiectos faciat ; Vbi multa super natura
Iurisdictionis .*

ID primum est quod nobis obijcit Aduersarius ; Cui si respondeam in Constitutionibus luculenter dici, nullam ob id iurisdictionem Præposito Generali in Præsules illos conseruari, reclamet illicò ; iurisdictionem verbo sublatam re ipsâ retinetis .

Ingenuè loquor, errorem adeò palmarem ab homine Theologiam è suggestis professo, & quæstionum conscientie scriptore, nunquam expectassem . Quasi vero ius ipsum Naturæ, quod Principes adigit in grauioribus Regni negotijs prudentium audire consilium, illudque si populis conducibile intelligant, sequi, Principes ipsos consiliatorum iurisdictioni subiiciat . Sed leue hoc & ferendum . Aliud parit magis monstruosum Aduersarij doctrina ; hoc est defunctorum in superstites subnascentem ex interuallo iurisdictionem . Quid ni ? Quandoquidem haud rarò ius naturæ nos iubet eorum consulere monumenta, & si, quod monent, verum esse liqueat, amplecti . Enimuerò magni sapientibus regnum asseris, mi homo, non per metaphoram, ac similitudinem, quale illis Plato vindicauit in Lyfide, quodq. Aristoteles à verâ, propriâque dominatione discreuit in Ethicis ; sed verum illud ac solidum regnum, quod inflatis buccis Stoici iactabant . Scilicet nemo est in potestatis fastigio constitutus quin sæpe nequeat innocenter, vel omnium consiliantium voces excludere, vel, si probum esse consilium intel- ligat, aspernari .

Iam vbi Rex, vel Optimates ita constituti sunt, vt super sacris, aut bellicis, aut forensibus negotijs debeant conuen- tum aliquem peritorum interrogare, illicò, si Aduersario credimus, non principalis in eis conditio est, sed alijs impe- rantibus emancipata . Haud putassem excidisse ab Aduer- sarij

l. 2. q. 92
art. 2.
ad 2.

farij memoriâ doctrinam illam vulgatissimam Diui Thomæ, vbi affirmans, ritè ac plonè actus legis enumerari ab Isidoro hos quatuor omnino, *permittere, vetare, præcipere, punire*, ait *consulere* non esse actum legis quia potest fieri à priuato, & idè Paulum, cum author esset cuiusdam consilij, explicasse: *Ego dico, non Dominus*.

Magno ement sententiam istam oppugnatoris nostri nouatores qui regimen à Deo institutum Aristocraticum, non Monarchicum asseuerant. Obtinebunt enim ipso Iudice, quandoquidem iussus est Moyses cum consilio septuaginta seniorum negotia transigere; quis autem dubitet, ita iussum, vt si meliora Senatus ille proponeret, deteriora sequi Moyses sine labe non posset?

Et tamen adeò hæc omnia sunt falsa vt, etiam si aliquando non committatur iudicenti iudicium vllum super veritate sententiæ quam priuatus ab ipso consultus enunciabit, sed eam qualemcumque sequi iubeatur, nihil propterea iurisdictionis consiliario in iudicentem, aut in controuersiam illam tributum sit. Vulgatam apud legisperitos rem loquor. Num fortè in conferendis sacerdotijs iurisdictionis est penes examinantes non penes Episcopum, quamvis, hic in multis ab examinantiũ suffragio abire non possit? Num si Magnati causa quæpiam expedienda committitur, de vnus, vel alterius certi Iurisconsulti sententiâ, iurisdictionis Iurisconsultis illis collata censetur? Adeò non censetur, vt in Romanâ Rotâ Auditores illi quorum responsa sciscitari & in pronunciando, sequi iubetur iudex, delegentur passim postea à Summo Pontifice vt causam appellationis cognoscant; cum tamen nihil tam contrarium foret ordini iuris, quàm vt damnatus reus ad iudicem, à quo prouocat, remittatur.

Sed cum hæc ita sint, quantò planior nostra res est, vbi Præsulis consilia excipientis est, eorum probitatem suo Marte dispicere, ac iudicare? Quid tam meæ in te iurisdictioni repugnans, quàm, tuo iudicio non meo rem esse à te transigendam?

Præstat hic iurisdictionis, atque adeò obedientiæ, quæ iurisdictioni obsequitur, primam vim, ac definitionem explicare, quales inquisitiones suspicor Aduersario neglectas.

Porro

Porro duo sunt inter homines genera potestatis. Alterum *despoticum*, alterum *politicum* Græci nominant: à Latinis *dominicum* illud, hoc *ciuile* nuncupatur. Primum sanè contrà Naturam dicitur à iurisprudentibus; Præcipit enim non in subditi, sed in præcipientis bonum, atque adeò compellit hominem, hoc est animal propriæ foelicitati natum, non suæ, sed alienæ foelicitati seruire; qualis natura est inferiorum rerum, vt pote in quas foelicitas propria nō cadit. Hanc potestatem Naturæ aduersam, progenitores violentissimi, Bellum, & Victoria pepererunt; mitigationem scilicet vlticis iræ victorum in victos; quos si clementer seruarent, sibi seruos efficerent, eisque, perinde ac rebus rationis expertibus, in rem propriam vterentur, ac proinde (quæ superba triumphantium cōpido est) assurgerent tanquam in Deos: Diuinum quippe est, ita posse hominibus imperare, vt eis imperando non seruias.

E contrariò potestas politica, seu ciuilis, tota spectat ad subditorum vtilitatem. Cum enim homines conditi sint societatis indigentes, neque societas constare possit si quisq. priuatis commodis facta, & consilia metitur, priuatoque iudicio in multis hebeti, & perturbationibus caliginoso actiones vitæ moderatur, necesse fuit vnum aliquem Magistratum quasi magistrum constituere, cuius sententiam Reipublicæ tutricem cuncti sequerentur. Hac enim arte, ex multis exiguis homuncionum viribus perficitur ingēs quoddam robur longè supra heroum, ac gigantum fabulas; per quod humana fodalitas sit immanium belluarum, ac pœnè Naturæ domitrix, & domina maris, ac terræ.

Hæc ergo potestas in Magistratum translatā, vocatur, *iurisdictione*, quæ in eo sita est, vt iubentis existimationem existimationi nostræ, adeòque voluntatem existimationis progeniem, voluntati nostræ preponamus. Vidit hoc egregiè Diuus Thomas, vbi quærit, *utrum vnus homo teneatur alteri obedire*; cumque id affirmet, ita planè ad sui dicti confirmationem philosophatur. *Oportet in rebus naturalibus vt superiora moueant inferiora ad suas actiones per excellentiam naturalis virtutis collata diuinitus. Vnde etiam oportet in rebus humanis quod superiores moueant inferiores per suam voluntatem*

1. 2.

q. 104.

art. 1.

ex vi

ad 3. ex vi auctoritatis diuinitus ordinata. Mouere autem per rationem, & voluntatem est precipere. Et inferius. Diuina voluntas est prima regula qua regulantur omnes rationales voluntates cui una magis appropinquat quam alia secundum ordinem diuinitus institutum, & ideò voluntas vnius hominis precipientis potest esse quasi secunda regula voluntatis alterius obedientis.

ad 3. Ità planè S. Thomas dum primam, atque intimam obedientiæ naturam exponit. Neque ibi tantum, sed in attitulo sequenti ita disputat. *Proprium obiectum obedientiæ est præceptum, quod quidem ex alterius voluntate procedit. Vnde obedientia reddit promptam hominis voluntatem ad implendum voluntatem alterius, scilicet precipientis.*

His vniuersè constitutis, odorare iam amicè, si fortè vestigium vllum iurisdictionis inuenias tributè à nostra lege Præposito Generali in Præsules è Societate delectos. Certè voluntatem illius contemnere Præsules possunt, iudicium possunt: veritatem, si per eius verba cognouerint, repudiare non possunt; Quam tamen si re ipsà repudient, non Præpositum Generalem, sed Deum offendunt, cui spondere. Ità propemodum qui præconis voce iussionem audit Magistratus, si eam violet, non præconis, sed Magistratus auctoritatem violat.

Quid plura? certum est, non esse priuati hominis iurisdictionem in se alteri conferre, vti statutum est in iure ciuili, & latè exposuit Vasquez. Et nihilominus frequenter piæ focminæ vouent (cuius voti frequentia satis ne prudens hic non quæro) facturas se quæcumque Sacerdos earum ductor iniunxerit, & quidem non sub eâ exceptione *si meliora videantur*, sed absolutè. Passimque litigatores priuatum arbitrum cooptant, cuius opinioni non sub eâ exceptione, sed absolutè se obtemperaturos iurant. Quid ni ergo iurisdictionem priuatis tribuant? Tribuunt sanè si ad oppugnatoris nostri trutinam res expendatur; at si ad sapientum libellam, nihil minus: nulla enim in supradiçtis eventibus per votum, vel iusiurandum aut Sacerdoti, aut Arbitro facultas acquiritur compellendi priuatos illos vt fidem seruent; quippe qui non eorum iure, sed vnà Dei religione tenentur.

Hac ipsà de causâ, & consiliatores designati à Republicâ, & ccc-

L. priuatorum
C. de iurisd. om.
Iud.
in l. 2.
disp. 165
cap. 4.

& coetus ad sacerdotum doctrinam explorandam delectu s ab Episcopo, & iurisperiti delegato iudici à Principe adiecti quacumque iurisdictione vacant, quia nimirum qualibet potestate vacant adigendi obstrictos eo voto, vel sacramento, vel iure, vt suis placitis obsequantur, neque aduersus inobsequentes iustam habent violatæ potestatis querelam.

Sed hæc quæ per se planissima sunt, exquisitiùs tamen hic disputantur quàm Aduersarij refutatio desideraret. Nec enim vna compellendi potestas in se proposita deest ad iurisdictionem tribuendam, sed scilicet eminentia illa iudicij supra iudicium, aut voluntatis supra voluntatem; sine qua nemo umbram aut laruam aliquam iurisdictionis somnauit.

CAPVT XXXVIII.

Aduersarij Rationes capitulatim reponuntur, & examinantur.

SED tempus est vt suis ipsius oppugnatorem verbis audiamus, eiusque rationes natipio e fonte scatentes degustemus.

Obligari hoc voto Episcopos assumptos ex Patribus Societatis docent Vasquez 1.2. disp. 165. cap.8. num.89. in fine. Sanchez lib.6. in Decal. cap.6. n.15. Suarez tom.4. de Relig. tract.8. l.3. de Religios. mutantib. statum cap.17. n.8. Palau par.3. tract.17. disp.4. de Voto Religios. obed. puncto 24. num.8. in fine. Quia tale votum est de maiori homo, & fit pro eo tempore quo quis erit Episcopus: alioquin frustratorium esset, quia nunquam obligaret.

Existimo tamen huiusmodi votum ex sua natura non obligare Episcopos assumptos ex Patribus Societatis; sed eodem pacto se habere, ac si nunquam illud emisissent.

Mouetur, quia tale votum ex natura sua non habet validitatem: ut enim votum ex natura sua fiat validè, debet esse de eo, quod licitum est ipsi vouenti: unde si priuata persona uocet, se occisurum omnes qui digni sunt morte, non validè vo-

P p

ueret,

ueret, quia non licet ipsi malefactores occideret. Rursus debet esse de eo, quod non est in praeiudicium alterius, alioquin votum, ut praeiudiciale non teneret.

Huiusmodi autem votum Patrum Societatis est de eo quod non licet uouenti: quia habet pro obiecto subiectionem Episcopi ad Generalem Societatis: non licet autem uouenti penetrare talens subiectionem, etiamsi ipse sit Episcopus qui subijcitur: quia non est dominus gradus Episcopalis, quem tenet & cum ipse se additat, non potest de ipso aliter disponere, ac erigat gradus. Rursus est in praeiudicium status Episcopalis, cui ipse non potest praeiudicare: & inuerti debitum ordinem, quia facit quod superius subijciatur inferiori.

Respondet Suarez tom. 4. de Relig. tract. 10. lib. 6. de Profess. qua sit in Societate cap. 9. num. 3. per hoc votum non obligari Episcopum obedire Generali ut Superiori: imò nec ad sequendum consilium, nam hoc esset quedam virtualis obedientia, sed solum teneri consilium sequi, quando iudicat esse melius. Hac tamen responsio non euacuat difficultatem; nam obligatur ex voto ad audienda consilia Generalis; unde confurgit in ipso obligatio ad Generalem in ordine ad regimen Ecclesiae; in cuius virtute potest Generalis vocare ad audienda consilia, & hoc potest ab ipso exigere; & Episcopus in virtute voti teneretur obedire; unde votum daret ius Generali ad exigendam hanc obedientiam: ubi autem est obligatio obediendi, ibi est subiectio. Ita oppugnator.

Enimvero egregia consecutio! Fac Episcopum, fac Summum Pontificem necitare se voto audiendi crastinam concionem ab Albritio nostro: confestim is Albritio subditus mancipabitur, confestim Albritio potestas erit Episcopum, aut Pontificem vocandi ad exaudiendam concionem. Expungatur iam e Diui Francisci laudibus quod vouerit stipem erogare cuicumque per Deum petituto; tot enim sibi praesides fecit quot emendicantes, cum tamen priuata auctoritate praesidem sibi statuere, & iurisdictionem alteri in se conferre, inter crimina, non inter laudes, numerari debeat.

Sed haec vniuersae Aduersarij doctrina tot supra exemplis, & rationibus profligata est, ut eandem rursus premere non defensio sit, sed immanitas defauientis in cadauer.

Vnum praeterire non licet, quod factum ipsum, non rationes

tiones contingit, quodque ita pro certo sumit Aduersarius ut tamen eius rei ne indicium quidem ullum appareat vel in nostro municipali iure, vel in nostris scriptoribus illud interpretatis. Ait enim, debere Episcopum è Societate assumptum, si vocetur à Præposito Generali ad audienda eius consilia, illi obedire. Prætereo, quàm longè distet votum nostrum ab obligatione obedientiæ; sed quis nam tibi auctor fuit, amice scriptor, ut sententiam voti peruerteres tam enormiter? Igitur si Rex aliquis, aut Senatus debet ex Constitutione Reipublicæ audire super aliquibus negotijs consilia peritorum, poterit vocari ab illis peritis ad ipsorum audienda consilia? Quid in tuâ Sodalitate statutum sit, vir bone, non calleo, certè in nostrâ, Rectoribus, Præpositis, seu vrbanis, seu prouincialibus, adeòq. ipsi Præposito Generali, præceptum est ut in grauioribus deliberationibus priuatos quosdam Patres in consilium adhibeant; utque certum monitorem, quoties hic aliquid suggerendum putauerit, humaniter audiant. Nec tamen vilius mentem inuasit persuasio tam abnormis, potestatem esse consultoribus, aut monitoribus, Rectores, Præpositosque seu Prouinciales seu Generales ad se audiendos compellendi. Multi Romæ statuti sunt Purpuratorum coetus, adiecta illis à Summo Pontifice præstantium Consultorum manu, quorum sententias amplissimi Patres exquirere debeant: perridiculus tamen esset qui rem sic interpretaretur, ut liceret Consultoribus, Cardinales ipsos accersere ad eorum excipienda consilia. Scilicet nunquam obseruasti, qui nostrum votum oppugnans, consilium, quâ consilium est, demissionem veriùs, quàm dominationem in consiliario sonare. Atqui huc pertinebat canillus ille Spartani: sapientum partes esse consilium dare, stultorum decernere; signi ficans potentium esse, quibus consiliarij sapientes inseruiunt, quique interdum stulti sunt; consilium exequi, vel repudiare: Sed aduersarium sic prosequentem audiamus.

Deinde postea conditione quod Episcopus iudicet meliora consilia Generalis, quàm quæ ipsi subueniunt, tenetur obedire, iuxta id, quod exprimitur in forma voti allata à Suarez. num. 1. loci proxime citati quæ talis est: Consilij verò huiusmodi ita me-

pariturum semper esse promitto, & si meliora, &c. quàm quæ mihi in mentem venerint, indicabo. Ergo per huiusmodi votum assumit Episcopus obligationem obediendi, & se subijcis Generali in ordine ad regimen propriæ Ecclesiæ. Aduersarij verba recensui.

Suspicio vocem illam *pariturum* homini imposuisse, ratum vñ obediendi ab ea significari. Cum tamen & am c. *consilij*, & *Intercessori parere*, non Tullianum modò sic sed in Dictiona, r. is vulgarum. De reliquo adeò peruagata est differentia consilij inter, & præceptum, ut quando nostrum hoc votum *Consilia* Præpositi Generalis disertè nuncupat, mirum sit aduersario hunc errorem irrepsisse quo affirmaret, circa illa posse obediendi versari; quasi nunquam legerit apud D. Thomam obiectum obediendi, atq. id quo hæc virtus ad agendum per mouetur, & excitatur, esse *Præceptum quod ex alterius voluntate procedit.*

1. 2. q.
104. art.
1.

Porro si Scriptoris istius ratio teneret, magnum intulisset libertati Ecclesiasticæ vulnus. Terefa illa decor Carmeli, dum heroico plane voto sponndit Christo, ea semper se peracturam, quæ plus diuinæ gloriæ continere viderentur. Poterat enim laicus, poterat Turca proponere aliquid Terefæ, cuius patratio huic videretur diuinam gloriam promotura. Ecce tibi Terefam, hoc neoterico iudice, addictam iurisdictioni cuiuspiam laici, vel Turcæ. Pergit verò aduersarius.

Atque hæc subiectio est eiusmodi rationis cum ea, quam habet Religiosus; nam in virtute voti obedientiæ non subijcitur Prælato, nisi secundum præscriptionem regulæ; & solum tenetur obedire quando Prælatus præcipit secundum regulam. Sed in casu nostro Generalis assumit sibi regulam ad regendum Episcopum, quæ continet quidquid melius est in ordine ad regendam Ecclesiam: Et Episc. promittit se pariturum omnibus quæ constabit sibi esse secundum hanc regulam: ergo mittit votum obedientiæ, & subiectiõis.

Quis in hac Aduersarij similitudine dissimilitudinem & quidem multiplicem non agnoscat? Primò Religiosus Antistes cogere sodalem potest, Præpositus Generalis Præfulem è Societate susceptum, non potest. Secundò iudicare utrum aliquid sit melius secundum regulam nec no, ad iubentem Antistitem spectat; at hoc idem decernere in re propositæ non erit Præpositi Generalis, sed Episcopi è Societate profecti. Tertio Religiosus alumnus sui Cœnobiiarchæ voluntatem

tom sequitur; quapropter, licet maxime hic præceperit secundum regulam, potest tamen pro arbitrio præcepti vinculum laxare: quin etiam, si subditus introspiceret Antistitis animum, qui præcepti exteriorem & in aures cadentem enunciationem vellet, obligationem non vellet, nam ille nulla teneretur obligatione. At in Præsule de Societate assumpto vniuersa diuersa. Nihil hic obsequitur voluntati consiliantis Præpositi; sed unice consilij probitatem expendit. Quocirca, quātumuis postea velit Præpositus Generalis, non potest hac illum obligatione exsoluere: Et quamuis liqueret Præsuli, non eam fuisse Præpositi mentem, ut eum obligaret, nihilominus obligationem contraxisset.

Quæ nam, vel potiora discrimina, vel magis vim ac substantiam obedientiæ aut constituentia, aut euercentia excogitari potuissent? Sed cum Aduersario pergamus.

Rursus per hoc votum Generalis Societatis acquirit ius assistendi, aut deputandi assistentes Episcopo assumpto ex Societate, & hac assistentia est assistentia directiua in ordine ad regimen Ecclesie secundum formam consiliorum, quæ censebuntur meliora: assistentia autem directiua importat superioritatem quando is cui assistitur, tenetur sequi regimen, & directionem; atque per huiusmodi assistentiam indirectè trahitur regimen Ecclesie ad Patres Societatis; quia possunt semper proponere alia, & alia consilia, quousque Episcopus censcat, esse meliora; atque ad id tenetur ea sequi. Hactenus ille.

Nihil hic nouum video quod responsionem non modò exigat, sed tanquam supernacaneâ non recuset. Iam enim explicauimus duo illa capita per quæ hinc omnis iurisdictio excluditur; hoc est quia nec Præposito Generali ius est Episc. cōpellendi, neq. Episc. debet obsequium aliquod Præposito sed Deo, ac proinde si votum violat, non Præpositum, sed Deū offendit. Ideo præstat ad alia, quæ subiicit, festinare.

Præterea hoc votum non relinquit liberam administrationem Ecclesie ipsi Episcopo; sed fit dependens à Generali Societate: quia iudicium intellectus non est liberum, sed necessarium, unde stante iudicio Episcopi, quo iudicet meliora consilia Generalis, non est in potestate ipsius regere Ecclesiam ut ualuerit; sed debet regere dependenter à præscriptione Generalis: unde cum nec
etiam

etiam in iudicio sit liber, nullo pacto habebit liberam administrationem Ecclesie. Audistis Aduersarij ratiocinationem.

Duo hic occurrunt apertissime falsa. Alterum est, quod affirmatur, lædi ius, ac libertatem Episcopi, si nefas illi sit omittere meliora. Ita ne verò? Facessat ergo iam Christus cum gloriatione illa, *data est mihi omnis potestas in Cælo, & in terra*; Quandoquidem celebris est Theologorum sententia nullam esse illi non modo licentiam, sed ne vim quidem, aut facultatem qualemcumque prætermittendi quæ optima iudicauerit. Maiorem verò potestatem habet in illis rebus Præsul hic, & Societate assumptus. Potest nimirum ea præterire, quamuis prætereundo peccet: potest ita præterire ut actus sit rätus. Vno verbo, perinde id potest ac potest quispiam prodigere pecunias suas, in qua prodigentiâ delinquit utique apud Deum, sed pecuniarum dominium ritè transfert in recipientem, nulli mortalium de illis rationem debens.

Alterum est, quod magno mercentur nostri temporis hæretici si aliqua esset apud catholicos auctoritas Aduersarij. Scilicet, vniuersè iudicium intellectus non esse liberum, sed necessarium. Cur ergo, clamabunt, nos reprehendimur quòd non credamus? necessitate resistimus non voluntate. Errauit ergo Augustinus qui fidem sine libertate nasci posse negauit, adeoque & initium omnis meriti agnouit in fide, Errauit Tridentina Synodus prædictam Augustini doctrinam secuta. Non ita res habet. Aduersarius aliter docet, Expungite iam, moralis Theologiæ doctores, ex inhonesto culparum elencho iudicium temerarium: inculpatum est omne iudiciũ, quippe non liberũ, nec temeritas ibi versatur, vbi necessitas regnat: sic ergo cuncta necessario, nihil proin temerè iudicamus. At oppugnator ad cõsequentiã nos vocat.

Et hoc totum potest exemplo Principis secularis declarari; Si enim à suis subditis exigeret iuramentum quod si transeāt ad statum Ecclesiasticum parebunt legibus suis tanquam consilijs, quando cognoscent esse meliores, quam quæ ipsi occurrunt in ordine ad regendam Ecclesiam, aut quod sequentur consilia Principis, quando erunt meliora: faceret contra immunitatem Ecclesiasticam, quia in virtute iuramenti retineret sibi subiectas personas
Eccle-

Ecclesiasticus contra statum ipsarum, qui exigit omnimodam exemptionem personarum. Nec iuramentum esset validum, quia esset praeiudiciale statui Ecclesiastico. Idem contingit in hoc voto quod est praeiudiciale statui Episcopali: quia in virtute illius Generalis retinet sibi obligatos & subiectos Episcopos, qui in virtute talis voti adhuc subsunt regulae quoad illam partem quae praecipit, Episcopos assumptos ex Societate teneri audire consilia Generalis, & quoad obligationem se submitteendi directioni ipsius.

Et sicuti Clericus non potest renunciare privilegio fori, quia non est privilegium persona, sed status clericalis; nec laicus posset iurare in manu Principis secularis, quod si fiat Clericus renunciat privilegio fori aut totaliter, aut ex parte: & si iuraret iuramentum esset inualidum, ita nunc quis posset renunciare totali exemptioni, aut ex parte, quam Regularis Episcopus habet à suis Praelatis iuxta cap. Statuimus 18. quest. 1. nec potest Regularis vouere, quod si fiat Episcopus, renuntiabit ex aliqua parte, quia hoc est privilegium status Episcopalis. Vouere autem dependentiam in regimine Ecclesiae à Praelatis Regularibus, & se obligare ad audienda consilia, & sequenda si meliora fuerint, est vouere renunciationem alienius exemptionis à Praelatis Regularibus. Sic disputat Aduersarius; Examinemus, an recte?

Do tibi, negatam esse profanis Principibus eam potestatem: rationem verò quam affers probare non possum, neque mecum probabunt Pontificij canones, ni fateantur se profanis Principibus sacrum Ordinem subdidisse. Quid enim valgius quam illud Vaticanum decretum: quoties nihil aduersum in Pontificio iure decretum legitur, toties Ecclesiae iudicibus secundum Caesareas leges pronuntiandum? Ecclesiasticam libertatem, si huic scriptori credimus, prodidit, quicumque primus è Petri folio sanctionem illam eunolgauit; Clericos enim Caesarei iuris obligatione deuinxit. Deuinxit sanè, sed nullà potestate collatà profano legislatori eiusve successoribus: ut hisce vinculis clericos coercerent: in qua potestate iurisdictio nusquam habetur.

Cur ergo, iuramentum illud ab Aduersario excogitatum exigere, profano Principi non liceret?

- Satisfacerem vtiq. si responderem: Quia non licet Principi

cipi omnia imperare quæ factu sint proba, si eorum debitum esset subditis intolerabile; plurima enim sunt quæ peragi expedit, imperari non expedit, quod alibi demonstrauimus. at nimium esset onus clericorum animis impositum si profanis simul, atque Ecclesiasticis legibus quantumuis probis grauarentur. Hæc breuis, & expedita responsio propositæ interrogationi sufficeret; Sed rationem aliam promo, eamque præcipuam, quam Aduersarius noster nunquam suspicaretur. Age: Quia nimirum lex illa homines arceret à sanctioris vitæ delectu, adeoque sacri status libertatem violaret. Arceret, inquam; deterrentur enim homines ab eâ vitâ capeßendâ, quæ tot legibus onerata Sampsonis humeros desiderare videretur. Non ita canones illi, quos laudauimus. Ij enim noua onera Clericis non imposuerunt, sed in forēsis controversijs vbi nihil à Pontificio iure statutum sit, ad Cæsarei iuris normam pronunciari iubent.

Vis, ut tibi palam fiat, quisquis es qui nobiscum litigas, me veriùs quàm te collimasse in reddendâ ratione cur sanctio illa, quam tu fingis, non teneret? Percunctor ex te, num, liceret profano Regi subditos adigere ad iurandum, si Ecclesiæ ordines susceperint, seruaturos se quæcumque sacris canonibus præcipiuntur.

Non credo. Et tamen profecto iuramentum illud non profanæ, sed sacræ, & tunc obligaturæ legis obseruationem polliceretur. Nihilominus hanc ipsam pollicitationem iuramenti religione constrictâ imperare non est profani Principatus. Cur enim uerò? Quia profani Principatus non est, sacri Ordinis conditionem arctius obstringere, ne forte multiplicium quasi catenarum horrore absterreat, non inuitet.

Hæc ratio aliquid probabile reddit quod tibi, opinor, amice, non ingratum: Haud ita congruens fore nostrum hoc votum Sodaliitati tuæ, atque adeo nil tibi timendum à lege nostrâ tanquam fortasse ad vos processurâ.

Discrimen in perspicuo est. Apud nos votum illud cum alio voto coniungitur, quo insulas, nisi ritè nobis præcepta, perpetuò respuimus. Quare nihil incommodi nascitur si per hoc, de quo disputamus, votum status Episcoporum nobis grauior atque adeo inamabilis fiat: Quando peropportunum

portunum esset ut quaecumque interdicta, eadem inuisa.

At contra, religiosus ille Ordo in quo Aduersarius degit, institutus est tanquam gymnasium ex quo subinde sacri athletæ, hoc est Episcopi, in arenam, & puluerem euocentur, uti quotidie fit magno Christiani populi bono. Haud ergo faceret ad eiusce Ordinis finem obligatio illa quæ infulas non onere prægrauaret.

Sed te, mi homo, in ancipiti hoc vocabulo, *libertas*, male mplexum, atque inuolutum cerno. Quis nam status liberior ab omni humanâ iurisdictione, quam Summus Pontificatus? Nullus certè, nã hic solus inter mortales nemini subest & huic soli subsunt quicumque Christo subesse volunt. Et tamen iubentur amplissimi Patres, dum senatorium insignis Romæ suscipiunt, sacramento polliceri, si forte in Romanos Pontifices eligantur, se non distracturos sacrum ærarium, nec scilicet oppida Pontificiæ ditionis. Parum dixi: sacramento spondent, ne in illis quidem permissis euentibus quidquam se de sacro ærario libaturos, nisi duabus tertijs partibus Purpurati Collegij consentientibus. Quocirca non modò, consilium decernentis iudicio subiiciendum non audire, sicut Episcopi è Societate delecti, sed assensum Cardinali non expectare, Summi Pontificis piaculum foret, ac sacrilegium. Expecto ut hæc quoque Theologus iste tanquam irrita, & Vaticani culminis libertatem violantia reprehendat.

Compertam existimassem viro in scholâ non peregrino duplicem illam significationem *libertatis*, quam nuper indicaui, & quam in Theologiæ limine vel adolēcentes norunt; aliam esse libertatem ab obligatione conscientiæ, aliam à potestate humani Magistratus: Hac utique mortales Principes pollent; quod à Dauide significatum interpretantur Hieronymus, & Cassianus per ea verba, *tibi soli peccaui*: Illa, verò prior libertas sæpe in maximis potestatibus minima est; quippe quibus multa coram Deo non licent, quæ priuatis licent. Sanè hanc libertatem contrahi in summo Sacerdotio, & in cæteris Ecclesiæ Magistratibus magis expedit, quam vniuersè in sacrâ Militiâ. Discrimen patet. Tot enim humanas illecebras habent sacrorum Antistitum thiaræ, & regalis Vaticani corona, ut cauendum sit potius, ne auidius

Qq

quæran-

quærantur, quàm ne pugnaciùs repudientur . At non similiter clericorum militia tantis floret inuitamentis, vt si nouis, nouisq. legibus oneretur, multos allectura sit procos. Quamuis ergo minor debeat esse libertas ab obligatione conscientie in clericis, quàm in laicis, non tamen expedit clericorum statum nouis obligationibus sine magnâ causâ per supremum Antistitem examinandâ vinciri : quomodo vinciretur per vota illa ab Aduersario cogitata, quorum exactor, atque institutor esset profusus Princeps .

C A P V T XXXIX.

*Examinatur altera Decisio Aduersarij, cuius titulus est .
An si huiusmodi votum haberet suam validitatem, obligaret Episcopos assumptos ex eadem Societate .*

IN propositâ quæstione sic Aduersarius noster pronunciat. *Resp. Etiam si alias votum haberet suam validitatem, non permanere quando quis creatur Episcopus, sed cessare, sicuti cessat tota obligatio Regule .*

Ratio est, quia hoc votum est votum regula, quæ præscribit quod Episcopi assumpti ex ipsis, teneantur audire consilia Generalis, & ut hæc pars Regule sortiatur suum effectum . & habeat robur, firmatur hoc speciali voto ; obligatio autem Regule cessat in Episcopo, cum omnino ab ipsa eximatur ; unde etiam cessat votum, quod est institutum pro danda firmitate tali parti Regule : quia non potest permanere votum, nisi permaneat id, pro quo est factum votum, cum sit propter ipsum . Subsistamus hic parumper antequam progrediamur ad reliqua .

Quis vnquam putasset, hominem litteris eruditum, qualis tandem est Aduersarius, tam apertè lapsurum ? *Etiam si aliàs, inquit, votum haberet suam validitatem, non permaneret quando quis creatur Episcopus .* Quid est, rogo te, *votum habere validitatem ?* porro est, post illud vouenti obligationem inferri cuiuspiam rei faciendæ, vel omittendæ : si enim nulum

iam obligationem inducit, perinde se habet votum, ac si nullum emanasset; ac proinde *nullum* tunc dicitur, non *validum*: validum quippè est id quod *ad aliquid valet*, non quod ità nihil efficit ac si non esset. Ideò contractus, pacta, promissiones cunctæ *validæ* tum demum dicuntur, cum promittenti nefas est id infectum relinquere quod promissit: Puto ne ancilam quidem esse tam rudem quin hoc intelligat. At promissio facta sub aliqua conditione, non obligat nisi existat illa conditio: itaq. votum hoc nostrum ad nihil adigit eos Professos qui ad alicuius Ecclesiæ regimen non assumuntur. Ergo, *si suam validitatem haberet*, ut verbis tuis loquar, obligaret utique Professos postquam in alicuius Ecclesiæ regimen assumuntur.

Pudet me in re perspectissimâ diutius detinere lectorem. Sed quando Aristoteles, vir si quis unquam brevitatis appetentissimus, non recusavit in metaphysicis per multa revincere philosophos illos, qui pugnabant contrà rem multò euidentiorem; hoc est contrà initium illud! *Non potest idem simul esse, & non esse*, ignoscet mihi lectoris patientia moram hanc meam in te refutando: Nempe librorum non perinde ac viarum itinera: In his ad remota non est accessus, nisi propinqua pertransieris; In illis Angelorum ritù intactis aliquando proximis momento aduolare fas est in omnem distantiam. Age; fingamus, Caium promississe Titio centum si naus ex Asiâ venerit: an opinabile cuipiam fuerit, simul promissionem ratam, atque ut aiunt *validam* esse, simul, adueniente naui confestim nullâ promissionis obligatione, Caium teneri?

Vereor, Amicè, ne doctrina isthæc, tua apud sacrum Vaticanum Senatuum non benè audiat. Aequè enim diebus, impetrata iuramenta illa spondentia, quid Eminentissimi Patres facturi sint, vel omissuri si fortè in Petri sedem conscenderint, *sicet suam validitatem habeant, non manere, si iurans Pontifex creetur*. Et vero adamussim quadrat hic ratio, illa *vera*, quòd scilicet novus ille status iam exemerit iuratum Cardinalem à potestate Decessoris, quo iubente iuravit. Imò verò ratio illa nisi omnino plumbea esset, validiùs pugna-

ret in illa Cardinalium sacramenta, quàm in votum hoc nostrum. Etenim si quis ex nostris eligatur Episcopus, adhuc subest imperio illius supremi Antistitis cuius auctoritate leges nostræ vniuersæ constant, hoc est Romani Pontificis. At Cardinalis qui Summus Pontifex inauguretur, solutus iam est à legibus, & potestate decessoris, ex cuius imperio iuramentum suscepit.

Vide iam, quisquis es, qui nos agitaſti, quàm duram tibi certamen aggrediare dum nos aggrederis. Haud prouidi bellatoris est eâ parte hostes adoriri, cuius defendendæ communis vtilitas magnos illis paret foederatos.

Adde, in eo Cardinalium sacramento id verum esse, quod in voto nostro perperam comminisceris: Illud enim emittitur vt firmamentum legis interdicentis aut oppidorum, aut ærarij sanctioris alienationem: At votum nostrum esse *votum Regule quæ præscribit quòd Episcopi assumpti re ipsa teneantur audire consilia Generalis*; vellem vt mihi significares vnde rescueris. Porro si Caietano assentirem, rato, vim esse homini ad aliquid pro arbitrato credendum etiam nullius rationis inuitamento, suspicarer id à te existimatum non, nisi quia optatum, quasi faciens ad tuæ patrociniū accusationis. Cæterum quicumque ius nostrum euoluat, ne syllabam quidem inueniet, quam isthuc Aduersarij commentum causari possit. Age iam, reliqua eiusdem argumenta recitemus.

Nec obſtat, quod votum sit factum pro tempore Episcopatus; quia etiam Regula quoad illam partem, quæ præscribit obligationem ad huiusmodi consilia, est facta pro tempore Episcopatus, & tamen cessat quia cessat tota regula; huiusmodi autem votum sequitur regulam vt factam in fauorem ipsius, & pro eiusdem firmitate, vnde non trahitur ad aliquod tempus, nisi ad ipsam trahatur regula. Vnde erit votum frustratorium, quia cum non possit regula sortiri suum effectum pro illo tempore, pro quo fit, nec votum potest sortiri votum.

Hæc omnia satis superque iam euerſa. Tantum precor lectorem, vt notet egregiam disputationis coherentiam. Titulum quæſtionis exorditur ab hac hypothesi, *ſi votum haberet suam validitatem*, & hoc posito respōdet, illud etiam

tum

tum fore *frustratorium*, quia non potest sortiri effectum, pro illo tempore, pro quo fit. Nouam enim uero loquendi formam! Si enim votum est validum, utique est promissio laudabilis, ac Deo placens, alioquin Deus, qui promissarius in voto est, non stipularetur; ac proinde promissio illa, tanquam à promissario reiecta, non esset valida. Quod si Deus, sibi stipulatur, votumque illud gloriæ suæ opportunum ducit, mirum est si *frustratorium* esse possit, nisi dicamus Deo ab hominibus imponi, & inania pro muneribus venditari. Sed Aduersarius pergit.

Et hoc etiam colligitur ex intentione vouentis, quia cum votum emittat ex intentione suscipiendi regulam Societatis seruandam, accommodat saltem virtualiter suam intentionem intentioni Religionis; ita ut intendat se obligare per vota eo modo quo Religio intendit inducere obligationem per illa vota. Intentio autem Religionis debet attendi secundum mensuram rationis, ita ut quamuis alia sit ac exigit ratio, corrigenda tamen sit secundum exigentiam rationis. Ratio autem exigit, ut non intendat extendere obligationem aliquam ad tempus Episcopatus, quia exigit, ut tantum intendat obligare sua membra, quandiu pendunt à regimine ipsius; non autem, ut extendat obligationem ad eos, qui non sunt membra, quales sunt Episcopi; cum non possit ea obligare; & ideo ex intentione mensurata secundum rationem non extendetur obligatio huius voti ad Episcopos: nec etiam ex priuata intentione vouentis, quia habet totam suam intentionem commensuratam intentioni Religionis.

Hoc verò iniquius est, ita scilicet interpretari animum feruor sanctæque vouentium, nullam ut obligationem suscipere cogitent pro illo euentu quem solum designant concepta voti verba, & extra quem nihil vouent. Si hoc est obsequi Deo, illudere quidnam erit? Disparitatem verò inter hoc votum, & reliqua cœnobarum vel vota vel regulas, nemo non videat nisi qui dedit operæ mentis aciem occæauerit. Reliqua enim possunt utiliter obligare annos in cœnobio ducendos, etiam si ad infulas euocatum non comitentur; Ideo non improbabilis interpretatio hisce finibus ea coerces: At votum cui recentior hic Theologus litem intendit, perinde hanc explicationem admittit, ac si ea Cardina-

dinalium sacramenta, quæ retuli, interpretaremur eo animo suscipi, ut suscipientem definant obligare, ille si forte Pontificatum obtineat, adeoque obligent nunquam. Procedamus porro cum Aduersario.

Quod etiam declaratur ex eo, quod non potest quis onus alteri non sibi subdito imponere, nec etiam subdito pro tempore, in quo cessat subiectio, præsertim si tunc onus debeat de nouo incipere: nam si imponat, sicut definit subiectio, ita etiam definit ius superioris: atque adeo cessat obligatio subeundi onus impositum, aut ipsum continuandi: quia continuatur solum in virtute obligationis quam habet subditus, & iuris quod habet superior. Obligatio autem audiendi consilia Generalis, & parendi si meliora sint, &c. est graue onus, quia, si est onus dare hæc consilia (ut notat Suarez tom. 4. de Relig. tract. 10. lib. 5. de profess. qua fit in Societ. cap. 9. num. 10. secundam declarationem consilii eiusdem Societatis) grauius erit teneri ad audienda consilia &c. unde non potest hoc onus imponi Episcopis à Societate, ita ut incipiant subire, quando desinunt esse subditi Societatis.

Dices, non imponi onus à Religione, sed esse onus voti quod transfertur in illud tempus in virtute eiusdem voti. Verum non per hoc tollitur quin sit onus impositum à Religione pro illo tempore: quia votum in cuius virtute habetur onus, est ex præscripto Religionis, & qui vouet, adstringit se voto solum sequens intentionem Religionis; unde totum onus est ex impositione Religionis, quæ etiam imponit votum ad firmandum tale onus. Hæc ille.

Si hæc scriberentur ad eneruandum votum, non quidem verè, sed tamen appositè scriberentur: at quorsum hæc sub eâ conditione quam præscribis in titulo dissertationis, si huiusmodi votum haberes suam validitatem? An non cernis, hanc tuam ratiocinationem totam eò spectare, ut probet, nullam esse huius voti validitatem? Sed tibi vel extracertaminis pacta inuadenti libens occurram.

Aio, ratiocinationem tuam in multis peccare. Primum, quia permixtè accipit obligationem quæ oritur ex lege, & quæ oritur ex voto. Vtiq. si hæc obligatio audiendi consilia Præpositi Generalis &c. imponeretur per modum legis, irrita esset ex causâ quam Aduersarius obiecit, quia scilicet obligatio legis non
exten-

extenditur ad eum casū, in quo legem recipiens non suberit ampliùs legislatori. Et hinc manat commune illud verbum, supremos Principes humanis legibus esse solutos, nisi quantum lex illa quæ in cæteros ex humana potestate descendit, eadem in Principes Dei Naturæque præceptum fit. Deus enim, & Natura iubent, caput cæteris membris coaptari, præterquam si quæ propria sint capitis: Ac propterea iubet, Principem seruare leges illas quas alij seruant, quatenus earumdem obseruatio Principem decet. Ideò leges nullæ imponuntur futuro Christi Vicario; sed quæcumque de rebus ab eo faciendis habentur vel in Pontificijs sanctionibus, vel in Tridētinā Synodo, aut monita sunt; aut ipsius Pontificis legislatoris adeòq. successorū interpretantur voluntatem, non corripiunt potestatem: declarant nimirum, futuras Pontificum iussiones non eo animo manaturas vt certum quippiā & peculiari notā dignum re ipsā complectātur, nisi hi disertè illud explicauerint, & eiusmodi sanctionē definitè memorauerint, quò se illius gnaros, & inoblitos ostendant: aliòqui enim iussiones illas nouas, tametsi eum articulum apertè complexas, tanquam eā ex parte non plenè voluntarias coniectura per legem priorem inducta repellit; Quandoquidem *volūtarium* ex Aristotelis definitione debet exire *à principio cognoscēte singula in quibus est actus*.

Fateor ergo, nullam legem imponi posse subdito in illud tempus quo desinet esse subditus. Et ratio in aperto est: quia, manere subditum Principis. ac teneri legibus Principis, eadem sunt. Ergo Principis legibus quispiam teneretur cum desijt Principis esse subditus, foret simul subditus, & non, subditus.

At longè secus est de obligatione voti, vel iuramenti. Per hæc enim non homini obligamur, sed Deo; & per eorum violationem non Præfidi sumus inobsequentes, sed Deo sacrilegi. Hæc ergo obligatio semel ritè suscepta, semper manet, nisi à Dei vicariā potestate iustis ex causis dissoluatur. Et ideò Ecclesia, vt cunctis inferret obligationem in Principatu mansuram circa ea quæ supra memorauī, iuramentum exegit ab illis Patribus è quorum numero adorati Ecclesiæ Principes deliguntur.

Et

Et porro, huiusmodi votorum obligationes perseverare, etiam soluto in Coenobiarcham obedientiæ nexu, multa exempla demonstrant.

Finge, professum ex aliquâ Religiosâ familiâ non dum sacris initiatû in Episcopum legi. Profectò ille, cû ritè electus, ac reuunciatus fuerit Episcopus, adeòque iurisdictionem adeptus, ab Religiosi præsidis exiuit imperio. An ne tûc castitatis voto tenebitur? anne vetabitur ratû inire cõiugium? Minimè verò si ratio Aduersarij valida esset. Quippe votum, vt dicit in religiosa familiâ susceptum non complectitur eum statum, in quo vouens eiusdem potestatem egressus sit: aliud verò castitatis votum electo Episcopo nullum inest, vt potè sacris Ordinibus non dum insignito.

At Aduersarius, hæc & similia exempla fortasse veritus, addidit ista verba, *praesertim si tunc*: (hoc est post egressum è coenobio) *debeat onus de nouo incipere*. Verum si rem interiùs exploraueris, hanc differentiam inanem esse deprehendes. Quippe vel obligatio pendet ex iurisdictione præcipientis; & profectò seu materia, in qua obligat, incæperit manente etiam tum iurisdictione, seu non, certum est obligationem deficere iurisdictione deficiente; vt patet in omnibus & Magistratuum præceptis, & Principum legibus, & Coenobitarum, ac Monachorum regulis; cuius rei rationem supra demonstraui. Vel obligatio non ducit originem ex iurisdictione, sed ex voto, adeòque non homini deuincit, sed vni Deo; & tunc quidem irresoluta obligatos tenet quantumcumque ab omni humana potestate iam exemptos, seu antea euenerit casus ille, quem obligatio designat, seu potestate durante nondum euenerit. Semper enim vouentes subditi manent illi Numini cui fidem obligauerunt. Quare, si votum illud ratum fuit, Deusque illud suo nutu confirmauit, semper vouentem obligat vbi recurrat euentus ille cui vouens vniuersè obligationem affixit. Alia verò subdit Aduersarius, quæ operæpretium est recitare.

Præterea huiusmodi obligatio audiendi consilia Generalis non esset obligatio personæ priuatæ, sed personæ publicæ; quia esset obligatio Episcopi, quatenus Episcopus est, cû sit obligatio de audiendis consilijs

constitit in ordine ad regimen Ecclesie, in quo Episcopus non se gerit, ut persona priuata, sed ut publica, representans Episcopalem gradum, & statum. Ergo non potest talis obligatio manere in Episcopo; quia neque Societas, neque ipse Episcopus ut persona priuata, qualis est quando uouet, potest imponere obligationem aliquam gradui Episcopali; neque etiam sibi, quia sit onerosa gradui Episcopali: sicut nec etiam clericus potest sibi ut Clerico imponere onus à quo sit exemptus clericalis status. Audiuius oppugnatorem: audita iam expendamus.

Hic etiam ratio Aduersarij mendose conficit. Quasi verò duo hæc nihil distent: imponere sibi aliquod onus apud Deum in administratione cuiuspiam muneris, ac imponere eiusmodi onus illi muneri. Voueat Episcopus, iustraturum se quotannis cuncta oppida suæ diocesis, non ne hoc votum onerabit Episcopum, quia Episcopus est? Non ne tamen erit votum firmum ac laudabile? An idcirco (quod priuato Episcopo nefas esset) vniuerso Episcoporum statui nouum onus iniunget? Voueat qui sacerdotio insignitur, se quotidie sacrificaturum dum possit: Certè onus subit non quia vnus mortalium utcumque, sed quia Sacerdos. Ideò ne hoc onus sacerdotalem ordinem vniuersè grauat, adeoque vouenti onus illud inscipere non licebit? Mirum est Aduersarium tantæ sui confidentiæ exultare, ut passim effundat axiomata, & pronunciata, quæ nulla sapientum auctoritate confirmat, nullo rationis momento persuadet; quasi Pythagoræum illud sibi arrogans: *Ipse dixit*. Quin etiam ferendum hoc esset, nisi hæc eadem & sapientum consensio, & rationis humanæ anticipationibus, & exemplorum euidentiæ pugnarent. Nil difficilius quam axiomata promere: nempe id vnum summi philosophi est, ingenijque ad homines docendos nati; neque alio nomine admirabiliores fulgent duo illi veræ philosophiæ parentes, ac principes Aristoteles, & Diuus Thomas. Porro cautionem Oppugnatori nostro suadere debuit illa Aristotelis observatio: *Agrestes, inquit, maxime sententiarum fictores sunt, facileque enuntiant*. Id verò quod additur ab Aduersario, *hanc obligationem fore onerosam gradui Episcopali*, nescio quorsum euadat. Si onerosam intelligit adigentem ad aliquem perfectionis gradum, ad quem alio-

R r

qui

qui Episcopus non adigeretur, confansio sed in hoc ipso ver-
satur probitas cuiuslibet voti de re non antea dininitus im-
perata, ut scilicet nefas reddat omittere aliquem virtutis gra-
dum, quem alioqui confendere honestum fuisset, relinque-
re inhonestum non fuisset. Si *errorum* dicit, hoc est, incom-
modum, eique muneri rite exercendo inopportunam, sane
decipitur. Duo enim pollicetur hoc votum: Audire, & si
optimum factu videbitur, exequi.

Porro, audire, facillimum est, & magistratibus apprimè
conueniens. Ideò faciles aditus, benignasque aures præbe-
re vel infimis, summa est potestatum non tantum laus, sed
utilitas. Quia etiam supremi Principes, quorum curæ ade-
untibus auscultandis spatia corripiunt; audire student vel
absentes præficiunt enim nobilem, atque integrum aulicum
colligendis supplicum libellis etiam ignotorum, & se se te-
gentium; rati nullo magistro utilius Regem erudiri, quàm
vniuersis vel imperitorum, & leuiculorum allocutionibus.
Nihil ergo incommoda est Episcoporum muneri obligatio
audiendi consilia Præpositi Generalis, hoc est viri & pruden-
tiâ, & probitate, & peritiâ nunquàm despiciendi. Incom-
modum utcumque esset si Episcopus cogeretur ei credere
gubernationis arcana, interiora consilia, rationes quæ hinc
& inde animum distrahunt; Sed votum nostrum nihil tale
Deo pollicetur.

Illud alterum, in quo hæc obligatio versatur, hoc est exe-
qui consilia Præpositi si meliora quàm quæ prius Episcopi
animò concepta, videantur, non modò non incommodum,
sed accommodatissimum est ad bonam gubernationem.
Quid enim optabilius, quid beatius Reipublicæ, quàm si
in præfide manus menti, non cupiditati, subseruiat; adeòq.
is non aliam seruet agendi regulam, ac iudicandi? Ro-
go vnamquamque hominum nationem, quæ alteri duo-
rum Antistitem subesse deberet cæteris dotibus parium, sed
hoc vno discrepantium, quòd vni eorum liceat, quæ meliora
nouerit, prætermittere; alteri secus; utrum horum præpta-
ret; Si multæ priorem illum eligant, causam aduersario ad-
iudicant; si posteriorem, Societati. Nemo, reor, incertus
animi fuerit quanam concors futura sit vniuersarum respõ-
sio,

Ho. Iam verò ad extremam oppugnationis clausulam tranſeo.

Quod inſuper conſtat, quia gradus Episcopalis, quem ſuſcepit, non aſſert ſecum hanc obligationem; ergo ſi eſſet in perſona aſſumpta, eam extingueret; quia gradus extinguit omnes obligationes in ordine ad Superiores Regulares, nec admiſſis onera, qua ratione gradus conveniant perſona, niſi ab eo qui poteſt imponere: Societas autem non poteſt imponere; nec privata perſona, quæ ſit Episcopus; Hæc autem obligatio conveniens Episcopo ratione gradus, quia ut paſtor teneretur audire hæc conſilia:

Propoſui iam tibi, lector, quæcumque novus hic Theologus contra nos movet, iſſiſſimis eiſdem verbis: non ſolum (ingenuè fateor) quia nihil fidelius; ſed quia nihil noſtræ vindicationi conducibilius. Neque in hac poſtremâ clauſulâ indiétum aliquid video, & per ſuperiora non refutatum. Id vnum in calce non reliquerim inobſervatum, quòd non ſolum ſponſionis oblitus nihil iam diſputat retinendo conditionem titulo præfixam, *ſvotum hæc haberet validitatem*, totuſque eſt in eiſus firmitudine concutiendâ; ſed, quò eam concutiat, adamantinum enimvero arietem contorquet; Scilicet *Quoniam*, inquit, *privata perſona, qualis eſt Episcopus, quando vouet, non poteſt imponere obligationem gradui Episcopali.*

Faceſſite iam duo præclariffimi Pontifices, atque in ſacræ ſponſæ cuſtodiendâ per omne tēpus dote peruiſiles: loquor quos ſupra laudaui Pium V. & Xiſtum V. nō minores, vt reor, noſtro oppugnatore Theologos, quippe hoc merito & in præcipuis Chriſtianæ Reipublicæ religioſis Sodalitatibus ad magna euectos, & inde in ſummuſum Senatuſum cooptatos; ex quo vt ſolum inſcenderent, alias ſinter dotes hæc ipſa diuinæ ſcientiæ fatua gradum fecit. Faceſſat vniuerſus Purpuratorum conventus, quo iterum, atq. iteruſ conſulto, & comprobante Pontifices ſupradicti ſanctiones illas ediderunt quibus iniungitur Cardinalibus iuramentum, ſiquando eorum quiſpiam Pontifex renunciatur, nihil ſe de Pontificij Imperij oppidis, nihil de ſanctiore pecuniâ decerpſerunt. Putilia ſunt hæc iuramenta. *Nam privata perſona, qualis eſt Cardinalis quando iurat, non poteſt imponere obligationem gradui Pontificio.* Licebit igitur innocenter nouo Pontifici & iura-

mentum illud non confirmare, & scilicet non complere, perinde, ac si nihil iurasset. Sanè hæc mea enuntiatio adeo cum aduersarij nostri enunciatione conglutinata est, vt alteram ponere alteram inficiari, perinde esset ac aliquid generatim asserere, & simul partem quampiam eius generis diffiteri, hoc est duobus pugnantibus assentiri, si prima dialecticorum dictata non ignoramus.

Expleui quidquid negotij cum hoc neoterico mihi erat: in quo longior fui quàm rei euidetia postulasset. Sed præstabat, legentibus patefacere quàm ærumnosam gignat sobolem intemperata libido carpendi aliena; reprehensionem quippe quam alijs parturit, sibi parit. Quàto satius ei erat, aut seruatum fuisse sibi ab iniusta criminatione silèrium, aut eiusdem criminationis, vt maluisset, seu ex antea incompertis Pontificum diplomatis, honestam excusationem, seu qualecumque interpretamentum, modò nobis innocuum, usurpassè? Quæ conditiones frustra, diùque ipsi à nobis oblata: Sed frequens est, vt qui pacem ex amini mansuetudine, offert, ex conscientia imbecillitatis offerre credatur, nec eam Aduersarius amet antequam bello malè vexatus.

CAPVT XXX.

Cur Societas hoc votum exigat à suis Professis.

HOC intelligere optatius erit, opinor, iucundiusque lectori, quàm in huius neoterici oppugnatoris rariunculis diluendis immorari. Scilicet, cur ex omnibus sacris familijs vna Societas nostra hoc votum instituit?

Hæc interrogatio latius patet; Nulla enim est Deo deuota Sodalitas, quin etiam nullus probè institutus hominum coetus, in quo non aliquid boni sancitum sit illi vni peculiare. Cum enim ea sit humana imbecillitas, quæ perfectionis fastigium, hoc est omnium virtutum cumulum tenere non possit, cumque necesse fuerit vt omnium virtutum exemplis Dei sponsa, circumamicta varietatibus, intermicaret, diuinà curâ

curâ factum est ut alij, alijque hominum ordines ad alia atque alia virtutis opera conuerterentur: quemadmodum vel sub eodem Cœlo varij varias segetum species in suis agris ferunt, varias artes vsurpant, varijs disciplinis student. Itaque cogitationes, atque affectiones dispensante providentiâ mortalium rerum procuratrice, ut quod singulis deficit, abundet in vniuersis. Id ipsum planè in sacris familijs videre licet. Cartusiani summum silentium adsciuerunt: Franciscani paupertatem ne commune quidem dominium suppellestilis, ac ciborum admittentem; Clerici Regulares, quibus *Theatinorum*, est cognomentum, aliam paupertatis excellentiam vetitam certi aliquid petere; quò firmior ibi sit vnius Diuinæ providentiæ fiducia. Infinitum esset singula per censere, quæ in singulis Religiosorum Ordinibus eximia sunt. Quid ergo mirum si nos quoque peculiare quippiam bonum adoptauimus?

Verumtamen, ut aliquid magis proprium huic percontationi respondeam, adeoque id magno, diuinoque consilio statutum ab Ignatio patefaciam, tria breuiter demonstrare iunat.

Primum est, huius voti materiam Diuinæ gloriæ, Christianique populi bono valde conducere.

Alterum est, non expedire ut eiusmodi voto neccantur Episcopi vel omnes in vniuersum, vel quicumque eorum ex Religiosis claustris assumuntur.

Tertium denique est, hoc votum Societati nostræ, atque Episcopis ex eâ legendis mirificè conuenire. Super quorum singulis tamen si superior disputatio nonnihil à me sparsim exegit, ea tamen omnia viâ, & ordine disputare, huius proprium est loci.

Et de primo quidem mirer si quis dubitauerit. Eo enim voto spondentur solum duo per se optima. Scilicet, audire consilia hominis, prudentiâ, caritate, peritiâque præcipuum verò eadem exequi si contrarijs meliora cernantur: hoc est, alijs verbis; *optimè agere secundum conscientiam*: quo nil acceptius, nil sanctius habet Deus quod à procreatis mentibus exigit.

Neque verò periculum est, ne hoc velamento Præpositi
Gene.

Generales nostri cuniculos struant ad dominatrices Christiani populi Cathedras moderandas. Quando (vt id sepius renarrem) nulla est Episcopis obligatio communicandi cum Præposito negotia, credendi arcana, denique ne respondendi quidem, sed audiendi tantum: Surdus consilanti, esse non potest: mutus, potest.

Super hoc, Societas ita instituta est, vt rarissime ex eâ sumantur Episcopi. Vouent enim omnes professi, neque hanc, neque aliam *externam dignitatem* se nonmodò quæsituros, sed ne admissuros quidem nisi Dei Vicarius pro imperio compellat. Neque hoc votum in speciem emissum quasi à liberiter compellendis. Quoties enim actum est de thianis alicui nostrum deferendis extra Ethnicorum barbariem vbi cruminis, & crucibus vnice dotantur, Societas vniuersa tam obnixè intercessit, vt summorum Regum, & studia celestis ope deuicerit, & indignationem non formidauerit. Porro alterum iam à Societate conditâ sæculum duos tantum eiusmodi Episcopos numerat, Mendoccam in Occidentis Indijs, Pasmanum in Pannonia. Ille Catholici Regis, hic Cæsaris apud Summum Pontificem enixis precibus impetratus, quò is neophitum Orbem erudiret, hic Mahometi contagia in claustris Christiani Orbis defenderet. Non igitur eò inhiat hoc votum vt Præpositus Generalis in Antistitem Cathedris regnet, quemadmodum obloquuntur ij apud quos crimen omne imaginarium pro comperto est.

Adde, integrum semper esse Romano Pontifici exolvere quos voluerit non modo palam huius voti nexu, sed clam: quippe cuius voti rationem soli Deo Episcopi debent.

Accedo ad alteram partem; atque adeò ostendo incongruens fuisse alijs Religiosis congregationibus idem votum.

Principiò id sumo: Quæ optima factu sunt, non ea tamen multis præcipienda si difficilia, eademque Reipublicæ non necessaria. Difficultas enim præcepti in subditorum frequentis violationis frequentiam trahit. Ab hoc vero ingens nascitur detrimentum, & ex animorum pernicie, & ex legis contemptu. Quod porro detrimentum haud ex æquo redimitur per aliquantò frequentiore vsum probi operis, vel præmissionis præcepta, quàm alioquin fieret nullo præcepto com-

compellente. Non, inquam, ex æquo reputatur detrimentum illud hoc emolumento, præterquam si opus illud, aut ea prætermissio sit Reipublicæ necessaria; qualis est, exempli gratia, materia præcepti interdicentis omnem venerem extra coniugium, aut iubentis mortem pro defensione patriæ. Extra eiusmodi necessitates prudens legislator infrequens erit difficultium exactor: quæcumque enim *difficilia*, plerumque *infecta*, ut ipsâ vocabuli potestate monemur. Hinc nascitur utilitas illius discriminis, quod est in Diuinâ lege, tum inter consilia, & præcepta, tum verò inter peccata graua, & leuia, quod Stoicos, & plures hæreticos fugit, discrimen hoc inficiatos; quodque aliqui ex Catholicis non satis viderūt, rati illud ex diuinâ clementiâ, nō ex rei naturâ proficisci. Et huc præsertim respexit Ignatius dum corporis afflictationem nullam communi lege nobis imposuit, dūque nullius culpæ ne leuis quidem scrupulo suas regulas asperauit. Cum enim ea quibus nostri Ordinis substantia continetur, perardua sint: summis ac infimis communis victus, nullius rei vsus proprius; prælongus dimissionis timor, perpetuus aut animi, aut corporis labor; externæ dignitatis aut domesticæ commoditatis spes nulla; summa in omnes moderatorum potestas; Cum hæc, inquam, & alia ita nos premant, ut aliquibus mitior visa sit Cartusianorum, aut Cappucinorum asperitas; non existimauit Ignatius alijs eam non necessarijs oneribus prægrauandam, ne fatisceret. Placuit ergo est, res simul arduas simul Reipublicæ non necessarias, quantumcumque probas, utique suadendas esse, in vniuersam præcipiendas non esse.

Id verò maximè locum habet, si præceptum non aliud haberet cognitorem, atque ultorem, quàm Deum, hoc est omnium quidè indicum summè formidabilem, sed omnium vulgò minimè formidatum. Ideò cautiùs abstinendum ab illis præceptis, quorum violatio nil foris patet, adeoque nec famæ, nec multæ minis percellitur. Quæ mihi ratio persuadet (rem haud negligendam in transcurso indico) humanis Principibus naturali iure multa quidè, & graua imperari pro subditorum salute, pauciora tamen, ac leuiora, quàm vulgus interpretatur. Cum enim eorum delicta, ut
potè

potè quæ ex multis arcanis rerum attributis pendent, vni Deo plerumque cernenda, certè vni Deo plectenda sint, nimis vſitata eſſet eorum patratiō, ſi nimis difficilis innocentia. Animus verò ab innocentia iam lapſus in arduo, grauioris noxæ vacuitatem ſæpè aſpernatur in ſacili. Quare vt gens humana ſummam perniciem, hoc eſt Principes peſſimos, deuitaret, par fuit ne lex naturæ ſeuerior inſperabiles fecerit Principes bonos.

His generatim ſtatutis, liquet ſanè, quod aiebam, votum quale noſtros Episcopos obligat, non debuiffe cunctos Episcopos obligare. Perarduum quippe virtutis gradum Deo pollicetur. Nempe, non tantum praua, ſed vel proba interdum tibi pergrata relinquere vt meliora ſequaris; non laudabilius eſt quam durius, adeoque votum illud Deo nuncupatum, quod de Tereſa ſanctiſſimâ virgine narratur, præſtandi ſemper quæ optima viderentur, haud probatur inter mortales vniuerſè tanquam prudeus, niſi peculiaris Dei aſſatus, & voluntatem inſpiret, & vires polliceatur. Plus enim habet periculi, quam emolumenti. Noſtrum porrò votum longè leuius, quippe non in cunctis caſibus promittit Deo perfectionis culmen, ſed in ijs, in quibus Præpoſiti Generalis conſilia illud ſuaſerint. Quæ ſanè conſilia verosimile eſt rara fore, & non niſi vbi ſalus, aut ſama Episcopi periclitari videretur. Sic enim caritas iubet, ſic prudentia ne conſiliandi importuna crebritas conſiliatori pro gratijs auerſationem, pro veneratione contemptum pariat.

Accedit, etiam ſi & caritas, & prudentia deficeret, adeoque ſpiſſior conſiliorum nimbus Episcopi aures verberaret, non tamen eam eſſe, vt opinor, vouentis mentem, aut Ignatij voluntatem, vt in minutiffimis quibuſque naturâ ſuâ ſbonis cōſilia Præpoſiti nequeat Episcopus præterire. Quid enim? An ſi Præpoſitus Generalis ei auctor ſit, vt hodiè precatorium coronam recitet, vt ieiunet, vt aedem aliquam viſitet, peccabit Episcopus hæc prætermittens, quamuis ea meliora quam eorum prætermiſſionem intelligat? Minimè verò. Non in has compedes eum concludere Ignatius cogitauit. Sententia igitur vati eſt, ſe conſilijs quæ optima iudicauerit, obſecuturum in rebus grauibus, & ſuper quibus oporere præ-
tium

tum fuit, cum Generalis Præpositus admoñeretur.
Sed hoc ipsum, uti dicebam, arduum est, valdeque suo
marte genita quamquam bona, & alieni iudicii sobolem,
quæ melior est, adoptare. Porro hæc si obligatio per uni-
versos Episcopos pertineret, verè uti pro cunctis virtutis
fructu pestilentem violationis segetem uberrimè gigneret.
Animi enim est humana nescientis, ea passim sperare ab ho-
minibus tanquam gregaria, quæ, quoniam gregaria non sunt,
egregia dicuntur. Quamobrem ne in nostris quidem cano-
biarchiæ votum illud aut voluit, aut velle debuit Ignatius:
Hi nempe statutum sibi monitorem habent, statutosq. con-
sultores; nec tamen vouent, semper se illorum consilii ob-
secuturos, si suis meliora cognouerint.

Verumtamen cum è nostra Societate rarissimi thiaras
induant, idemq. non humana prestante gratia, sed vocati
à Deo tanquam Aaron, imò compulsi, duæ hinc consecu-
tiones emergunt.

Altera est, eximiam in eis virtutem regnaturam. Huius
enim fulgorum mixta percellere potest Romanæ Potestati-
dem, ut quod à multis quaeritur, inuitis obtrudat.

Alterum est, egregia & inusitata virtutis exempla iure or-
tibus non expectari modo, sed exigi. Si enim solita posceren-
tur, haud tam erat per eam vim adeo inusitata priuatos
homines, & in umbra desistentes è cœnobij seipsum ad sa-
oras populorum habentem regendas extraxissent.

At quoniam quicumque ab alio regebatur, in lubrico offi-
cium primum se ipsum regit; & subita illa mandibonâ; cum
potestas venefica interdum sunt noquentiores, quib. splendi-
dioros, idè amidioti pramunientes parari debuerunt, ne
antiqua virtus in socordiam, ne publica spes in vitupe-
rationem excideret. Nallum verò validius conspectus
virtutis excitamentum, quàm prudentis, ac venerabilis ami-
demonitio. Hæc & obdormitas securitate notulas animi di-
spellit, & motu quodam spiritus aëris simul fœni ala citatè
relicta virtutis exuscitat. Et porro non solum publica viri-
litas, sed Societatis Iesu nominatim fama, atque honestas agi-
tur in eorum Antistitum officijs ac virâ, quos tanquam huius
Soliditatis florem vicaria Dei manus legit Christianis ouibus

auxiliatur: sicut enim singulis promissum est, quod si viri
tuffi, qualiter ego coniteturam de blitua foieprum quasi
turbis populus faciet? Id vult dīcōrīmēn alip Religiois fa-
milijs: nō pū imaginē: Quia potius modibile fieri, pū sta-
rare, consummatorijctus in eorum mūtis, quē Christiani
humilijs, tonacior, andam perusi, cucullos infulis pūthā
buerat, et sic in hāq ad pūmōrionē mūtū pūmōrionē mūtū

CAPUT XXXI.

*Cur nostri nullas dignitates externas ne sacras quidem
admittant nisi praecepto compelli: ubi generatim
an eorum repudiatio viris probis sit honesta.*

*Et an materia voti prudenter a
multis exigendi.*

Pater, opinor, causa, qua Societati nostrae hoc, de quo di-
xi, votū mīfice accōmodat, cum tamen illa pendeat
ex alio voto, nullius externarū dignitatis quantumvis sacrae
spontē capessendae, aut admittendae, hoc ipsum sciscitabitur
quispiam, cur id in nostrā Societate, pūcūque alijs statum
sit. Si dānqū pūccūcū capendi bēdntia, et hoc tam infigne
religiosae demissionis exemplum, quasi calliditas pūccūcū que-
stus subserviens, traducatur. Scilicet cūquānt, mabo nos,
egregia sapientiae lumina domū nostrae lampadas esse, quibus
pūccūcū illustremur, quā in Ecclesiae Caelo stellas evadere
cunctis mortalibus propitias, & pūccūcūgentes. Quasi verō
illi ipsi ex nostris qui hanc legem mordicus tuentur, hoc est,
pūccūcū Societatis moderatores, si pūccūcūarentur, hanc
splendidam metamorphosin de se in primis sperare non pos-
sent, & quasi benigniores cūsmōdi stellarum afflatus non es-
sent vberius ad nos, quā ad reliquos descensuri. Finge nos
cūsmōdi obloquentibus cedere, legem illam abrogare, ex-
ternas dignitates admittere, quantis, quantoque acutiori-
bus eorundem moribus haec variatio nos obiectaret? Sed
quoniam cum illis dūmāntat mīfice negotior, cū qui, neu-
trius

trius affectionis, veritatem, non obsecrationis, nisi amque-
runt, quæ ergo hac ipso sententia, non dissimulante aperit,
quod simul rei veritas, simul mea in nostris diiudicandis, scri-
bendisque, tum animi, tum calami libertas appareat.

Id primum statuo: Brabantissimum est sobras dignitates
non querere, oblataque regulari, nisi cum caritas urgeat, po-
pulorum necessitati famulatura: hanc vero necessitatem,
agnoscere haud nostrum, sed nostri Præsidis esse debet, in co-
muni articulo relictam compulsi. Itaque Sanctorum di-
cta, ita Sanctorum facta nos monent. Dicta reponere prohi-
tum foret. Vobis pro sanctis mihi sit Divus Thomas, qui
hoc vniuersum pronunciatum euentum luculentissime docet.
Et verum quale nobis est probat: sed ipsoniam facta di-
citur potiores testes, præter hanc quem laudari Aquinsem, hanc
ipsam in hanc repudiationem non magis verbo quam opere
comprobantem, testes mihi suffragantur ex ijs qui non nisi
peruiciti sacrum pedum accepere, Nazianzenus, Basilus,
Martianus, Cyprianus, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus,
Thimaturgus, Gregorius Magnus, postea omnes seculis.
Thomas à Villanova, alijque complures. Ex ijs vero qui se-
sistere victores, Bernardus, Philippus Merus, alij sanctimo-
ni in incliti, in quorum elogijs hanc ipsam refectionem Ec-
clesia collaudat. Non est quod in hoc confirmari laborum;
Ratio per se liquet. Multa quippe sua sponte sunt bona, &
populis necessaria, quibus tamen, & ad aliorum subsidium,
& regimen, & ad popularem reuerentiam necesse fuit ad-
iungi quædam instrumenta per se indifferencia vel ad cari-
tatis exercitium vel ad voluptatis, aut superbie laudum: vo-
luti, diuitias, honores, potestatem. Et quoniam natura in vi-
tium prona est, oppido plerique mortales terrestri illi capiamur
tur illi recta delectationis, & gloriæ. Ideo hac munera
auctari laudabile est, non tanquam mala, sed tanquam susci-
piendis periculosa. Itaque generatim apicis, dominatio, clari-
tas nominis, suo pte ingenio quidem bona sunt, aliòquæ Deo
non haberent auctorem, nec inter Dei beneficia numerarentur:
sed bona sunt perquam lubrica pedibusque non precau-
tis lapsum parantia. Idcirco tutius, adeoque laudabilius re-
pudiantur, ut lex Christiana nos docet, & nonnulli etiam.

ex Ephraim indigno: Quid plura dñi prestans illi quid
at par de militis inter homines quatinus loquela? hoc est animi
interpretas, Societatis sequestra, genitrix doctrina; alterum
denique ex illis duobus, ipse qui inter ceteras animantes
eminet, accidit in animam. Quoniam tamen hæc ipsa ad vo-
mendam vitam, ad gloriam dei exorsula, ad incendendas ri-
xas plurimum valet, idcirco ut hæc pericula propellantur, in fi-
gis virtutis facinus inter Carthusianos habetur perpetui fi-
lentii votum, nisi quantum vitæ necessitas breves locutiones
inter se habere possint.

At, verò plura sunt bona sunt quibus valè utitur, nihil
detestius quàm optimi abusus: tum quia plus boni perdit,
tunc quia id ipsum per simum est, optima diuinis immola-
re ad id quod facere potestates per se meliores sunt, eo gra-
uis periclitantur, quicumque sic eas se ipsi pueri, ut in illis ab-
misstrandis humana non diuina sequestrantur pertineant.
Hic verò timor quem, rogatorum, succurrit tenet in fa-
stigio illorum magnos uelut pulvis mobilis: Quamuis et
goica si unquam per se bona sunt, honestissimum nihil
minus est, ea de re tractare digne possit, illamque statum malè
in quo nihil amare quæssit nisi Christi patiens imitamentum.

Et per hoc soluitur importunum illud hæreticorum so-
phisma: vel hæc splendida Ecclesia ministeria proba sunt,
vel praua: si proba, et hæc ex resurgentes laudatis; si praua,
quomodo in eorum ministratores conuenit Apostolorum
successio; & Dei super mortales vicaria quædam auctoritas?
Rorò diluio hæc non magis nos premit, quàm hæc alia quæ
non Catholicos nominatim laedit; sed quæcumque Chri-
stianum non exprobat: Vel per omnia honores, humana de-
nique cōtinenda, bona sunt, vel mala; Si bona, cum Christus
beatam sortem appellauerit, vacuam est? Simile, cur in-
ter iniustitias primarum inueniatur, et usmodi robis possessorem
expoliare: nec enim prius aliter est, quàm ut illud libe-
rati, et dñi de pauperibus bonis, ut omnino de bonis, ut

Quicumque in primis philosophia, non catillari,
fateamur oportet, omni in hac de opre ingento bona esse, sed
eiusmodi bona, quibus homo male vel probè utitur, nempe
inter bona, vni virtuti conuenit, ut in omni illa male utatur,

quo;

quemodò Aristoteles monet in his Rhetoricorum, ita eloquentiam vindicans à multorum accusatione, qui eam, tanquam sèpe exitiosam è choro bonorum, exturbabant. Cum verò aliquid duplici bonitate præditum est, altera quidem vtili ad aliud honestissimum bonum comparandum, altera incunda, tunc porro si hæc posterior, ita capere possis ut iæ prioris bonitatis neglectum atque obliuionem facile inducat; prudentiæ adeoque virtutis erit periculosam incunditatem auerſari; Similiter suaviora quædam pharmaca à stomacho in nutrimentum conuersa, viâ purgandi quàm suauitate potiorẽ habebant, facile amittunt: Quocirca præferuntur à medicis amara, sed certius sanatura.

Nempe bona sunt hæc, sed ita bona, cœu illa Fœlicia Campaniæ mœstra, quæ Carthagenensium animos fregerit, possessa.

Confirmatariam superiori enunciatione, quam posui, alteram illi adiungo. Haud consentaneum esset omnibus vniuersò deuotis Deo familijs hoc votum abstinendi à qualibetque in ſularum conquisitione. Viam sternunt huic effato, quæ disputamus capite superiori, vbi demonstratum est, inhiere expedire ut vis præcepti multos cogat ad res quamquam optimas, sed periculse sint, & minimè necessariae, nec ferre alium præter Deum inspectorem, ac vindicem inobsequantibus minitantes. Hæc tria valent in rem nostram, quæ ita breuiter attingillatim demonstrabo. Ac de primo. Penarum sane illud est, quid votum hoc pollicetur. Quis eniqu speret multos vna celestium alacritate flagitare, mortaliū nascentes? nullus est religiosorum hominum cœtus, tam cumulatè diuinæque sanctimonie professor, quin ibi humanis tū poenis, tum præmijs vsus, atque vtilitas sit vel ad criminum terrorem, vel ad virtutis iustamentum. Ad hoc, per quam debita, & congruentet religiosis viis peccata, ac sapientiâ conspicis sunt animarum Præfectura. Durius ergo sperit hos omnes obstringi ne ad hæc sibi debita aspirent atque contendant.

Secundam quam enumeravi conditionem, hoc est, quàm votum hoc necessarium non sit, mox exponam in proxima positione. Interim de tertia. Cum hæc res partim in latebris

bris animi partem in occultis amiserunt studiis vertitur, utque, hoc fidelitatem esset, eiusmodi delictum vix vana, foris pateret, talem quamvis desideratum ad poenam rite discernendam. Ut ergo non optima quaque vniuersis Religiosis Ordinibus intungenda fuero, ita hoc in primis votum raritatem, poscit utpote conflicturum cum hoste preualido, hoc est cum innata mortalibus excellentia cupiditate.

Tertium in hac re pronunciatum esto: Aliud votum non admittendi eiusmodi onera, nisi imperata, religiosis sordalibus in vniuersum haud congruit non tantum quia difficile sed quia nociturum. Vel enim Pontifices passim ac facile huiusmodi voto confictos pro imperio ad mitras extollerent, vel perarò, & grauibz tantum de causis.

Si primum fieret, vniuersa ferme voti utilitas corrumpetur. Scirent enim Religiosi, se voto illo non obstruere sibi viam ad dignitates, utpote quæ passim eosdem vouentes ambirent. Atque id est, cur Ignatius illud quidem prius votum non ambiendi voluerit esse commune etiam domesticis Magistratibus nostris, non autem hoc posterius. Si quidem cum hæ domesticæ Magistratus necessario inter nos disperendi sunt, tantumdem probabilitatis erit vnicuique nostris super huiusmodi Magistratibus suscipiendis, si cunctos, ac si nullos tale votum adstrinxerit. Nullum ergo esset eius voti emolumentum, ac meritum: utpote quæ duo vnicè tribus oclusis sibi sponte aditus ad eiusmodi Præfecturas.

Et verò indecorum esset ut sæquenter Summus Pontifex prodium potestate haberet, gregarios viros (eximij quippe, ut id crebro repetam, ubique rari) summis cathedris præsidere, itaut quod de aliquibus sanctimonis, & doctrinæ inclytis tanquam præclarissimum historie commemorant. in exemplorum turba vilesceret.

Sin alterum eueniret, hoc est, si hæc ipsa iubendi parsimonia quæ nobiscum in præsentia seruatur, cum vniuersis tunc seruaretur, quàm incommode accideret Christiano gregi ut ex eiusmodi præcellentibus morum, doctrinæque gymnasijs tam rari adlegerentur animarum pastores; ita ut ad suprema sacre Hierarchiæ munera qui apuissimi, hîdem rarissimi omnia peruenirent? Id verò demonstrat, quod
huic

hinc loco demonstrandum sepulchrum nihil necessarium esse. ut votum infulas non ambiendi vniuersa Religioforum agmina complectatur. Cum enim expediat ut hi frequenter infulis praecingantur, cumque alij non vetentur eisdem ambire, viz alius re ipsa fructus ex eo voto generetur, quam, ut homines pietate, ac literis minores munera hac praestantissima passim Religioſis viris praeſtarent.

Hinc ita vniuerſe conſtitutis ſuper cuiusmodi votorum commodis, incommodisque, a. o. Expediit, hoc votum nullas admittendi externas dignitates emitti in quibusdam Religioſis familijs, & maxime in noſtra.

Idcirco confirmo. Nihil peſſilentius ad corrumpendam virtutem, quam ſi praſtantiffima Chriſtiana pietatis opera, quibus vivit Deum quaerere videtur, facile detorqueantur in hamulos mortalia clauſtrapſcantis. Si enim hoc accidat, nullum ſuper eſt diſcerniculum inter Dei, ac mundi ſtudioſos; quo ſublato, quis non videat quantum hebetarentur ad vnumquemque excitandum exempla alienae virtutis, & ad Ethnicos, haereticosque reuincendos teſtimonia quae inſeſtimant verae Religionis? Accedit ad hanc cauſam, nimis prouum eſſe ut animus, corporis contubernalis contagione viciatus; quaerat in ſuis operibus ea ſenſilia bona quorum in illis focunditatem praefertit. Quare, ut ipſe diuinis tantum ſtudeat aliqua vitae ratio expedit, in qua nulla ſit ſpes humanorum. Atque ob eam cauſam magna factum eſt prouidentia Numiſis in Orbe terrarum id ipſam cuius nomine prouidentiam exagitant garrientes impij: hoc eſt, ut ſepe virtus laeſet: Nempe, ſi paſſim illa in ſublimi triumpharet, non tam virtus quam ſolers negotiatio videretur.

Eſſicitur ex his, duo praecipue Religioſorum ordinum genera accenda eſſe à premijs humanis quantumuis per ſe virtuti debitis.

Alterum genus eſt commune qui ſumma rigent aſperitate, cœu Cappuccini, Excalceati, porumque ſimiles. Scilicet tanta illos proſequitur populorum, ac Procerum veneratio, ut, niſi voto infulis inaccessi, paſſim adoptarentur in paſtores animarum non ſine graui periculo tum inobſcurandi exempla virtutis, tum corrumpendi virtutem ipſam adeo praclaram

ram & cunctis nunc confidenter obijciendam ad Fidei nostræ firmitatem.

Alterum genus (quod nostram Societatem in primis continet) est eorum qui alienam salutem profus dicantur, cunctis fere mortalium ordinibus opitulantes, præsertim in doctrina, pietatisque cultura.

Hi enim, cum sibi vniuersos demercentur, cum tractationem animarum egregie calleant, adoque & scientiam, & virtutem præferant, cum principum virorum amorem, atque opinionem facile sibi concilient, eorumque plures habeant vel à se literis imbutos, vel concinnum eloquentiæ captos, vel in curandis animarum noxis obsequentes, peccatum frequenter thilaris destinarentur, illorum si capitathiam non arcerent. Hac verò inter illos humana celsitudo frequentia quam exiosa; violentius namque pelliceret animas, non è rebores tandem dolantes, ut humanam mercedem sequerentur, adeoque diuinam perderent: tum verò quod huic proximum est, ut artes capiendis potius quam perficiendis animis opportunas adhiberent. Minus enim apte aliorum beneficiis quærit, qui sibi & alijs beneficium quærit. Ille communis boni præstantissimus artifex, qui mauult alijs bene esse, quam sibi alios bene velle. Ad hæc, qui solum Deum sibi debitorem volunt, cunctis se ipsos impendunt cunctorum quippe se Deus vadem facit: qui verò ex hominibus gratiam expectant, non nisi paucis, & præpotentibus; hæc est ijs quibus inferuire, non necessitatis subsidium est, sed vel ambitio, vel mercatura.

Ita sanè primam virtutem inter nostros periclitaretur: cum verò areferent fructus quales quales nunc à nobis existunt Christiano populo salutare. Magis ergo è republica est, virtutem Familiae nostræ in secundarijs ministeriis iacere, sed incorruptam, ac stabilem, quam ad principales curas extolli, sed vitandam, citòque defecuram. Quod citra dubium liquebit vnicuique reputanti quot & quanta sint officia in Dei gloriam & humanæ gentis profectum eximie cessura, quæ à sodalibus nostris in panno atque in humili præstari queant si campum quem Ignarius aperuit impigro cursu peragrauerint. Ne pigeat nos in aliena salutis studio ac labo.

laborum susceptione Apostolos imitari, & eodem utique operum ubertate imitari licebit, quamvis Apostolici muneris adiutores tantum simus, non successores.

Vno verbo: haud vilis cogitabit quicumque operarios nostros grandescere velit in animarum Antistites, quam qui probum argentum chimicis ignibus conficiat quò in aurum flavescent, cum potius verendum sit ne vaneque in fumos.

CAPUT XXXXII.

De absoluta Unius potestate. Et cur ea perpetuam fecerit controuersiam Societatis Instituta; multique ex nostris tam voce improbauerint, re vniuersi retinuerint.

Argumentum aggredior omnium huius operis, & maximum, & difficillimum. Maximum potro, namque principium, ita principatus quod ab eonuncupatur, in cunctis rebus maius dimidio. Quicumque in alterutro errauerit, prorsus decerrat in toto. Difficillimum verò, scilicet mirum dictu! nulla lex plurius habet vel opere suffragatores, vel vociferatione intercessores, quam vni vindicans dominatum. In vtramvis partem scripseris, terribilem & ac ferendum aduersarium lacesces, hoc est turbam, cuius necesse habes vel dicta coarguere, vel facta. Vetus est verbum; homines plerumque laudare meliora, sequi deteriora; ideo non tam exempla quam verba, non tam manus, quam linguas, legitimos esse iudices eligendorum. Ego tamen effatum illud aliquis exceptione contraxerim! Quae ita meliora sunt, ut vna virtutis probitate dotentur, ea quidem, fateor, ore magis quam opere mortaliū plerique comprobamus. At verò quae ideo meliora quia plerisque commoda & salutaria, utique interdum inconsiderati reprehendimus, vix vnquam dementes repudiamus: ubi enim actione non sermone decernendum est, enimvero compendij cura prudē-

tiā avari & potiori deliberationis parti licet adducat. Putidum esset, ex omnibus rerum generibus auidē Huius rei exempla colligere: luculentissima sunt quæ supposita idipsum quod in manibus est. An aliquid magis et cunctatum, quam illa modō commiserationes, modō irrisiones aduersa popularem, quā infelicitatem, quā discordiam, quod, cum vultus filii & pupillos nascamur, & liberi gregatim tamen, vni belluarum ritu, mancipamur? Sic passim homines disputant; at non sic homines eligunt. Vix centesima mundi pars aliam gubernationem sibi, quam vnius.

Neq. id aut inuitis, aut inconsultis contingit. Nempe & ille vix qui dominatur in multos, haud alias habet vires nisi multorum; & nulla deliberatio tam exquisitē perpenditur, tam meditatē peragitur a cunctis populis quā vel forma gubernationis, vel electio gubernantis. Causā huius discrepantiæ verba & inter facta, si a me quæras, hæc interpretor. Vnius potestati factis amplectimur, quia sic amplecti proficiēs est: verbis carpinus, quia sic carpere haud noxium, simul verò qualicumque titillatio est malignitatis humane alienam constantiam vel sibi commodam auerantis. Quid ergo? In hac vnius potestate, quā tandem nostra Societas constet, agnosces imaginem quamdam illius fortune, quā ipsa Societas generatim experitur: utramque plerumque damnant, simul & eligunt: utrobique alterum inuidiæ datur, alterum utilitati.

Ex verò hæc imperandi forma, quā nullum vberius argumentum in utramque partem declamantibus, raro tamen, alibi acrius agitata, quā in hoc sodalitiō, quippe & osoribus iniusta, & amicis suspecta, & quandoque domesticis grauis.

Cum osoribus nil mihi negotij est: Nempe illi eo vberius laudant, quo insensius vituperant. Quis non meminit, inter loca sua foris Rethores ponere id quod inimici maxime nollet? Quare non tanti habeo libellum nescio quem refutare paulo ante memoratū, cui titulus est, *De Monarchia Solipforum*. Is enim ab obscuritate dictionis claritudinem tamē cauponatus, per quædam ænigmata mysticaque fabellas Societatem adumbrat. Adumbrat inquam: mirum quippe est quā
mut

tum ipse umbrarum pauculis veritatis coloribus ac lineamentis, prodigialiter mendax; insperferit; nullis argumentis, vix pote ab arte pariter atque à materia destitutus, fidem sibi concilians, sed vixit è capto vulgatum lectorum simul quum rursus per diracinationem fauore. Hunc alioque ciuilem furis libros, tanquam edentulas, caedemque ephimeras beluas, otiosus si calamo confodere aggrediar, quippe & innoxios hostes dum viuunt, & sponte citra vilius idum interituros.

Quia amicis, & cum domesticis differam. Alteri quidem nobis videntur et noxius condituri adeoque non duraturi. Qui è enim violentius, quam vt sapientum virorum agnitione, quae ubique gentium publica veneratio comitatur, maiusculi tanquam pueri in vnius hominis custodia continerentur, nulli relictis vel in alios, vel in se particulam libertatis? Quante vero id periculi est? Quis enim proclitus, quam pueri hominem vel hallucinari mente, vel affectione deprauat? Quod si accidat, confestim necesse est, vt illi quum per grauidi capitis vitio corpus vniuersum agitatur. Praefortim cum illo vnius sodalium plerisque loco remotus, cognitione remotior, vniuersa tarde, ambigue, gelide manifiare debeat. Sic amicorum multi, sic & domesticorum, non nemo.

Sed his omnibus ita occurritur quomodo & Zenonis rationibus aduersus corporum motionem, & rerum physicorum aduersus antipodas occursum est. Mirum experimento, hoc est lydio illo tanquam lapide, quo non aurum, sed pretiosior auro veritas comprobatur. Norunt quicumque res nostras simul, & alienas norunt, & regunt, hoc est Vaticani Principes ac Magistratus, an sit alibi quam apud nos vel plus concordiae inter subditos, vel plus pacis cum praepositis, vel minus seuitiae in poenis, vel minus litium apud praetoribus tribunalia: norunt, an praeter hac huius ordinis nouitate, ac tanquam adolecentia in tantâ religionum agminum copia, gloriae saeculis confirmata, res apud eorum pleraque secundiores fluant vel in studiis literarum, vel in disciplinis, custodiis, vel in officiis omnibus Diuinae gloriae, ac Vaticano & vniuersae Reipublicae proficientibus. Quae omnia (ne à su-

perit: similitudine difformem; cum inconfusa regionis forma non magis componi possent, quam panceria valeat cum capitis vitiosa constitutione.

Quid est ergo cur adversus hanc superent Moderatores potestatem aliqui ex nostris intendunt cum adversaria conspiciant; atque in primis Mariana in suo quoniam citavi seu legitimo, seu supposito libello, censet abortivo? Scilicet eadem est causa ob quam in omni principatu contra summam viam potestatem subditi mullant. Plerique, ut à multitudine sibi plusquam à Principe pollicentur, ita multitudinis imperium colunt. Vade nam; cogas, maior hæc in multitudinis favore subicit. Dicam paucis. Qui danc nã possunt, dant aureos montes, & mundos Democríticos, quoniam id non eo, sed cogitatione præstante singulis muneribus millebus simul competentes beatitudinem in inter se consilia simul amplectuntur; atque adeo cunctorum votis obsequantur cunctorum sententiis assipulati; satisfaciunt omnibus, quia facere nituntur. Hoc habet homines multitudo, principes atque inuicem, verbis inanibus prodigialiter liberales, ac beneficos. Quid mirum si tales sibi propositos augurentur multi, qui, quod impotenter volunt, hoc facile credunt?

Ad hoc, in quacumque præsertim amplâ, ac difficili gubernatione, multa eneniunt improspera: hæc autem vulgò impudentes impudentes prædixi, non aduersitati fortunæ; vel id solutum inuidie sapientiam et potestatem perlibenter disparantis; vel quod minus doctudoni, ac proinde facilius credendum accedat, in consilium nobis esse rectorem, quam ipsos sum numen. Illum ergo tunc confidenter accusamus, quasi oraculum aliquod palam cecinerit, omne aliud consilium, quam quod ab eo captum est, felicius fuisse cessurum: cunctamen ea interueniat sæpe rerum humanarum conditio, ut magis sit prudentia fructus, mediocris iactura: quem admodum in difficillioribus quibusdam morbis medenti gratiam, et mercedem referimus, si pede, vel brachio præciso vitam seruari. Sæpe etiam id euentu accusatore vulgus damnat, quod antea consultrice prudentiâ probatum fuerat à Magistratu. Hæc cum ita sint; quicumque infortunata aliorum facta confidentius arguunt, ipsi consilium auctori fuisse à turbâ

à turbâ créduité. Idco vulgare est vulgarihus ingenijs, ex quibus vnaquaque tandem Respublica plurimam constat, vtdum res leuiter agitur, non ad vnum refectur, multorum dominationem preferant tanquam sapientiozem, atque vtiliorem.

Declarauit, vulgatumque huius rei exemplum offerunt Romanorum Annales. Cum enim Fabius Dictator, ille qui non tam agendo, quam cessando *Maximi* cognomen à sempiterna fama promeruit, Annibalem victoriam iuueniliter exultantem efflatione frangeret, Minutius Magister equitum, cum stationem illam confregissent, traducens, publice querebatur, semel, ac lentitudinem Dictatoris Romam militum florent inanius consumi, & de manibus suorum emperitissimam palmam, eandemque desectam per potius securitatis. Magnifica hæc Minutius verba Respublice, omnius ita, rum ac nationum sapientissimæ imponerunt: Quid plura? Collata extra ordinem Magistro equitum par cum Dictatore potestas: Temere ab ipso conflicti: pro victoriâ clades fuisset reportata, nisi Dictator, qui ut prius rumores, ita tunc visionem, pante salutem non posuit, sed tempore subuenisset. Enim vero tunc paruit, quam sapientior à maioribus institutum esset vel in eâ populari Republica, vt vbi quid perarandum incidere, vnius imperio res agerentur.

Sed hæc exempla identidem non memorentur solum auribus, sed oculis recurrant oportet, non secus ac diuina prodigia; quod veritas constet cum omnes enim valeat quod Tullius se in Romanis expertum narrat: acutos oculos, cheberes aures habere.

Proferam quod nonnunquam animo voluit. Equidem non sine magna numinis cura statutus reorq vt defunctio Prepositi Generali dom Comitum cogantur, & successores nuncietant, Vicarius populo constitutionem obsequat potestatem, & cum Assistentibus paritissimis in rebus quas illi grauis finas inducuerint. Etenim peritutum emone quo tempore celebratur Conuentus Generalis, cui qui iuxta Dei Vicarium licet Ignatij leges sbrogare, expugnaret aliquando Patrum sententias tribumti illa aduersus monarchiam vnius potentiam querimonia; robore enim iudicij defuncta, popu-

populares venerationes veritatem retinere constant. Nil ergo commodius (sicet id neque Ignatius neque Societas per cuiusmodi factionem quæfior) quam ut proximè ante Congregationem experiamur incommoda, quæ graviora, quæ leuiora, ex eiusdem potestatis diuisione manantia, quæ præfudio semper non insituante, sitis, ingessat, consueti boni diu possedit, ac credens intermissum.

Sed ut reuertar inuicta, et reliquas easdas recenscam huius frequentis querelæ contra imperium vbius, porro meliores (hoc est plurimæ) si forte propriâ utilitate communi ueriantur, et aliorum regimen, si consilio quidem sed facile, præoptauerint. Scilicet nulla mediocritas, tam parum adulari sibi, ut, quod multis communicandum est, id meritis, ac fortunæ tenere se posse desperet. Arrarus est qui se tam dementer suspiciat, ut vindicet sibi proceritatem cunctorum capita supergessam, qualis in vno cunctis superimponendo desideratur. Optant ergo mediocres diuisam potestatem, quæ, offam, quam integram elephantini oris amplitudo vix capiat, contritam vel catuli pro conuiuio habebant. Quod si quis patiens dominationis non cupiat aut speret sibi, sperat amicis, ac familiaribus: sperat illis quorum aliquem sibi præcipuè suæntem augurat. Quamuis autem viris religiosam humilitatem professis scabie hæc viturpior sit ratio sit, non tamen semper dum aliquid placeat, quæ grati id placeat, agnoscimus. Vt in cibus, et in symphorijs, et in picturis, et in carminibus sæpè nos oblectari sentimus, nobis quæ nam sit illecebra illa quæ nos oblectat, hanc enim agnoscere multa artis, ac notationis est; ita sæpè id aliqd probandum trahimur, à quo trahamur ignari, nisi per exquisitam diligentiam latebras nostras inquiramus. Non alijs solum, sed nobis ipsis cupidinem prævitare suppeditamus. Sed nunquam communitis emolumentum studium vehementius fornet, quam ubi priuatis rationibus encephalatur, et vel bonis viris prout est lapsas in peccatas quæ patrantibus compendium, aut voluptatem dissimulant inter insensant, in fronte publicam rem, atque honestatem splendide iactant. Memini me legere apud Augustinum, hoc est, virum sapientissimum inter sanctos, sanctissimi.

Diffusum inter sapientes; Nūquam ab eo pueris odoris tam
cibi potioniſque libidinem; vt pote quā; *et*; *oblatum*; *ſe-*
lutiſ; *roboreſque*; *argutum*; *ſolapaliſ*; . . . Non aliter poteſtatib;
apabito; perſonāq; bonoſ aggreditur; venditūque ſe alieno
ſalutis caritate proprio labori non pareant. Quid n;
verō talis credatur? Cum eā nō ſeſſo ſit vt quiſque patet
vera eſſe q; *opinatur*; (alioquin opinionē illas nō noti-
neret) proin exiſtimat; nihil magis Reipublice profuturum;
quā ſi ad earum normam res adminiſtrentur: quod præ-
cupiſſe ſe factum intelligit; vtpote opinionib; illis miri-
fici imbutum. Multi quoque gubernationem ſeu ex Chri-
ſtianiſ humilitate; ſeu ex mediocritate; quietiſque deſiderio
excoſ; cupiunt illam. Alij quoq; ſeu in communib; ege-
di aſiōmata non vult conſentire; atque ad eō quos ad ſuam
amum recturos ominantur.

An tot tantique inuitamētis illecebreſus quidquam na-
tias hominū affectionē iuſtigare queat? Cue argumēto-
mur ſi multitudo multitudine imperiū vindicet; præſertim
dē nō cogitur; ſed declamatur. Vbi enim reſ inſiſtat; &
rapocinationis conſuſio non vob; ſed actio futura eſt; omniſ-
queſque ratiocinatur; attentid; ac; tanquam pictor; manuta
de tabula; perpeſuſ ſubmōtū; acutiore obruta lineas om-
nes conſectur. Memorabile huius rei exemplum Societas
exhibuit paucis ab hinc annis in poſtrema Congregatione
Generali; quæ conuenit ad ſufficiendum Munio Virdileſco
deſuncto Societatis Præſidi ſucceſſorem. Iſ ſatis conſidentib;
aſſeſſerat; et aliqui in ſeſſione decimo; quāq; magno
Ecclēſiæ bono; Chriſti Vicarium adoramus; genere Socie-
tatem vniverſam ſub hoc imparibili iugo dominationis ab-
ſolutiſſimæ in vnum collectæ: Omnium vota in id excutien-
dum conſpirare; ſed irrita; Quippe vetitam ab Ignatio
Congregationem Generalem de vilo negotio decernere an-
te lectionem Præpoſiti Generalis. Hoc interdito re ipſā
omnem occludi aditum libertatis. Nam electione iam per-
acta; quis auderet nouum Præſidem irritare; recentique
beneficij gratiam corrumpere? Nempe qui ſolidum largi-
tus; ſi illico ſemiſſem inuito ſubtrahat; ex debitore inimi-
cum facit. Hæ tanquam communes ſodalium querimonie
apud

apud Pontificem iactabantur. Ut enim personatus quisque Regem se facere simulat; ita ignoti precatores passim suis libellis integræ Societatis, Urbis, Reipublice personam inducunt. Quid Pontifex ad hæc? Quod sapientem decebat Principem acutius esse, nec fidem, quasi de electam possessionem, occupantibus expeditam habere, neque obstantiâ prohibitionis ostentantæ accusationes ac) lumen nihil ferre merer quorum alterum innocentie veratio est, alterum fignij securitas.

Blasit Innocentio Societatis liberam voluntatem exquirere. Mandat proinde ut ante Generalis Annuitis electionem certa quedam capita coactis Partibus, cum sunt minime coactis, proponeretur, quorum capitulum pleraque ad contrahendam hanc vultu posuissent spectabant. Eaim uerò tunc visum, æstimari hoc à Societate non seruitutis vinculum, sed concordie. Tot inter suffragatores, natione, ingenio, ætate, vitæque casibus dispares, hoc unum certatim fuit, quis eorum fidelius pro veteri in Prepositum submissione tanquam pro Regno certaret. Nec enim scilicet solam oblata libertatis sacula, sed exquisitè uerua seque descripta sunt capita, quæ nihil mutandum persuasissent, eaque breui codice comprehensa, ac Pontifici exposita; supplicatumque, ne Societatem non tam exolueret, quam dissolueret.

Id autem licitè impetratum ex Optimo Principe gaudente, haud frustra Societatem turbulenorum libellis fatigatam, apuando eorum beneficio amor iam obedientie, ac boni communis agnoscebatur, quod illi ante oculos coactam seruitutem insinulauerant.

CAPVT XXXXIII.

*Aligua generatim de Monarchia, & Aristocratia.
Et trisusque precipua commoda, atque
incommoda.*

NVlla quæstio de re ciuili disputantibus celebrior est
quàm, vtram melior imperij forma sit vniusne, an mul-
torum; seu quia, vt fictoribus gratior auri, quàm argillæ tra-
ctatio, sic philosophantibus ingenijs ipse argumentorum
splendor inuitamentum est; seu quia de summis decernere,
si minus datur imperando, saltem scribendo, delectat. Ve-
rum tamen id peruersè accidit, vt qui hanc locum liberrimè
examinant, hi assentatores apud vulgus maximè audiant.
Etenim, quando plurimam Mundi partem Monarchiæ habet,
quicumque scriptores Monarchiam præ cæteris dominatio-
nibus ponunt, hi potestati magis, quàm veritati obsequi vi-
dentur. Et tamen si rem acutiùs inspexeris, illi re vera sunt,
qui nullo priuatæ utilitatis respectu scriptionis candorem
insufficiunt. Nimirum si de Regibus exturbandis, vel retinen-
dis, in solemnibus Reipublicæ Comitijis disceptaretur, utiq;
regiæ potestatis assertoribus, quasi magnorum clientum pa-
tronis, spes foret mercedis amplissimæ. At Reges, suæ domi-
nationis securi, scriptorum hac de re disputationes plerum-
que vel ignorant, vel irrident, certè non curant. Populus
est qui eas & legit, & iudicat: Ab eo tantum scriptores pro
mercede sperant euanidam illam, sed adoratam ingenijs, au-
ram publicæ laudationis. Ergo quicumque plebis, sed eru-
ditæ, tanquam tribunus, vocem effert aduersariam immoder-
atæ Regum potentæ; qui calamum quasi telum accom-
modat inuidentiæ populari regale fastigium incessenti, is
enimvero futurum sibi iudicem captat, & assentationem usurpat
magnificæ libertatis laruatam. Non aliter Satyrici; scripto-
rum ratio quæ, dum libertatem in Magnates gloriosè iactat,
urbæ seruiliter adulatur: Dum enim potentum vitia euul-
gant, amplificanc, fingunt, dum fortunam probis iniquam,

V a - flagi-

Flagitiosis fluentem dolenter conclamant, quid al iudicant
quàm vt populo subblandiantur, hoc est summo literarum
æstimatori, & famæ arbitro?

Mihi verò haud consilium est, litem illam sempiternam
dirimere inter Monarchiam, & Aristocratiam (hæc enim ex-
tra Monarchiam vniuersis fermè calculis inter dominationes
præstantissima est) tantum aliqua libere, ac statuere genera-
tim necesse habeo, ex quibus pendet de Societatis guberna-
tione iudicium.

Primum id enuncio: In quacunque regiminis constitu-
tione vbi aliquid decernendum, ac præcipiendum occurrit,
vnum esse tandem oportet qui super eâ re pro illo temporis,
ac rerum articulo dominetur. Neque vnum intelligo per
vocabuli translationem, aut abusionem: vt plerique solent
qui paradoxa polliciti, vulgaris, & comperta perferunt:
sed præse, vrèque vnum hominem, atque indiuiduum lo-
quor. Dictum sic paucis demonstro: Iurisdicctio civilis vni-
uersè inter homines naturæ æquales ob eam gratiam instituta
est, vt omnium vires semper in vnum conspirent pro eâ par-
te, quæ publicè salubrior est; quò hæc semper validior sit,
adeoque semper victrix. Quapropter ne huiusmodi vires
diuisione frangantur, necesse est vt in qualibet dominatio-
ne ad vnus tandem arbitrium redigatur, illas in vtramvis
partem conuertere. Exemplis rem explano. Fac in Aristo-
cratiâ, sic in Democratiâ duas tertias sententiarum partes
exigi quò consilium aliquod obtineat; tum quidem si iam
tertia pars senatorum refragata est, porrò vni protinùs sen-
tentiâ dicturo potestas est efficere vt consiliū illud repudie-
tur: quod si is eiusmodi consilium approbauerit, subinde
hæc eadem potestas in proximum senatorem migrabit, & sic
deinceps vsque ad extremum, qui si rem adhuc ancipitem
inueniat, poterit momento suo huc vel illuc dominatricem
vnam flectere pro arbitratu.

Quæcumque igitur sit species gubernationis, in singulis
casibus vnus tandem est quomniū vires moderatur. Sed
in hoc differt Regnum à dominatione multorum; quòd in
Regno arbiter communium virium vnus semper, atq; idem
est, isque ad propositum consilium amplectendum pariter

ac

ac repudiandum: At in dominatione multorum alius idem-
 tidem, atque alius: ille scilicet cuius suffragium invenit con-
 sultationem eò redactam, ut vnus sententiæ assensu res con-
 ficiatur: is quo sic plerumque si suffragetur rem perficit, ut si
 refragaretur non illico tandem præcideret; vel è contrario
 ita refragando præcidit; ut si suffragaretur non tandem
 continuo perficeret. De reliquo, ut physica sic ciuilia per
 vnum simplicid & indiuiduum formari, ac perfici necesse est;
 Secundo affero, si rem per se spectemus, satis esse ut hæc
 potestas in vtriusque partem, quæ potestas in dominatione
 multorum vaga est & pro varijs circumstantijs in alium atq;
 alium commigrat, vni eidemque immutabiliter adhareat,
 quod vsu venit in Regno. Id quinco per duas positiones
 ex quibus hæc consequutio facile emergit. Altera posi-
 tio est: Potestas hæc non est instituta in gratiæ Præsidis, sed Reipublicæ.

Potestas hæc non est instituta in gratiæ Præsidis, sed Reipublicæ, cui Præses regnando seruit. Cum enim homines
 naturæ liberi sint ab omni mortalium principatu, hanc utiq;
 libertatem iustissime retinerent, si vtilem experirentur.
 Nullum ergo ius hac in re nullusque respectus distribuentis
 iustitiæ versatur: salus populi suprema lex est, atque vna re-
 giminis concinandi mensura. Si aptam huius rei similitu-
 dinem quæris: sige tibi diuitem indigentem œconomo, cui
 magna potestas in seruitia, magnumque stipendium tribua-
 tur. Porro nihil ei cupandum erit ut, œconomo identidem
 commutato, plures fruatur bonis nobilem illum famulatum
 comitantibus. Domus, rei que suæ familiaris vtilitatem vni-
 cè consulat atque uti hac spæseat, vel semper vni, vel alij
 subinde, atque alij curam illam laudabiliter demandabit.

Alteram positionem. Consuetudo est Reipublicæ (ne spectat
 per se, & ni aliud obstitit, de quo mox exponam.) si vnus,
 atque idem in cunctis casibus præpositus. Id autem elicio ex
 ipsa origine, acta quam natius stirpe iurisdictionis. Quem-
 admodum enim homines conuenire ne ius suffragij cunctis
 tribueretur, non quæris, non feminis, non rudibus, paucis
 denique vbiq; gentium in plerisque negotijs; quoniam
 facilius prudentia, ac probitas in paucorum delectu, quam
 in pluribus, adeoque in omnibus inuenitur, ita satis est ap-
 paret.

cem potestatis contrahi in vnum, eundemque hominem, quoniam facilis est optimum, ac prudentissimum vnum inuenire quam plures. Quae igitur ratio cunctis nationibus persuasit ut iurisdiclio colligatur in paucos, quod vniuersisque ex illis, ad quos singulos subinde pertineat citre communes vires, probitate, prudentiaque sit praeditus, quae in delectu paucorum haberi possent, in multorum turbam non possunt; eadem utique suadet potestatem in vno perpetuam constabiliendam, quod semper communium virium arbitror sit optimus, ac prudentissimus; Quare vocabula exuperantiam alicui inter omnes tribuentia plusquam vni accommodare, si forte Grammaticorum abusus vitiumque permittit, certe proprietatis custos Philosophia non permittit.

Altera ratio; eaque praeualida quae Monarchiae suffragatur, haec est: Nulla societas cum Magistratu deterior, quam siue comitentur duo illi priuatae felicitatis satellites, ac iudiciorum insectores, timor, & spes. Timori quidem in despicacissimis etiam Curiae viatoribus, non modo in rectoribus valide occurritur, statuta vel in proceres ultimam poenam si quempiam eorum, numeris causa, violauerint. Spem euellendi uti nulla fuit ars; ita nec tanta necessitas, quando hac affectio blandior quam violentior ad animos peruertere; ideoque minus quam timor libertatem obruit. Hoc cum ita sit; ubi potestas ita dispergitur in multos, ut communes vires modo vni pareant, modo alteri, quilibet eorum sibi metuit, ac sperat ab iisdem quibus ipse potestate sua & spem facit, & metum. Quos nunc habet subdites, tanquam mox imperaturos reueretur. Quid ergo si priuata commoda consuluerit, communia vel prodat, vel negliget. Non ita Regnator; nihil ei decorum, nihil prosperum, nisi Regni decus, atque prosperitas, hoc est alijs verbis, nisi felicitas subditorum. Regi *publicum*, ac *priuatum* duo nomina sunt, res vna; Senatori contra non solum duae, sed saepe inter se pugnant. Ita videmus in ipso Regno subditos magis confidere de iustitia Principis, quam inferiorum Magistratum. Rarus enim est vel qui gratis iustitiam laedat, vel qui nullam causam permoueatur ut laedat.

Haec pro Monarchia. At pro multorum potestate duae vicis:

vicissim rationes militandi. Altera, quæ primæ ex aduersariis erigit, est, facilius oculum conducere, quam oculos, idem non vnus, sed gemini mentalibus attributi sunt: adeo vt in vocalum animal, quod fabulosa Cyclopius cantat, extra vires nature physici ponatur. Vagari sunt similitudines illæ quas hac in re Aristoteles agnoscit, seu cum cœuissimis publicis, vbi ex modicis plurium conferentium symbolis epipare coenatur, seu cum pictis hominibus, qui veris pallores sunt; quia pulchritudinesque veris dispersa componuntur in pictis; super quibus, aliisque eiusmodi Aristotelis hæc de re: comparationibus, meminit aliquando per ditterasq; Virgilio Malucio, ingeniorum quæ non erant, in cœuissimis quæstionibus robustissimè pariter ac subtilissimè, interrogatum, plura scripsisse, nec pauciora, certe meliora, ab vobis mihi descripta. Sed hæc libere, omitto: quippe quæ in re præsentī non ad pugnam facerent, sed ad pompam. Quis enim amittat expedit, vt publicæ negotia non vnus, sed plurium consilio subito transigantur? Conueit dicere, amentes & sanis stultitiarum numero, ac diuturnitate solū differre: Ceterum, nemo tam prudens, qui, si omnia diceret, aut ageret, seu quædam dicit, atque agit, siquæ vniuersam vitam, seu quædam vitæ momenta, perduceret, Orestes sanior videretur. At non ita vixquam accidit vt multi sapientes simul vniuersi desipiant. Magnum igitur Aristocratiæ præsidium est multos consultandi necessitas.

Altera causâ quæ fauet Aristocratiæ, occurrit alteri causæ, quam produximus pro Monarchiâ. Dictata namque Stolorum sunt, aut Pelagianorum deliramenta, posse sequentiam inueniri mortalium, probitatis immutabilis. Si ergo vnus arbitrio cuncta regantur, poterit quandoque vel in maximis deliberationibus, & publicam salutem continetibus non ad rationem, sed ad libidinem decerni; Non ita inter Optimates, quorum integrum Senatū eodem tempore deprauari nihil facilius est quam integram sylvam momento exarescere. Quin etiam si hoc monstrum accideret, quisque, existimatam aliorum probitatem reueritus, simlaret suam; nemo se primus aperiret, & dum singuli falsò crederentur boni, omnes vt boni deliberarent.

Hæc

Illae potissima sunt quae in utramque partem valent; sunt quibus discutere nihil attinet in praesentia. Vnde ex utroque ob hoc, & inde disputatis licet ita concludere. Si unius regimē a tempore hic possit ut semper haec tria fixa sint: Primum, ut ille unum aut alteri Optimum consilium utatur: Alterum, ut nequeat per se magnam velox, aut imprudens, aut volens, Reipublica indigere.

Tertium, ut desit ei grauium delictorum impunitas.

Si, inquam, tria haec temperata ita in Monachatu conueniant; ut ab eius potestate violari, conuictique non possint, haec est perfectissima regiminis constitutio; quippe quae utriusque partis commoda complectitur.

Perge porro, aio haec omnia egregie cūcurrere in Societatis gubernatione. Quod ut patet fiat, eiusmodi gubernationis specimen, ac tanquam vnicum paucissimae ob oculos posui.

CAPVT XXXXIV

Explicatur, quoniam, & quanta sit Praepositi Generalis

in Societate Iesu potestas, quibusque temperamen-

tis contracta. Tum inquit, quoniam

sunt leges in Societate per quas

ceterarum custodia inco-

lumis perseruatur.

Primo quidem, pendens Generalem Praepositum tota distributio est Magistratus, ac munerum, ius omne poenarum, dimissionum, ac rei familiaris per vniuersam Societatem.

Secundo, nefas illi est constitutionem aliquam abrogare; aut nouam inducere: hoc nempe super constitutionibus, quae substantiam Instituti nostri continent, interdictum est planè vel in consultationem vocare; idem verò super ceteris leuioribus, atque ut ita dicam huius corporis non tam membris, quam vestimentis, vni Generali Congregationi reservatum. Et sapienter quidem utrumque.

De primo nihil opus est eloqui. Ut enim nemo tam amens qui

qui dabitur, verum sibi expectaret ex humanis ad aliam speciem conuertri quamvis praestantiorē; hoc enim ipso sumditus interiret; nec iam is qui antea, sed alius existeret, et si religiosus Ordo leges suas substantiam permittentes asceret, non tam curaret perfecti, quam perfecti.

Atterum quæque prudenter cunctis, nullam quippe legem tunc infirmamentum, quam potestas multorum. Plurimum Comitibus id frequentissimum est, ut dum alij alia sentiunt, in hoc tandem omnes facile consentiant, *nihil notandum*. Sola ergo necessitas, eaque manifesta valer ad eas leges enervandas, quarum custos multitudo: e contrario nimis prouidum est, Praesidem iura permutare, si liceat: tum quia ut ora sic placita hominum sumunt varia; tum quia pulchrum videretur supremam dominij partem agere in hoc Mundi theatro, suamque potestatem prorogare post omnes adeoque immortaliter, si negatum est viuere, certe imperare. Occurrendum fuit ergo huic intemperati cupidini correpti Praesidis auctoritate: quando peculiare id habet regum mutatio, ut vel in melius, plerumque noceat, quemadmodum Aristoteles obseruauit, nosque supra disputauimus.

Tertio, quinque perpetuos consiliarios in quacunque re gratiore Generali Praeposito assignat Congregatio, quos Assistentes nunc opamus. Hi vero ex quatuor Nationibus deliguntur: Vnus ex Italia, aliter ex Germania, cui Polonia, Lituania, ac magna Britannia regiones adscriptae; Tertius ex Hispania, ad quem Occidentem quoque Indiarum procuratio spectat; Quartus ex Lusitania, cui noui Orbis ad Orientem versura; Quintus non ita pridem additus ex Gallia, (antea enim promiscue vnus, idemque Germanica, & Gallicae nationis Assistent) cui negotia Societatis incumbunt non tantum in eo florentissimo Regno, sed etiam in Noui Mundi plagis à Gallis inuenta. His consiliarijs decernendi potestas nulla, nisi vel circa Praepositi victum, ac valetudinem, vel in cogenda etiam eius iniussu, ubi dignus vindice nodus incidere videatur; Generali Congregatione; aut per se solos si satis causa ad Praesidem exauthorandum planè liqueat; vel, in re anticipi, conquisitis per epistolas prouincialium, atque urbanorum Praepositorum sententijs.

Cate.

Ceterum est Assistentium estimatio, et reuerentia, ut raro ab eorum consilio, praesertim unanimi, Praepositi iussa discordent. Hac autem vniuersa scite sic posita. Et primum de Praepositi visu, et velutudine, nil in vtriusque partis magis obnoxium errori, ea si Praeposito sine arbitraria. Vel enim voluptas honestam indigentem personam obtendat, vel Praepositi conscientia, ac fama praetimidus, etiam necessarium corpori subtrahat, ne forte, superuacuum res, aut opinione largiatur. Nempe, quod super medicis agrotantibus, id super religiosis etiam benevalentibus commodè sapientum est, ut illi corporis curam alienae prudentiae permittant, id enim consultius tum ad mediam honesti lineam sinceris oculis deprehendendam, tum ad estimationem, tum denique ad exercitium virtutis, dum praesidium corporis nostri cura est caritatis alienae.

Iam de altera parte, hoc est de potestate aduocandi Generalem Congregationem. Enimvero nulla facultas apriori tribui poterat Assistentibus. Si enim Praepositi res gestas diiudicare ac damnare potuissent, confestim Praepositus cogeretur eorum obsequi vel voluntati, vel certe iudicio, tanquam superioris tribunalis ad quod & ab eo prouocatio, & in eum accusatio esset: atque adeo nec plenum, nec summum in vnus foret potestate, sed plurimum.

Contrario, nisi expeditum quoddam, ac semper extans Consilium potestatem haberet pro rei opportunitate conuocandi et vestigio Congregationem, hoc est diem dicendi Praeposito, tanquam reo, nimis timendum esset ne hic vel hallucinatus, vel vitiatum pra illa ingenti potestatis amplitudine, et in publicam ita labefactaret, ut fera esset medicina Congregatio statim temporibus conuentura. Efficit ergo haec Assistentium facultas duo in quocumque regimine peropportuna. Alterum, ut supremus Rector à conscientia benefactorum absolutissimam, alterum, ut à suae potestatis fastigio nullam obineat securitatem. Cum enim rectè facere atque è re communi facere, idem sit, vix vnquam communi vniuersae Societatis decreto, aut indignatus euadet moderator in commune damnosus, aut is damnabitur qui rem communem seruauit indemnem.

Sed

Sed quoniam posset aliquando Summus Præses Assistentes, eoque magis Prouinciales Urbanosque Præpositos, ut qui ex eius nutu pendent, ita vel captare vel terrere, ut plerique vel conuientes, vel pauidi, nihil palam attentarent, atque adeo in eum quauis male meritum conuocatio Congregationis inanis foret, vel neglecta, statutum præterea est ut tertio quoque anno singularum Prouinciarum Congregationes habeantur, suosque Procuratores eligant Romam mittendos, certa quædam vniuscuiusque Prouinciæ nomine à Præposito Generali postulatu: tunc verò in primis sancitum, ut eiusmodi Congregationes disputent, ac pronuncient, num sibi videatur cogendam esse Generalem Congregationem. Hæc tamen Prouinciarum decreta potius ad rem examinandam, quam ad transigendam valent.

Vt enim oculis, sic & animis, frequens est error è longinquo: Et qui singuli singularum Reipublicæ partium statum, tenent, frequenter totius ignorant. Quare intuitum semper est, quod vniuersorum interest, singulorum iudicijs committere, ni singuli vniuersos audiant, & quæcumque singuli nouerunt, noscant vniuersi. Posset insuper non is esse priuatis Patribus animi vigor, ut auderent vel recta, vel oblique Præsidem redarguere, ubi eius facta, vel prætermisiones necessitatem cogendæ Congregationis inducunt. Ideo summa de hoc statuendi potestas tributa est Procuratoribus simul, & Assistentibus, ipsique Præposito, qui vno tantum suffragio in eâ deliberatione cæteros præstat. Res autem ibi non voce atque apertè conficitur, sed per vindictam illam, quam veteres aiebant, libertatis tabellam. Quod ergo pluribus eorum per arcana suffragia placuerit, id ratum esto.

Quarto, haud nesciuit Ignatius quod sapientes monent: expedire, ut in rebus maximis, & pro variâ utilitate, varietatem affectionum, atque adeo iudiciorum excitaturis, minimum arbitrio iudicis sit relictum, quam plurimum lege sit cautum. Nempe lex manat ab animo & affectionis puro, ut potè posterorum quibus fauet aut nocet, nihil præscio, & priuatis iudicijs sapientiore, atque exquisitius rem expen-

dente. Idcirco statuere definitè voluit ea capita, ob quæ in re nostro Præpositus exauthorandus præter alia grauiora, quæ illi hanc poenam a communi iure vindicarent. Sunt verò hæc omnino.

Si exteriori actione lethalem noxam admiserit, nomina- tim verò si castitatis votum consummato flagitio fœdauerit.

Si vel armis, vel alio instrumento ad insigniter lædendum idoneo, vulnus cuipiam inflixerit.

Si Collegiorum possessiones, ac redditus vel in proprios sumptus peruerterit vel in externos non eleemosinæ, aut cuiuspiam alterius virtutis gratia, sed vel sanguinis, vel profanæ cuiuscumque affectionis illecebrâ permotus, distraxerit.

Si prauam doctrinam animo gerat.

Tum verò si morbo, aut senio hebetatus nullam exhibeat probabilem spem recuperandi necessarium mentis vigorem.

Illud primum tum in re quacumquæ, tum verò potissimum in violatione pudicitie, ministerijs nostris iuimicum, vti venenum præsentissimum duorum quibus hæc sodalitas constat, innocentie, & famæ.

*Alterum peraduersum est caritati, hoc est illi virtuti, quæ religiosus Pater totus sit compactus oportet. Præterquam quod nemo vel indecentius, vel incommodius est potens in alios; quàm qui impotens sui: nihilque sapientie cunctis prospecturæ tam contrarium, quàm iracundia; hoc est furor brevis quidem, sed frequenter recurrens.

Tertium & votam Deo paupertatem contaminat, & si- dem pijs Collegiorum. fundatoribus debitam fraudat, eius- modi tandem noxa, est quæ, si à priuata, multò magis à publicæ tutelæ iure arcet: vno verbo, furis est, non pastoris, aut patris.

De quarto & quinto superuacuum est dicere, non enim magis idoneus gubernationi vel mente prauus vel hebes, quam ductui vel præstigijs hallucinatus vel cæcus.

Minoribus tum delictis, tum corporis, mentisque defectibus mitiora remedia destinantur.

Tum adstet Præposito Generali (quod inferioribus etiam Præpo-

Præpositis, ac Rectoribus adhibetur) vir prudentia, & morum gravitate conspicuus, qui Monitoris nomine, atque officio potitur. Eius enim est, cum vel sua sponte, vel ex aliorum observatione aliquid in Generali notauerit, quod emendationem desiderare videatur, hoc ipsi ingenuè simul, ac reuèrenter explicare. Id verò & præstare poterit quoties visum, & scilicet omnino debet cum duo ex destinatis Generali Consiliarijs, hoc est Assistentibus, eum rogauerint. Valentissimum profectò lumen ad eas præstigias discutendas quibus dementant magnas potestates duæ familiares vices, interior sui æstimatio, exterior minorum adulatio. Quamvis enim qui eo munere fungitur, monere tantum possit, non iubere; tamen longè facilius nostras labe detestamur, ac tergimus, cum earum deformitatem sapientis amici monita instar speculi nobis obijciunt.

Vides quantà præmuniendum pharmacorum vi toxicum illud, quod ex vnius dominatione subnascitur; peccandi licentiam in Præside, Ignatius oppressit. Maxime cum ab eo præscriptum sit tum Præposito; tum Assistentibus perpetuum domicilium Vrbs Roma, quò Pontificijs oculis, manibusque semper expositi, non minus meminisse debeant cui subint, quam quibus præsent. Hoc namque indefinitam illam Præpositi potestatem in suos forsitan licentiùs erupturam opportunè compe-scit. Nullius enim magistratus auctoritas ibi nimia est, vbi summa non est & inquam imminet summa.

Satis purgaui priorem locum de noxiâ illa impuniquè labe factandi rempublicam facultate, quæ vnius potestatem committatur.

Iam de altero, qui respicit utilitatem ex multorum sententijs præ vnius consilio iudicioque præfecturam. Equidem vix reor ullam esse Aristocratiam, aut Democratiam formam, in qua res qualibet paulò grauior per tot prudentum suffragia deliberetur, quot adhibentur in regimine Societatis. Quilibet enim peculiaris Rector, aut Præpositus quatuor habet consultores à Provinciali designatos, quos interroget super negotijs suæ præfecturæ: totum em habet quilibet Provincialis à Præposito Generali delectos, & de suæ Provinciæ rebus

consulendos. Singulis verò hebdomadis Rectores, Prouincialem suum, quolibet mense Prouinciales Generalem de rebus scitu dignis per litteras edocent: tertio quoque mense peculiare Rectores Generalem. Tum verò Consultores quandocumque libuerit atque ut minimum quolibet anno dant ad Generalem priuatas, atque arcanas litteras differentes, quid facto opus videatur in publicum bonum, quidque remedijs indigeat. Præterea tum Rectores, tum Prouinciales suæ nationis Assistenti, si placeat, cuncta vberius exponit. Qua notitiâ & Generalis, & Assistentes instructi consultant per singulas hebdomadas, adscriptâ singulis Assistentibus certâ die super negotijs ad hanc, vel illam nationem spectantibus; tum alia die statuta deliberant omnes simul de rebus vel præcipuis quamquam proprijs vnius nationis, vel vniuersæ ad totam Societatem pertinentibus. Quam exquisitam consultandi rationem si Rector negligat, à Prouinciali modò reprehensionem, modò poenam expectat; hic itidem à Generali. Ipse verò Generalis id si incuriosius præteriret, hoc ipso compellendæ extra ordinem Generalis Congregationis causam præstaret.

At enim, suspicaberis, hæc fortè Præpositi indiligentia reuerentiùs, quàm salubriùs ab Assistentibus tolerabitur. Parum id periculi habet. Haud enim contemptum publicæ legis remissiùs vindicant, qui simul priuatum sui contemptum in eo patiuntur.

Enimverò dum ad hunc locum disputatio me pertulit, questionem animus mouit non minùs abditam quàm ponderosam; quam si foeliciter euoluerè, hoc ipso huius operis labor ac studium operæ pretium haberent.

Quod mente agitabam, hoc est. Cum plerique hominum Coetus, ac maximè Religiosorum, optimis legibus abundant, quibus seruatis nihil ad sodalium probitatem pariter ac foelicitatem desideraretur, hoc vno ferme altera sodalitas alteram insigniter excellit, quòd proprijs legibus inæqualiter parent. Hæc autem inæqualitas vnde nam? Equidem postquam attentè ac sedulò sum meditatus, hæc me tenuit persuasio. In ea Republica vbi reliquarum legum vsus longæuius perstat, aliquas interpretor fuisse leges quasi aliarum vigiles, & custodes,

des, quarum beneficio cunctæ sequuntur incolumes, ceu per animam peculiare formæ membrorum. Si verò in aliqua hominum vniuersitate propriæ illius leges in codicibus iacent, non in operibus vigent, suspicari licet, in ea Congregatione formanda necessarias illas & principes leges fuisse prætermittas. Nec enim putes, hoc vividæ, vel intermortuæ disciplinæ discrimen, potius quàm Institutis, hominibus tribuendum, quorum tandem est leges non tantùm dictis abrogare, sed tactis: Id enim vtrumque opinabile foret vbi hæc inæqualitas disciplinæ vel licentiæ subitanea fuerit, aut brevis; potuit enim fortuito accidere vt homines indole, ingenio, doribus dispares hanc, vel illam sodalitatem ingressi disparem legum reuerentiam induerint: At ego deditâ operâ de usu longæuo quæsiui. Quid enim? An non ex eodem genere, ac sub eodem cœlo sînt homines illi, ex quibus communiter constant sodalitia? Quid est ergo cur horum multa semper viros habeant suarum legum seruantissimos, alia contemptores? Porro iniquum est id fortunæ assignare potius, quàm prudentiæ; Nec enim fortunæ opera perpetua sunt, & coherentia. Præcipuum ergo discrimen reuocandum arbitrator in positionem, aut prætermissionem earum legum quæ aptæ sînt cæterarum tutrices ac vindices, quas aliæ Congregationes habuerunt ac retinent, aliæ vel omiserunt ab initio, vel postea inobseruatas neglexerunt. Et verò de singulis religiosorum Ordinibus quærere nec vacat, nec licet. Multos legum suarum obseruantissimos noui: cæteros quos non penitus noui, consimiles existimare & iuuat, & decet. Sanè (quod mei instituti est) leges hæc præcipuas non fuisse ab Ignatio præteritas facilius experimur, quàm scimus. Experimur profectò; Quando post sæculum euolutum Ignatii constitutiones non modò non consenescent, sed inualescunt, nec aliquid cernimus disciplinæ detritum, sed continenter auctum: id & ab antiquioribus accepi, hoc est ab hominum ordine, qui alioquin sua spontè acti temporis laudator, ac minorum censor est; & mei mihi oculi, ex quo me Societas habet, renunciarunt. At verò hoc idem quod experimento sentitur, per causam scire, plenum est vmbra, ac difficultatis opus.

Neque

tur subopte ingenio eximie quaesituri. Et cum ab vno Generalis nutu pendeant, nil ipsis vtilius, quam ea nauiter exequi, quæ Generalis vehementer exigit; At Generali nil honestius ad virtutem, nil proficientius vel ad gloriam, vel ad potestatem, quam legum reuerentia, quibus ipse dominationem suam acceptam debet: & quibus pessumdatis eius auctoritas concutitur, eius imperium dissoluitur. Summa igitur curæ satagent Præpositi Societatis vt leges non vigeant modò; sed florent.

Vnum remaneret periculum, si scilicet Generalis ipse, quod ille cecinit, *iura negaret sibi nata*, & illi amplissimæ potestati suæ nihil non arrogaret. Sed huic periculo duplicem obicem opposuit Ignatius, vtrumque firmissimum.

Alter est ratio eligendi Generalem, quæ alium quam optimum. ac summè probatum, in eo fastigio collocare vix possit. Alter est gubernationis forma sic disposita vt qui optimus electus est, optimus perseuerare debeat, & ni perseueret, corrigi, aut exauthorari.

Modus quidem electionis optimum spondet, nam & electores, optimo se suffragaturos sanctè iurant, & ipsi optimi sunt (optimos loquor vt in humanis, atque vt in multis) scilicet vel Prouinciales à defuncto Generali delecti tanquam pauci optimi è tot millibus, vel duo in singulis Prouincijs designati per arcana suffragia à quinquaginta quæ Rectoribus, quæ antiquissimis Professorum; omni ambitu ablegato tam fiet alias grauissimas pœnas, tum per eam, qua nulla validior præscribitur ambitioni; hoc est per quam reus prohibetur aut eligere, aut eligi, adeoque id in impedimentum comparandi magistratus degenerat, quod vt instrumentum adhiberetur. Neque hoc delictum, vt suâ sponte cum multis communicandum, & cunctis inuidiosum, facilem inuenit in Comitijs aut latebram, aut dissimulationem. Ita, ni malignè cauillari iuuat, & quantum ex amplis mortalium cœtibz sperare licet, in septem Generalibus Præpositis è Societate lectis optimos semper vidimus & electores, & electos.

Vt idem optimus perseueret, primùm quidem magnus fideiussor est diuturna experientia antea acta vitæ, quæ priuatæ,

ta, quæ in magistratibus. Accedunt strenua virtutis præsidia, & munimenta: Optimatum consilium, libera monitiones, metus instans tum dedecoris, tum pœnæ si vitietur, nulla spes ad vitium alliciens. Per hæc adiumenta nemo adhuc ex nostris Generalibus. Præpositis à dominatione corruptus.

Quod si eueniret, præsens remedium suppetit et Ignatio paratum, conuocatio Congregationis, hoc est optimorum, & eogendæ à non dissimulaturis, nempe ab optimis; hoc est vel à quinque Assistentibus, qui ex quinque magnis nationibus ceu optimi leguntur, vel à procuratoribus quos singulæ Prouinciæ tanquam optimos mittunt. Nam licet lectiones huiusmodi ut humana quæque obnoxia sint lapsui, fieri tamen nequit, ut in plerisque hic lapsus contingat. Et idèò politicorum, sicut & medicorum, regulæ hanc vnam habent necessariam veritatem, ut plerumque sint veræ. Hoc autem satis; nam Vnam plerique vincunt.

Præterea duo curauit Ignatius quæ ad florentissimam Ordinis conseruationem vehementer valent.

Primum est, ut ab insigni legum violatione non modò sodales prohiberentur, sed longissimè arcerentur: ut enim ingressu sic indopere, nemo statim remotissima petit.

Ita, quantum attinet ad pudicitiam, nullum crimen apud nos leue aut in scholis ad docendum aut in tribunali ad puniendum: nemini sic fidimus, ut in eum non inquiratur, ut in lubrico sine teste credatur sibi.

Quantum ad paupertatem, ne summis quidem vel in victu, vel in cultu aliquid conceditur quod non commune sit infimis.

De obedientiâ nostrâ nihil opus est dicere, eam quippe vel exteri non tantum norunt, sed quasi superstitionem criminantur; ignari nunquam asperum obedire nisi cum aut malus obedit, aut malis. Mihi porro nil suauius videtur, quam securam agere vitam sub curatoribus optimis, Deumque mihi per hanc ipsam animi securitatem de mereri.

Alterum quod curauit Ignatius fuit, ut talis esset Sociorum delectus, atque educatio, vnde viros semper aliquos ingenio, litteris, ac virtute inclytos haberemus. Ut enim omnia vi-

uentia idēō morti debentur, quā quas sui partes cōpō-
 ciunt, nunquam aquant partes primigenas quæ continenter
 deficiunt, ita nulla Respublica diu viuit, ac floret nisi identi-
 dem internascantur præcellentes quidam ciues, & primis
 fundatoribus non minores. Hisce suppetijs Romana Respu-
 blica diu viguit: hisce Deus Ecclesiam suam per sæcula inui-
 ctam seruat; quod vel impij ciuiliū arcanorum scriptores
 obseruarunt. Vt ergo magnos eiusmodi posteros ex inter-
 uallo formaret Ignatius, delectum instituit ex notis, quippe
 ex nostris plerumque vel discipulis, vel etiā alumnis. Edu-
 catio verō quæ nam aptior excogitari potuisset? Integrum,
 biennium solidæ pietati per exquisitas artes excolendæ desti-
 nauit; & in eo cultu etiā postea præcipuum studium suarū
 constitutionum impendit. Vitam concinnauit necessarij se-
 curam, superuacua repudiantem, atque adeo nihil temporis
 infumentem procurationi corporis, totum animi. Studia lit-
 terarum per omnes disciplinas impensè fouit. Quibuscum-
 que vel contemplatricis, vel actuosæ vitæ dotibus theatrum
 aperuit, campum strauit, palmam obtulit. Enimuero vix ac-
 cidere potest vt residues multi sint vbi plurimi naturā perni-
 ces, cuncti tot calcaribus instigati.

Nimirum fructus præstantia sementem probat. Eos huc-
 usque homines Societas protulit, vt nostrarum legum nemi-
 nem poenitere debeat, nisi Catholici nominis inimicos.

Iam festinemus ad cætera quæ super vnius potestate re-
 manent disputanda.

CAPUT XXXVI.

*Temporarius ne an perpetuus supremus Praeses optabilior sit:
Vbi generatim coi nam rationi praefectorum hec
vel illa conditio magis congruat.*

Temporarium aliqui mallent, quippe modestius imperaturum. Quod si inferiores Praepositi intolerabiles essent nisi mutabiles. quomodo supremus, idemque immutabilis toleretur?

Quibus exempla atque auctoritas pro ratione est, his leui negotio satisfaciam. Nempe omnium serè Nationum ac sedentiarum gentium lex, & consuetudo supremos moderatores stables ponit, inferiores commutabiles. Et id quidem in hac controuersia, si minùs ad philosophandum, certè ad obtinendum, abscondè est. Tanta enim pars humani generis in re tam graui, tam agitata, & in qua populorum foelicitas agitur, decipi non potest nisi Natura ipsa vel decipiat, vel decipiatur. Quod enim serè cunctis etiam sapientibus agendum videtur, Naturà consultrice agendum videtur.

At quoniam aliqui ratiocinatio ingenio praediti solis rationibus acquiescunt, his vt inferuiam, animaduerto duas esse Rectorum classes. Aliqui, modò liberi sint, modò maioribus potestatibus subiecti, regunt tamen subditos proprio nomine, atque vt rem suam, non vt alienam sibi commissam. In hac Rectorum classe *liberos* voco Pontificem, Caesarem, Reges, aliosque regali potestate dominantes; *subiectos* appello Episcopos, & beneficiarios Dynastas; qui tamen omnes ditionem habent maioribus quidem obnoxiam, sed suam, hoc est ab alijs sibi traditam, non tantum creditam & demandatam.

Altera classis eorum est qui, regendo, superioribus potestatibus ministrant, alienamque personam gerunt, veluti Praetores urbium, ac Praesides Prouinciarum: qui iurisdictionem suam humanæ mortalium Principum imbecillitat. de-

Y y 2

bent.

bent. Nulla enim ea foret si verus Dominus cunctis Imperij sui & partibus adesse, & negotijs præesse posset.

Ad primum genus Rectorum attinent Generale & Antistites Ordinum religiosorum. Quamvis enim hi in absolutissimâ sint potestate Romani Pontificis, non tamen eiusdem Vicarii sunt, eiusque personam induunt, eeu urbium, aut Provinciarum Præfecti, sed proprio iure, ac nomine imperant, eoque modo Pontificem superiorem habent, quo Episcopi, ac beneficiarii Proceres.

Id cum sit, aio re generalim inspectâ, & secretâ à peculiaribus circumstantijs, quæ moralibus axiomatis multam semper exceptionem asperguunt, e republicâ esse ut primi generis imperantes perpetui sint.

Multa sunt quæ id persuadent. Primum, quia eiusmodi iurisdicção eo bono instituta est, ut gubernator dum subditis consultit, negotium suum agat, eaque caritate illos complectatur qua cuncti nostra diligimus. Atque in hoc versatur discrimen illud celebre observatum à Christo pastorem inter ac mercenarium, quod ad hunc, cuius non sunt oves propriæ, non pertinet de ouibus: ex quo nascitur præceptum divinum Episcopis iniunctum manendi in suâ diocesi, nec eam credendi Vicarijs, quippe mercenarijs non pastoribus, atque adeò incuriosius curaturis. At nemo ut suum agnoscit, ac diligit, quod citò deponere cogitur. Commodatum hoc est, non dominium, Conductoris, non Heri.

Alterum est, quia ubi Rector se in ordinem redigendum prænoscit, priuatum, ac publicum bonum internoscit, illud perpetuo retinendum, hoc breui relinquendum. Non ergo semper eadem sibi, ac Reipublicæ utilia diiudicabit: quo discrimine nil subditorum incolumitati nocentius: perinde ac humano commercio nil deterius euenisse Tullius queritur, quàm quod homines honestatem ab utilitate distinxerint. Et verò tanti hoc fuit plerisque populis, ut hac præcipue de causâ successionem quàm electionem in suis Principibus malint; præoptantes Regem qualem fors obtulerit, adeoque non raro vel ingenio tardum, vel moribus prauum, dummodo eodem loco habeat rem suam, & publicam; quàm optimum qualem electio tribueret, sed priuata in suis posteris à publi-

publico Regni bono discernentem.

Hæc eadem causa impulit nationes illas quæ Principem non à progenie accipiunt, sed à suffragiis, ut consueverint, nihilominus duo seruare. Alterum, ut is legatur, qui multò plus ab eâ electione accipiat, quàm aliunde possideat. Alterum, ut hic ex frequentissimis præteritarum electionum exemplis spe principatum posteris augeretur si eum cum laude administrauerit. Hæc enim duo efficiunt ut principatum ipsum consideret ceu priuatum bonum & id præcipuum, quod in posteros transcribere sibi liceat, si non hæreditate, ac iure, certè merito, ac re.

In sacris verò dominationibus ubi hæc consuetudo suffi-
ciendi consanguineos non decet, curam illam posterorum plurimum coelibatus remittit. Quis enim neget segnius irritari mortales fraternæ, quàm propriæ sobolis caritate?

At in religiosis familijs satis cauetur distinctio priuati, ac publici boni, si Præses ad vitam creetur. Nec enim ille consanguineos habere solet huiusmodi qui sint eius Reipublicæ membra, & quorum bono in totam progeniem duraturo consulere possit per publica detrimenta.

Accedit tertia ratio. Præses enim dominaturus ad vitam, hoc est quàm diutissimè per humanam curam obtineri potest, absoluit sodalitatem a frequenti sollicitudine, ac dissensione, hoc est à non separabilibus comitiorum malis, quorum vitatio altera fuit causa cur tot nationes rem maximam, hoc est imperium, potius fortunæ in progenie, quàm consilio in electione commiserint. Nullum enim monstrum plurium periculorum ferax, quàm tot simul capita, præsertim sine capite. Nimis timendum est ne frequenter coacti qui in legem dominantur, aliquando legem euertant, sed ad ostendendam potentiam, quæ priuatis quo rarior eò iucundior, seu ex domesticis simultatibus, seu veterum fastidio & nouitatis illecebrâ, quæ sæpè facit ut mortales proijctam sumant alia, & meliora. His de causis Concilia generalia, quæ tamen nunquam sine capite, non nisi tanquam potentiora pharmaca sunt adhibenda, hoc est tanquam grauium morborum remedia. Neque illorum frequentiam amant nisi qui Catholicæ Ecclesiæ bonum vel non dignoscunt,

scunt, vel non amant. Idè etiam prudenter cautum est, ne summi Pontificis electores possint quidquam de Pontificijs legibus inducere, vel immutare, sed vnã habeant substituendi Principem, atque interim curandi populos potestatem.

Adiungitur quarta ratio pro eiusmodi Rectorum stabilitate; quia ingeniorum varietas, & aliena reprehendendi libido solet efficere, vt quæ dubio exitu decessor inchoauit, præcidantur à successore. Et tamen multa sunt opera, ac præsertim difficilia qualia semper magna, quæ longam curam efflagitant; quando per ipsam diuturnæ elaborationis necessitatem Aristoteles *difficile* definiuit. Si ergo summi Præsides temporarij fuerint, pauci magna aggredientur, pauciores conficient.

Nec superioribus rationibus leuior quinta est. Scilicet imperium, si breue, nec reuerentiam, nec metum habet, quandò subditi Rectorem aspiciunt non tam vt in præsentia maiorem, quàm vt mox æqualem, & eorum aliquis, vt fortasse subiectum. Idè Deus summè verendus, quia *regni eius non erit finis*.

At, inquires, ab amore melius, quàm à timore, religioso Antistiti reuerentia paratur. Fateor amorem quærendum Principi, vt magnum quamuis incruentum regnandi telum Fateor, subditos honestius amore, quàm timore commoueri, quò magis assimilent Cœlestem Rempublicam, ex qua regnatix caritas timorem quasi mancipium exturbat. Quam tamen timorem ab humana dominatione seiunctum vellent. si propriè, ac pressè loquantur, vim iurisdictionis ignorant. Amor enim, & amico, & minori communis est; Ius timorem inferendi idunum est quo Præsides priuatos excellit. Præmia ipsa vt D. Thomas admonuit à priuato rependi possunt; pœnæ, hoc est iustum malum, iustique timoris irritamentum, Præsidis ærarum, & legiones sunt. Si punitionis timorem tollis, principatum tollis ni antea peccandi potestatem abstuleris: illud in Terris euenit, hoc in Cœlo. Non igitur quæstio esse potest, vtrum, solo amore constante ac timore prorsus amoto, Regnum constet; sed, an Principi vt tutò regnet solus timor quærendus sit amore neglecto, quod aliqui

aliqui non inhumanius quàm falsius asseruere , an potius amor timori neceudus , quo foedere nil validius ad munimentum principatus . Cœterum, conferre iurisdictionem , nil aliud est, quàm couferre potentiam iustè cogendi, ac plectendi, & proinde quàm intentare mortalibus aculeū timoris.

His rationibus demonstrasse me arbitror , Rectoribus qui subditos verè suos regunt , vtilius perpetuam , quàm temporariam iurisdictionem impertiri.

Aio è diuerso, in Præsides alterius generis nimirū qui subditos non suos , sed sibi creditos moderantur , eiusmodi rationes non conuenire , imò aduersas ; adeoque illos expedire temporarios.

Non quidē in eos conuenit prima ratio , hoc est vt aspiant Imperium , & subditos tanquàm sua , non tanquàm commodata, item neque altera, hoc est vt publicum bonum à priuato nihil distinguant : Neutrum enim his rectoribus quadrare potest , vt patet ex ipsā eorum definitione, qua dicuntur alienos gubernare, non suos . Non tertia de vitandis discordijs, ac periculis imm nētibus ex acephalo multorum conuentu ; quandoquidem Rectores hi sine turbis creari possunt ab ipso superiori Præside ; vel si a subditis eliguntur , non eliguntur a cœtu præpotenti , & amplissimæ iurisdictionis , sicut supremi.

Non quarta , quæ spectat ad perficienda incepta grandia , & diuturni operis indiga : quoniam principis causæ est tanquàm architecti , præstituire finem . atque in eum inferiores causas quasi fabros dirigere . Quamuis ergo alij alijs temporibus subeant administræ eiusdem dominatoris , idem tamen est omnium scopus , quem dominator præsignauit ; quemadmodum alia , & alia iacula eodem tendunt si ab eodem iaculatore in idem signum euibrentur .

Denique non quinta de metu, ac reuerentiâ languescente propè occasum Magistratus: nam in rectoribus absentem dominum repræsentantibus hunc veremur , hunc timemus , quem rectoris honor colit , vel despectus contemnit . Quo circa si quis vicarium Præsidem violet , læsæ maiestatis in Principem reus est ; non ita qui Dynastam Principis beneficiarium violat. licet enim vterque potestatem habeat a Prin-
ci.

cipe, non tamen hic sicut ille personam Principis gerit: Donec ergo illam gerit, verendus manet, quamuis eam breui positurus; sicut nemo auderet vestem Regis contaminare, licet eam in horas à Rege exuendam prænoscet. Quod si tamen aliquid reuerentiæ decedit Præsidi decessuro, satis est, hæc si maneat illibata in Principem, cui arbitrium est eam opportunè cœteris magistratibus distribuere. Nec enim animal periclitatur frigescentibus manibus pedibusue, si vitalis calor incolumis perseveret in corde.

Vides, non aptari easdem causas vtrique moderatorum ordini, ut æquè perpetui esse debeant.

Addo quod nuper addideram; multas esse quæ nominatim suadeant, regiminis breuitatem præscribendam Rectori aliena moderanti.

Prima est, quod cum is nequeat subditos intueri tanquam aliquid proprium, expedit ut omnes concueatur tanquam alienos; & omnibus æquus, amoris, atque odij causas procul habeat. Id verò fieri nequit si longior mora, & consuetudo familiaritates conglutinet, offensiones excitet. Expedit ergo, eiusmodi magistratum tempus nec adeò correptum ut ante definant regere, quàm dignoscere incipiant, nec adeò productum, ut sensim Rectoris animus vel re, vel quod in ciuilibus perinde est, suspicione peculiare procliuatates contrahat, idque subditis graue sit tanquam diutius duraturum.

Adstipulatur ratio altera; nam qui alienos curat, alteri seruit, ac proinde, ut ritè seruiat, calcar, ac frœnum sentiat oportet, spem, & metum; Nec tantum metuere debet pro grauioribus noxis grauius supplicia. Leuia sunt quorum violatione præstantia regiminis continetur. Timeat ergo Rector necesse est etiam pro negligentis, ac prætermisionibus leuiusculam poenam, hoc est vel indecoram vacationem; vel ad inferiora munera depressionem; Contrà verò meliora speret, si laudabiliter creditam prouinciam obierit. Hæc porro incommodè fient si magistratus illi suapte naturâ perpetui sint, non commutabiles.

Nimirum igitur, ut locationes, sic Præfecturæ, cum ad vitam, vel ad prælongum tempus porriguntur, alienationis naturam capiunt.

C A.

CAPVT XXXVI.

An munerum distributiones melius committerentur Comitijs Prouincialibus, vel Vrbanis, quàm Generali Præposito, vel Prouincialibus ab eo creandis.

DVo munerum genera iuxta supremam Societatis Præfecturam nobis demandantur.

Altera quidem in summum Præpositum aliquid vel possunt, vel inquirunt, cuiusmodi sunt Assistentes, & Monitores. Hos ergo non ipse, sed Societas designat, quippe quæ fiduciam in illis habeat necesse est; nec tutò eorum delectus illi committeretur cui debent adstare non vt adiutores tantum, sed vt censores.

Alterum genus munerum Præposito Generali sic subest vt nulla ex parte in ipsum emineat, Hæc verò distribuere, ipsius est, vel per se, vt Prouinciarum, Collegiorum, ac Domuum gubernationes, nec non professiones; vel per Præpositos Prouinciales, vt studiorum præfecturas, vel magisteria, aliaque vel actuosæ vitæ, vel contemplatricis officia. Hæc omnia communibus suffragijs deferri oportere aliqui pugnant. Vnus, inquit, errare facile potest: integer coetus vix potest. Et præsertim de lectione Præsidentum: licet ex eligentium numero plures sint vehementiores in vtramlibet partem, vel opinione, vel affectione, alij scilicet mitissimi, alij, præferoces, hic avarus, ille prodigus, alter audax, alter timidus; tamen se mutuò percommodè temperant, ac resringunt, vt in mixtis corporibus elementa; Cum enim eorum nemo Præsidentem assequi possit sibi consimilem in illa affectionis exuperantiâ, omnes in mediocritatem, hoc est in virtutis domicilium, tacito foedere consentiunt.

Adde, Præpositum Generalem, vt ex longinquo electurum, auribus credere; at præsentem electores oculis; quos cum auribus comparatos appositè *fideles* appellauit callidissimus in adiunctis Poeta.

Z z

Hæc

Hæc aliqui; nec extra probabilitatem: haud enim arguerim ingnes religiosorum familias, apud quas electio munerum in vna est. Vt tamen commodè illis sua, sic mihi magis nostra probantur. Vtinam id ubique contingeret; tunc enim foelix erit humanum genus, cum quilibet suâ sorte contentus, non magis laudet diuersa sectantes. Nihil foelix quod inquietum, & votis aliò inhians: foelicitas tranquillitas est. Neque tamen inconsultò nostra præfero, dumtaxat quia nostra sunt; sed rem ipsam libero pariter attentoque animo reputari.

Equidem id primum testor, neminem a me visum inter nos simul facientem gradu, simul meritis eminentem; licet aliqui sint qui supra possessa meritis eriguntur; sed hoc non vitio, sed laudi vertendum nobis: cum enim perdifficile sit homines aut muneribus, aut vestimentis omninò pares habere, contraria in vtrisque adhibenda est ratio; hæc paulò maiora, illa paulò minora sunt cuique tribuenda. Ad hoc, quando fieri nequit, vt numerus opificum omninò populi indigentiam coæquet, videmus Naturæ, hoc est optimæ rectoris in humanis propensionibus dispartendis, prudentiam id molitam esse vt superfluerent potius, quàm desiderarentur. Sic in Militiâ, sic in Curiâ plures esse conuenit magistratibus dignos, quàm magistratus.

Aliqui sunt quidem, de quorum infra alios neglectu falsa quædam miseratio, quæ vera est in altiores inuidia, conqueritur: sed vbi moderator vociferationibus illis præpotentibus quamuis iniquis tandem victus, eosdem extollit, illicò qui grandes humi videbantur, exinaniuntur in fastigio.

Sed rem ad rationis trutinam exigamus. Duo sunt munerum genera. Alia quidem ingenium, ac litteras virtutis comites, præcipuè volunt; hoc est exedræ. Alia complexiorem ex multis dotibus, tumquæ mentem, tumquæ mores, tumquæ agendi dexteritatem respiciant; vt magistratus.

Quantum attinet ad primum genus, tria enuncio. Si hæc munera collatis suffragijs dentur, ferè semper electio in idoneos cadet; raro tamen in optimos; sin ex Præpositi Generalis, aut Prouincialis designatione, plerumq; in optimos.

Primam dicti partem, hoc est multorum suffragijs ple-

rum-

rumque idoneos legi, experientia confirmat ubicumque ea legendi forma seruatur. Et ratio in aperto est. Vix enim fieri potest ut in vnum eundemque muneri imparem concurrant, vel iudicia, vel studia multorum. Quamuis ergo singuli indignum mallent, dignus eligitur. Cum enim nemo possit impetrare quem summè cupit aut probat, vix vniquam plures in eundem conuenient nisi merito, & famâ præstantibus.

Alteram dicti mei partem Historici, Poetæ, Declamatores, omnes prædicant. Quid enim magis decantatum quam querimoniam in multitudinem summis virtutibus iniquam, seu quia non videt, seu quia inuidet? Sæpè quidem eas non videt. Constat enim illa oculis plerumque nebulosis, atque imbecillis. Vtinam verò imitaretur animalia, quæ altero viriato lumine alterius integri ductum sequuntur. Turba enim bellua multorum est & caput, & oculorum: quot verò capita tot sententiæ, quia singula capita suis oculis credunt. Ut ergo homines hebeti quodam obrutu, quæcumque valde supra se intuentur, quamuis celsitudinis longè disparis, eodem loco habent, atque opinione confundunt, nec fixa sidera supra errantia collocant: quin alpium niues Cælo immixtas arbitrati, Liuianæ hyperboli defensionem parant: ita multitudinis ingenia, quippe ubique mediocria nusquam prædocta, magnos à maximis non interstinguunt.

Hanc præcipuam Aristoteles causam affert, cur veteres non ita sapientiæ dotibus præmia statuerint, quemadmodum corporis: Hæ namque vel à carentibus dignoscuntur, illæ non nisi à possidentibus: ac proinde in eo certamine iidem deberent esse competitores, ac iudices.

In hac ergo & discernendi hebetudine, & opinandi varietate multitudo argumenta quædam extraria consulat necesse est, ætatem, decursâ munerum stadia, famam. Quæ omnia idoneum ostendunt, summè idoneum non ostendunt. Nec enim aurea ingenia pretium, & lucem à canis expectant. Nec fama, quæ per suos centum oculos nihil videt nisi quod in prospectu patet, muneribus præire solet sed subequi. Rarò igitur multorum comitia præstantem iuuentutem senili mediocritati præponunt. Inuentionis ferti-

litatem pro audaciâ vituperabunt; & inobseruato inter scientiam, & memoriam discrimine, perinde facient ac pueri, qui diuitem ab argentario non secernunt, dum apud vtrumque magnam pecuniæ vim suspiciunt, ignari apud illum propriam, apud hunc alienam, & depositam esse.

Insuper multitudo, vt prædixi, aliquando si excellentiam videat, inuidet. Nam, vt alio loco affatim disputaui, nihil aut imis iucundius, aut mediocribus infensius quàm sublimitas.

Accedit, quòd quisque suffragia donare malet, quàm proijcere, vel persolvere: Ideò populares homines prestantes, & gratiam habituros, sapientibus sed aspernantibus aut suo iure exigentibus anteponet.

Restat postrema enunciationis meæ pars; videlicet, optimos electum iri plerumque inter nos, si eligantur à Præside. Quam vt euincam, sumo, Præpositos non Generales tantum, sed Prouinciales, vt pote perpauços ex omnibus ad grauissima Societatis ministeria multo examine deligendos, fore homines & probitatis egregiæ & si non semper ingenio, ac litteris præcipuos, iudicij tamen ac prudentiæ non vulgaris. Iterum, atque iterum profiteor, me loqui tantum, plerumque atque vt in humanis. Non enim ciuiles orbes ita attemperari possunt, sicut Cœlestes, qui numquam aberrant a regulâ; Nempè alteri ab hominibus, alteris à superis circumuoluuntur. Sed, plerumque non nisi eximios pietate, & prudentiâ viros fore inter nos Præpositos Prouinciales, & ipsa politia Societatis persuadet, & experientia perpætua confirmat. Hi ergo Præpositi quâ per se, quâ per eos quos intelligentia præstantissimos, fide integerrimos norunt, optimum nouo muneri admouendum facile dignoscunt. Neque optimum, ex alijs docibus quàm quæ ad munus faciunt, æstimabunt; hoc est ex doctrina, & virtute. Procul enim habebunt inuidendi, aut sperandi causas, quæ priuatos electores tangunt, & modò iudicia modò voluntates corrumpunt. Nihilque sibi præclarius fore intelligent, quàm vt exitus electionem, adeòq. electorem commendet. Omnino oculis rem explorabunt, quippe collectis famæ suffragijs; At non omnium erroribus, non omnium affectibus;

bus ; quibus populares electiones & infuscantur , & deprauantur .

Nec aliter sentio de altero munerum genere , hoc est de magistratibus . Hos enim , præter supremum , qui hoc ipso quod supremus est ab vilo superiore magistratu conferri nequit , satius est à summo Rectore , quàm a regendis pendere . Huic effato Respublicæ ferè vniuersè suo exemplo subscribunt , & meritò . Subditi enim , ceu ægroti , non semper vtiliora sibi præoptant , sed suauiora . Quàm frequenter splendida quædam vitia apud multitudinem inter virtutes numerantur ? Placet in sumptibus profusa largitas , in concessionibus dissoluta indulgentia , in poenis licentiæ foemes præmollis miseratio : rei familiaris cura , & amor pauperis cultus , pro auaritiâ obrectationi est ; legum custodia duritatis nomen inuenit ; seueritas pro agresti feritate vituperatur .

Ad hæc , multitudo vel ambientes eliget , vel cupientes , tanquam & suæ potestati submissos , & gratiam relatores ; Et tamen hoc distat inter cætera hominum ministeria , ac religiosas præfecturas , vt illis aptiores sint qui propensiores , his qui alieniores .

Quid verò quod multitudo ea tantùm cernit quæ in fronte sunt ? Interiores latebras , ac labes solus introspectit summus Reipublicæ curator , ceu medicus arcana viscera , Id causæ est cur multos fama imperio dignos prædicet solùm quia non imperarunt . *Caput* Reipublicæ , *Præses* , *membra* subditi appellantur . Sane caput ab alijs membris hoc differt , quòd hæc vnicum habent sensum , eumque ad paucula proximaque contractum ; illud vero multos , plurima & remotissima odorantes , inaudientes , prospicientes . Ita planè (comparatio est Augustino authore dignissima) par est vt in ciuili iuxta atque in naturali corpore caput vniuersa decernat ; membris vna sit in obsequio laus .

Vt igitur colligam quæ fusè disputauim ; nemo vel pleniori notitiâ instructus , vel ab affectionum irritamentis liberior , vel publici boni studiosior quàm supremus Antistes ; atque adeò nemini tutius inferiorum Magistratuum electio mandatur .

Sed,

Sed, quamquā in cæteris neutra eligendi forma præstaret, quanti est, rogo, duas illas religiosorum Ordinum Erynnes auertere, Ambitum, & Discordiam; altera Christianam demissionem exterminat, altera caritatem; hoc est geminas religiosæ virtutis, ac tranquillitatis altrices.

Hanc ego clausulam huic de nostrâ Monarchiâ tractationi libenter imponam. Cum in Octauâ Congregatione (quod prænarraui) Summi Pontificis iussu, de amputandâ latissimâ illâ Generalis Præpositi potestate disceptaretur, Antonius Perez in Theologico Magisterio mihi collega, vir ingenio mortalium quos ego aut viuentes vbique nouerim, aut vnamquam in Societate nostrâ floruisse sciâ, pro meâ æstimatione nulli secundus, sinulque religione, ac pietate inclytus, scripta dissertatione intercessit, asseuerans in eâ potestate versari substantiam, & perfectionem Ordinis nostri; quippe multas aliorum asperitates hac vnâ compensantis, quod perpetuò, & in omnibus subdamur vni eidemque homini quem si minùs propitium sortiti simus, nulla sit reis pro-uocatio, nulla naufragis secunda tabula. Quocirca id si conuellatur, non minùs conuelli funditus sodalitatem nostram, quàm Chartusianorum, vel Minimorum, si hæc silentio, illa pinguium eduliorum abstinentiâ liberetur. Hæc ille. Ipse verò eandem consecutionem, sed ex cōtrario prorsus capite deriuabam: ratus, tam ingentia esse comoda securitatis, tranquillitatis, caritatis, quæ, tanquam ex arbore illâ Mexicana, ex hac absolutâ vnius potestate decerpimus, vt illâ sublatâ non eam retenturi essemus vitam quam adoptauimus, quam vouimus, sed aliam longè amariorem, & eiusmodi, quam à principio nobis propositam nunquam amplexati fuissimus. Equidem id de me ipso testari possum; hac præsertim gratiâ Societatem inter tot sanctissimos Ordines, quibus Ecclesia intermicat, à me selectam, quod à Comitiorum anxietatibus, ac turbis immunitatem præstet, tanquam cœlestis Eridanus nullis tempestatibus sollicitatus. Scilicet quid aliud est comitiorū potestatem optare, quàm vnicuique nostrum particulam potestatis optare? Hanc autem nemo sibi optauerit qui vota sua non dicam ad religiosæ humilitatis, sed ad humanæ philosophiæ regulam com-
po-

posuerit. Etenim si non Christianus, sed Epicureus est qui sermō cecinit,

Vt satius multo iam sit parere quietum,

Quam regere imperio res velle, & sceptrā tenere,
certè suauis iuxta ac tutius est regi ab vno eodemq; optimo quam plures, hoc est non optimos, regere. Porro nulla veterum foelicio conditio, quam securos nauigationis in portum tendere sub præstantissimo gubernatore. Et vsque adeo aliorum procuratio grauis est homini, vt non pauci philosophi Deum ipsum sub eo pondere laboraturum rati, vt beatum assererent, humanorum securum asseruerint.

CAPVT XXXVII.

An aliqua ex parte Societas Iesu à pristina Virtute disciuerit.

SCOTTUS id vnum sedulo agit vt in Societate iam senescente rimam omnem veteris disciplinæ, ac virtutis dilabi suadeat, idque probationibus certissimis, hoc est confessionibus nostris. Profert epistolas Præpositorum Generalium encyclicas, ac paræneticas. vbi & tingit latim in multis seu fontes reprehendimur, & vniuersè à primæuâ Societatis virtute multum decessisse coarguimur.

Sed nostrorum Præsidum dicta, quibus illese, obsignatis tanquam tabulis, causam profligasse existimauit, ad declamandum speciosa sunt, ad conficiendum inania; vt potè quæ à germano loquentium sensu ad alienam significationem detorquentur. Quasi verò non itidem in vniuersa Ecclesiâ diuini verbi præcones egregia veterum Christianorum exempla tanquam nequiorum viuentium exprobrationes exaggeret. Quid tamen? Haud numero proborum vetustæ Ecclesiæ cedimus [quanquam prauorum numero superamus. Quis ne-

nescit in magnis populis quàm in parvis frequentiora esse insignia facinora in utramque partem? Ideò ingentes nationes citra adulationem, & calumniam, amplissimæ tum laudationis, tum vituperationis sunt argumentum. Accedit, vinci quoque præsentem Ecclesiam à primitiua, & utriusque fastigia conferantur. Nec enim sanctimoniam habemus Apostolis parem. Scilicet in omni rerum non fortuitarum genere sic naturâ constitutum est, vt initia præstantissima forent, vt pote quæ mole parua, vim essent ac sobolem infinitè propagatura.

Neq. verò alia Societatis Iesu conditio fuit. Plures quàm à principio ignobili virtutis mediocritate contentos habemus: plures itidem magnanimos & in summum connitentes. Cur utrumque? quia plures sumus. Ad hoc, neque Ignatios neque Xauerios numerare nunc possumus. Id æ igitur erubescendum? Haud magis quàm erubescendum Prædicatoribus, deesse illis nunc Dominicos, & Catharinas, Minoribus Franciscos, & Claras, Chartusianis Brunones, Cisterciensibus Bernardos, Excalceatis Terezas. Adeò non erubescendum, vt è contrariò minus foret gloriandum eos habuisse, si tales fuissent, quales liceret semper habere. Num fortasse raros nunc videt atque admiratur Orbis terrarum ex nostris ætate florentes, ingenio præstantes, genere inclytos, habitu corporis, qualis hæc duo postrema decora comitatur, imbecillos, suum, hoc est nobilissimum Europæ, sanguinem alacriter fundere in media Barbarie, vt simul Christo subditos, simul his Coelum emant? An non qui sinceris oculis rem dispiciunt, neque lucem tanquam inimicam retortis obtutibus fugiunt, in singulis Prouincijs præclara quotidie vident exempla virtutis inter huius familiæ sodales, quæ per innocentiam vitæ in medijs ignibus candidam atque intactam, quæ per insatiabilem cupiditatem alienæ salutis, semper indefessam, labores, pericula, difficultates, tædia, iniurias non deuorantem modò, sed degustantem?

Romam Coeli Vicariam, Mundi Theatrum, compello testem eorum quæ in omnium oculis sunt hæc ipsa dum scribo. Sanè cùm hoc anno caritatem annonæ, vt assolet, morborum copia sequeretur; prouidus Princeps Innocentius Deci-

cimus, simul vt mendiculis aegris aliquatenus subueniret,
 simul vt contagij periculum tanquam à ciuitatis corde
 longius auerteret, eos per valetudinaria, quæ vetera, quæ
 recens aperta distribuit, tum auro, tum curâ beneficus; at-
 que in primis Lateranense Bazarium Christo hospitando, non
 iam in ipso Christi Vicario, sed in pauperibus Christi simu-
 lacris, attribuit. Vbi aliquot ægrotantium milia, quorum
 cura nostris commissa. Quàm alacriter accepta, quàm con-
 stanter peracta sit, non homines tantum, sed et caua ora, et
 sepulchra testificantur. Cum enim ad Lateranensib. Cœli,
 æstiuque Romani solis malignitatem accederet foetidus ille,
 ac pestilens tot lethalter decumbentium halitus, sine, po-
 dore, vlcerebus, taboque, tanquam aternalibus elementis in
 Pandoræ vasculo elaboratus, haud diu fuit cum & Professio-
 rum Domus, & Collegium Romanum non tam domicilia
 nosocomijs opitulantium, quàm noua fœderis nosocomia.
 Nec ideo quidquam remissum ab eo pietatis officio, in quo
 non magis alienæ vitæ studiū quàm suæ prodigentiæ nostri
 sodales exercebant. Facti seriem nil amplius continulla tunc
 nobis dies sine funere; alique non vno contentæ; plurimi
 deplorati ac tantum non extincti, quos ex inopinato diuina
 clementia, ætatis robur, ac exquisita medentium cura serua-
 uit. Neque verò secundariæ notæ dumtaxat sanguinem de-
 didimus, vel obtulimus; sed viros ingenio, literis, ac numeri-
 bus præcipuos. Hoc autem loco imperare mihi non possum;
 quin recentem iacturam Vincentij Caræzæ amantissimi pa-
 tris lugeam, quem tamen, si quæ mortalibus est immortalium
 colit cura, æternum gaudium ab omni luctu sincerum beat.
 Is enim sexagenario maior assiduæque quæ meditationibus
 animi, quæ magistratus curis, quæ voluntarijs corporis oculi af-
 flictionibus pœnè confectus, & dimidiâ sui parte sensu
 destitutus, adeoque præsepultus, cum pedes, eoque aduer-
 sos æstiuas iniurias improtectus, iter illud frequentaret, quod
 vnicum sibi à negotiorum obsidiore tanquam laxamentum
 ex assistentibus subinuitis expresserat; cum cibum parçè, ac
 duriter caperet; cum nosocomij fœctorem adeò non auerfa-
 retur, vt focio aurantium, quasi narium munimentum, of-
 ferenti, facesse, dixerit; quid est hic odor cui, tanquam im-

peribit ad docendum apud laicos, nisi flagrantia quam Coelum nobis inspirat ad pandem febri contraria eam accurate dissimulavit, veritus ne à seruando solemnì triduo ieiunio, per quod ad augustissimæ Trinitatis festum se præcolere gessibat, prohiberetur. Cuius tridui eundem diem, qui eum omnino prostrauit, tergedis. antea sodaliū comedentium patris defatigatus, & postea de genu ex humili mensa cibum sumens, ad aquam, & panem nihil nisi passas vias adiecit. Tum victus morbo, & sua præmortuus agrotationi, cum decem adhuc dies superfuerit, nullum vitæ desiderium, nullam dolorum, quibus afflictabatur, auersionem, nullam humani solatii cupidinem præbuit; nunquam aut mentem à celestium contemplatione, aut linguam à pijs precationibus relaxauit: in colloquijs, parce, & ad solamen adstantium tantummodò intermixtis, ne vocula quidem ab eo edita nisi exquisitæ sanctimonie; caritatis, demissionis plena; mortem denique non tam vincens vt aduersariam, quam vt beatitatis inuitricem complexus, multorum lacrymas, omnium admirationem expressit. Sane recens defunctum Præsidentem commendare, infusa mortalibus cura: quasi laudationes esse debeant, non tam benefactorum præmia, quam beneficiorum aucupia. Quocirca securior obtestationis, aliquid hic de Vincentij Carasæ virtutibus interseram in transcurso, quando eadem laudari conditio, quæ spem gratiæ adimit, suspensionem adulationis purgat: Nec minus suspicionem mendacij, quando, & recetia tōmemoro, & nota. Haud referam plura quæ de Vincentio supra naturæ ordinem memorantur; de his enim Vaticanum iudicium esto: Non innocentiam ab omni seu graui, seu leui plene deliberato crimine intaminatam, quam testantur sacerdotes probatissimi; qui ab eo consistente vniuersas eius vitæ noxas exceperunt. Pauca tantum ex innumeris decerpam, quorum ipsemet mihi sum testis. Equidem Vincentij colloquijs, & consuetudine frequenter, attentèque vsus, hæc duo sanctè affirmo. Nunquam deprehendere potui quid illi terrestrium vel gratum esset, vel triste. Adeo illis non tangebatur, ne dnm. caperetur: Nil ab eo memoratum audiui, quod audienti compertum, hominis æstimationem augere posset.

Sed

sed vix nulla seu crior in se videri quam iactantia, si nulla sui remuneratrix liberalior, quam modestia. Illa cadens de suis, quæ ornamentis, quæ beneficiis, religiosissima, taciturnitas Vincentio apud summos viros procumolato, elogio, fuit exquisita virtutis.

Hic verò in postremo Generali Conuentu summus nostri Ordinis Antistes electus est, multis quidem dotibus perornatus; doctrinâ, prudentiâ, Magistratum administratione, sed in his vniuersis non tantum facile ornatissimus. Vnâ sanctimonie luce præclarior cæteris. Hac vnâ prestante in primâ suffragiorum sortitione, magno suffragatorum consensu Præfex, ac Pater Societatis renunciatur; quod munus ipse eoer abdicare serio coactus, eo tandem imperium accepit, quod aliter obedire non posset, quam imperando. Norant electores, se sibi virum imponere nulla beneficii gratia capiendum; nullo nisi diuinæ gloriæ respectu moderaturum, ut in se aspernum, ita in coeteros mitem quidem, ac piûm, nihil tamen omittens, aut conuientis ingenij, quin exactorem accuratissimum, religiosæ disciplinæ; & vbi quid ad maiorem Dei cultum spectare censeret, inexorabilem; eundem verò tam hebetis palati ad humana omnia, ut miraretur, hominibus ad Cælum natis quidquam in terris placere; in vnâ cupiditate scientiæ, ut potè nos immortaliter comitaturæ, non laudem, sed excusationem inueniebat.

De hoc homine quem ante Magistratum nō de facie quidem noui, quem in Magistratu ceu parentem dilexi; pariter & colui, quem defunctum ceu homine maiorem amantius, quam fortius decessui, tacere iam libet; Nam, reliquis quanquam tacentibus, laudatorem nactus est cunctis maiorem, virtuti (cui ut sapientes prædicant, par nihil in terris) æqualem; Innocentium Decimum. Huius ille verbis cum superstes, tum extinctus tam amplè, tam frequenter ornatus est, ut nihil supra desiderari posset, vel ad honorem nominis, vel ad reificationem probitatis. Scilicet argumēta hæc sūt in hac familia cadentis iam discipline, languescētisq; virtutis.

Quid de noxis quarum in hortauis nostrorum Præsidum epistolis arguimur? Eiusmodi epistolas, ceudamnatō-

damnatorias in nos: circaplorem fontinas at ceterissimè
Scottus producit, atque usque ad summi lectoris fastidium
prolixè transcribit, duorum, vel necius, vel obitus.

Primum est, consuetum esse morum oratoribus, si quid
ab vno, vel ab altero peccatum est, totum cœsum admonere,
quod admonitio illa & fontibus ad emendationem sit, (& in-
fontibus ad cautionem. Credamus ne flagitia tantà grania,
quæ Paulus in Corinthiis reprehendit, ad singulos eius-
modi gentium Christianos pertinuisse? Nequaquam profe-
cto; quando eosdem populos idem Apostolus, hoc est locu-
tor minime blandus, magnis laudibus cumulat. Audi Au-
gustinum, interpretem, credo, diuini eloqui, non aspernabi-
lè. *Scriptura inquit, mos est ita loqui de parte tanquam de toto,*
sicut (Paulus) Corinthios in primis epistola sua partibus ita laudat
tanquam omnes laudabiles sint, cum essent laudabiles quidam
eorum: & postea in nonnullis epistole ipsius locis ita reprehendit,
tanquam omnes culpabiles essent, propter quosdam, qui tales erant.
Istam diuinarum scripturarum consuetudinem per omne corpus
litterarum eius creberrimè sparsam quisquis diligenter aduerseris,
multa dissoluta, qua inter se videntur esse contraria.

Ep. 59.

Quod ergo in Corinthiis aliquorum crimen erat, omnium
obiurgatio fuit. Neque id iniquum si ad correctionem fer-
mo, iniquissimum verò si ad poenam, vel ad famam, diriga-
tur. Iure civili sancitum est, & quidem meritisimò, ut si
quis offensoris sui consanguineum hac de causâ percusserit,
is, & capite, & pari cum foederum proditore ignominia pu-
niatur. Scilicet quæ nam innocentia ad tutelam satis si iniu-
ria ab vno culpam illata, vitioris vel damno, vel periculo co-
gnatos omnes inuoluat? Id cum ita sit, quanto iniquius si
quorundam ciuium, aut sodalium culpa ciuitatem, aut so-
dalitatem omnem traheret in infamiam? Exacta quædam
munditia hortulorum, ac domuscularum esse potest, villa-
rum ingentium, ac regalium ædium non potest: hæud secus
absolutissima innocentia in paucorum conuentu nonnun-
quam habetur, in magnis coetibus frustra desideratur.

Alterum est, duplicem esse mensuram, ad quam res exigi-
mus cum de aliquorum probitate iudicamus. Videlicet mo-
do ideam illam, ac formam exquisitissimam bonam, quam ani-

mo

mo consignatam, meditari licet, digitis monstrare non licet; modò communem hominum vitam, atque id quòd ex Adami focce non temerè expectes. Primam illam mensuram intuentur Religiosi moderatores, dum subditos admonent, dum advirtutem exstimulant: (Vt enim in proverbio est, scopus supra sperabilem sagitræ volatum extolli debet ne ictus sit infra vires; Ita si sanctissimos religiosæ vitæ parentes, ac duces Basilium, Bernardum, Franciscum, Bonaaventuram audiamus, nihil primâ fronte non contaminatum, ac mancum interpretabimur in pulcherrimis illis virtutum omnium seminarijs, per quæ habet Ecclesia in terris Angelos suos: quos Coelitus ostendet. Envero quid aliud significant sermone illæ Francisci, aliorumque Sanctorum voces, quibus se tot vitijs coopertos, tot peccatorum reos asseuerabant, cum tamen iidem ab Ecclesiâ nunquam falsiloquâ tam amplis encomijs coronentur? Certè non ea ex mendacio, non ex errore ab ipsis prolata; alterum quippe arbitrij, alter mentis vitium est, neutrum ad virtutem facit. Inspiciebant ergo ideam illam absolutæ perfectionis, quæ mortalium omnium virtutes tantum supergreditur, quantum sydera montium vertices. Atque uti nullum est montis fastigium, quod humile dicendum non sit ubi cum Coelo confertur, ita nullum est virtutis culmen, quod si celsissimam illam ideam suspexit, humilitatem suam non agnoscat. Cur ergo Olympum, cur Atlantem, cur Caucasum, nobiles quasi Principes, celsitudinis titulo cohonestamus? quia ut in terrestribus loquimur; quia eos non cum astris, sed cum cœteris inferioris mundi partibus comparamus. Ita planè cum de homine, vel de Ordine aliquò ab exteris iudicium fertur, non iniquum, modò, sed insanum foret ad eandem regulam virtutes & vitia metiri, quam domestici præceptores ad monitionem, ipsimet adhibent ad modestiam.

CAPVT XXXVIII.

De quatuor potissimis, quæ nobis obiectantur in communi, ac primum de superbia.

Quatuor præcipuæ sunt in nos generatim accusationes.

Prima ceu superbos notat, quod elatè de nobis, de cæteris abiectè sentiamus.

Altera ut avaros, quod rei familiaris, & audiores sumus, & tenaciores.

Tertia ut potestatis ambitiosos, quod, priuatis publicisque externorum negotijs cupidè immisceamur.

Quarta ceu turbulentos, ac noxios, quod multis Christianorum Regnis vel pulsî, vel interdicti: Nec enim vitio carere potest cibus ille, quem multi vel vomunt, vel nauscant.

Has ego criminationes ubi capitulatim purgauero, proposito muneri satis à me factum arbitror.

Ante omnia illud moneo: superbiam; auaritiam, ad res externas, & scilicet publicas capeffendas auaritatem, aliaque huiuscemodi non primum nobis imputari: In manu omnium sunt aureoli Aquinatis, ac Bonauenturæ libelli, quibus religiosorum Ordinum oblocutores castigantur. Videat lector numquid vlla in nos accusatio peculiaris exorta sit, quæ iam tum in cæteras illas prænobiles deuotas Deo familias, ac nominatim in mendicantes (quippe nouas nec dum sæculorum authoramæto calumniæ iacula retundentes) non exarserit.

Sed res ipsas discretim excutiamus: Ac primum de superbia De reliquis enim in consequentibus Capitibus exponam. Meminisse debet quilibet æquus æstimator, humanarumque affectionum peritus, commune id esse cunctis mortalium classibus, ut quisque Patriam, Rempublicam, Sodalitatem suam impensè amet, & quod amoris cuncta amplificantis est, magni-

magnificat. Idque Natura ipsa, beneuola tanquam parens, molita est. Cum enim homo animal inquietum sit, & semper melioris status appetentissimus, cumque nil exatiosius humanæ tranquillitati sit, quàm hæc nouitatis tentamenta, quasi classica discordiarum, & fluctus naufragium Reipublicæ minitantes; nil conducibilius, quàm ut quisque natua, & sua præhabeat exteris, & alienis. Ex qua persuasione, duo nascuntur tanquam elementa felicitatis humanæ, quies ac lætitia. Commodè Tacitus veterem Germaniam describens: *Informem terris, inquit, asperam Cælo, tristem cultu, aspectuque; nisi si patria sit.*

De moribus Germanorum in principia

Hæc verò persuasio eò amplior, eò firmior est, quò rei veritas cum propensione illà naturaliter insita magis conspiciat. Enimvero, nihil est quod de se non crediderint duæ illæ nationes ingeniorum, ac rerum principes, Græca, & Romana: Cæteras omnes tanquam barbaras aspernatæ, cœlum ipsum in ciuium suorum coloniam transcripserunt. Neque hac ætate vlla est ex Europæ gentibus, Germanica, Gallica, Itala, Hispaniensis, quæ si Paradis potestatem sortitur, aureum excellentiæ pomum non adiudicet sibi.

Idverò ita est commune, ut in religiosis Ordinibus & æquè sit vñtatum, & magis honestum. De vsu nihil opus est disputare uti de re omnium auribus exposita. Honestatem paucis demonstro. Nisi quis Ordinem suum alijs opinione præferret, se ipsum tacitè argueret quòd electione meliora posthabuisset; Ad hoc, quando subditus Principi, famulus Domino cultum debet, æstimatione illos, quantum rei euidentia non prohibet, extollentem; multò potiori iure debitus est cultus Sodalitati suæ à religiosis alumniis; nullus enim Princeps de subdito, nullus dominus de famulo tam egregie meretur. Neque vero id Christianæ humilitati aduersum; imò consentaneum. Debet enim religiosus vir tam excelsè de Ordine suo, tam de se abiectè sentire, ut se quasi membrum tam præclaro corpore indignum despiciat; adeoque, numeret inter beneficia nullis gratijs cœquanda, quòd eum sodales admiserint, quòd retineant. Dicam quod vulgò notatum non vidi. Quicumque ingentis Reipublicæ, aut Congregationis est pars, non superbe sentit si de illa subli-

sublimius, sed si demissius opinatur. Quid enim est aliud de Republicâ tuâ excelsè opinari, quâ magnificere cines illos, ac socios quibuscum, & perpetuò versari debeas, & te comparare ubi de te ipso iudicium feras? Superbia nempe (quod Aquinas non omisit) à *super* nomen trahit, quæ comparationis est nota: unusquisque autem cum de se ipso iudicat, comparat se cum domesticis, ac proximis, non cum exteris, ac remotis, quippe non vno simul obtutu aspectabilibus; ut postulat comparatio. Quæ pariter causa est, cur illos non hos incessat invidia, superbis cognatam vitium; illorū quippe nō horum splendor nos inobscurat. Superbum erit tuam aliquam interiorē tibi quæ cum paucis communem dotem, conditionemue suspicere, veluti cognationem ac sanguinem: Laus enim illa in paucos diuisa magnam partem pertingit ad te. At si Ordinem tuum aliquot hominum millia complexum magni æstimaueris, quota pars tua erit?

Non tamen mihi probabitur, qui ex nobis, licet se opinione deiiciat, Sodalitem nostram supra ceteras laude fastolli, id enim si minus superbum, certè inuidiosum; idēque, velin domesticis colloquiis id nobis familiari nostro iure interdīctum. Quamquam id ipsum viri sanctissimi, & religiosā demissione contempni non refugerunt. Certè Sanctus Bonauentura in opusculo de mysticâ theologia, hæc habet.

Cap. 1. par.
2.

Tertiò illud ad quod vocatur recolat; quia eum non ad Regulam B. Augustini, vel Benedicti Redemptoris gratia reuocauit, sed ad illam sacratissimam quam ipsomet elegit, quando ductus est in deserto, ubi quadraginta diebus, & noctibus continuis ieiunauit & in maxima paupertate per mundum prædicauit, & saluti omnium ardentissimè intendit, & præcursor suus propriè instituit ipsam in se ipso seruans; & nobis seruandam monstrauit. In tantum alijs regiminibus sublimior regula, inquantum doctrinam humanam diuinum eloquium præcellit.

Quanta, rogo te delector, irarum flamma in nos exardesceret, si nostrum quispiam sic loqueretur?

Non igitur damnanda est hæc affectio, quæ nostris præaltam de Societate persuasionem ingenerat. Cæterum ut ille ait.

Nil prodest quod non ledere possit idem.

Ele.

Elementa, metalla, plantæ animantes vniuersæ, quibus amplissimo tanquam patrimonio, famulatuque humanum genus Natura dotauit, quandoque in perniciem nostram degenerant. Cibus ipsis quibus reficimur, conficimur. Ita etiam affectiones illæ tam proficientes, quas magno nostrum omnium bono Natura inspirauit, non raro immoderatiùs excrescunt, ac nocent. Ecquæ vitiorum semina pestilentiora quàm cupiditates illæ tam naturales, tam necessariae, per quas & vitam prorogamus, & stirpem, per quas gloriam virtutis comitem sequimur, dedecus vitij uitorem horremus? Non secus illa salutaris propensio ad propriam Rempublicam aut Sodalitatem liberaliter æstimandam aliquando vel per insolentiam, vel per inscitiam contemptrix fit cætarum. Ità porro in sapientissimis ciuitatibus contingit, ità in doctissimis scholis, ita in sodalitijs vniuersis, vt populare sit mirari propria, externa despicere.

Si ergo quidquam a nostris in hac re peccatur, vitium est venià, non obiurgatione dignum, quippe non proprium, sed commune, & veriùs vniuersæ Naturæ vitiatæ, quàm nostrum; Qualium vitiorum quicumque munditiâ in nobis flagitat, nã ille nos imprudens non tam abiicit quàm attollit; quasi nos tam eximios ratus, quos noxarum ex gentili peccato fluentium puros non immeritò speret. Adeoque similiter nos exprohatione ista cohonestat, ac si quis ex falso præiudicio nostræ conditionis humanam prætergressæ mortalitatem, morbos, lapsus mentis, iræ, cupidinisque rebelles motus quasi nobis euitabiles exprobraret. Tunc quidem merentes exprobrationem pateremur, cum ea cæterorum contemptio nostris legibus, institutisque, aut primorum exemplis, hoc est tacitis quibusdam legibus foueretur; sed hoc quàm longè absit, considera: Vix aliam inuenis religiosam familiam suorum scriptorum gloria utcumque florentem, quæ tantum alienos in scholis prælegat, præter nostram. Non solum veteres Ordines, sed iuniores nobis Disçalceati, sequuntur, nec sine laude, Salmantices, & Complutenses suos. Vna Societas ea est quæ non modo exterum Doctorem sequitur, hoc est D. Thomam, sed quæ nihil autoritatis cuiquam ex suis supra externos tribuit. Ea

Bbb

legum

Iegum atque institutionum inter nos modestia: Contraria ne apud primores Societatis exempla? Sanè qui scriptores in Societate magis regnant, hi de alienis honorificentius loquuntur. Instar omnium sint Suarius, ac Bellarminus, qui haud scio sapientius ne an civilius disputauerint. Si qui ex nostris secùs agunt, ij nobis ipsis, inuasi, nec tantùm alienos, sed nostros licenter carpunt, omnia non tam extra Societatem, quàm extra se ipsos aspernati. Hi tamen & pauci, & inferioris notæ. Enimuero quæ nam Religiosa familia tot edidit panegyricos, exornationes, laudes exterorum, quæ rectà, quæ obliquè, quæ vinculo, quæ soluto sermone? Ingens nimirum superbia, nomen à fundatore nostro non adoptare, externas dignitates quascumque sacramento respuere, ne ad litteraria quidem munera præripienda cuiquam in publicis Gymnasiorum iudicijs esse competitores; vbi potioris loci quæstio sit, cunctis sponte decedere!

Vnum est, in quo facile vulgus erret, cui sunt adulterinæ pro veris, vt gemmis, ita virtutibus. Quemadmodum verò in virtutibus errat, sic & in vitis, vt pote, quorum prauitas nihil est nisi virtutum aduersitas. Ità quinque personatæ fortitudinis species obseruat Aristoteles. Ità in magnanimitate, quæ virtutum potissima est, multos agnoscit mores, quos ad superbiam populus reuocauerit, Denique hanc duplicem vocabulorum significationem, philosophicam scilicet, & popularem, Hieronymus animaduertens in commentarijs ad caput 65. Esaiæ, superbiam diuidere in bonam, & malam non dubitauit. Et quoniam vt in hominibus, sic in moribus, quoties vnum pro alio errantes accipimus, aliqua est amborum similitudo quæ fallit, dicam breuiter quid sit Sodalitatis nostræ cum superbis consimile, quod vulgus in errorem, nos in vituperationem trahit.

Superbus est, qui rebus ac bonis cultu ac submissione dignis hæc negat obsequia. Cum autem turbæ nil magis adoratam sit quàm diuitiæ & potestas, tanquam duo fontes earum voluptatum quibus illa maximè inhiat, & in quarum affluentia felicitatem ponit, utique diuitum ac potentium parcos infrequentesque cultores, superbos, vocat. Atque adeò nos tanquam superbos criminatur, non quòd verè fu-

catas

catas illas bonorum imagines adeò, vt par esset, despiciamus; vtinam id fieret! sed quia illas infra vulgarem consuetudinem veneramur. Cum enim & necessaria ad vitam nobis securis suppetant, & superflua interdicanur vel satagētibus, vix est quid priuati beneficij speremus à pecuniosis, ac prapotentibus. Cum tamen omnis honor, vel erga ipsam Diuinitatem, cultus demum sit beneficæ potestatis, vt philosophantes obseruant.

Ad hæc; quibuscunque mortalium acutior obtutus, his rarior est admiratio, & quæ admirationem sequitur, æstimatione. Multa suspicere, ignorationis est, non virtutis. Per omnes artes hoc pertinet vt qui scientiores, sisdem & æstimationis parciores sint. Plura ergo quæ populares oculos ac mentēs perstringunt, plerique nostrorum ceu gregaria prætereunt. Ideò ne superbimus? Si hoc ita sit, viri foemellis, adulti pueris, docti rudibus superbiores dicendi fuerint. Denique superbix damnandi erunt Socratts, & Plato, quòd sophistas illos suorum æqualium miracula despexerint: cum tamen adeò non sibi nimium arrogauerint, vt omnem in se scientiam diffiterentur. Nempe qui sapientia præstat, is utique interdum de communi æstimatione quidquam alijs demet; nil addet sibi. Quòd si in hac altera parte quispiam cæcurit ex nostris, sanè hoc haud Ignatij est, sed Adami, cuius misera vitiorum hæreditas, vt medicâ ope noxij corporum humores, ita Societatis legibus, atque institutis corrigi potest, extirpari non potest.

CAPVT XLIX.

De criminatione auaritiæ.

Ammian
lib. 17. Ba-
ron. annal.
369.

HAc de re multa cap. 1. alia tamen hic utpote in loco. Et quidem hæc insimulatio quodam quasi fato semper meliores incescit. Nam & A catholici virulenti sunt in Sacerdotum diuitias; & quod magis lugendum, in easdem laxiores Christiani haud modicè amari. Exortâ vix dum Ecclesiâ, non tam inuisâ religionis odium, quàm sperati auri ingluuiæ Præfectum aggressa Laurentio cratem parauit, & flammæ. Inter exilia, & proscriptiones Christiana fides miserè victitabat, & tamen Romani Pontificis opulentia pro- uerbum erat Ethnicorum. Quid multa? postremis sæculis orti sunt Ordines illi præclarissimi hominum se Deo deu- oventium, qui hæreditarijs facultatibus abiectis, nulloque censu nè in commune quidem admisso, in vnâ Dei fiducia, & piorum miseratione fundum omnem collocarent. An eorum nuditas validus clypeus ad repellendas eiusmodi ac- cusationes auaritiæ, atque opulentiam obiectantes? Nihil minus. Legatur vindictio illa percelebris eiusmodi Ordini- um à D. Thoma Pontificis iussu conscripta. Enimuerò quicumque opusculi titulum non aduerterit, dum recitatas ibi criminationes perleget, Societatem Iesu agitari interpre- tabitur, adeò eadem ibi dicuntur, quæ mutato nomine de nobis fabulæ sunt consuetæ. In primis verò (quis crederet?) auaritiæ, atque auri fames inexaturabilis in ijs reprehendi- tur, qui ut dixi, non modò patrimonium omne, sed habendi potestatem perpetuò exuerunt, ex quotidianâ largitorum stipe sibi victum quæritantes. Adeò nullum virtutis fastigi- um est quod non attentet obloquentium audacia. Porro si Societatis Institutum, ac mores æquo animo perpendantur, crimination hæc quæ mirifice apud vulgus inualuit, faciliè dis- cutietur. Id vnum in hac causâ difficile; quosdam popula- ribus

ribus præiudicijs facile mancipatos inducere ut spissamentū quoddam auribus, atque animis obditum amoveant, & vacui, ac medij, veritatem explorent.

De Instituto res manifestior est quam ut verbis indigeat.

Id præmitto ex D: Thoma Avaritiam in duobus, peccare: hoc est vel in quærendis exterioribus bonis supra necessitatem, & conditionem quærentis, vel in iisdem supra rei meritum, & bonitatem deamandis. De utroque edisseram; ac primum de priore.

Professorum Domus; emendicato sustentata, omni reditu prohibentur. Collegia quidem dotata sunt, sed dote quæ (si fas est dicere), matrimonij onera plerumque non satis compensat. Quando fermè omnia ære alieno premuntur; neque id ex lautiore victu, ex splendore cultu, sed ex census tenuitate; Ut enim aliàs ostendi, utque in omnium oculis est, nihilo sumptuosior ulli ex nostris, quam despicatissimo cuique circumpedi, ducitur vita: quando Romæ (hinc facilis coniectura est ad reliquas Vrbes) ubi profectò nec annonæ, nec vestium vilitas, sena scuta menstrua nostrorum singulis abundè sufficiunt. Quid de habitatione? Scholastici in singulis cubiculis, & quidem angustis, bini. Cæteri quantumcumque munere, meritisque perinsignes, unâ, modicæque cella contenti, Præfidi in paucis grandioribus Collegiis dñe; cunctæ verò adeò nudæ, ut flosculorum ibi frequentia non sit extra notam. Et nihilominus hæc viuendi; habitandique frugalitas tueri non potuit Romanum Collegium, quin pro alumnorum multitudine, ædificandi necessitate, insperatis rei familiaris infortunijs multo annorum decursu succumberet æri alieno ultra fidem ingenti. Hæc de vestigalibus; perge. Societatis proprium inter Religiosas familias ut nullo consanguinitatis iure succedamus ab intestato; quidquid ex aliorum bonis capimus, ex eorum voluntate, non ex Naturæ legis iussu capimus. Haud difficile quivis putaverit quantum hereditatum opulentiam toto terrarum orbe Societas, e Nobilium, adeòque diuitem familiarum alumnis plurimum constans, per hæc unam legem voluntariam, ac peculiarem abdicauerit. Quid dicam de interdictis pro concionandi, sacrificandique labore stipendijs, quæ sola immensam auri

visi

Vim quotannis Societati compararent ?

Satis de Instituta . Iam de moribus. Nullus religiosorum Ordo crebrius, ac facilius consentit, ut enim ingressi censum omnem in consanguineos transcribant; Nullus rariore habet, qui ex asse relicto vnciolam retinuerint; Nullus qui ex pecunijs, aut fundis sibi datis amplius in testatorum, vel donatorum cognatos liberaliter fuderit. Certè ex septem, quos habuimus, Generalibus Præpositis, vnus Mutij Vitelleschi largitiones, quæ miserationis, quæ grati animi, quæ præcedendarum litium quamuis inanium titulo incredibilem auri vim compleuere, ut scriptæ tabulæ contestantur. Nec diu est cum Vincentius Carafa, me inter cæteros quibus id deliberandum commiserat suffragante, solo grati animi nomine decem scutorum millia donauit, quod nepos quidam adolescens defuncti Viri de Romano Collegio præclare meriti familiam ducere posset, eamque honorificè sustentare.

At enim, dices, aliqui etiam ex vobis audi, tenaces, illiberales, litigiosi. Quid tum? Si hæc labes in aliquibus deprehensa, ad totum Ordinem transferatur, profectò nulla erit Natio, Ciuitas, Sodalitas, præsertim paulò frequentior, huius criminis indemnata. Cum enim census, ac nummi ita sint ad res omnes necessarij, ut modò *substantiæ*, modò *facultates*, modò (quod Tullius in latini sermonis instituto. ribus reprehendit, *bonæ* generatim nominentur, quis miretur, si aliqui quamuis dicinam gloriâ secuti, hæc sedulior cura conquirant, atque custodiant? Quippe rati, Deum frequentius per humana hæc instrumenta, quàm per mirasus potestatis prodigia res conficere, illa proinde nauiter parant sibi, tanquam auxiliares copias pietati, ac virtuti militantes. Præsertim cum id agant sine aliorum iniuriâ, sine fordido quæstu, sine factorum munerum intermissione, hoc tantum nomine inter auaros numerati, quod non largitores sui, non incuriosi vestigalium, alienæ misericordiæ, ac liberalitatis non contemptores. Prædicant illud pronunciatum familiare viris religiosæ disciplinæ studiosissimis, pariter ac scientissimis: *Vbi non est abundantia ibi non est obseruantia*; Aiunt, ut in castris, ita in claustris comitem esse publicæ indigentiae priuatam licentiam: Aurum, hoc est machinam

chinam illam alieni arbitrij, manusque versoriam, nusquam melius collocatum quam apud eos, quibus meta votorum, ac laborum est, arbitria mortalium Deo emere, manusque conducere. Sic aliqui disputant, nec leui ratione, nec paucis authoribus nisi. Id uero nequaquam nostræ familiæ peculiare: per cunctas pertinet. Mihi tamen ea disputatio non probatur. Quamuis enim non diffitear, in magna cibariorum difficultate exactam disciplinam ægrè retineri, atque in primis communionem illam vitæ quam ceu cardinem perfectionis veteres illi sanctissimi religiosæ vitæ repertores sine fine commendant; velim tamen Religiosis in alienam opem institutis rei familiaris angustiam potius quàm affluentiam. Nam iuxta virtutis amorem, qui non omnes vehementissimè incendit, validissima torporis expultrix indigentia. Quod præclare vidit Scriptor eximius dum Religiosis contemplationi addictis communia bona conuenire, alienam verò salutem querentibus, mendicitatem, acre quasi cessantium calcar, obseruauit. Memini, Virgilium magnas habere gratias Ioui tanquam de mortalibus immortaliter merito, quod

Mellaque decussit folijs, ignemque remouit.

Et passim riuus currentia uina repressit.

Ut varias usus, meditando, extunderet artes.

quod per indigentiam, exacueret industriam veram illam Cybelelem immortalium parentem; hoc est Heroum, atque Virutum: Sic ego; sic mecum sentiunt præcipui Societatis Moderatores, qui nullum patiuntur Collegium superuacuis vectigalibus opimum; Sed si quando accidat. quod rarum est, ut nouis redditibus consueta impendia superentur, confestim aut adduntur operarij in proximorum utilitatem defudaturi, aut Aedes extruitur honora coelitibus, commoda, & decora confluentibus cultoribus, adeoque pietatis monumentum pariter, atque inuitamenatum.

De reliquo, nunquam accidit, ut vel pecuniæ congerantur, vel prædia propagentur nullo addito sumptu virtutis fomite. Et quidem duæ sunt cupiditates quæ inexaturabilem hanc auri tanquam hydropisim in hominibus irritant. Altera est voluptatum auro venalium; altera potentiae ad multa diuitibus arbitraria, pauperibus inconcessa. Vtrique cupiditati per

per leges nostras occurritur. Nam, quod spectat ad volu-
tates, licet Paſtolus aliquis, aut Ganges in communi nos in-
auraret, ne vnciâ quidem bubulæ accreſcente patinæ noſtræ
pingueſcerent. Quantum verò attinet ad potentiam, quid-
quid rei familiaris habemus, extra priuatorum arbitrium eſt;
ſolius Præſidis imperio ſubeſt; hoc eſt hominis citò impe-
rium deſignaturi, neque interim inſueti cuiuſpiam ſumptus
ius habentis iniuſſu Præpoſiti Generalis.

Hæc verò poſtrema non modo nobis purgant illius auari-
tiæ notam, quæ in exteriori actione verſatur, & quæ diui-
rias immoderatè conquiret, ſed illius pariter quæ in affectu
interiore contingitur; quæque eſt amor cenſus non maioris
honeſto, ſed maior. Qui enim hac ſiti flagrare poſſint ho-
mines nullam in diuitias poteſtatem habentes, quales cun-
cti ſumus extra præpoſitos; nullum ex ipsis delectamentum li-
baruri, quales ſumus vniuerſi? Porro vix reperietur alia So-
dalitas in qua & communior auerſatio à rei familiaris tracta-
tione, & maior penuria præſtantiorum in eo munere: cum
tamen vnusquique libenter tractet, quæ impenſè amat.

Quid eſt ergo, rogabit quiſpiam, cur hanc notam vniuer-
ſè vobis inurant mortales?

Rei cauſas luculenter aperio. Nota iſt hæc vt explicaui du-
plex eſt; altera tenacioris avaritiæ, altera infinix opulen-
tiæ. Primam nobis creant multa, quæ licet auaro, cum
nauo Patre familias communia ſint, quoniam tamen ſemper
inauaris reperiuntur, idè turba, quæ permixtè confuſèque
res contemplatur ac loquitur, vbicumque ea deprehendit,
auaritiā interpretatur, ac vocat. Hæc ſunt in primis, ac-
curata quædam oeconomia ad Ariſtotelis allorumque mora-
lium philoſophorum præceptiones exacta, per quam ſtude-
mus, omnia tempeſtiuè, ac paruo emere; turò aſſeruare, com-
modè diſtribuere, ex ſingulis emolumentum aliquod capere,
nihil minimum negligere. Vt ergo Principem ſumptuoſum
magis quàm parcum populus celebrat, & diuerſo ſapientes
in eo parſimoniā præoptant, vt priuatorum facultatum (quæ
tandem Principis ærarium ſunt) præſidium, ac tutelam; ita
non conſiderat populus, ſœliciùs nos quidem victuros ſi oſci-
tanter, ac ſecurè rem familiarem tractaremus quomodo lo-
cuple-

cupletes solent, fruenter presenti otio tanquam fructu præteritæ, vel auitæ industriæ; sed morem quem nos tenemus pauperum esse, quales & professione sumus, & voto; id autem voluisse pios illos largitores quorum liberalitate nutrimur; nec enim desidibus otium, sed industrijs subsidium dare cogitarunt, quo subsidio, quàm plurimi possent, in hac cohorte Deo, & Ecclesiæ militarent. Nempe haud æquior in nos eiusmodi auaritiæ obtrectatio, quàm in militarem, quæstorem, per cuius solertem curam ex publico ære amplior sustentaretur exercitus. Probabiliorem pateremur accusationem prorsus contrariam: hoc est, quòd prædia nobis donata non diligentissimè coluntur; ac proinde minore fructu, quàm bonus pater familias inde colligeret; minore publico emolumento, quàm per eiusmodi munificentiam donatores augurabantur. Sed vindictio ad manum est: Nimirum hæc ipsa indiligentia in agricoltatione nascitur ex diligentia in animorum cultione; Quàntò enim plures, ac præstantiores ex nostris illi addicerentur, tantumdem huic demeretur. Hoc ipsum grati donatarij est, minùs ditari dono ut magis donatori subseruiat.

Indicaui præcipua capita quæ falsò nobis nimium patrimonij studium affingunt. Neque verò deest causa quæ nobis infontibus alteram illam, quam dixi, auaritiæ partem, vulgò attribuit: ea scilicet causa, quæ hanc ipsam calumniam sanctissimis illis primis mendicantium familijs conflauit: mos aliena quæritandi. Id enim auari consueuerunt: At non tantum auari, sed inopes: illi ut cumulent superuacua, hi ut parent necessaria. Hoc posterius nostrorum est in Professorum Domibus habitantium: His enim adeò nihil superfluit, ut ibi verè deprehendantur numeri illi commenitij, & tantum in Algebræ rationibus consueti, ex g. quiuque vel sex infra nihil. Eiusmodi, enim Domus cuiuslibet census expertes, & plerumque multo ære alieno pressæ, magno indigerent subsidio ut nihilo nihil minus haberent.

Sed hæc quæ postremo loco dixi gradum faciunt ad exquirendas causas communis cuiusdam præiudicij immoderatam non modò appetitionem, sed possessionem vestigalium in nobis rati. Huius pariter erroris mater est, vulgarium no-

tionum vocabulorumque indiscreta confusio. *Vulgus* namque diuitem vocat, qui plus cæteris habet: cum tamen longè alia sit sapientum regula. Vter ditior, Tullius ait, cui superat, an cui deest? An non in ore omnium est verbum illud Alexandri Quiuti, qui se diuitem Episcopum, pauperem Purpuratum, mendicum Pontificem fuisse dictitabat? Non quòd facultates, aut purpura, aut Regnum extenuasset; imò auxerat; sed quòd vterque gradus multò sumptuosior fuit quàm pecuniosus, nec parem attulit oneribus opulentiam. Non semper qui alterò plus edit, ille edacior est: is edacior qui magis edit supra indigentiam. Hæc quicumque non obseruat, Principes, & Respublicas priuatis diiores putat, quoniam censum cum censu, non impendia cum impendijs componit. Ad hanc vulgarem mensuram quis neget nos esse locupletissimos? agmen quippe alere decenter possumus, quod magno Regi grauius videretur. Quid tum? Ideo ne opes abundant? Quin verius, quod ille ait, *curta nescio quid semper abest rei*. Certè Reges aliqui; quorum vestigalia infinitè nostris ampliora; tamen quia hæc necessariae expensæ non æquant, iustè subditis tributa imponunt & quod summæ paupertatis est, vel eleemosinæ titulo subsidia corrogant. Hoc porro multorum alendorum onus, multarum helluo faculcatum, quod religiosos Ordines præsertim ingentes in inuidiam exuperantis opulentia apud populum trahit, peculiari de causâ famam hanc Societati parat. Cum enim Societas suis alumniis necessaria omnia suppeditet qualibet ipsis priuati victus, cultusque, & submora sollicitudine, & interdicta procuratione; longè plus facultatum poscit pro æquali sodalium numero, quàm illi religionum coetus, vbi priuati non sic affatim ex publico aluntur. Sed hoc ipsum neque nos immodicè opulentat, neque alijs querendum est quàm qui religiosam disciplinam in domibus nostris florentem queruntur. Audiamus qualem paupertatem commendet in religiosis conuentibus vir religionum doctissimus, doctorum religiosissimus D. Thomas. *Dicendum*, inquit; *quod ex illo verbo Domini (suis perfectus esse &c.) non intelligitur quod ipsa paupertas sit perfectio, sed perfectionis instrumentum, & sicut ostensum est, minimum est inter tria prin-*

2.2. q. 188-
art. 7. ad 1.

cipa-

*cipalia instrumenta perfectionis. Nam votum continentia pre-
eminet voto paupertatis, & votum obedientia praefertur utrique.
Quia verò instrumentum non propter se queritur, sed propter fi-
nem, non tantò aliquid fit melius, quanto maius est instrumen-
tum, sed quanto est magis fini proportionatum. Sicut medicus
non tantò magis sanat, quanto maiorem dat medicinam, sed
quanto medicina est magis proportionata morbo. Sic ergo non
oportet quod Religio tantò sit perfectior, quanto maiorem habet
paupertatem: Sed quanto eius paupertas est magis proportiona-
ta fini communiet speciali. Hæc ille. At nemo non videat,
angustiores paupertatem, rerumque communium inopiam
Societatis proposito fini, quâ communis, quâ speciali, perin-
commodam fore. Quid enim compertius apud coenobita-
rum peritos quàm hæc duo: Primum, nihil ad virtutis, ac
regularum incolumitatem opportunius, quàm commueneri
æqualemque omnibus vivendi modum: Tum verò longè plus
vectigalium desiderari ad illum servandum, quàm si priva-
tis liceat sibi singillatim quærere & comparare?*

His causis, quæ nobis nomen, & invidiam iustitiæ opu-
lentia creant, additur copia quædam nunquam fermè defi-
ciens rerum omnium, quas vel communis mortalium Natu-
ra flagitat, vel status nostri decetia desiderat, quam co-
piam nec Dynastæ quidem pro sua conditione tam certam
obtinent, tam confertam. Sed hæc apud sanos æstimatorum
comprobatio virtutis erit, non materia criminationis. Vel
enim huiusmodi copiam propitij Numinis curæ assignaveris
& porro Aristoteles ipse, hoc est ethnicus philosophus, vidit
neminem esse Numini carum nisi probum: vel copiam il-
lam humanis artibus largitorum manus blandè expugnantibus
attribueris; & verò, cum ab hominibus pecuniam, hoc
est rem carissimam exculpere herculeus penè sit labor, cum-
que tot nationes, tot sæcula fallere, maius aliquid sit quacum-
que humana calliditate, quid ni fatearis, hæc humanæ gen-
tis in Societatem beneficia tesseram esse certissimam ingen-
tium promeritorum? Sanè quid vulgarius quàm ex pretio,
quod rei datur, colligi probitatem? Neque si ad opificem
quempiam cæteras cœmentium perpetuò confluere videas
id fortunæ potius, quàm artis præstantiæ adscriperis.

Lib. 3. Od.
24.

Postremum quod nos insigniter locupletes persuadet, est ingens ornatuum & sacrificium amictuum pompa quæ nostris in templis & sacrarijs coruscat. Sed hæc non alijs arguenda quàm ijs, qui cum Satyrico impiè cauillantur: *in sacro quid facit aurum?* nec potius arbitrantur cum Lyrico vel in Capitolinum templum vel in propinquum mare gemmas, & aurum, alioqui inutile, summique mali materiam esse mittenda. Certè non alia causa barbaris ipsis persuasit Cælum esse Dei ac beatorum domicilium, nisi quia præ terris renidet ac fulget. Quid plura? Deus ipse dum Aedem suam aut in veteri testamento imperavit Salomoni, aut in nouo per visum ostendit Ioanni, qui nam esset splendentium metallorum ac lapidum honestissimus vsus, quæ præceptis quæ symbolis declarauit. Nempe nec alia vberior caritas quam Numini offerre quod natura carissimum mortalibus fecit, neque alius religiosior cultus quàm, per ea, quæ nobis pulcherrima, diuinam speciem oculis suspiciendam; animis colendam effingere. Enimuero aciem a templorum cultu ad nostrum diuertant. Dispiciant vestes, abacum, domesticum instrumentum vniuersum; ac demum iudicent num situm quantum Deo magnifici, tantumdem nobis parci. Enimuero, ex templorum fulgore custodum diuitias colligere, hominis est, cui præiudicatum sit, Deo non nisi minora dari, ac superuacua.

CAPVT

CAPUT L.

*De communi victu cultuque Societatis . Num-
durior ad Dei gloriam conduceret . Quanti sit,
in hanc familiam honesti generis pu-
berum legi .*

NE verò quispiam suspicetur, arctiorem vivendi formam à me per falsæ virtutis figmenta simulari, aperte confessor, temperantiam à nobis coli, asperitatem non coli, De cibarijs communibus capite 13. satis exposui: Lino vigiles; lino dormientes tegimur, septenas, aut si quis eger, se dixerit, octonas horas somno concedimus: Iodices aut vestes pro singulorum indigentia: culcitra vel Præposito Generali vnica sed commodè facta - Neque verò solemniores quosdam rarosque per annū dies refugimus hilarare modestis conuiuijs, omnium ferè nostrum quotquot per varias domos in eadem ciuitate morantur, inuitatione celebratis. Nec enim parui æstimamus vel ad virtutem, vel ad exemplum in ipsis laxamentis modum, in ipsâ lautitia frugalitatem retinere; apto comitatis, & parsimonie temperamento. Omnibus Religiosorum familijs hæc in more, nec sine causa. Expedit namque vt quadam profanæ vitæ delectamenta quæ negata cupidinem, usurpata fastidium creant; identidem apud religiosos viros possessione magis quàm repudiatione vilescant. Quadrigæ domi nullæ ne pro ipso quidem Generali Præposito. Si tamen Cælum aut æstu aut vento aut imbre inclementius, vel si longior via conficienda, commodatam rhedam non horremus; dummodò & negotium non voluptas in iter Sodales vocet, neque apertò licentijs velo per frequentiores vrbium vias quasi ad pompam conuehantur. Qui hanc modestiam violent pauci apud nos, & reprehensi. Hæc quæ nobis suppeditantur, quæ vitæ præsidia, quæ leuamenta, non hic ego erubescens confiteor, quin prædico, quin probō. Ergo ne duritatem illam quæ
fan-

sanctissimis Ordinibus in deliciis est, improbas? Imò eam collaudo, ac deueneror: Sed eandem, si nobis præscriberetur, elatâ voce damnarem. Non quæ aliquibus ritè præceperis, eadem cunctis ritè præciperentur. Id infinite acceptum nemo inficiabitur. Cui nam hominum conditioni perfectionis Christianæ fastigium magis consentaneum ac debitum quàm vel Vaticano denatui, vel sacris Pastoribus Urbium, ac Prouinciarum? An idcirco probares, Excalceatorum victum, & cultum Purpuratis, atque Insulatis Ecclesiæ Patribus imperari? Nil deterius vel ad grauissimas Christianæ Reipublicæ procuraciones impediendas, vel ad auocandus à Vaticano militiâ Proceres, ac Dynastas, quorum fulgor ac potentia mirum quantum & maiestatis, & roboris impetiat sacrorum Præsulum Hierarchiæ. His ergo duritates, quæ in cœnobitis sanctissimæ, aliquæ ne suadendæ quidem, vti cum purpuræ mitræque functionibus infociabiles; aliæ verò suadendæ, non imperandæ: Nam si voluntarie uenerationem, si coactæ horrorem, & horroris comitem solitudinem Ordini important. Hoc exemplum non ad eundem, vt viuendi lautitiam ostro mitræque concessam ad cœnobita transferre contendamus, sed vt omnes intelligant, non æqualiter crescere in sacris Christianæ gentis gradibus virtutis, atque austeritatis debitum. Cuique mortalium familiæ, certi mores consentanei, certæ leges opportuna, quales ferre possit ea corporis, ea generis, ea officiorum conditio, ea sedulium multitudo, quam eiusmodi familia deponit. Hoc vniversè statuto, dispiciamus oculò tantùm non insincero Societatis munera, finem, attributa; quò intelligamus quantam ipsa vitæ austeritatem velexigat, vel seruat ad normam illam præstantissimam quam Ignatius sui Ordinis Stemmaticæ epigraphen apposuit, hoc est *Ad maiorem Dei gloriam*. Ingenij acumen Societas flagitat subtilissimis doctrinis quarèdis ac tradendis accommodatum; mores poscit inuitabiles, reuerentiam simul ac benevolentiam conciliantes, duas illas inermes quidem, sed rapacissimas animorum viatrices. Exigit præinde alumnos honesti sanguinis, vt potè cuius & ingenium, & urbanitas plerumque comites. Præter id quod, viri nobiles plusquam dimidium reli-

giolæ

gloſe virtutis domi præciperunt. ſcilicet, *Prohibere quod
deceat quàm quod placeat*. Nempe hoc uno, ſciuntur *modum*
decentia, atque honeſtas illa officiorum uſque adeò nobili-
bus culta, definitur. Hanc porro anticipationem quicum-
que materno cum lacte hauſit, & conuiſui noſtro perido-
netis, & miniſterijs noſtris apprime tutus. Haud inficior, vt
in luto lectiſſimos flores, ſic in plebeculâ interdum lectiſſi-
mas virtutes gigni; eaſque longè præferendas generi; quip-
pe quod eatenus æſtimandum, quatenus virtutis præteritæ
veſtigium eſt, idēq. ſponſor futura. An quis aurum deſpiciat
quod in imo atque obſcuro natum? Quin etiam riſum ſimul
ac ſtomachum mihi mouent leuiculi neſcio quæ maiorum
inſignia iactantes; vbi pannus paludamentis antefertur. ſen. ep. 87.
ad Luc.
Ignari, genus in Coenobijs vix inſtar habere, ex qua tunc de-
nique ſuccus vtilis exprimitur, cum conculcatur. Coeterum
vbi præclare indolis radij vel in ſordibus emicuerint, eò acce-
ptione eſſe debent, quod Naturæ munus; quàm educationis
elaboratio, & validior, & firmior. Sed, hæc tantumdem rari-
tatis habent, quantum admirabilitatis. Communiter, quod
ille ait; *ad ſemen nata reſpondent*. Leges verò par eſt vt con-
ſuetæ reſpiciant: ac proximæ leges ad Societatem faciunt,
quales pubem patritij ſanguinis, & quod huic proximum eſt,
tenerioris habitudinis, non abſterreant: quales denique ita
prauitatem vniuerſam proſcribant, vt tamen aliquod per-
fectionis faſtigium in libertæ electionis laude relinquant.
Summam quandam vel innoxiarum oblectationum abſtinen-
tiam non edictis præſcribimus, non poenis extorqueamus;
ſuaſionibus, Præpoſitorum exemplis, laudibus, premijs allici-
mus, quaſi delicatiora poma non ex hibernarum titubante
ſæuitiâ, ſed ex miti verni ſolis aſſatu maturanda. Interim
nullum exitioſius Societati conſilium foret, quàm quorum-
dam, qui vel à natura, vel ab educatione, vel ab animi pro-
pinitate ad omnem auſteritatem effecti, vellent vt ipſorum
exempla non modò laudum eſſent materia, ſed legum for-
ma; Quamobrem permiſſa cæterorum leuamenta quaſi pro-
fanum luxum deteſtantur: neſcij, aſperitatem illam in Socie-
tate ceu acorem eſſe fermenti in pane, qui ſi modicus mi-
ſcea-

fecatur, saluberrimus, idem si plurimus, stomacho intolerandus, valetudini lethalis.

CAPVT LI.

De negotiorum externorum, adeoque Principalium frequentia.

Accusationem hanc postremo loco seposui; ut potè & grauitate præcipuam, & accusatorum multitudine atque authoritate præualidam. Ex hac enim tanquam vittrina, aiunt viri probitate, & sapientiâ nobiles, cudi in nos odiorum, & criminationum tela uti reliquis acutiora; sic non prorsus iniqua. Neque aliunde timeri posse flammam aliquam erupturam, quæ Societatem inuoluat, ac perimat.

Hæc dica duplices arcessere potest Reos: Alteros, quosdam ex nostris, qui tori foris sunt, & in exterorum negotia cupidè inuolant: Alteros, Institutores, leges, ac Præsides Societatis, quasi huc sodales suos flectant, atque instigent, certè segnius cohibeant & veluti conuiuentes.

Si priuatos incessit, multos quidem immerentes incessit, non tamen cunctos. Haud enim nego, sed queror, aliquos ex nostris seu falsâ caritatis imagine deceptos, seu popularis ac regalis auræ tanquam veneficio excantatos, ea capeffere quæ & religiosam disciplinam vitiant, & aliorum in sodales nostros venerationem, ac benevolentiam extinguunt, & magnas in commune turbas, magna discrimina minitantur. Neque hæc quasi ad speciem scribo tantum, sed sentio. Cum enim grandior natu, pluribus ac meâ tenuitate splendidioribus necessitudinibus innexus Societatem iniuerim; ita his omnibus constanter stuncium remisi, ut in Vrbe regiâ solitudinem mihi construxerim, & vel cognatorum, ac fratrum consuetudine repudiata, pauculas retinuerim non nisi insignium literatorum, quæ priuatas, quæ principales, familiaritates,

tates, sed eo suauiiores, quod ab humanis negotijs planè sinceræ, atque in vna veritatis inuestigatione, aut animi aclectionis mutuâ communicatione versantes. Neque id mihi laudi vertendum, quasi ardua illecebrarum victoria. Enimverò, si secus agerem, nil mihi foret magis aut molestum ad vitam, aut erubescendum ad famam. Sanè, licèt meorum sodalium improspèra semper lugeam, fateor tamen ex alieno luctu me aliquatenus recreari quorics audio præcípites lapsus cuiuspiam Phaëthontis, qui solares currus ausu temerario conscenderit: Qualis esse tandem solet exitus eiusmodi hominum, quasi elementorum, quæ suam supra Sphæram aura quædam insolentior extulerit.

Non tamen horum apud nos ea frequentia, quam vulgus, in opinando, ac loquendo semper immodicus, vociferatur. Porro tales in Societate viri multi videntur, quia numerantur; at numerantur, quia pauci, & quia monstra. Cum è diuerso, innumerabiles planè sint, qui grandibus affinitatibus immixti, doctrinâ præclari, eloquio viuidi, suadela flexanimiti, in agendo grauitè comes, candidèque solertes, adeò tamen omne cum profanis rebus commercium præciderunt, ut quod eximie pietatis in ipsis est, turba ingentis virtutis ignara tristitiam indolis interpretetur. Quid tamen interdum aliqui exterorum, qui à consanguineis, ab affinibus emolumentum aliquod expiscari laborant, vacuum si rete collegerint, id alienæ conscientie moderatoribus imputant, quasi obnixis, quia non connixis, ut flagitarant: ita ut non raro, quod nostris obrectationi est, curiosius aliena tractasse, re ipsâ non tractasse, sed abstinuisse, sit.

Ut rem paucis colligam, quantum ad sodales attinet, hoc cacoethe plures flagrant, quàm par esset, pauciores, quàm populus credit.

At quatenus accusatio eadem Societatis Institutum, aut moderatores perstringit, innocentissimos perstringit. Instituto enim nulla maior cura, quàm sodales à rebus profanis abstrahere. Huc spectant interdictiones illæ, ne quis, nostrum tutor fieret, vel negotiorum, rerumue ciuiliū vtrumque procurator; ne vilius rei gerendæ quantumuis piæ curam assumeret, aut ad eam assumendam se propensum ostenderet.

D d d

deret

deret: Præfide incolulto; nè Proceres, ac Magnates adeat sine summi, qui in ea vrbe sit, Præpositi veniâ.

Ad hæc, quoniam magnes familiaritatum rapacissimus est emolumentis spes, ita Societas sese formavit, vt quæcumque illecebrosa in Aulis ostentantur, essent nostris insperabilia; externis honoribus, muneribusque inexpugnabili voti religione perpetuo repulsis. Quin etiam eo usque in hoc studio processit, vt consuetum cæteris Religiosis familiis cuiuspiam Purpurati patrociniū recusauerit, patiens hoc adiumento exarmari, quò sodalibus anam omnem subduceret terendi limina potentiorum, & studiosis nonnumquam fautoribus, quàm promeritis ad oprata conueniendi.

Cum his legibus vincere sic positis tam secula nostrorum Antistitum diligentia in eandem Societatis ab Aulæ dissocationem conspirat, vt id ipsū multi, quibus quæcumque nostra sunt, rethoræ ac vitia sunt, exuillentur; quasi Præpositi subditos cuiusque adiutoris clientela nudos velint, adeoque ad herilis tanquam virgæ innante arbitrium improtectos: Huc detorquent prohibita nobis magnatum limina, huc inuisionem, *quæcumque cum cæteris operimus. Requisito remun-
dandi, quatenus rei natura exigit, atque hic velle censebitur.* Quam regulam inuidentes confestim interpretantur, nihil ex teros mutare posse, apud nostros tam arcanti, quod tãquam vasa, e fontanis fistulis in alueum, sic è nostris in Præpositi aures exemplo non confluat. Sed falso falsius. Non tantum arcana, quæ tanquam deposita, credere alteri nefas est, sed communia, & arbitraria narrationis adeo Præpositis non referuntur, vt ipse cum tertium decimum in Societate annum agam, haud meminerim, me vnquam eiusmodi regulæ religione quidquam ab exteris auditum Antistitem denarrasse. Scimus enim regulam illam non aliud satagere, quàm vt si quid negotij incideret, quo Societatis incrementum, aut perniciēs contineretur, vel si quid nobis extra ministeria nobis propria aggrediendum occurreret, id Præposito aperiat, quò publicæ rei consultius provideat, nobisque, quid amplectendum, quid repudiandum, ad religiose virtutis normam præscribat.

Retinet, quoque nos ab Aulæ commercio validissimum fro-
sum,

num, odium populare nostrorum. Nullum enim genus hominum vidi, quod nostri sodales infensius stomachentur, quos Aula blandius exosculatur. Hi quidem foris potentes & culti, domi nulli, & neglecti, usque ad offensionem aliquando (uti multitudinis indignatio liberrima est) supremi cuiuspiam Principis, cuius florent beneuolentia. Neque, verò cessant Generalis Præpositi monitiones, quæ encyclicæ, quæ priuatæ, huiusmodi hominum animos atque aures diuerberare. Haud diu est cum summus Pontifex Innocentius Decimus pro sua in religiosos Ordines vigilantia, quædam capita, ut supra narraui, proposuit Patribus in Octauo Conuentu Generali coactis, inter quæ illud erat, ut nostri ab alienis, ac præsertim publicis negotiis abstinerent. Id enim verò summa omnium assensione probatum; & Præpositus Generalis in sua paranetica ad vniuersam Societatem epistolâ hanc paternam supremi Pastoris admonitionem commendans, serio præcepit & priuatis inuiolatam iussi custodiam, & præpositis seueram in violatores animaduersionem.

Videntur hic mihi talia disputanti quidam perspicaciores ita interfari: Apagè; hæc quidem simulantur in cute; at interius omnia alia: iuvat vos magnis intmisceri, & grandes tanquam mentes non ima tantum, & priuata, sed summas Regnorum Sphæras circumuoluere: Tanta enim est Generalis Præsidis in Societatem potentia, ut si serio, non dicam præciperet, sed innueret, cuncti nutum illum pro numine venerarentur. Hæc à plebe dictitari non miror; hoc est ab hominum natione, quæ præ oculorum debilitate, omnia, ut Pentheus ille, duplicia, nihil tanquam simplex intuetur: quæque Rectorum potentiam pro iure, non pro subditorum voluntate metitur. At hæc effari viros rerum publicarum gnaros, ac peritos, non crederem, nisi experirer.

Et primum de simulatione: Quando Regum consilia, (modo diuturna) quanquam paucis credita, & vulgantibus exitium paratura, tandem foris parent, an diuturnas habebunt latebras ea quæ statuit, ac probat innumerabile hominum agmen toto terrarum orbe diffusum, & ex quo crebra multorum vel transfugia, vel ad aliena Signa migrationes? An non saltem Principes viri, quorum scrutationi nihil im-

peritum, arcana hæc nostrâ rescirent, ac simulationem, detestatum hominibus vitium, traducerent, ac stomacharentur? Certè, ut de reliquis sileam, quicumque Vincentium Carasam de alloquio nouit, non potuit suspicionem habere tam ferream, quin eam protinus excusserit, eiusque in loquendo, agendoque candorem non adamauerit. Hic ne igitur, qui omnem ætatem à profanis notitijs, nedum negotijs, usque adeò diremit, ut hanc vnâ in magistrata pateretur notam, publicarum rerum vel notissimarum ignorance, quique si quis alius, Deo confusus humana terculamenta calcauit, quod disciplinam inuolatè tueretur, dissimulasse credendus est, aut neglexisse in regimine, quod tam obnixè in litteris diffuasse, ac vetuit? Quod si res ex mera utilitate pensetur, an adeo lippi credimur, quin videamus nullam aliam esse habens, ex qua inflet nobis procella Societatem euersura, quàm vapores nostros in Aula Coelum malè sublaeos? Hinc potentium offensiones, hinc populorum, improspereuentus & iusiones asperas detestantium, in nos tanquam in authores, aut suffragatores turbæ, hinc fracta Præpositi Generalis potestas in subditos, quippe magnis patrocinjs obarmatos, & pro aulicis laboribus impetrantes facilem remuneranti, pestiferam nobis mercedem principales iussiones religiosis præceptis intercedentes. Eufra, si placeat, Annales nostros, & intueberis quàm nobis expertam, quàm intellectum, quàm detestatum, non aliunde in hanc classem suscitari inhumaniores fluctus, & summa naufragiorum discrimina, quàm ceu Ithacis, ex insolentiore Aula aurâ domesticos vtres inflante. Qui nam præ nobis tutiores, qui nam impensius amore, ac veneratione culti, si ea tantum munia complectamur, quæ superis accepta, hominibus salutaria, nemini insensa, extra aleam infortunati euentus collocata?

At enim, quis vobis hoc negat, nisi vos ipsi? Respondere nobiscum debent huic percontationi Ordines Religiosorum Sanctissimi, quibus nil asperius, nil humilius, quod Acatolicis ostenter, habet Ecclesia. Nempe ne horum quidem austeritas, solitudo, sanctimonia ab eiusmodi contagio immunis. Maior est magnatum potentia, quàm ut illi certet
iner-

intermis iurisdiclio Cœnobiarchæ. Iactant speciosas causas, publicum bonum, Catholicæ Religionis incrementum, Dei Gloriam grande illud vocabulum nullis non criminibus pertrōcinatum. Si restiteris, obiurgant, indignantur, modò vim, modò ultionem minati; aut, cum mitissime, intermissionem adipimenti, finè quo non magis possumus aut vivere, aut agere, quàm inferiores causa superiorum ope subtrahit. Quid ergo multa permittere necesse est, quæ non tantum nostra, sed ne summa quidem iuxta Deum in Terris auctoritas prohibere valet; quando non semper qui causa, idem, & viribus, potior est. Et verò interdum accidit, ut quorum Principum acrior est in nos querela, quod nostrum quispiam in alienis Aulis incommoda, vel ingrata ipsis molitur, quo nomine Societatem vniuersam accusant vti consciam, ac ream, eorundem imperium inuicissima Societate alios à nostris adiciat ad negotia, quæ nec nobis minùs aliena, nec alijs Principibus minùs querenda.

C A P V T

Ultimum

*De multiplici Societatis exultatione ex varijs
Europa Regnis.*

Accusationibus singillatim purgatis, superest vt. euertam magnificam quamdam, speciosamque illarum confirmationem. Hanc struunt crebræ nostrorum expulsionēs, crebra exilia, præclaris Europæ Prouincijs, quarum offensionem commeruisse, non innocentissimæ probitatis est argumentum.

Haud me fugit, hoc loco vsurpatam à nostris communem illam vindicationem: eximie virtutis esse, prauis, hoc est plurimis, displicere: qui, vt in corpore noxi humores, si multi fuerint, sinceros ex aliqua parte inficiunt ac pertrahunt,

hant, ita impetu suo quosdam ex bonis in eandem calumniam deceptos rapiunt: Gravioribus longè infestationibus, & calamitatibus Christi fidem per multa sæcula laborasse; In quam sententiam exemplis, comparationibus, sapientum effatis eloquentissimè declamatur.

Ego verò meliore in loco me versari confido, quàm ut cogar miseram hanc defensionem arripere. Ut enim verissimum sit, aliquando probos odijs, & calumnijs vexari; quis tamen neget, odium publicum magnam esse notam improbitatis? Enimverò proditores, incesti, parricidae, sacrilegi hac nota sunt insigniti. Virtutem, rem asperam, sed Reipublicæ salutarem, pauci quidem sectantur, sed plerique diligunt. Nil illi amabilius esse, commune dictatum est. Enimverò si Christiana Religio non aliud innocentie suæ documentum exhiberet, quàm veteres, recentisque Principum iras, ac damnationes, perinde rem conficeret, ac si quis ad integritatis patefactionem produceret acta plurimum tribunalium, in quibus vel de flagitio suspectus fuerit, vel etiam damnatus. Hoc si prodesset, magnus pararetur clypeus scelestissimis quibusque impiorum sectis, ad quas exterminandas communi tanquam foedere mortales conspirarunt.

Aliam ergo defensionis viam in eo, eamque prorsus oppositam. Publicæ existimationis tribunal non recuso; modò nullum in hoc tribunali detur suffragij ius Principibus, ac populis illis, quorum iudicio Christus ipse, ac Petrus succumberent; hoc est ethnicis, hæreticisque. Ideò de Transilvanicâ, Boem. câ Rheticâ, Britannicâ, cæterisque similibus proscriptionibus, ac turbis nullus mihi sermo ad defensionem; sed ostentatio ad gloriam: quid enim illustrius ad Apostolorum imitamentum, quod profitemur, quàm quod ipsis iucundissimum fuit; *Pro nomine Iesu contumeliam pati?* His ergo iudicibus expunctis, cæterorum tribunal non modò tanquam corruptum non declino, sed tanquam Arcopagæ appello. At quoniam in hoc tribunali tot sunt Arcopagitæ quot Civitates, quot Respublicæ, quot Regna; placet turrim suffragia tum numerare, tum expendere, & si qua varietas, conferre, ut liqueat utri parti adiudicatum. In qua
tamen

tamen re ne actum agam, & ne ipsa testimoniis multitudine fastidiosus quispiam lector fatigetur magis, quam doceatur; non est animus hic reponere quæ Patres nostri ex provincia Flandrobelgica latius curandarum in Codice cui titulus, *Imago primi sæculi Societatis Iesu*. Vbi, præsertim librum quinto, cuius epigraphæ, *Societas beatorum*, ex authenticis documentis, atque exterorum historiæ exscripta Pontifici, Cardinalium, Cesarum, Regum, ceterorumque Principum, Urbium, Pædagogum, Magistratum, viromm sanctimoniam, doctrinæ præfulgentium in Societatem Iesu per omnem ætatem, perque omnes mundi plagas infinita præconia: quæ recitalle superbum fuisset, si ad gloriationem, non ad purificationem, & ad ibidem tam nostras recitantium laudes, quam paterna exempla laudabiliter agendi aptos crearet. Hæc igitur transeo, ut ab alijs congesta, & mihi non opportuna. Quoniam verò fidelior animi interpretis, adeoque laudatrix eloquentior, manus, quam lingua; ideo, ut quam brevissimè conficiam, insigniora quedam indicabo ex innumerabilibus beneficijs quibus uniuersa Christiana Respublica, atque in primis eiusdem supremi Moderatores continenter Societatem nostram complexi sunt.

Age, Romani Pontificis miro consensu per munera diplomata, quæ in omnium manu sunt, Societatem privilegijs, atque immunitatibus amplissimis usque ad magnam inuidiam instruxerunt: cælesti cultu multos ex nostris honorarunt; Romanum Collegium, hoc est Academiam totius Christiani Orbis celeberrimam, magnificè constructam, opiparè dotatam nostris tradiderunt. Germanicum idemque Hungaricum, Anglicanum, Scotum, Græcum, Hibernum, Maroniticum Collegia regali liberalitate fundata per eisdem nobis commissa: Seminarium Romanum, hoc est Italicæ nobilitatis florale, nostræ disciplinæ consignatum: In Vaticanæ Basilicæ, atque in Aedis Laurentinæ suggestus, confitentium peregrinorum frequentis cultissimos, & grauiores notas dimittendi facultate supremos, nostri Sodales impositi: Nec referam alia muneris, & quidem præcipua, quæ in grauioribus Purpuratorum Conuentibus exercemus. Accedunt tres ex nostris reluctantes à Christi Vicarijs anal he-

ma interminatis ad sacram purpuram euecti: quales autem viri? Toletus, Bellarminus, Lugus. Accedit secularis Societatis annus nuper Urbano Octauo Romano Pontifice, Pontificijque consanguineis plausoribus, ac largitoribus celebratus.

Neque segnior in nos Apostolici Senatus beneuolentia. Vnum pro cunctis argumentis fuerit decretum illud, quo amplissimi Patres Concilij Tridentini sanctionibus explicandis, atq; vrgendis impositi iussere, in edocendis adolescentium Seminarjs ab eodem Concilio imperatis Sodales nostros sicubi domiciliū habeant reliquis anteferri. Certè in duobus nostris: pro noui Pontificis lectione Comitijs vidimus pūctum quod exhibere possit purpureus Senatus, in nos fiducia, atque honoris testimonium; quando ex nostris electus est, cui Cardinales ad negotium in terris cœlestissimum coacti, tanquam diuino iudici se sisterent, latebras arcanissimas aperirent, salutem, atque animas crederent.

Hæc Romani Pontifices eorumque Senatus; quid autem in vniuersa Germaniæ Romani Cæsares? Catholicæ Religionis tutelam, iuuentutis educationem, Augustæ sobolem, se ipsos, suæque conscientia regimen nostræ fidei. consignarunt. Quis numeret Collegia nostra ab ipsis erecta, Academijs nostris præceptoribus instructas, munera Societati demandata? Certè Ferdinandi Secundi, hoc est Cæsaris pietate non minus, quam gloriâ inclyti, in supremis tabulis præclarissimum de Societate Iesu testimonium ita omnem exceptionem superati, vt nulla in terris luculentior probatio virtutis. Consenserunt autem cum Cæsaribus in Germania Catholici Principes non infulati tantum, sed sagati, Austriaci, Bavarus, Neoburgicus, alij, quorum vel nomina, vel beneficia reticere ingratum, nisi recensere infinitum esset.

Haud dispar successus in inferiori Germania. Adeo nostram operam Reipublicæ Christianæ proficientem in Belgio Philippus Secundus Rex, & Alexander Parmensis supremus Gubernator existimarunt, vt expugnatis vrbibus nullam arcem vtiliorem dicerent imponi posse ad fidei Regi debitæ munimentum, quam Societatis nostræ Collegium. Satis sit memorare nobilem illam, quam vocant *Missionem*.

Ca.

Castrensem ab Alexandro institutam, in qua sodales nostri inter durissima bellorum incommoda inter mille obuerfantes mortis imagines, faucios, ac moribundos milites in ipso praelio iuvant presenti ope: ægris corporibus quaecumque subsidium, animis medicinam certissimam in summo discrimine ministrantes.

Hungaria Germaniæ finitima obnitente Cæsare à nobis aualsit, quem Primatem suum in Strigoniensi statione collocaret Catholicæ fidei vigilem, eundemque inuictum. Me hemeticis eluvionibus munimentum Pasmanum loquor, qui dein purpura cohonestatus, & virtute ornator quàm vult e, multa in eo Regno Collegia tanquam Coeli armamentaria nobis ædificavit.

Sciscitaris, ecquid Polonia Poloniisque Regibus vestigales Provinciæ huic Sodalitati propitiæ? Dispice Academiam præclarissimam Vilnensem à nobis administratam, dispice tot insignia Collegia, tot magnifica Tempia, quæ inibi possidemus. Quære num Stephanus Battoreus, Stephanique successor Sigismundus Tertius, antiquæ pietatis in amplissimo Poloniæ Regno hæreticâ superstitione discerpto reparatores ekimij, per alios milites frequentius, aut felicius novatorum agmina profligaverint. An non ipsi, an non Regiæ, an non Regalis Sigismundi soboles ex nostrâ Societate sibi legere consueverunt conscientiæ moderatores ac divini verbi præcones? Quid multis opus est? faustissima eiusdem progenies Casimirus, cuius nuper, inauguratio Poloniæ pacem, Religioni securitatem restituit, paucos ante annos in nostro panno victitare, ac dexterâ sceptro debita emendicare gloriosum duxit: suspiciente tum Româ grandius aliquid pariter ac felicius, quàm *mendicatum victa Chertagine panem* à Mario: Ille civili manu, hic regali: Alter contemptum fortunæ ludibrium, alter dilectum plausori Cælo spectaculû. At non ita, inquires, in Gallia res vobis fluxere prosperissime, serò admissis, indecorè pulsâs, diu exulantibus. Benè habet: in Galliæ iudicium ultro consentiamus. Serò nos admisit, sed Lotharingis Principibus, sed inclytis Purpuratis, ac Proceribus, sed Regibus ipsis nostræ admissioni suffragia corrogantibus. Cæterum, quando omnia nova, & per se suspe-

E e e

cta,

Ita, & sicubi, in eo Regno intuta, se admississe censionem
 in t, idq. admissionem, non temeritatis, sed consilij opus fuisse
 demonstrat. Pulsi deinde, fateor, sed à Rege cuius causa
 diu fuerat apud Gallos obscura: ita ut Regnum illud florenti-
 ssimum factionibus discissum ignorauerit, vtra pars magis
 pro ipsa Gallia pugnaret. Nostri, rerum interiorum insciji,
 se se adiecerunt ad ea vexilla, quæ Catholicæ Religionis no-
 men præferbant; sub quibus tot Gallia Præfides, ac Dy-
 nastæ; pro quibus Romani Pontifices. Vicit Henricus, ma-
 gno non solum Gallia, sed Catholicæ Religionis beno. It
 non dum obducta veterum in nos offensionum cicatrice, in-
 opinato perduellis adolescentis, inque gymnasijs nostris ver-
 sati Ioannis Castelli vulnere sauciatus, ac tantum non con-
 fessus, facilem præbuit animam suspicioni in partem crimi-
 nis Societatem vocatæ: Nostros Regem exturbat, probro-
 sâ epigraphæ pyramidi insculptâ ceâ conscios flagitij in om-
 nem ætatem infamat. Ita se res habet: Recipis ne, quicum-
 que talia nobis exprobras, magni cuius Henrici de nobis
 supremum, constansque iudicium, tanquam veritatis, ac
 prudentiæ germanum oraculum, non tanquam fallacem
 hallucinati amore animi persuasionem? Scilicet quid tam
 commune, quam odisse quem insigniter laeseris, & a quo te
 insigniter laesum credas? Ille idem Henricus, qui nos ut
 perduelles suoque capiti insidiatos, exilio, infamiaeque mul-
 tauerat, in Parisiensi Senatu pro nobis causam dicit. Extat
 oratio apud Petrum Matthæum, & Scipionem Duplexium
 militaris eloquentiæ plena, & Gallico Hercule aureas ex ore
 catenas fundente dignissima, quam si quis legens, roboreus
 sit ni omnem de nobis suspensionem exuerit. Quid factum?
 Continuo Henricus ex Senatusconsulti auctoritate nos re-
 uocat: ignominia monumentum euerit; Claramontanum,
 ac Flexiense Collegia, hoc est Gallicæ virtutis, ac nobilitatis
 palestras, nobis committit: nec tantum Flexiam natale solum,
 sed Benearniam autum Principatum, nobis excolendum
 addicit: animam viuens nostris credit, tot moriens legat.
 Denum brevis calamitas tam insigni vbertate rependitur,
 ut tres, quæ ante proscriptionem Gallicæ nobis erant Pro-
 uinciæ, in quinque succreuerint. Deinceps verò paternæ
 vir.

virtutis, & glorie magnus imitator Ludouicus Tertius decimus, pietatis atque innocentiae seruantissimus Rex, non alios quam Societatis Iesu sodales ad legit conscientiae suae rectores; quos templis, Collegijs, muneribus tam largè donauit, ut vix Regum alius in nos vnquam magnificentior. Sed quod omne beneficium excolit, authographis literis honoris in nos ac beneuolentiae plenis impetrauit à Gregorio Quintodecimo, ut Ignatius nostrae Societatis fundator Sanctorum cultu decoraretur. Nempe hoc fuit tantorum Galliae Regum de Societate iudicium.

Quid Lusitani? Societate vix dum exorta, Ioannes Rex huius nominis Tertius supplicat ex ea petita Onicis illustrationem: Magnum Xauerium futurum Indorum Apostolum expedit, regiae sobolis cultores ex nostris adoptat: praeclearae Societatis Collegia excitat in Lusitania: ubi successores Reges amplissime nos munerati praeter alijs beneficijs Eborensem Academicam, nouas tanquam Athenas, totas nobis addixerunt.

De Hispania enim satis exponere quis possit? Dedit illa Ignatium, & Xauerium, quos ut parentes diligimus, ut Diuos adoramus. Dedit Franciscum Borgiae reguli cognatione fulgentem, Regnorum administratione nobilitatum, graue pietatis, atque humilitatis exemplum, adeoque Altae nobilitatis inferendum. Dedit assatim ex praecipua magnatum familiarum sodales inclaros, dedit summa huius seculi ornamenta Toletum, Suarium, Vasquium, Lugum, Sancium, Molinam, ut alios mittam, quorum & census inexputabilis, & quisque satis per se familiam integram decoraret; Dedit permagnam insignium Collegiorum multitudinem; Dedit Mariti disciplinarum omnium Athenarum à Philippo Quarto regaliter excitatum; Dedit populorum venerationem, atque aestimationem tantam, ut meritis illam aequare via nostrum fuerit: Dedit in nouo terrarum Orbe ad occidentem solem verso tam vberem Collegiorum, Gymnasiorum munerum copiam, ut ea per se sola amplissimi, ac praestantissimi Ordinis & operarios omnes expeteret, & vires consumeret.

Denique ut in Italia consistamus, An non flos Romanae, Neapolitanae, Siculae, Insularum, Ligusticae, atque Ethruscae nobilitatis Societatem in hac Prouincia quasi contexit,

ac pingit? Lustra, si placet, regales Italiae Vrbes, & De Roma nuper affatim dixi: Neapolis, Panormus, Messina, Mediolanum non inter postrema suae pulchritudinis, ac magnificentiae decora numerant nostras Academias, nostrae, Tempa: illis, spem gentis, lectissimam, sobolem fingendam, comme ndant: haec populum, Proceras, Matronas, omnes ciuium ordines assiduos cultores excipiunt. Quod, si de Italicis Principibus loqui iuuat, quis nam eorum est, quin eximia in nos beneuolentiae, atque honoris argumenta praebuerit? Pauca ex innumeris carpam. Estenses Ferrariense, & Carpense Collegia nobis largiti: Gonzagae Mantuanam Academiam: Tum vero Mantuanum, & Castilionense Collegia & Nouellariensis Domus probationis, per nos, fundata. Sabaudi Camberienae Collegium, & Chierietensem probationis Domum posuere. Sed Farnesiorum in nos beneficia quis verbis exaequet? Paulus Tertius Institutum confirmauit, Societatem peperit; Octavius Pauli nepos Placentinum Collegium excitauit; Octauij Filius Alexander Societatem in Belgio profeminauit, atque auxit; Alter Alexander Octauij frater Vaticanam togam inclutus Romae Templum, quod futuris in ea Vrbe Templis exemplar esset artis, ac maiestatis, erexit. Odoardus, Alexandro Duce genitus, & magnum Romanae purpurae decus, Templum à Patruo excitatum, sumptuosis aedibus in Professorum habitationem magnifice cumulauit: Odoardi Frater Ranutius Dux Parmensem Academiam, Parmense Collegium nobis largitus, adhuc Parmense Seminarium Insubricum, & Ligusticum nobilitate refertissimum nostrae procuracionis fecit.

Haec nimirum sunt Catholicorum Principum, ac populorum ubique gentium de Societate sententiae, aureis (tanquam calculis, hoc est aureis beneficijs, explicatae.

Hic nobis exprobrant Aduersarij unam, sed grauissimam Venetae Reipublicae refragantem existimationem. Cum enim diuinam in eius Urbibus magno populi fauore, ac frequentia, magnis perpetuisque liberalitatis officijs ac muneribus frueremur, cum Venetij gymnasia nostra frequentissima patritijs tantum pedibus tererentur, obortis inter Romanum Pontificem, ac Venetum Senatuum de iurisdictione discor-

fortibus, vixi fortis finibus non sine gloria. Senatusque
 gnatio, suppre, huius in sumis potestibus, inproximo, est, of
 fensione discessit. Tum vero tabus eum Pontifex et
 positus, reditus nobis interdictus, quibus binas, pperit, an
 que inde oro, opilio multati. Quid est hoc? Equidem si ma
 penderet suffragij nos reprobanis, auctoritate, et lenare,
 andeant, non modo talium, sed de genere binos, et lenare.
 Eorum quippe sumi sanguis, quibus huius pulcherris, et vi
 tatus quam pro, in huius Venetorum Republica, sanguinem
 deuouere, quia numerabunt in eo primaria gentis, decora
 Venetæ in se munificentia, honorifica monumenta. Ingo
 me loquar, Magnum in huius uero contra nos, in iudicium,
 sed tamen unicuique in huius nec singulis per se, in iudicium
 tot aliorum Regum iudicij, repensum. Scit cet, et est, Veneto
 Senatui equitas, et in iudicium, moderatio, ut in iudicium, quodam
 vniuersa Catholicæ gentis Consilio, de cuiuspiam Rei, causa
 decerneretur, numerat, et que suffragij omnia Reo propitia
 præter suum Venetæ reperirent, non id sibi dandum, vellent,
 quantumvis posse singamus, ut cunctis alijs absoluentibus
 vna Venetorum aduersitas prævaleret ad damnationem.
 Muræna Consulatu resistebat Cato, vir ille citius placitum
 aduerso Deorum placito æquare. Lucanus non dubitauit.
 Non ideo passus est Cicero, Catonis ille amator, atque esti
 mator addictissimus, magni vnus intercessionem plus au
 thoritatis habere ad repulsam, quam studia plurimorum ad
 fasces. Nec tamen Muræna, perinde ac nos, habebat quos
 vni aduersanti Catoni oppoheret, multos Catones sibi fa
 uentes.

Sapientissima quidem est Venetorum Respublica, sed hæc
 ipsum eius sapientia est, noscere nullam esse inter mortales
 sapientiam extra aleam erroris, adeoque non putare alienum
 a se, quod laudatissima illæ Atheniensium, ac Romanorum Respu
 blicæ humanitas aliquando sunt passæ, ut ex falsa persuasio
 ne, integerrimos condemnauerint.

Ab Atheniensibus Socrates inuenerunt, Aristides exu
 batus: ab Urbe Romæ exulare coacti sunt Camillus, Scipio,
 Marius, Tullius, hoc est, quæ manu, quæ lingua, fulmina,
 & sydera Romæ Cæli. At enim, inquit, iidem Camillus,

Ma-

Marius, Tullius postea tam honorifice reuocati; ut iuncti doctorum illis foret non erubescere. Ita plane; neque haec exempla à Venetorum Senatu aliena, quippe intelligente vilis ingenij, esse suaeque tenuitatis, ut consensu sic fama praeripiente, erratim videtur extasse. Ne valeatur, inquam, nec enim re vera semper erat; semper iunctus est qui damnat inforem; aliquando falsa, ut ait Philosophus, sunt probabiliora veris. Diuini oculi est, nos ipsas, humani species rerum, dispicere. Spem nobis haec non vna. Veneris fortunata catastrophe grandium Senatorum ex dedecore in gloriam. Antonius Grimanus maritimus Imperator, cum apud Sporadas insulam male pugnasset, exanthematicis, compoditus, in carcerem, sustentante patris compede Dominico Cardinali coniectus in Ossarium infolire in ipsam relegatus. Quid tamen? aliquot post annis, mille trecentis amplius patritiorum calculis absolutus, reuocatur, magistratui nescitur, Princeps demum Venetae Reipublice renouatur. Quanta restitiora? postremis huius temporibus vidimus Alcyonem Foscarinum tanquam patrie fidei proditorem infami carnificis manu strangulatum. Pautis deinde post annis eiusdem nomen ac cineres, decessit hominis innocentia, nobili epigrapha condecoratus, qualibet indignum detestatur.

Haec probitas; haec iustitia est magnanimi Senatus, cui iudicandum est damnare posse sententiam suam, ut semel damnatum absoluat. Quamquam verò ab illis nos criminibus innocuos intelligam, quibus quid Venetum Senatum ac ciues, adulari consuetis principalibus indignationibus fama, bene tonatis quorundam calumnijs decepta, nos immeritos contrahit; non idcirco qualemcumque nostrorum culpam in ea causa diffiteor. In lubrico gradum seruare, nec prudentiam, acerrimos fines auro linguis, aut calamo transilire maxime est, atque arduum. Transilierunt aliqui ex nostris; & quidem (non enim dissimulare meum est) adeo transilierunt, ut extra defensionem fuerint, am extra veniam nihil decerno. Praesto mihi esset verus dictum illud ab Aristotele laudatum: *Haud par est mortalium iracunde immortalis*. Id ratum est: non ex quorundam peccato manare debet ad omnes, & scilicet ad posteros poena. Certe Deus (per quo Principibus

ccu

Vicarijs exēpla petenda sunt) molliorē exercuit indignationē in homines quod nō suo sed parentum crimine tenerentur.

Hæc initis imitamenta Diuinitatis auguratur nobis præclarissimæ Reipublicæ bonitas & clementia. Interim eius quidem potestatis erit, ut illinc corpore, sed non ut animis exulemus. Hac meliore nostri parte, quæ nullis casibus, nullis obijcibus arcetur, Urbem Italiæ propugnaculum, Libertatis Regiam, Prudentiæ cortinam, amanter inhabitamus, foelicia precantes, in rebus trepidis anxij, clades miserati, victorijs plaudētes; haud vnquā immemores, Venetias paratas à Deo primum ceu theatrum heroicæ sanctitatis Ignatio & Xauerio cū Societatem parruriebant: Vbi postea dum mansimus, nullum desideratum est in nos officium caritatis honoris, ac munificentiae; Vbi etiam nunc plures non desunt nobis beneuoli, quantū patriæ fides, & Senatus reuerētia cōcedit. Quocirca rationibus ritè subductis, ex eadē Republica nō leniora pro nobis, quā in nos argumenta promuntur.

Hæc habui quæ proferenda putauerim exempla vindicationum copia, quas causæ probitas suggerebat. Earum plures transire placuit, tum ne proluxa defensionum conscriptio Lectoris pro fauore fastidium reportaret, quando nec testium turbam leges ciuiles admittunt: tum ne nostra hæc Societatis tuitio hostili vnquam vulnere sedaretur: quamobrem, non ea deligere visum est arma, quæ ad victoriam præualida, nisi eadem ad prælium incruenta. Per hæc tamen, satis me cōfecisse arbitror apud lectores meos; hoc est apud veritatis amatores, quos tantum operis initio compellaui. Cum alijs profectò mihi negotium non est, quorum linguæ cunctis amarulentæ sibi vnus mellis fluxus sunt, quia maledico felle sibi loquentibus mellito scatent; quorum iudicia adeò ad condemnandum prona, ut apud eos verosimile, ac flagitium, incredibile, ac probitas vnum sint; quibus denique, odium humani generis regula videtur esse tum opinionis, tum sermonis. Hos itaque rationibus flectere ultra spem quini, ut verum fatear, ultra votum: Tunc enim seriò verendum ne Societati nostræ veræ materia criminationis innascatur, cum contra se falsæ obtreccionis libidinem extinctam senserit: Nimirum nulla tutior Innocentiæ custos quàm Calumnia.

INDEX

RERVM NOTABILIVM

*Numerus paginam, littera P. M. F. principium
medium, Vel finem designat.*

A

ADMITTENDI in Societatem quibus instructi doctus esse debeant pag. 45. P.

Facultatem a consanguineis an obtinere debeant p. 71. P.

Alexandri Parmensis de Societate iudicium 400. F.

Ambitio in Societate habet poenas gravissimas p. 372. F.

Præcluditur illi aditus in Societatem voto de non acceptanda dignitate externa p. 322. P.

Amicitiz inter homines Societatis suavitatis p. 80. F.

Antiquitatis autoritas p. 40. M.

Argutiarum usus, an in professoribus humaniorum litterarum dammandus p. 171. P.

Aristoteles quanta autoritate ferè apud omnes polleat p. 182. F.

illius doctrinæ Societas addicta p. 179. F. & pag. 194. P.

Alperitas a Societate non collitur sed temperantia p. 388. P.

Afficientes quinque in consiliarios Generali Societatis assignati. Eorum munus, & potestas in Societate ibid. F. p. 343. M.

Avaritiæ criminatio Societati cum sanctissimis Religiosis ordinibus communis p. 380. F.

Cur Societati tribuitur p. 384. F.

Purgatur crimine p. 381. P.

Quibus legibus hoc vitium a Societate arceatur p. 388. P.

Aulæ commercium Societati in suis alumnis inuisum p. 394. M.

Societati perniciosum p. 396. M.

B

Benevolentia Christianorum Principum erga Societatem p. 399. M.

C

Cæsares Romani quantum amoris & magnificentiæ exercuerint in Societatem p. 400. M.

Caritas Societatis in Nosocomio Lateranensi p. 369. P.

Cardinalium in Societatem, eximij amoris & propensionis argumenta p. 400. P.

Cautio in suos a Societate adhibita, securitatem de se parit in externis p. 17. M.

Castigatio corporis in tironibus qualis p. 69. M.

Castitatis in Societate severissima Custodia p. 353. F.

Coadiutorum gradus in Societate p. 61. F.

Collegia cura Fundatoribus præhæbentur domibus professorum p. 35. M.

Collegiorum multorum egestas cum fructu eorundem comparata p. 34. M.

Concionatorum munus quantæ dignitatis p. 65. M.

Con-

Contemplationis solum religio necessarium p. 51 F.
doctrina, & meditationis parens p. 52.
Continuatio proba mori quous effect inuicta, adhuc esse utilis ad probitatem
39. P:
Coniuncta in Societate qualia p. 389. M.
Culpas detegere in Societate Vide Regula

Dedita in Societate despecta & rara p. 37. M.
Dictandi vsus in Philosophia. Vide Philosophia
Differentia religiosorum ordinum vnde sumatur p. 10. F.
Dignitatum ambitus Societatis hominibus interdictus p. 81. M.
earum repudiatio quomodo honestatum illarum sint bonae p. 324. P.
Dimissio, & Religio quibus concedatur a Societate p. 102. F. & 110. P.
illa plus habet utilitatis quam incommodi 102. M.
illam petentibus quomodo Societas medetur. ibid.
Dimissi e Societate multi ne an pauci p. 102. F.
Distributio numerum melius committitur Generali, quam comitijs Provin-
cialibus vel urbanis p. 362. F.
illa si fiat per suffragia rario cadet in optimos p. 364. plerumque bonos p. 362
Dorum professorum in vniuersa Societate numerus p. 35. M.
cur vsus chori non habeant ibid.
Disquisitio tironum a veteranis ob peculiarem rationem usurpata a Societate p.
51. M.

Educatio hominum in Societate qualis p. 353. F.
Educatio tironum in Societate tanquam delicatior quam Apostolici mu-
naris vici conueniat, inuicem accusatur p. 60. M.
Eligendi Generalis modus in Societate spondet eum fore optimum p. 352. M.
Epistola Responso. Generalium an probent Societatem laborare illis nexis, quae
ibi exponuntur, ut putat scottus p. 371. F.
Existimatio sublimior proprii Ordinis in Societate a superbia nota. vindicatur
p. 379. F. & p. 376.
Exilia Societatis e varijs regionibus p. 397. E.
an probent illam malam ibid.

Farnefiorum Familia quantis beneficijs Societatem auxerit p. 404. M.
Felicitas in vita Societatis p. 28. F.
Felicitas, quae a quibusdā philosophis in indolentia constituitur illa in Societate
reperitur p. 45. M.
Fictio probitatis in Societate difficilis p. 106. M.
Fiducia externorum in homines Societatis p. 57. P.
Fines Societatis, & modus illum querendi p. 13. M.
eiusdem finis praestantia p. 14. M.

Galliae Rex pro Societate exulante causam apud Senatum suscepit p. 402. P.
Galliae regum insignia in Societatem beneficia ibid. F.
Generalia Praep. in Societate potestas, quanta, & quibus temperamentis con-
tracta p. 343. P.
quas ob causas, & a quibus exauthorari possit. ibid.

ill-

illius eligendi modus optimus futurum spondet p. 351. M.
Germanorum Principum in Societatem beneuolentia p. 400. F.
Gloriæ fructus ex filiis societatem ingressis pertinet etiam ad parentes p. 81. F.
Graduum Societatis duplex classis, altera cōtinet profectos, altera conditiōres p.
253. F.
Grammaticæ scholas opportunè a Societate susceptas ostenditur cōtra Maria-
nam p. 173. F.
cur in illis pueri diu à Societate detineantur p. 166. M.
Grammaticæ magistri an merito accusentur a Scōtto tanquam minus saragen-
tes, vt discipuli explicare authores sciant p. 162. F.
Gubernationis in Societate suauitas, & huius necessitas p. 350. F.

Hispania in Societatem liberalis, & beneuola p. 403. F.
Magnos, & doctissimos viros magno in numero tulit Societati ibid. M.
Honoris, & laudis cupido hominibus infra multorum acuit odia ie Societatem
p. 4. F.
Honor, & veneratio Societati exhibita virtute sola conciliantur p. 82. F.
Humanitatis scholas esse utiles, & Reipublicæ, & Societati ostenditur contra
Marianam p. 112. F.
Illis quales Magistri a Societate præficiantur tum in primarijs, tum in secun-
darijs vrbibus p. 133. F.
Humaniores litteræ etiam nostro æuo florentes p. 116. F.
recententur aliqui nostro æuo in humaniori litteratura excellentes. ibid.
Humaniores litteræ quanto in honore apud Societatem habeantur p. 113. F.
Cur inter externos aliqui in humanioribus litteris præstantiores repellantur
illis, qui sunt in Societate p. 159. M.
Hungariæ amor erga Societatem p. 401. F.
Pasinanum e Societate ad Episcopatum, & primatûs gradum, obuiantem
Cæsare euexit. ibid.

Inconstancia in statu religioso nō arguit lenitatem consilij precedentis p. 36. F.
Ingressus in religionem. Vide. Religio. Societas.
Io: Mariana Vide. Mariana.
Institutum Societatis a Paulo III. primum confirmatum p. 3. P.
Confirmatum etiam ab alijs Pontificibus, & Martino a Paulo V. cōfirmato, qui
efficit leges, & statuta Papalia, vt vocant, p. 291. F.
Quælibet eius oppugnatio sub anathematis poena prohibita p. 190. P.
Italiz Principes quanto amore atq; honore præfati sunt Societatem p. 403. F.
Iulij Scotti in Societatem odium p. 156. M.
odij causæ p. 157. M.
Eius vita in Societate traducta p. 156. M.
Eius libri edici quid contineant p. 159. F.

Librorum edenderum inæmperantia Societati obijcitur p. 140. F.
librorum etiam mediocrium editio utilis reipublicæ nec indecora Sotie-
tati p. 241. M. & p. 243. P.
Lusitania quantum Societatem amauerit quantaq; illam beneficijs excoluerit
p. 493. M.

M

- M**agistrorum excellentiam in Societate necessitas p. 64. F.
 Magistrorum Societis praesentia quomodo metienda p. 131. F.
 eorum diligentia doctrina, & peritia cum externorum Magistrorum diligē-
 tia doctrina ac peritia comparata p. 134. F.
 Congregationis Concilij in illos propositio p. 154. P.
 Quinam aptiores ad erudiendam iuventutem Magistri Societatis an externi
 & conductitij p. 134. F.
 Quinam utiliores: Publici, an privati p. 155. M.
 Magistri iuvenes ad scholas humanitatis aptiores p. 137. P.
 Magistri in Societate cur non omnes Sacerdotes sint ut Scottus exigit p. 39. M.
 Magistri Grammaticae humanitatis, rethoricae &c. Vide Gram. Humanitas &c.
 Malefactorum grauium infrequentia in Societate cui causa tribuenda p. 211. F.
 Mariana Scriptor in Societate non ignobilis p. 93. F.
 Turbidus in Regem catholicum, & Societatem p. 95. M.
 libellus continens monita ad Societatem directa illi adscriptus p. 94. P.
 Meritorum ratio, quanta habeatur in Societate p. 362. M.
 Ministeria Societatis caritatis, & doctrinae perficiuntur p. 25. M.
 Exigunt prudentiam & experientiam p. 46. F.
 eorum difficultas & regens momentum p. 46. M.
 Monarchia verbis oppugnatur, factis vero approbatur ab omnibus fere p. 330. P.
 Monarchia commoda p. 334. M.
 Monarchia incommoda p. 341. P.
 Monarchia Societatis euersio frustra datis Innocentio X. supplicibus libellis te-
 nata p. 335. F.
 Congregationis Generalis sensus de Monarchia retinenda exquisitus ab Inno-
 centio X. p. 336. M.
 Monarchia incommoda quibus temperamentis & industrijs in Societate viten-
 tur p. 342. P.
 Antonij Perez de Monarchia Societatis iudicium p. 366. M.
 De libello, Monarchia Solipforum inscripto iudicium p. 230. F.
 Mortificatio V. Castigatio.
 Mutatio morum crebra perniciofa p. 38. M.

N

- N**on in publica hominibus Societatis interdicta p. 399. F.
 Nomen Societatis 1490 quibus de causis ab Ignatio suo ordini imposi-
 tum p. 18. M.
 Inuicem reprehenditur ab aliquibus ut superbum p. 17. P.
 Nouitas instituti inuidiam conflat Societati p. 2. P.
 immerito reprehenditur a Mariana Ignatius quod illam studiosus quaesierit
 p. 98. P.
 an turo, & cum laude quaerenda in opere ibid. F.

O

- O**bservantia legum cur in aliquibus religiosis familijs vigent in alijs iaceat
 p. 7. M.
 Observantia in Societate post saeculum integrum non derecta, ut Scottus affir-
 mat, sed in dies augetur p. 360. P.
 Observantia non est ubi non est substantia: vitae effectum religiosae scientissimis
 familiare p. 382. F.
 Obsecrationum in Societatem geminae classis. p. 6. P.

Silere interillas noxiū . p.7. M.
 Odium quorundam in Societatem præ cæteris religioſis familijs . p.1. P.
 O Huius odij in Societatem cauſæ . p.1. P.
 Senſiones etiam immeritæ à Societate vitandæ . p.51. M.
 Otium . Vide deſidia .

B

Paupertas Collegiorum & hominum Societatis . p. 381. M.
 Paupertas ætior quam fit Societati non opportuna . p.386. M.
 Peccati Mortalis in Societate horror, & infrequentia . p.77. F.
 Peregrinationes à tironibus Societatis quales ſuſcipiantur . p.68. M.
 Periculorum frequentia in Societate ſupra alios religioſos ordines, pleniorẽ pietatis vbertatem, & probitatem naturæ poſtulat . p.38. M.
 Philippi Secundi Hiſpaniarum Regis de Societate iudicium . p.400. F.
 Philoſophia in Societate quaſi nimis Ariſtotelica auctoritati alligata ſit, reprehenditur ab aliquibus . 179. F.
 Refellitur hæc reprehẽſio . p. 181. M.
 Phyloſophia in Societate, quaſi parui Ariſtotelis auctoritatem æſtimans, novas exquirat ſententias, accuſatur ab alijs . p.180. F.
 Diluitur accuſatio . p.195. P.
 Phyloſophia an bene cum nouitate ſententiarum conueniat . p.182. P. & 203. & pag. 195.
 Diſtandi vſus ad philoſophiæ traditionem neceſſarius . p. 210. M.
 A Philoſophiæ profeſſoribus in Societate cur leniores aliquæ quaſtiones pertractentur . p.201. M.
 Cur ab eiſdem contra Alijs tradantur quaſtiones de anima, & aliæ, quæ vulgò habentur pulcherrimæ . p.208. P.
 Penitentia votorum, quæ mali patrandi integram facultatẽ inuenit periculoſior quam quæ nullam . p.562.
 Hæc in Societate longo tirocinio præcauetur . Ibidem .
 Poloni amoris argumenta in Societatem . p.401. M.
 Poloniæ Reges quanti Societatem æſtimauerint . Ibidem .
 Profeſſio ſolemnis quatuor votorum in Societate remuneratio maxima . p.113. F. & p.258. M.
 Quando, & qua ætate conferatur . p.253. F.
 Quinam ad illam admittantur . p.254. F.
 Largius conferenda, quam parcius . p. 260. F.
 An ex profeſſorum multitudine vileſcat . p. 263. F.
 Iuſſu Pij V. ſuper ſacerdotio non niſi Profeſſis ſaltem triū votorum in Societate conferendo à Greg. 13. & 4 reſciſſum . p. 267. F.
 Profeſſio trium votorum in Societate . p.253.
 Quibus conferatur . p. 254. F.
 Profeſſorum diſcrimen ab alijs tollendum eſſe Scotus ſuis rationibus conuincit . p.256. P. & p.267. F. p.259.
 Salmodia in religioſis ordinibus neceſſaria aſſeritur à Soto . p.27.
 Totum fere ſibi hominem vendicat . p. 31. M.
 Prædicationi, & doctrinæ poſthabenda . p.32. P.
 Eius vſus in Societate cur prætermiſſus . p.28. M.
 Quamuis muneribus Societatis eſſet perfectior cur adhuc omitti ab illa deberet . p.32. M.
 Omiſſio illius in Societate à Summis Pontificibus comprobata . p.40. P.

Non omnino à Societate neglecta sed statim diebus usurpata. p. 49. M.
 Protectorem Cardinalem cur Societas non habeat, ut alias religioſe familiae.
 p. 389. F.
 Quaestiones quaedam leuiores in philosophia cur a professoribus Societis per-
 tractentur omiſſis quibusdam grauioribus. V. Philosophia.

R

Recreationes seu laxamenta à Societate suis exhibita. p. 389. M.
 Regulae Societatis nulla peccati obligatione deuinciunt. p. 78. M.
 Regula Societatis super detegendis aliorum arcanis culpis a calumnia vri dica-
 tur p. 370. F.
 Suius praxis exponitur. p. 371. & p. 373. P.
 Communis etiam alijs religioſis ordinibus. p. 286. P.
 Examinata a Greg. XIII. & approbata. p. 339. M.
 Religio quanam praestantissima. p. 15. F.
 Vnitas religionis, quam varietatem artium ac ministeriorum excludit. p.
 29. M.
 sublimior opinio de propria religio ne non est superbia. p. 374. F. & p. 376. M.
 Ingressus in religione an sit res multi consilij. p. 78. F.
 Degressus in Religionem quae commoda secum habet coniuncta, p. 77. P. &
 p. 78.
 Ingressus in religione praestantium hominum utilis reipub. Refellitur dictam
 illud si omnes ingenio ac moribus praestantes coenobia incolant non habebit
 humane respublica quos in magistratibus adhibeat. p. 83. E.
 Religioſus per quae constituitur. p. 896.
 Vota simplicitatis in Societate verè religioſum constituunt. p. 89. M.
 Rhetoricae professores in Societate immerito accusantur a Scotto quod silam
 non curent. p. 163. F.
 Quod Tullium ac Virgilium in pretio non habeant cique moderniores prae-
 ferant. p. 166. P.
 Quod toti sint in argutijs conquirendis. p. 170. F.
 Quod parum solliciti de obseruandis veterum rhetorum praecaptis.
 p. 172. P.

S

Sacerdotum dimissorum mendicitas falso obijciatur Societati a Scotto.
 p. 267. F.
 Sacerdotum copia optabilis reipublicae. p. 30. F.
 Scholae latinitatis & humanitatis. Vide Humanitates Scholae & Grammaticae.
 Secreta hominibus Societatis commissa falso ab eis detegi superiori credantur.
 p. 394. P.
 Scholastici Societatis verè religioſi. p. 33. M.
 Societas cum primùm à Paulo III. confirmata fuit, intra numerum sexaginta
 fociorum sibi inſiſſe, mox fausto successu initia comprobante amplificari
 permiffa. p. 3. P.
 Odio ac fauori supra alios Ordines obnoxia. p. 2. E.
 Suis praerogatiuis non expolianda. p. 9. M.
 In quo differat ab alijs religioſis ordinibus. p. 14. P.
 Animus ab Ignatio nuncupata, p. 18. P.
 An a pristina virtute aliqua ex parte defecerit ut Scottus contendit. p. 367. F.
 Societatis Iesu nomen cur illi impositum. p. 16. M.
 Eius ministeria qualia vide ministeria.

Vi.

Vita in illa traducta felix . p.78. F.
 Cum magne probabilitate salutis coniuncta . 16. M:
 Ingressus in Societatem selectioris iuuentutis non solum reipublice innoxius
 sed etiam utilis . p.82. M.
 Henrici Gallie Regis de Societate iudicium . Ibid.
 Ingressus in Societatem exoptandus a pascatibus suis filijs . p.78. M.
 Etiam propter humanam felicitatem .
 Solipforum monarchia vide monarcha .
 Solitudo & recessus tironibus Societatis opportuna . p. 48. M.
 Superbia falso tribuitur Societati tanquam aliena despicienti . p. 377. F. superbia
 Superbia radix in hominibus religiosis non est prealta sui ordinis aestimatio &
 vehementior amor ergo illum . p. 379. F.
 Hæc aestimatio non extirpanda imino fouenda tanquam fundamentum
 felicitatis . p. 374. F.
 Superiorum præstantia in Societate necessaria . p. 64. F.
 Superiores supremi perpetui esse debent non temporarij . 333. P. & 356. M.
 Superiores subordinati non debent esse perpetui . p. 359. F.

T

Theologia , rationibus , an Scripturæ sacræ & PP. testimonijs vtilius tra-
 ctetur in Scholis . p. 166. P.
 Melchioris Cani de hac re Sententia ibid.
 Theologia quæ traditur in scholis Societatis valde conformis doctrinæ D. Tho-
 mæ ex præscripto superiorum p: 215. F. & p. 216. P.
 In illa maior opinandi cautis, & minor nouitas fuit, quam apud vllam religio-
 tionem ordinem . p. 220. F.
 illa ab hæreticis doctrina Catholicorum appellatur . p. 237. M.
 Nouitas aliqua theologiæ permittitur in libris editis ab hominibus Societatis
 in exedris nulla . p. 224. M.
 Tullij ac Virgilij æstimatio quanta apud rethores Societatis . p. 166. P
 Tirocinij in longum protrahendi vsus antiquus . p. 55. F.
 Cur in Societate diuturnius quam in alijs religiosis ordinibus . p. 56. M
 Tirocinij biennium in Societate difficile contrahitur . p. 59. F.
 à Pontificibus & approbatum Tridentini . ibid.
 Tirones inuitis parentibus in Societatem non admittendi nisi sint matura æta-
 te & iudicio: p. 71. P. & 72. M.
 In quibus operibus exerceri debent . p. 36. M. 44. M.
 Cessatio à studijs eis opportuna . p. 47. M.
 Qualis virtus colenda illis proponi debet . p. 50. F.
 An illorum educatio in Societate sit delicata , & mollis . p. 60. M. & p. 61. &
 p. 68. P.
 Castigationes corporis in tironibus Societatis quales . 68. P. & 69. M.
 Eorum peregrinationes . ibid.
 Eorum inconstantia consilij præcedentis leuitatem non arguit . p. 76. F.
 Eorum dimissio sine causa nulli Religioni arbitraria . p. 91. M.
 Expleto biennio quibus votis se obligent tirones in Societate . p. 86. P.
 Veneræ Reipublicæ authoritas . p. 405. P.
 Eius probitas & iustitia in reuocandis à se latis damnationibus . p. 406. M.

V

Victus & cultus in Societate debet esse communis . p. 61. F.
 Victus in Societate ratio non delicata & opipara vt vulgo persuasum . p. 67. P
 la

In illam à Pontificibus & Principibus inquisitum. *ibid.* M.
 Etus austeritas maiora bona impediret à Societate. p. 66. M.
 Illam inoffensa valetudine exercere natura opus est, non virtutis. p. 66. F.
 Vincentij Caratz Præposito Generalis insignis virtus. p. 370. P.
 Voluptates in Societate quales. p. 79. F. & p. 80. P.
 Vota quibus novitij expleto biennio se obstringunt. p. 86. P.
 An per illa evadant religiosi. 86. F. & 88. M. & 89. P.
 An contractus qui in illis est sit iniquus. 89. F. 90. P.
 Rationes quæ contra illorum solubilitatem adducuntur à Mariana rejiciuntur,
 & filius utilitas offenditur. p. 101. M.
 Votum professorum Societatis capeffendi missiones ad nutum Pontificis etiam
 sine viatico, & eius praxis. p. 63. F.
 Votum quo professi Societatis spondent, si adigantur ad Ecclesiæ cuiuspiam
 regimen se audituros consilia Præpositi Generalis &c. à Neoterici oppugna-
 tionibus vindicatur à p. 281. P. usque ad pag. 322.
 Cur sola Societas illud exigit à suis professis. 317. M.
 Votum professorum Societatis de non acceptanda dignitate externa nisi à
 Christi Vicario compellantur, ab obiectis calumnijs vindicatur. p. 323. P. &
 323.

F I N I S.

Menda quæ sententiam vel vitiabant, vel obscura-
bant, calamus emendauit. Leuiorum, ac
patientiorum elenchum hic habes.

in multis mendis idem non uigilant.

pag. 3. 1. 21. mon non 3. 20. ciuitates ciuitates 4. 13. fabulum fabulam
3. 2. protabile probabile 6. 23. modoramen moderamen 6. 18. per necessarium
perneccessarium 7. 11. con. duplicare conduplicare 7. 19. con. contemptricem
contemptricem 9. 4. plurimumque plurimumque 9. antepenult. fraudulenter
fraudulenter 10. tit. per cum per eum 10. 12. capite capite 10. 20. exercatium
exercitium 11. 10. vt noua ne noua 11. 32. compare comparare 12. 10. pecula-
rium peculiarium 12. vltima distinguatur distinguatur 14. 9. nonnulli non-
nulli 14. 17. arfilla anilla 14. 20. quanto quanto 14. 24. numeris innumeris 15.
17. super super 15. 27. choers cohors 15. 32. Dyonisius Dionisius 18. 7. quam
quam 19. 6. suam suam 19. 12. habetes hebetes 20. 16. designarerur designaretur
22. 1. Religiones Religiones 23. 3. fratrumque fratrumque 25. 14. varietate
34. 17. Societatis Societates 36. 9. responfinem responfitionem 37. 3. inter non
inter nos 41. 5. frenat frangat 41. 9. Sanctissimum sanctissimum 42. 3. appetunt
appetunt 44. 2. S. Thomas S. Thomas 44. 32. propugandæ propagandæ 44. 36. Hinc
Hinc 46. 6. fastiscens fatiscens 36. 26. vt pote utpote 47. 3. appetionibus appeti-
tionibus 47. 7. imbibat imbibat 48. 2. latelliti satelliti 48. 18. esse esse 51. 2. laxa-
menta laxamenta 51. 18. scolasticis scholasticis 51. 36. secessus secessus 54. 2.
præpotoram præproperam 54. 13. exitiales exitiales 55. 9. scmpsuosa sumptuo-
sa 55. 22. inexploratæ inexploratæ 56. 25. præcauero præcauere 58. 34. ad n. que-
rentur admoventur 63. 14. præstantias præstantius 59. 32. Socrosanctum sa-
crofanctum 64. 3. moderatotibus moderatoribus 64. 32. ocianti etianti 66. 27.
lestitique lestitique 68. 17. in considera tam inconsideratam 69. 20. profecerint
profecerint 69. 33. debaccat debaccatur 70. 19. multura multorum 69. 34.
exhaustis exhaustis 70. 5. missime sumptuarii missiones importari 71. 11. offen-
sionisq. offensionisq. 71. 9. & si 72. 11. commendationum & si commenda-
tione 76. vlt. priculum periculum 79. 32. nuquam nunquam 80. 15. metaphisices
metaphisices 75. 28. Relionis Religionis 80. 28. non numero non tam numero
84. 31. coniungati coniugati 85. prima per opportuna peropportuna 87. 22. eis-
modi eiusmodi 87. penult. procratrix promocratrix 89. 8. præterquam præterquam
92. 10. apertissime apertissime 98. 29. ac ac, ac 160. 5. exquitiatur excutiat
109. 24. homo humo 109. 32. valas valeas 106. 21. fastilium fistilium 111. 20.
feminarijs feminarijs 114. 11. exprimo ex primo 115. 24. acupingunt acu pin-
gunt 117. 11. sepeioribus superioribus 117. 19. poëmatum Poëmatum 121. 30.
percontabar percontabar 123. prima latin rum latinarum 123. 14. humanorem
humanorem 123. 19. scenam scenam 124. 23. Virgilio Virginio 126. 7. scenis
scenis 126. 23. securus sequutus 126. 17. scena scena 126. 19. drama drama
128. 2. disertus disertus 128. 12. principes priaceps irreperit irreperit 139. 4.
Aristoles Aristoteles 139. 34. consueuerint consueuerit 140. numarau numerari
149. 2. studuerant studuerint 159. uon non 166. primarie primarie 167. lentos
lentos 169. splendissima splendidissima 172. Cyprianus Cyprianus 173. 2.
espostulationem expostulationem 173. 4. ilium vllum 173. Bidermannam Bi-
dermannam 173. 9. laninium luninum 175. 20. tiulo titulo 175. 28. affiare
affiare 176. 18. officinæ officinæ 177. 28. voluptate voluprati 178. familiæ familiæ

178. ad.

178 antepenult. ea deducere eas deducere 179. 2. sufficientem sufficientem 179.
 vlt. monueritque monuetq. 184. 33. incomparabil3 incomparabilis 184. 34. bel-
 ua bellua 185. 12. illam acpudiari illum repudiari 187. 5. auctors auctoris 189. 30.
 peripatheticæ peripateticæ 190. 20. peripathetica petipatetica 193. 35. iniucun-
 dum iniucundum 195. 16. sigillatim singillatim 199. 24. beluas belluas 199. vlt.
 illas illas 202. 11. redarguntur redarguuntur 202. 11. Senecæ Senecæ 204. 11. ve-
 rô vero 214. 32. in opportunum inopportunum 216. 25. sepudiatis repudiatis 219.
 vlt. sum sunt 225. 5. pauais paucis 225. penult. aggressiouis aggressionis 226. 14.
 cæteris Cæteris 226. 24. ex propinquiras & propinquitas 226. penult. tranquilli-
 tate tranquillitate 227- 18. qui qui 228. 8. siuu finu 230. 21. ethnicis ethnicos
 231. 5. naturalis naturalis 231. 24. optlmis optimis 231. 27. puguacior puguacior
 232. 35. pculstrarit perlustrarit 232. 124. mandarunt mandarunt 233. 6. quia-
 quia 234. 17. pcfitis pōstis 234. 11. intellect3 intellectis 235. 11. aduersarijs
 aduersarijs 236. 6. vrpote vtpote 236. 13. partes parte fit 24. fit 236. 6. reliqua-
 reliqua 239. 6. cilindro cylindro 240. 12. vitupres vituperes 240. 5. artifices artifice-
 scripioribus 244. 18. religioso religioso 244. 18. vauicuiusq. vauicuiusq. 247. scriptoribus
 248. 34. omues omnes 248. penult. cōsternasset cōsternasset 249. 4.
 nihij nihil 257. 26. sed sed 258. 15. seientia scientia 258. 17. culpæ culpæ 260. 14.
 professione professione 260. 21. amplficari amplificari 262. 24. reMotissimam re-
 motissimam 262. 32. igitur igitur 262. 35. capillosq. capillosq. 262. vlt. societate so-
 cietate 263. 21. mediocra mediocria 264. 27. nuuc nunc 264. 27. bacchanalibus
 bacchanalibus 265. 13. retenta retēta 265. 17. Societatem Societatem 265. 25. triplici
 triplici 267. 16. re scissa rescissa 269. 34. recensere recensere 270. 18. vetas veras 271. 6.
 cōsescisse 271. 8. detegrentur detegerentur 271. 15. aduersus aduersus 272. 14. alies
 alio 272. 31. Percunctor Percontor 274. prima num num 274. 27. qualiquaij
 quali quali 274. 29. cunctis cunctis 275. 19. pretiosissimam pretiosissimam 277.
 2. prudentibus prudentibus 278. 15. foelicitatem foelicitatem 279. 7. subscribant
 subscribant 281. 3. tituli Præpositi Præpositi 282. antepenult. Ambrotis Ambrosij
 284. 1. P. irritas irritas 285. 28. beluæ belluæ 285. 30. quid quid 286. 14. cæteros
 cæteros 287. 4. vuiuere vuiuere 287. 13. fuisse fuisse 287. 28. priuarorum priua-
 torum 278. 23. alteratura alteratura 287. Pontifices Pontifices 290. 3. pronnciat
 pronnciat 290. 5. præiudiciam præiudiciam 290. 19. statua statua 290. 20.
 detreta decreta 291. 11. eistum eiusdem 291. 15. proscribuntur proscribuntur 291.
 26. Societatis Societatis 292. 12. comprobantis comprobantis 292. 21. Aduarfa-
 rius Aduersarius 292. penult. argumeuti argumenti 294. 4. cunsulere cōsulere
 295. 14. copido cupido 165. vlt. per per 296. 7. intimamam 296. 9. atticulo arti-
 culo 296. 23. amice amice 296. 17. possnat possunt 296. 29. passimque passimque
 297. 27. nunquam nunquam 297. antepenult. valididitatem validitatem 298. pri-
 ma occideres occidere 298. prima rursup rursus 298. 9. potect potest 298. 9. di-
 sponete disponere 298. Gineralis Generalis 300. 2. menrem 300. 7. modo sic
 modo sit 300. penult. erir erit 302. 29. indicium iudicium 303. prima contræ
 contræ 303. 5. quiu quia 302. 6. adhac adhuc 303. 14. nec nec 303. 15. exemptioni
 exemptioni 304. 7. interregationi interrogationi 304. 19. Percunctor Percontor
 304. 21. quæcunque quæcunque 305. 7. mplexum implexum 306. 10. tit. decisse
 decilio 306. 23. Regulæ Regulæ 307. 12. Proiectos Proiectos 308. 8. Pontificis
 Pontificis 308. 8. duram durum 308. 29. huiusmodi huiusmodi 308. 33. quo quo
 308. vlt. validicatem validitatem 309. prima effectam effectum 309. promissarius
 promissarius 309. 12. seruandam seruandam 309. 22. qui qui 309. 22. Episcopi Epi-
 scopi 309. 23. ex ex 309. 27. intetpretari interpretari 309. 30. oft est 310. 5. nen
 non 310. subdito subdito 310. 10. continuatur continuatur 311. hinc hinc 311. 31.

homini

homini homini 312. 36. reuunciatus reuunciatus 332. 36. conobio conobio 332.
 vlr obligatio obligatio 333. 2. repræsentans repræsentans 333. 6. onerosa onerosa
 333. 7. Clericus Clericus 333. 22. inscipere suscipere 333. 27. esfet effect 333. 35.
 sunt sunt 334. prima contentio contentio 314. 37. vniuersis vniuersis 334. 32.
 vnamquemq. vnumquemque 355. 5. Regulares Regulares 335. 30. quacumq.
 quacumque 335. 35. inobseruatum inobseruatum 335. 36. retinendo retinen-
 do 315. 26. Theologo Theologos 337. 7. vniuersis vniuersis 337. 8. Cartusiani:
 Carthusiani 337. 37. percontationi percuntationi 337. 38. adeoque adeoque
 318. 21. Neophygitum Neophytum 31. ij 24. ij. 319. lege 15. lege 19. dimissionis. 19.
 dimissionis. 319. aliquis 25. aliquibus 319. 23. cartusianorum Carthusianorum
 319. necessarij 25. necessarij 320. gens 6. gens 320. 18. semper semper 320. prudeus
 prudens 320. 32. auctor auctor 320. operæ l. vlt. operæ 321. cognouerint 13. co-
 gnouerint 321. 14. societate Societate 321. 29. splendidioros splendiores 322. 12.
 in tit. exigendi exigendi 322. 17. cur cur 322. 29. cedre cedere 323. 19. mithras mi-
 tras 325. 16. enunciatione enunciatione 326. 19. mithræ mitræ 326. 17. ambrent
 ambrent 326. 26. facuenter frequenter 327. 13. pietatis pietatis 328. 12. vei vel
 328. l. penult. Ignarius Ignatius 329. 17. plurs plures 330. 27. declamantibus decla-
 mantibus 331. 18. uicessè necesse 331. 34. adoleſcentia 331. 18. illo illo 331. pleraqui
 plerumque 332. constitutione constitutione 332. 10. Principe Principe 333. 19.
 imposuerunt imposuerunt 333. 17. equituri equitum 333. sbrogare l' antepenult.
 abrogare 333. penult. Patrum Patrum 334. 8. eaus causas 334. 23. scabics scabies
 334. 26. symphorij symphonij 333. 26. desiderio desiderio 335. 18. multitudini
 multitudini 336. 8. innocentiz innocentiz 337. 137. 337. 337. 19. iguorant ignorant
 338. 8. quibut quibus 338. 25. fac fac 339. 8. suffragietur suffragaretur 342. 242.
 342. 342. 10. potestate potestate 342. 10. violati violari 342. 15. vultum vultum
 342. 28. super super 342. tit. temperamentis temperamentis 342. 30. vestimentis
 343. 4. substantiam substantiam 343. 11. euertandas euertendas 343. 23. nuncop-
 amus nuncupamus 343. 29. Germanicæ Germanicæ 343. penult. couquisiti cōqui-
 sitis 344. 244. 344. 344. 29. Rempublicâ Rempublicâ 345. 34. affectionum a sectio-
 ni 346. 3. sunt sunt 346. 18. quacumq. quacumque 346. 19. inimicum inimicum
 347. 4. notauerit notauerit 347. 12. possis possie 347. 17. illud illud 347. 24. com-
 perfcit comperfcit 349. 15. sunt sunt 349. 27. existimate existimare 349. 30. sæcu-
 lum sæculum 349- 16. sodaitia sodalitia 349. penult. difficultatis difficultatis 351.
 20. Prouincialibus Prouincialibus 351. 23. quemcumque quemcumque 352. 17.
 optimus optimus 352. 22. defuncti defuncto 352. 30. instrumentum instrumen-
 tum 352. 34. Generalibus Generalibus 353. 7. vb ab 353. 9. cosendæ cosendæ
 354. 2. peimifenas primifenas. 355. in tit. coi cui 355. 16. acquiescent acquiescit
 355. 18. potestatibus potestatibus 356. 8. eeu eeu 357. 21. Præfcs Præfcs 457. in
 fine preiſſdam pro iſſdem 358. pr. idæo ideo 358. 3. immutare immutare 358. 4.
 Principem Principem 358. 8. efficere efficere 358. 10. longam 358. in fine ararium
 ararium 359. 10. creditas creditos 360. 3. positurus positurus 360. 13. Rectbri Re-
 ctiori 360. 20. offensiones offensiones 360. 21. magistratum magistratum 360.
 360. 30. grauioribus grauioribus 367. 12. Societate Societate 367. 19. illeſe ille
 ſe 366. 13. ſimulque ſimulque 966. 2. Chartusianorum Carthusianorum 366. vlt.
 religioſæ religioſæ 364. 5. depositam depositam 364. 24. alteris alteri 365. penult.
 ſupremis ſupremis 369. p. mendiculis mendiculis 369. 34. obſidiore obſidione
 370. 8. menſa menſa 370. 29. innocentiam innocentiam 370. 34. conſuetudinē
 conſuetudine 371. 13. ſcriptura ſcripturæ 373. 3. meſuram mēſuram 373. 5
 extimulant extimulant 373. 17. menti menſi 373. 26. titulo titulo 375. 30. ſamulo
 ſamulo 376. 12. interiorcm interiorem 376. 18. ſodalitem ſodalitatem 376. 28.
 cmmium

canium omnia 377. 4. proficantes proficientes 377. 9. prorogamus prerogamus 377. 14. ceterarum ceterarum 377. 21. imprudens imprudens 377. 23. fluentium fluentium 377. 24. exprohatione exprobratione 377. 33. salmantices salmantices 378. p. legua legum 380. 14. collocarent collocarunt 380. 16. nihil nihil 381. 2. obditum abditum 381. 14. splendore splendore 381. 23. duae duae 381. 30. perge perge 381. 30. nullo nullo 381. 33. difficile difficile 381. 38. adeoque adeoque 381. 39. haec haec 381. 23. dicinam dininam 381. 15. contemplationi contemplationi 383. 18. obseruauit obseruauit 383. 19. immortaliter immortaliter 383. 32. inuitamentum inuitamentum 384. 29. aliorumq. aliorumque 384. penult. si si 385. 12. notis nobis 385. 28. nostrorum nostrorum 385. 31. quique quique 386. 12. edacior edacior 386. 23. faculcatum faculcatum 386. 35. doctissimus doctissimus 386. penult. quoniam quod 387. 10. communi communi & 387. 15. communi communi 387. 18. singularem singularem 387. 29. largitorum largitorum 388. 8. persuasit persuasit 388. 10. suam suam 389. p. tit. Societatis Societatis 389. 7. culcitra culcitra 389. 23. aperto aperto 389. penult. lenamenta lenamenta 390. 3. pederis pederis 390. 27. oculo oculo 390. 29. ferat ferat 390. 32. subtilissimis subtilissimis 391. tori toti 391. penult. consuetudine consuetudine 397. 21. praetiaris praetiaris 400. 12. moxeris moxeris 400. 13. primum primum.

